

UNITED NATIONS
Informační centrum OSN v Praze

FAKTA A ČÍSLA OSN

Základní údaje
o Organizaci spojených národů

New York – Praha 2005

Fakta a čísla OSN

Základní údaje o Organizaci spojených národů

*Tato publikace vznikla za finanční podpory
Ministerstva zahraničních věcí České republiky.*

K vydání připravilo:

Informační centrum OSN v Praze

United Nations House (Dům OSN)

nám. Kinských 6

150 00 Praha 5

tel.: 257 199 831-2

www.osn.cz

unicprg@osn.cz

Data obsažená v publikaci jsou platná k prosinci 2003, některé údaje byly aktualizovány v průběhu přípravy české verze.

© 2003 United Nations

© 2005 Informační centrum OSN v Praze

ISBN: 80-86348-02-4

(Orig. ISBN: 92-1-100936-7, United Nations Publication Sales No. E.04.I.7)

OBSAH

Internetové stránky OSN	xii
Seznam zkratk	xiv
Předmluva	xvi

ČÁST I.

KAPITOLA 1: SPOJENÉ NÁRODY: ORGANIZACE	1
Charta OSN	3
Cíle a zásady	4
Členství	5
Oficiální jazyky	5
Organizační struktura	5
Valné shromáždění	5
Rada bezpečnosti	8
Ekonomická a sociální rada	9
Poručenská rada	11
Mezinárodní soudní dvůr	12
Sekretariát OSN	13
Generální tajemník	13
Rozpočet Organizace spojených národů	17
Systém Organizace spojených národů	18
Sekretariát OSN	19
Úřad pro vnitřní dohled (OIOS)	19
Úřad pro právní otázky (OLA)	22
Odbor pro politické otázky (DPA)	23
Odbor pro otázky odzbrojení (DDA)	23
Odbor pro mírové operace (DPKO)	24
Úřad pro koordinaci humanitární činnosti (OCHA)	25
Odbor pro ekonomické a sociální otázky (DESA)	25
Odbor pro záležitosti Valného shromáždění a konferenční služby (DGACM)	26
Odbor poskytování informací veřejnosti (DPI)	26
Odbor pro řízení (DM)	27
Bezpečnostní odbor OSN	28
Úřad vysokého zástupce pro nejméně rozvinuté, vnitrozemské a malé ostrovní státy (OHRLLS)	28
Regionální komise	29
Ekonomická komise pro Afriku (ECA)	29
Ekonomická komise pro Evropu (ECE)	30
Ekonomická komise pro Latinskou Ameriku a Karibik (ECLAC)	30
Ekonomická a sociální komise pro Asii a Tichomoří (ESCAP)	31
Ekonomická a sociální komise pro západní Asii (ESCWA)	31
Mezinárodní tribunály	31
Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii (ICTY)	31

Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu (ICTR)	32
Programy a další orgány OSN	32
Konference OSN o obchodu a rozvoji (UNCTAD)	32
Mezinárodní obchodní centrum (ITC)	33
Úřad OSN pro drogy a kriminalitu (UNODC)	34
Program OSN pro životní prostředí (UNEP)	34
Rozvojový program OSN (UNDP)	35
Rozvojový fond OSN pro ženy (UNIFEM)	35
Program dobrovolníků OSN (UNV)	36
Populační fond OSN (UNFPA)	37
Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky (UNHCR)	37
Dětský fond OSN (UNICEF)	38
Světový potravinový program OSN (WFP)	39
Úřad OSN pro palestinské uprchlíky na Blízkém východě (UNRWA)	39
Úřad vysokého komisaře pro lidská práva (OHCHR)	40
Program OSN pro lidská sídla (UN-HABITAT)	41
Úřad OSN pro servisní zabezpečení projektů (UNOPS)	42
Univerzita OSN (UNU)	42
Mezinárodní výzkumný a vzdělávací institut pro problematiku postavení žen (INSTRAW)	43
Výzkumný institut OSN pro otázky meziregionálního zločinu a trestní spravedlnosti (UNICRI)	43
Institut OSN pro vzdělávání a výzkum (UNITAR)	44
Výzkumný ústav OSN pro sociální rozvoj (UNRISD)	44
Výzkumný institut OSN pro otázky odzbrojení (UNIDIR)	45
Specializované agentury a další organizace	45
Mezinárodní organizace práce (ILO)	45
Organizace OSN pro výživu a zemědělství (FAO)	46
Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu (UNESCO)	46
Světová zdravotnická organizace (WHO)	47
Mezinárodní měnový fond (IMF)	48
Skupina Světové banky	49
Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj (IBRD)	49
Mezinárodní asociace pro rozvoj (IDA)	49
Mezinárodní finanční korporace (IFC)	50
Multilaterální agentura pro investiční záruky (MIGA)	50
Mezinárodní centrum pro řešení investičních sporů (ICSID)	51
Mezinárodní organizace pro civilní letectví (ICAO)	51
Mezinárodní námořní organizace (IMO)	51
Mezinárodní telekomunikační unie (ITU)	52
Světová poštovní unie (UPU)	53
Světová meteorologická organizace (WMO)	53
Světová organizace duševního vlastnictví (WIPO)	54
Mezinárodní fond pro zemědělský rozvoj (IFAD)	54
Organizace OSN pro průmyslový rozvoj (UNIDO)	55

Mezinárodní agentura pro atomovou energii (IAEA)	56
Přípravná komise pro Organizaci smlouvy o všeobecném zákazu jaderných zkoušek (CTBTO)	56
Organizace pro zákaz chemických zbraní (OPCW)	57
Světová turistická organizace (WTO) (OMT)	57
Světová obchodní organizace (WTO)	58

ČÁST II.

KAPITOLA 2: MEZINÁRODNÍ MÍR A BEZPEČNOST	59
Rada bezpečnosti	62
Valné shromáždění	62
Prevence konfliktů	63
Obnova míru	65
Udržování míru	65
Donucovací opatření	69
Sankce	69
Schvalování vojenského zásahu	70
Budování míru	70
Pomoc při zajišťování voleb	71
Budování míru prostřednictvím podpory rozvoje	73
Mírové úsilí OSN	73
Afrika	73
Jižní Afrika	73
Střední Afrika	74
Západní Afrika	81
Etiopie – Eritrea	87
Amerika	88
Asie a Tichomoří	90
Blízký východ	90
Afgánistán	94
Irák	98
Indie a Pákistán	102
Tádžikistán	103
Kambodža	103
Bougainville/ Papua-Nová Guinea	103
Evropa	104
Kypr	104
Gruzie	105
Balkán	105
Odzbrojení	108
Mechanismus odzbrojení	108
Zbraně hromadného ničení	110
Jaderné zbraně	110
Odstranění hrozbby chemických a biologických zbraní	113

Konvenční zbraně, budování důvěry a transparentnost	113
Mírové využití vesmírného prostoru	117
Právní nástroje	117
Úřad pro otázky vesmíru	119
Nejnovější vývoj	119

KAPITOLA 3: EKONOMICKÝ A SOCIÁLNÍ ROZVOJ	121
Koordinace rozvojové činnosti	123
Ekonomický rozvoj	125
Oficiální rozvojová pomoc	126
Podpora rozvoje ve světě	127
Půjčky ve prospěch rozvoje	128
Půjčky ve prospěch stability	130
Investice a rozvoj	131
Obchod a rozvoj	132
Zemědělský rozvoj	135
Průmyslový rozvoj	136
Práce	137
Mezinárodní letecká přeprava	138
Mezinárodní lodní doprava	139
Telekomunikace	140
Mezinárodní poštovní služba	140
Duševní vlastnictví	142
Globální statistiky	143
Veřejná správa	143
Věda a technologie pro rozvoj	143
Sociální rozvoj	144
Zmírňování chudoby	146
Boj proti hladu	148
Zdraví	150
Lidská sídla	155
Výchova a vzdělávání	156
Výzkum a odborné vzdělávání	157
Obyvatelstvo a rozvoj	158
Podpora postavení žen	160
Podpora práv dítěte	161
Sociální integrace	163
Rodina	163
Mládež	164
Starší lidé	164
Problematika původního obyvatelstva	165
Lidé s postižením	166
Kriminalita, drogy a terorismus	166
Boj proti drogám	166
Prevence kriminality	168

Věda, kultura a komunikace	169
Věda	169
Kulturní rozvoj	169
Komunikace a informace	170
Udržitelný rozvoj	170
Agenda 21	172
Světový summit o trvale udržitelném rozvoji	173
Financování udržitelného rozvoje	173
Ochrana životního prostředí	174
Klimatické změny a globální oteplování	175
Řídnutí ozonové vrstvy	176
Malé ostrovní státy	177
Trvale udržitelná správa lesů	177
Rozšiřování pouští	177
Biologická rozmanitost, znečišťování a nadměrný rybolov	178
Ochrana životního prostředí moří	179
Počasí, podnebí a voda	180
Přírodní zdroje a energie	181
Jaderná bezpečnost	183
KAPITOLA 4: LIDSKÁ PRÁVA	185
Nástroje na ochranu lidských práv	187
Mezinárodní listina lidských práv	188
Ekonomická, sociální a kulturní práva	188
Občanská a politická práva	188
Další úmluvy	190
Další normy	192
Instituce na ochranu lidských práv	192
Komise pro lidská práva	192
Vysoký komisař OSN pro lidská práva	194
Podpora a ochrana lidských práv	196
Právo na rozvoj	198
Práva pracujících	198
Boj proti diskriminaci	199
Apartheid	199
Rasismus	200
Práva žen	201
Práva dětí	202
Práva menšin	203
Původní obyvatelstvo	203
Osoby s postižením	204
Migrující pracovníci	205
Výkon spravedlnosti	206
Budoucí priority	206

KAPITOLA 5: HUMANITÁRNÍ ČINNOST	207
Koordinace humanitární pomoci	210
Poskytování pomoci a ochrany	211
Mezinárodní ochrana a podpora uprchlíků	216
Palestínští uprchlíci	219
KAPITOLA 6: MEZINÁRODNÍ PRÁVO	221
Soudní urovnávání sporů	223
Rozvoj a kodifikace mezinárodního práva	225
Mezinárodní obchodní právo	226
Právo v oblasti životního prostředí	227
Mořské právo	229
Dopady Úmluvy OSN o mořském právu	229
Orgány ustanovené úmluvou	230
Jednání členských zemí	231
Mezinárodní humanitární právo	231
Mezinárodní tribunály	232
Mezinárodní terorismus	233
Další právní otázky	234
KAPITOLA 7: DEKOLONIZACE	237
Mezinárodní poručenská soustava	239
Nesamosprávná území	240
Deklarace o poskytnutí nezávislosti koloniálním zemím a národům	240
Namibie	242
Východní Timor	243
Západní Sahara	245

ČÁST III.

PŘÍLOHY	249
Členské státy OSN	251
Růst počtu členských států OSN v letech 1945-2003	259
Mírové operace (skončené a probíhající)	262
Dekolonizace	268
Světecká a nesamosprávná území, která dosáhla samostatnosti od přijetí Deklarace o udělení nezávislosti koloniálním zemím a národům v roce 1960.	268
Závislá území, která byla integrována či přidružena k nezávislým státům od přijetí Deklarace o udělení nezávislosti koloniálním zemím a národům z roku 1960.	270
Poručenská území, která dosáhla sebeurčení	271
Rozpočet OSN	273
Významná období a dny vyhlášené OSN	275
Informační centra OSN	277
Související literatura	292

SEZNAM INFORÁMEČKŮ

KAPITOLA 1

Dodatky k Chartě OSN	4
Předchozí generální tajemníci OSN	14
OSN katalyzátorem změn	16

KAPITOLA 2

Otázka intervence	64
Kdo velí mírovým operacím?	66
Mírové operace OSN*	67
Politické mise a mise pro budování míru OSN*	71
Dočasná správa OSN	72
Afrika je prioritní oblastí zájmů OSN	75
Multilaterální odzbrojovací dohody a dohody o kontrole zbrojení	109
Dvoustranné dohody	111
Boj proti nášlapným minám	115
Konference UNISPACE	118

KAPITOLA 3

Globalizace pro všechny	124
Konkurenční výhody OSN	125
Mezinárodní konference o financování rozvoje	127
Afrika – prioritní OSN	129
Přímé zahraniční investice a rozvoj	132
Podpora rovných příležitostí v obchodu	134
Významné světové konference od roku 1990	144
Světový summit o sociálním rozvoji	145
Rozvojové cíle tisíciletí	147
Svět bez dětské obrny	151
Boj OSN proti HIV/AIDS	152
Malárie, SARS a tuberkulóza	154
Světová konference o problematice žen	161
Mimořádné zasedání o problematice dětí	162
Summity o trvale udržitelném rozvoji	171
Potřeba změny lidského chování	172

KAPITOLA 4

Definice všeobecných práv	189
Zvláštní zpravodajové a pracovní skupiny	193
Světová konference o lidských právech	195
Program technické spolupráce	197

KAPITOLA 5

Reakce na mimořádné situace	210
Koordinace humanitární pomoci	212

Ochrana dětí ve válce	213
Děti ve válce – právní normy a standardy	214
Ochrana zaměstnanců OSN a humanitárních pracovníků	215
Uprchlíci ve vlastních zemích	217
Lidé na útěku	218

KAPITOLA 6

Mezinárodní trestní soud	233
--------------------------------	-----

KAPITOLA 7

Území, na něž se nadále vztahuje Deklarace o poskytnutí nezávislosti koloniálním zemím a národům (situace v roce 2003)	241
--	-----

SEZNAM GRAFŮ

KAPITOLA 1

System Organizace spojených národů	20
Hlavní úřadovny OSN ve světě	22

KAPITOLA 2

Mírové operace OSN	68
Politické mise a mise pro budování míru.	72

KAPITOLA 3

Přímé investice do rozvojových zemí v letech 1995-2002	133
Propast v přístupu k telefonu se zmenšuje, ale v případě užívání internetu roste	141
Emise oxidu uhličitého vznikají především ve vyspělých státech.	175

KAPITOLA 4

Světová a regionální míra nezaměstnanosti podle pohlaví	201
---	-----

INTERNETOVÉ STRÁNKY OSN

Organizace spojených národů: www.un.org
 Systém OSN: www.unsystem.org

Úřady a programy OSN

Mezinárodní obchodní centrum (UNCTAD/WTO): www.intracen.org
 Společný program OSN pro HIV/AIDS: www.unaids.org
 Dětský fond OSN (UNICEF): www.unicef.org
 Konference OSN o obchodu a rozvoji (UNCTAD): www.unctad.org
 Rozvojový fond OSN pro ženy (UNIFEM): www.unifem.org
 Rozvojový program OSN (UNDP): www.undp.org
 Program OSN pro životní prostředí (UNEP): www.unep.org
 Vysoký komisař OSN pro lidská práva: www.unhchr.ch
 Vysoký komisař OSN pro uprchlíky (UNHCR): www.unhcr.ch
 Program OSN pro lidská sídla (UN-HABITAT): www.unhabitat.org
 Výzkumný institut OSN pro otázky odzbrojení (UNIDIR): www.unidir.ch
 Institut OSN pro vzdělávání a výzkum (UNITAR): www.unitar.org
 Mezinárodní výzkumný a vzdělávací institut OSN pro problematiku postavení žen (INSTRAW): www.un-instraw.org
 Meziregionální výzkumný institut OSN pro kriminalitu a justici (UNICRI): www.unicri.it
 Úřad OSN pro servisní zabezpečení projektů (UNOPS): www.unops.org
 Úřad OSN pro drogy a kriminalitu (UNODC): www.unodc.org
 Populační fond OSN (UNFPA): www.unfpa.org
 Úřad OSN pro palestinské uprchlíky na Blízkém východě (UNRWA): www.unrwa.org
 Výzkumný institut pro sociální rozvoj (UNRISD): www.unrisd.org
 Vysoká škola pracovníků systému OSN (UNSSC): www.unssc.org
 Univerzita OSN (UNU): www.unu.edu
 Dobrovolníci OSN (UNV): www.unv.org
 Světový potravinový program (WFP): www.wfp.org

Regionální komise OSN

Ekonomická komise OSN pro Afriku (ECA): www.uneca.org
 Ekonomická komise pro Asii a Tichomoří (ESCAP): www.unescap.org
 Ekonomická komise pro Evropu (ECE, česky též EHK): www.unecp.org
 Ekonomická komise pro Latinskou Ameriku a Karibskou oblast (ECLAC): www.eclac.org
 Ekonomická komise pro západní Asii (ESCWA): www.escwa.org.lb

Specializované agentury OSN

Organizace OSN pro výživu a zemědělství (FAO): www.fao.org
 Mezinárodní organizace pro civilní letectví (ICAO): www.icao.org
 Mezinárodní fond pro zemědělský rozvoj (IFAD): www.ifad.org
 Mezinárodní organizace práce (ILO): www.ilo.org

Mezinárodní námořní organizace (IMO): www.imo.org
 Mezinárodní měnový fond (IMF, česky též MMF): www.imf.org
 Mezinárodní telekomunikační unie (ITU): www.itu.int
 Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu (UNESCO): www.unesco.org
 Mezinárodní organizace pro průmyslový rozvoj (UNIDO): www.unido.org
 Mezinárodní poštovní unie (UPU): www.upu.int
 Skupina Světové banky: www.worldbank.org
 Světová zdravotnická organizace (WHO): www.who.int
 Světová organizace pro duševní vlastnictví (WIPO): www.wipo.int
 Mezinárodní meteorologická organizace (WMO): www.wmo.ch
 Světová turistická organizace (WTO): www.world-tourism.org

Přidružené organizace

Mezinárodní agentura pro atomovou energii (IAEA, česky též MAAE):
www.iaea.org
 Organizace pro zákaz chemických zbraní (OPCW): www.opcw.org
 Přípravný výbor Organizace smlouvy o zákazu jaderných zkoušek (CTBTO):
www.ctbto.org
 Světová obchodní organizace (WTO): www.wto.org

SEZNAM ZKRATEK

CEB	Koordináční výbor výkonných ředitelů systému OSN
CTBTO	Přípravný výbor Organizace smlouvy o zákazu jaderných zkoušek
DDA	Odbor pro otázky odzbrojení
DESA	Odbor pro ekonomické a sociální otázky
DGACM	Odbor Valného shromáždění a řízení konferencí
DM	Odbor pro řízení
DPA	Odbor pro politické otázky
DPI	Odbor pro poskytování informací veřejnosti
DPKO	Odbor pro mírové operace
ECA	Ekonomická komise pro Afriku
ECE	Ekonomická komise pro Evropu (též Evropská hospodářská komise EHK)
ECLAC	Ekonomická komise pro Latinskou Ameriku a Karibskou oblast
ECOSOC	Ekonomická a sociální rada
EOSG	Výkonný úřad generálního tajemníka
ESCAP	Ekonomická a sociální komise pro Asii a Tichomoří
ESCWA	Ekonomická a sociální komise pro západní Asii
FAO	Organizace OSN pro výživu a zemědělství
IAEA	Mezinárodní agentura pro atomovou energii (v češtině se častěji používá zkratka MAAE)
IBRD	Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj
ICAO	Mezinárodní organizace pro civilní letectví
ICJ	Mezinárodní soudní dvůr
ICRC	Mezinárodní výbor Červeného kříže
ICSID	Mezinárodní centrum pro urovnávání investičních sporů (patří do skupiny Světové banky)
IDA	Mezinárodní asociace pro rozvoj (Světová banka)
IFAD	Mezinárodní fond pro zemědělský rozvoj
IFC	Mezinárodní finanční korporace (Světová banka)
ILO	Mezinárodní organizace práce
IMF	Mezinárodní měnový fond (v češtině se častěji používá zkratka MMF)
IMO	Mezinárodní námořní organizace
INSTRAW	Mezinárodní výzkumný a vzdělávací institut pro problematiku postavení žen
ITC	Mezinárodní obchodní centrum UNCTAD/WTO
ITU	Mezinárodní telekomunikační unie
MIGA	Multilaterální agentura pro garanci investic (Světová banka)
NGLS	Odbor OSN pro spolupráci s nevládními organizacemi
NGOs	Nevládní organizace
OCHA	Úřad pro koordinaci humanitární pomoci

OHCHR	Úřad vysokého komisaře pro lidská práva
OHRLLS	Úřad vysokého představitele pro nejméně rozvinuté, vnitrozemské a malé ostrovní státy
OIOS	Úřad pro vnitřní dohled
OLA	Úřad pro právní otázky
OPCW	Organizace pro zákaz chemických zbraní
PFII	Stálé fórum pro záležitost původních národů
UNAIDS	Společný program OSN pro HIV/AIDS
UNCTAD	Konference OSN o obchodu a rozvoji
UNDP	Rozvojový program OSN
UNEP	Program OSN pro životní prostředí
UNESCO	Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu
UNFIP	Fond OSN pro mezinárodní partnerství
UNFPA	Populační fond OSN
UN-HABITAT	Program OSN pro lidská sídla
UNHCR	Vysoký komisariát/komisař OSN pro uprchlíky
UNICEF	Dětský fond OSN
UNICRI	Meziregionální výzkumný institut OSN pro kriminalitu a justici
UNIDIR	Mezinárodní výzkumný institut OSN pro otázky odzbrojení
UNIDO	Organizace OSN pro průmyslový rozvoj
UNIFEM	Rozvojový fond OSN pro ženy
UNITAR	Institut OSN pro vzdělávání a výzkum
UNMOVIC	Monitorovací, verifikační a inspekční komise OSN
UNODC	Úřad OSN pro drogy a kriminalitu
UNOG	Úřad OSN v Ženevě
UNON	Úřad OSN v Nairobi
UNOPS	Úřad OSN pro servisní zabezpečení projektů
UNOV	Úřad OSN ve Vídni
UNRISD	Výzkumný ústav OSN pro sociální rozvoj
UNRWA	Úřad OSN pro palestinské uprchlíky na Blízkém východě
UNSECOORD	Úřad bezpečnostního koordinátora OSN
UNSSC	Vysoká škola pracovníků systému OSN
UNU	Univerzita OSN
UNV	Program dobrovolníků OSN
UPU	Světová poštovní unie
WFP	Světový potravinový program
WHO	Světová zdravotnická organizace
WIPO	Světová organizace duševního vlastnictví
WMO	Světová meteorologická organizace
WTO	Světová obchodní organizace
WTO	Světová turistická organizace

PŘEDMLUVA

Spojené národy jsou jediným opravdu univerzálním tělesem, na jehož půdě se státy celého světa a lidé, jež zastupují, mohou postavit výzvám dnešní doby. Principy a cíle Charty OSN jsou šířeny každý den po celém světě organizacemi rodiny Spojených národů. Účelem publikace Základní údaje o Organizaci spojených národů je podpořit pochopení této práce a jejího vlivu na životy lidí.

Mnoho lidí dnes může předpokládat, že se dožije vyššího věku než jejich rodiče, a mnohé země učinily ohromný pokrok při vymaňování se z chudoby. Mnohým se to ale nedaří. Extrémní chudoba a strádání jsou stále hojně rozšířené. Desítky zemí, mnohé z nich africké, dokonce v minulém desetiletí zchudly. Některé z nich devastuje epidemie nemoci HIV/AIDS nebo války. V mnoha nejchudších zemích se zdravotní péče a vzdělávání zhoršují. Prakticky všude dochází ke zhoršování životního prostředí. Pokrok v prosazování příležitosti žen – tak zásadní pro lidská práva a další rozvoj – není na takové úrovni, na jaké by měl být. Výhody globalizace se většině lidí vyhýbají.

V roce 2000 členské státy OSN formulovaly v Miléniové deklaraci vizi rozvoje, míru a lidských práv. Zavázaly se také splnit Rozvojové cíle tisíciletí, jejichž konkrétních úkolů má být dosaženo do roku 2015. Tato dohoda mezi národy je bezprecedentním vyjádřením cílů a vyjádřením odhodlání naplnit je. Aby se tyto přísliby proměnily v akci, je nyní třeba podniknout jasné a rychlé kroky. V chudých zemích musí dojít k významným reformám. Rozvinuté státy se ovšem musí také snažit – především prostřednictvím zvýšené pomoci, systematictějších úlev dlužníkům a poskytnutím rovných šancí v obchodu.

Omezení chudoby a pokrok ve věci míru a lidských práv je mnohem naléhavější v souvislosti s hrozbou mezinárodního terorismu a dalšími obavami z narušení mezinárodní bezpečnosti. Spojené národy po mnoho let hrály významnou roli v mezinárodním úsilí o potlačení terorismu. Tyto snahy se významně zintenzivnily po teroristických útocích z 11. září 2001. Terorismus je celosvětovou hrozbou. Vyžaduje globální řešení, které nebude založeno jen na porážce teroristů, ale musí zároveň zmenšit utrpení a beznaděj, kterých teroristé využívají, a podpořit pokrok v lidských právech, o jejichž likvidaci někteří lidé usilují. Mnohostranných řešení je také potřeba k zabránění dalšího šíření zbraní hromadného ničení, omezení šíření lehkých a ručních zbraní a k dosažení zřetelného pokroku v procesu odzbrojení. Spojené národy se aktivně účastní snah o posílení mezinárodní spolupráce a respektování zákonů ve všech těchto oblastech.

Tuto práci doplňuje celosvětové úsilí OSN předcházet krvavým konfliktům; řešit konflikty, které již propukly; chránit civilisty a poskytovat humanitární pomoc; udržovat mír tam, kde se znepřátelené strany dohodly na příměří, a po skončení konfliktů budovat mír trvalý. V zájmu efektivnějšího fungování OSN tam, kde je organizace vyzvána k akci, prodělaly Spojené národy řadu reforem.

Jsou to členské státy, které v konečném důsledku žádost o takovou akci vynesou. Výzvy, kterým čelíme, a některé krize, jimiž jsme prošli, vyvolávají potřebu přehodnocení a zlepšení mezivládní architektury Spojených národů tak, aby organizace mohla v novém tisíciletí lépe sloužit celosvětovým zájmům. To však samo o sobě stačit nebude. Stejně významné je široce sdílené pochopení důvěrného spojení mezi globálními zájmy a národními zájmy každého členského státu.

Jsme jeden svět. Stojíme před společnými výzvami. Věřím, že čtenáři zjistí, že publikace *Fakta a čísla OSN* demonstruje rozsah těchto výzev, práci Spojených národů při jejich zvládnutí a ukazuje oblasti, kde je stále třeba vyvíjet zvýšené úsilí.

Kofi A. Annan
generální tajemník OSN

ČÁST I.
SPOJENÉ NÁRODY: ORGANIZACE

KAPITOLA 1

SPOJENÉ NÁRODY: ORGANIZACE

Název *Spojené národy* navrhl americký prezident Franklin D. Roosevelt a poprvé byl použit za druhé světové války v *Deklaraci Spojených národů* z 1. ledna 1942, v níž se zástupci 26 států jménem svých vlád zavázali pokračovat ve společném boji proti mocnostem Osy.

Státy původně zakládaly mezinárodní organizace určené ke spolupráci v konkrétních oblastech. Mezinárodní telekomunikační unie byla založena v roce 1865 pod názvem Mezinárodní telegrafická unie, Všeobecná poštovní unie vznikla roku 1874. Obě unie jsou dnes specializovanými organizacemi systému OSN.

V roce 1899 se v Haagu konala první mezinárodní mírová konference, jejímž cílem bylo vypracovat nástroje k mírovému řešení krizí, k prevenci válek a kodifikaci pravidel boje. Konference schválila Úmluvu o mírovém řešení mezinárodních konfliktů a ustavila Stálý arbitrážní soud, který zahájil činnost v roce 1902.

Předchůdkyní OSN byla Společnost národů – organizace koncipovaná v podobných podmínkách v průběhu první světové války a ustavená v roce 1919 v rámci Versaillské smlouvy „na podporu mezinárodní spolupráce a dosažení míru a bezpečnosti“.

V rámci Versaillské smlouvy vznikla i Mezinárodní organizace práce jako přidružená organizace Společnosti národů. Společnost národů ukončila činnost poté, co se jí nepodařilo zabránit vypuknutí druhé světové války.

V roce 1945 se v San Francisku sešli zástupci 50 zemí na Konferenci Spojených národů o mezinárodním uspořádání a vypracovali Chartu OSN. Delegáti tehdy rokovali o návrzích vypracovaných zástupci Číny, Sovětského svazu, Spojených států amerických a Velké Británie během srpna až září 1944 v americkém Dumbarton Oaks. Chartu podepsalo 26. června 1945 celkem 50 zemí. Polsko sice nebylo na konferenci zastoupeno a svůj podpis připojilo později, je ale považováno za jednu z 51 zakládajících členských zemí OSN.

Organizace spojených národů oficiálně vznikla 24. října 1945, kdy byla Charta ratifikována Čínou, Francií, Sovětským svazem, USA, Velkou Británií a většinou ostatních signatářských zemí OSN. Každoročně se proto 24. říjen slaví jako **Den Spojených národů**.

CHARTA OSN

www.un.org/aboutun/charter

Charta Spojených národů je ustavující dokument světové organizace, který stanovuje práva a povinnosti členských států a stanoví orgány a postupy fungování OSN. Jako mezinárodní smlouva kodifikuje Charta základní principy mezinárodních vztahů – od suverenity a rovnosti mezi státy až po zákaz užití síly při řešení mezinárodních sporů.

Předmluva Charty

Předmluva Charty OSN, tzv. preambule, vyjadřuje ideály a společné cíle všech států, jejichž vlády se spojily, aby vytvořily Organizaci spojených národů:

„MY, LID SPOJENÝCH NÁRODŮ, JSOUCE ODHODLÁNI uchránit budoucí pokolení od metly války, která dvakrát za našeho života přinesla lidstvu nevysovné strasti, odhodláni deklarovat znovu svou víru v základní lidská práva, v důstojnost a hodnotu lidské osobnosti, v rovná práva mužů i žen a národů velkých i malých, odhodláni vytvořit poměry, za nichž mohou být zachovány spravedlnost a úcta k závazkům plynoucím ze smluv a jiných pramenů mezinárodního práva, a odhodláni podporovat sociální pokrok a zlepšovat životní úroveň ve větší svobodě, A K TOMU CÍLI pěstovat snášenlivost a navzájem žít v míru jako dobří sousedé, sjednotit své síly k udržení mezinárodního míru a bezpečnosti, přijmout zásady a zavést metody zajišťující, aby ozbrojené síly nebylo užíváno jinak než ve společném zájmu, a používat mezinárodního ústrojí k podpoře hospodářského a sociálního povznesení všech národů,
ROZHODLI JSME SE SDRUŽIT SVÉ ÚSILÍ, ABYCHOM TĚCHTO CÍLŮ DOSÁHLI. Proto se naše vlády prostřednictvím svých zástupců, kteří se shromáždili ve městě San Francisco a předložili své plné moci, jež byly shledány v dobré a náležité formě, dohodly na této Chartě Spojených národů a zřizují tímto mezinárodní organizaci zvanou Spojené národy.“

Dodatky k Chartě OSN

Chartu Organizace spojených národů lze pozměnit hlasováním Valného shromáždění, pokud se pro vysloví dvoutřetinová většina členů a změnu ratifikují dvě třetiny členských států OSN, včetně pěti stálých členů Rady bezpečnosti. Doposud byly pozměněny čtyři články Charty, jeden z nich dvakrát:

- v roce 1965 byl zvýšen počet členů Rady bezpečnosti z 11 na 15 (článek 23) a počet hlasů nutných k přijetí rozhodnutí byl zvýšen ze sedmi na devět, včetně hlasů všech pěti stálých členů při rozhodování o všech podstatných otázkách (ne procedurálních) (článek 27);
- v roce 1965 byl zvýšen počet členů Ekonomické a sociální rady z 18 na 27, v roce 1973 na 54 členů (článek 61);
- v roce 1968 byl počet hlasů v Radě bezpečnosti potřebných ke svolání Všeobecné konference o revizi Charty zvýšen ze sedmi na devět (článek 109).

CÍLE A ZÁSADY

Cíle Spojených národů, definované v Chartě, jsou následující:

- udržovat mezinárodní mír a bezpečnost;

- rozvíjet mezi národy přátelské vztahy založené na respektování zásad rovnoprávnosti a práva na sebeurčení národů;
- spolupracovat při řešení mezinárodních ekonomických, sociálních, kulturních a humanitárních otázek a podpoře základních lidských práv a svobod;
- být centrem pro koordinaci kroků, které národy podnikají v zájmu dosažení těchto společných cílů.

Činnost Organizace spojených národů vychází z následujících **zásad**:

- všechny členské státy jsou suverénní a rovnoprávné;
- zavazují se plnit své povinnosti vyplývající z Charty;
- zavazují se řešit mezinárodní spory mírovými prostředky, bez ohrožování mezinárodního míru, bezpečnosti a spravedlnosti;
- vystříhají se vyhrožování silou a používání síly proti jiným členským státům;
- zavazují se poskytnout OSN veškerou pomoc při jakékoli akci, ke které Organizace na základě Charty přistoupí;
- žádné ustanovení Charty neopravňuje Spojené národy k tomu, aby se vměšovaly do otázek, které jsou výlučně vnitřní záležitostí jakéhokoli státu.

ČLENSTVÍ

Členství v Organizaci spojených národů je přístupné všem mírumilovným státům ochotným přijmout povinnosti vyplývající z Charty a odhodlaným a schopným tyto povinnosti plnit.

Nové členské státy přijímá Valné shromáždění na základě doporučení Rady bezpečnosti. Charta stanovuje podmínky pro pozastavení členství nebo vyloučení států z důvodu porušení zásad Charty. K takovému kroku ale dosud nedošlo.

OFICIÁLNÍ JAZYKY

Podle Charty OSN jsou oficiálními jazyky Organizace spojených národů angličtina, čínština, francouzština, ruština a španělština. Jako oficiální jazyk Valného shromáždění, Rady bezpečnosti a Ekonomické a sociální rady byla později doplněna arabština.

ORGANIZAČNÍ STRUKTURA

Charta ustavuje těchto šest základních orgánů OSN: Valné shromáždění, Rada bezpečnosti, Ekonomická a sociální rada, Poručenská rada, Mezinárodní soudní dvůr a Sekretariát OSN. Celé společenství OSN je však daleko širší, zahrnuje 15 agentur a řadu programů a jiných orgánů.

Valné shromáždění

www.un.org/ga

Valné shromáždění (VS) je hlavním jednacím orgánem OSN. Tvoří ho zástupci všech členských států, z nichž každý má jeden hlas. K přijetí rozhodnutí o důležitých záležitostech, např. o otázkách míru a bezpečnosti, přijetí nových členů,

rozpočtu atd., je nutná dvoutřetinová většina hlasů. Při rozhodování o ostatních otázkách rozhoduje prostá většina.

Funkce a pravomoci

Charta zakotvuje následující funkce a pravomoci Valného shromáždění:

- zvažovat a činit doporučení v záležitostech týkajících se principů spolupráce při udržování světového míru a bezpečnosti včetně otázek odzbrojení a omezování zbrojení;
- jednat o otázkách týkajících se mezinárodního míru a bezpečnosti s výjimkou případů, kdy se sporem nebo situací zabývá Rada bezpečnosti, a činit v těchto otázkách doporučení;*
- projednávat a (s toutéž výjimkou) činit doporučení v jakýchkoli otázkách, které spadají do rámce Charty nebo mají vliv na pravomoci a funkce kteréhokoli jiného orgánu OSN;
- iniciovat vypracovávání studií a zpráv a činit doporučení v oblasti mezinárodní politické spolupráce, rozvoje a kodifikace mezinárodního práva, dodržování lidských práv a základních svobod a mezinárodní spolupráce v oblasti ekonomické, sociální, kulturní, vzdělávací a zdravotní;
- prosazovat mírová řešení všech situací, které by mohly ohrozit přátelské vztahy mezi národy, bez ohledu na příčiny vzniku těchto situací;
- zabývat se zprávami Rady bezpečnosti a dalších orgánů OSN;
- určovat a schvalovat rozpočet OSN a určovat vyšší příspěvků jednotlivých členů;
- volit nestálé členy Rady bezpečnosti, členy Ekonomické a sociální rady a dodatečné členy Poručenské rady (pokud je to třeba); společně s Radou bezpečnosti volit soudce Mezinárodního soudního dvora a na základě doporučení Rady bezpečnosti jmenovat generálního tajemníka OSN.

Zasedání

Řádné zasedání Valného shromáždění začíná každoročně obvykle v září. Od roku 2004 (59. řádné zasedání) připadá zahájení na úterý třetího zářijového týdne. Nejméně tři měsíce před začátkem řádného zasedání probíhá volba nového předsedy, 21 místopředsedů a předsedů šesti hlavních výborů. Z důvodu rovnoměrného geografického zastoupení rotuje předsednictví každoročně mezi pěti skupinami států – státy africkými, asijskými, východoevropskými, latinskoamerickými a karibskými a státy západoevropskými a ostatními.

VS může navíc svolat své mimořádné zasedání, a to na žádost Rady bezpečnosti, většiny členských států OSN nebo jednoho členu za předpokladu, že s tím většina ostatních členů souhlasí. Mimořádné zasedání může být svoláno do 24 hodin od

* Podle rezoluce *Sjednocení za mír*, přijaté Valným shromážděním v listopadu 1950, může VS převzít iniciativu ve chvíli, kdy Rada bezpečnosti kvůli nejednotnosti svých stálých členů není schopna zasáhnout proti narušení míru nebo v případě agrese. VS je oprávněno posoudit ihned dotýčnou záležitost s cílem doporučit členským zemím kolektivní kroky. Je-li to nezbytné pro udržení nebo obnovení mezinárodního míru a bezpečnosti, mohou tyto kroky v případě narušení míru nebo aktu agrese zahrnovat i použití ozbrojené síly.

vznesení požadavku Radou bezpečnosti na základě souhlasu kterýchkoli devíti členů Rady nebo z podnětu většiny členských států OSN či na základě žádosti jediného člena, pokud s tím většina členů souhlasí.

Na začátku každého řádného zasedání se koná všeobecná rozprava, jíž se zpravidla zúčastňují nejvyšší představitelé států a vlád. Jednotlivé země na ní vyjadřují názory na naléhavé mezinárodní otázky. Většina z nich je následně projednávána v šesti hlavních výborech VS:

- **První výbor** – Výbor pro odzbrojení a mezinárodní bezpečnost
- **Druhý výbor** – Hospodářský a finanční výbor
- **Třetí výbor** – Sociální, humanitární a kulturní výbor
- **Čtvrtý výbor** – Zvláštní výbor pro politické otázky a otázky dekolonizace
- **Pátý výbor** – Administrativní a rozpočtový výbor
- **Šestý výbor** – Právní výbor

Některé otázky se projednávají přímo na plenárních zasedáních, další se postupují do jednoho ze šesti výborů. Rezoluce a další rozhodnutí včetně doporučení z výborů se přijímají na plenárních schůzích, obvykle před prosincovou přestávkou řádného zasedání. Mohou být schváleny hlasováním, ale i prostým souhlasem bez hlasování.

Valné shromáždění obvykle přijímá rezoluce a rozhodnutí hlasováním většiny přítomných členů. Důležité otázky, jako jsou doporučení týkající se mezinárodního míru a bezpečnosti, volby členských států do některých významných orgánů OSN a rozpočtové záležitosti, se rozhodují dvoutřetinovou většinou. Hlasování může být provedeno formou zaznamenaného hlasování, prostým zvednutím ruky nebo výzvou k jednotlivým zástupcům.

Usnesení VS sice nejsou pro vlády právně závazná, vyjadřují však převládající světový názor na mezinárodní otázky, a mají tak morální autoritu světového společenství.

Celoroční aktivity OSN vycházejí především z rozhodnutí VS, tedy z vůle většiny členských států vyjádřené přijatými rezolucemi a rozhodnutími. Tuto činnost vykonávají:

- výbory a jiné orgány ustavené Valným shromážděním, které jsou pověřeny studovat a podávat zprávy o specifických otázkách, např. odzbrojení, udržování míru, rozvoj a lidská práva;
- mezinárodní konference svolávané Valným shromážděním;
- Sekretariát Organizace spojených národů, tedy generální tajemník a jeho aparát mezinárodních úředníků.

Rada bezpečnosti

www.un.org/Docs/sc

Charta OSN přisuzuje Radě bezpečnosti (RB) hlavní zodpovědnost za udržování mezinárodního míru a bezpečnosti. RB má 15 členů, z toho pět stálých – jsou to Čína, Francie, Rusko, USA a Velká Británie – a 10 nestálých, které Valné shromáždění volí na dvouleté období.

Každý člen Rady bezpečnosti má jeden hlas. Ke schválení rozhodnutí o procedurálních otázkách je zapotřebí alespoň devíti hlasů z patnácti. Pro rozhodnutí o zásadních otázkách je zapotřebí devíti hlasů, včetně souhlasu všech pěti stálých členů. Jedná se o takzvané pravidlo *jednomyslnosti mocností*, často označované jako *právo veta*. Pokud jeden ze stálých členů nesouhlasí s rozhodnutím, může hlasovat proti, a tím návrh vetovat (zamítnout). Všech pět stálých členů již právo veta v minulosti při různých příležitostech uplatnilo. Pokud stálý člen nesouhlasí s navrhovanou rezolucí nebo rozhodnutím, ale nechce uplatnit právo veta, může se zdržet hlasování. Rezoluce pak může být přijata získáním potřebných devíti hlasů.

Podle článku 25 Charty OSN souhlasí všechny členské státy s tím, že budou rozhodnutí Rady bezpečnosti respektovat a naplňovat. Zatímco ostatní orgány OSN udělují doporučení vládám, RB přijímá rozhodnutí, která jsou na základě Charty OSN pro členské státy závazná.

Funkce a pravomoci

Charta vymezuje tyto funkce a pravomoci Rady bezpečnosti:

- udržovat mezinárodní mír a bezpečnost v souladu se zásadami a cíli Organizace spojených národů;
- formulovat plány na vytvoření systému omezení zbrojení;
- vyzývat strany konfliktu, aby vzájemné spory řešily mírovou cestou;
- zabývat se konflikty a situacemi, jež by mohly vést k mezinárodnímu napětí, a doporučovat způsoby řešení těchto sporů či podmínky pro uzavření dohody;
- určovat, zda dochází k ohrožení míru či aktu agrese, a doporučovat opatření, jež by měla být učiněna;
- vyzývat strany sporu k přijetí prozatímních opatření, která jsou nezbytná nebo vhodná k zabránění dalšímu zhoršování situace;
- vyzývat členské státy, aby se při naplňování rozhodnutí Rady bezpečnosti uchýlovaly k opatřením vylučujícím použití ozbrojené síly (kupříkladu k sankcím);
- schvalovat použití síly v zájmu udržení nebo obnovení mezinárodního míru a bezpečnosti;
- podporovat mírová řešení místních sporů prostřednictvím regionálních mechanismů a využívat je k prosazování svých pravomocí;
- doporučovat Valnému shromáždění jmenování generálního tajemníka a společně s Valným shromážděním volit soudce Mezinárodního soudního dvora;
- vyžádat si od Mezinárodního soudního dvora odborná stanoviska k právním záležitostem;
- doporučovat Valnému shromáždění přijetí nových zemí do OSN.

Rada bezpečnosti je koncipována tak, aby mohla fungovat nepřetržitě, zástupci všech členů musí být stále přítomni v sídle OSN. Rada se může sejít kdekoli: v roce 1972 například zasedala v etiopské Addis Abebě, následující rok v panamském hlavním městě Panama, v roce 1990 se sešla v Ženevě.

Pokud je RB předložen podnět týkající se ohrožení míru, nejprve oběma stranám obvykle doporučí, aby se pokusily o dosažení dohody mírovou cestou. V některých případech samotná RB situaci prošetří a zajistí zprostředkování dohody. Může na místo vyslat svůj tým, jmenovat zvláštní zmocněnce nebo požádat generálního tajemníka, aby využil svých zprostředkovatelských možností.

Pokud spor vyústí v ozbrojený konflikt, snaží se Rada bezpečnosti především o jeho co nejrychlejší ukončení. RB může vyhlásit podmínky příměří, které mohou sloužit jako prevence další eskalace násilí.

Rada bezpečnosti rovněž vysílá vojenské pozorovatele a mírové jednotky OSN. Jejich posláním je zklidnit napětí v problematických oblastech, oddělit od sebe nepřátelské strany a vytvořit atmosféru, v níž je možno usilovat o mírové urovnání. V souladu s kapitolou VII Charty OSN může RB přijímat donucovací opatření zahrnující hospodářské sankce, zbrojní embargo, finanční sankce, zákaz cestování nebo kolektivní vojenské akce. Sankce jsou významným nástrojem při prosazování mezinárodního míru a bezpečnosti. Každý z existujících sankčních režimů pracuje s takzvanými „chytrými“ nebo cílenými sankcemi – zbrojním embargem, finančními sankcemi nebo zákazem cestování – upravenými tak, aby se vyloučily nebo minimalizovaly vedlejší nezamýšlené účinky. Sankce se zaměřují na osoby a skupiny odpovědné za akce, které mezinárodní společenství odsoudilo, přičemž zbytek obyvatelstva a mezinárodní obchod nejsou sankcemi postiženi (viz Kapitola 2).

Po válce v Perském zálivu v roce 1991 ustavila RB Zvláštní komisi OSN (UNSCOM), která měla společně s Mezinárodní agenturou pro atomovou energii (MAAE) ověřit likvidaci iráckých zbraní hromadného ničení. Její mandát v roce 1999 převzala Monitorovací, verifikační a inspekční komise OSN (UNMOVIC). Rada bezpečnosti ustavila také dva mezinárodní trestní tribunály pro stíhání zločinů proti lidskosti spáchaných na území bývalé Jugoslávie a ve Rwandě. Oba tribunály jsou přidruženými orgány RB. Po teroristických útocích na Spojené státy 11. září 2001 zřídila RB jako svůj přidružený orgán Protiteroristický výbor.

Pracovní skupina Valného shromáždění se od roku 1993 zabývá reformou Rady bezpečnosti, včetně otázky rovnoprávnějšího zastoupení a zvýšení počtu členů.

Ekonomická a sociální rada

www.un.org/esa/coordination/ecosoc

Charta OSN zřizuje Ekonomickou a sociální radu (ECOSOC) jako hlavní orgán pro koordinaci hospodářské a sociální činnosti OSN a specializovaných přidružených organizací systému organizace. ECOSOC má 54 členů s tříletým funkčním obdobím, rozhodnutí jsou přijímána prostou většinou, každý člen disponuje jedním hlasem.

Funkce a pravomoci

Ekonomické a sociální radě přísluší následující funkce a pravomoci:

- sloužit jako ústřední diskusní fórum k projednávání mezinárodních ekonomických a sociálních otázek a formulaci politických doporučení členským státům a celému systému OSN;
- vypracovávat a iniciovat studie a zprávy a předkládat doporučení týkající se mezinárodních ekonomických, sociálních, kulturních, vzdělávacích, zdravotních a dalších otázek;
- podporovat respektování a dodržování lidských práv a základních svobod;
- podílet se na přípravě velkých mezinárodních konferencí v sociální a ekonomické oblasti a v příbuzných oborech a podporovat a koordinovat následné využití závěrů těchto konferencí;
- koordinovat činnost specializovaných přidružených organizací OSN prostřednictvím konzultací a poradenské činnosti a doporučení Valnému shromáždění.

Jednáním o mezinárodních ekonomických a sociálních otázkách a poskytováním strategických doporučení hraje ECOSOC klíčovou roli při posilování mezinárodní spolupráce a rozvoje a při určování priorit pro další činnost.

Zasedání

Rada se obvykle několikrát do roka schází se zástupci občanské společnosti na krátkých zasedáních a mnoha přípravných schůzkách, na nichž se řeší organizační otázky. Hlavní zasedání v délce čtyř týdnů se koná v červenci, střídavě v New Yorku a Ženevě. Součástí tohoto zasedání je tzv. *high-level segment*, setkání na vysoké úrovni za účasti ministrů a dalších vysokých státních představitelů, na němž se projednávají stěžejní hospodářské, sociální a humanitární otázky. Celoroční činnost ECOSOC probíhá v pomocných a přidružených orgánech Rady.

Pomocné a přidružené orgány

K pomocným orgánům Ekonomické a sociální rady patří:

- Devět výkonných komisí, které jsou jednacími orgány pro udělování doporučení v rámci svého pole působnosti a odbornosti. Jsou to: Statistická komise (viz Kapitola 3), Komise pro populaci a rozvoj (viz Kapitola 3), Komise pro sociální rozvoj (viz Kapitola 3), Komise pro lidská práva (viz Kapitola 4), Komise pro postavení žen (viz Kapitola 3 a 4), Komise pro narkotika (viz Kapitola 3), Komise pro prevenci kriminality a trestní spravedlnost (viz Kapitola 3), Komise pro vědu a techniku pro rozvoj (viz Kapitola 3) a Komise pro trvale udržitelný rozvoj (viz Kapitola 3).
- Pět regionálních komisí: Ekonomická komise pro Afriku (sídlo Addis Abeba, Etiopie), Ekonomická a sociální komise pro Asii a Tichomoří (Bangkok, Thajsko), Ekonomická komise pro Evropu (česky též Evropská hospodářská komise, EHK) (Ženeva, Švýcarsko), Ekonomická komise pro Latinskou Ameriku a Karibskou oblast (Santiago, Chile), Ekonomická a sociální komise pro západní Asii (Bejrút, Libanon).

- Šest stálých výborů a expertních orgánů: Výbor pro program a koordinaci, Výbor pro lidská sídla, Výbor pro nevládní organizace, Výbor pro styk s mezivládními agenturami, Výbor pro energie a přírodní zdroje a Výbor pro veřejnou správu.
- Expertní orgány pro plánování rozvoje, přírodní zdroje a ekonomická, sociální a kulturní práva a Stálé fórum pro otázky původních obyvatel.

Rada rovněž spolupracuje s programy OSN a do určité míry se podílí na koordinaci jejich činnosti (např. UNDP, UNEP, UNICEF, UN-HABITAT či UNFPA). Totéž platí pro vztah Rady ke specializovaným agenturám, např. FAO, WHO, ILO nebo UNESCO. Všechny tyto organizace podávají Radě zprávy a navrhují témata pro její zasedání.

Vztahy s nevládními organizacemi

Na základě ustanovení Charty konzultuje Ekonomická a sociální rada svou činnost s nevládními organizacemi. Konzultativní status při Ekonomické a sociální radě má více než 2100 nevládních organizací. Rada považuje za důležité dát jim příležitost vyjádřit se. Uznává, že tyto organizace disponují praktickou zkušeností a technickou odborností, která je pro její práci velmi cenná.

Rada rozlišuje tři kategorie nevládních organizací: do první kategorie patří organizace, které se podílí na většině činnosti ECOSOC; organizace ve druhé kategorii mají zvláštní pověření ve specifických oblastech; organizace, které mohou být příležitostně zapojeny do práce Rady, tvoří třetí skupinu.

Nevládní organizace s poradenským statutem mohou na veřejná zasedání Rady a jejich pomocných orgánů vysílat pozorovatele a předkládat písemná vyjádření, která jsou relevantní pro jejich práci. Mají také možnost konzultací se Sekretariátem OSN.

Vztahy mezi OSN a nevládními organizacemi prošly v průběhu let výrazným vývojem. OSN přistupuje k nevládním organizacím stále více jako k partnerům, s nimiž konzultuje postupy a programy a jejichž prostřednictvím získává důležité pojitko s občanskou společností. Stále více nevládních organizací z celého světa je v každodenním kontaktu s organizacemi systému OSN, a přispívá tak k dosažení cílů vytyčených Chartou OSN.

Poručenská rada

www.un.org/documents/tc

Poručenská rada byla ustavena Chartou OSN v roce 1945, aby dohlížela na správu jedenácti území zařazených do poručenské soustavy. Jejím úkolem bylo zajistit přijetí takových kroků, které připraví tato území na samosprávu nebo samostatnost. Podle Charty OSN byla Poručenská rada pověřena zkoumáním a projednáváním zpráv správcovských států o politickém, hospodářském a sociálním vývoji daného území. Současně se zabývala podněty obyvatel těchto území a prováděla speciální ověřovací mise.

Do roku 1994 dosáhla všechna svěřenecká území OSN samosprávy či nezávislosti, ať již jako nezávislé státy či připojením k některému ze sousedních

nezávislých států. Posledním bylo svěřenecké území Tichomořských ostrovů (Palau), které se v témže roce staly 185. členským státem OSN.

Poručenská rada, složená ze stálých členů Rady bezpečnosti – Číny, Francie, Ruské federace, Velké Británie a Spojených států – tak splnila svůj účel. Byla proto upravena její procedurální pravidla a Rada se má scházet jen v případech, kdy to bude situace vyžadovat.

Mezinárodní soudní dvůr

www.icj-cij.org

Mezinárodní soudní dvůr (ICJ) se sídlem v nizozemském Haagu je základním soudním orgánem OSN. Řeší spory mezi členskými státy a předává OSN a jejím specializovaným organizacím odborné posudky. Jeho statut je nedílnou součástí Charty OSN.

Soudní dvůr je otevřen všem signatářům jeho statutu, tedy všem členským státům Organizace spojených národů. Soudních procesů se mohou účastnit a své spory mohou soudu předkládat pouze státy. ICJ se nezabývá případy soukromých osob, právních subjektů ani mezinárodních organizací. Valné shromáždění i Rada bezpečnosti mohou ale ICJ požádat o posudek k jakékoliv právní otázce. Další orgány OSN a specializované organizace OSN mohou požádat o posudek právních případů spadajících do jejich činnosti, potřebují k tomu však souhlas Valného shromáždění.

Soudní pravomoci

Do pravomoci Mezinárodního soudního dvora spadají všechny spory a otázky předložené členskými státy a dále záležitosti stanovené Chartou OSN nebo mezinárodními smlouvami a konvencemi. Státy se mohou předem zavázat, že se podřídí rozhodnutí ICJ buď podpisem smlouvy či úmluvy, jež takový závazek výslovně stanoví, nebo tím, že učiní samostatné prohlášení. Tato prohlášení o přijetí pravomoci soudu často stanoví výjimky, na které se povinná pravomoc nevztahuje.

V souladu se svým statutem řeší Mezinárodní soudní dvůr spory uplatňováním:

- mezinárodních úmluv stanovujících pravidla výslovně uznávaná státy, jichž se spor týká;
- mezinárodních zvyklostí a obecně uznávaných postupů, které jsou přijímány jako zákon;
- obecných zákonných principů uznávaných státy;
- soudních rozhodnutí a stanovisek nejkvalifikovanějších právních znalců jednotlivých zemí.

Členství

Soud tvoří 15 soudců volených v oddělených hlasováních Valným shromážděním a Radou bezpečnosti. Soudci jsou vybíráni na základě své kvalifikace. Snahou je, aby byly zastoupeny hlavní právní systémy světa, přičemž žádní dva soudci

nemohou být občany téhož státu. Soudci jsou voleni na devět let s možností znovuzvolení. V průběhu funkčního období nemohou vykonávat žádnou jinou činnost.

Soud se obvykle schází na plenárních zasedáních, může však pracovat i v menších jednotkách, tzv. komorách, pokud o to strany požádají. Rozsudky vynesené komorami jsou rovnocenné s rozsudky ICJ jako celku. Součástí Mezinárodního soudního dvora je i Komora pro otázky životního prostředí a navíc soud každoročně ustavuje Komoru pro zkrácené soudní řízení.

Sekretariát OSN

www.un.org/documents/st

Sekretariát OSN, vykonavatel každodenních úkolů organizace, tvoří tým tzv. mezinárodních úředníků (*international civil servants*) působících v různých zemích světa. Poskytuje servis ostatním orgánům Spojených národů a je pověřen správou jejich programů a činností. Hlavou sekretariátu je generální tajemník jmenovaný Valným shromážděním na základě doporučení Rady bezpečnosti na pětileté funkční období.

Povinnosti Sekretariátu jsou stejně rozmanité jako otázky, jimiž se zabývá Organizace spojených národů. Zahrnují vše od řízení a správy mírových operací až po zprostředkovatelskou činnost v mezinárodních sporech, od zkoumání ekonomických a společenských trendů po vypracovávání zpráv o lidských právech a trvale udržitelném rozvoji. Pracovníci Sekretariátu také informují světová média o práci OSN, organizují mezinárodní konference o zásadních problémech současného světa nebo zajišťují tlumočení projevů a překlady dokumentů do oficiálních jazyků OSN.

Sekretariát OSN tvoří přibližně 7500 stálých zaměstnanců z více než 170 zemí světa. Mezinárodní úředníci jsou stejně jako generální tajemník odpovědní Organizaci spojených národů a zavazují se, že nebudou vyžadovat ani přijímat pokyny od žádné vlády ani orgánů mimo OSN. Na základě Charty OSN se každý stát zavazuje, že bude respektovat mezinárodní charakter odpovědnosti generálního tajemníka a pracovníků Sekretariátu a zdrží se snahy ovlivňovat jejich činnost.

Hlavním sídlem Organizace spojených národů je New York, další významné úřadovny organizace jsou v Addis Abebě, Bangkoku, Bejrútu, Ženevě, Nairobi, Santiagu a ve Vídni. Kanceláře OSN se nacházejí v mnoha dalších zemích všech kontinentů.

Generální tajemník

www.un.org/News/oss/sg

Generální tajemník, v jehož osobě se pojí funkce diplomata, obhájce, úředníka a výkonného ředitele, je symbolem ideálů OSN a mluvčím všech obyvatel planety, zvláště všech chudých a zranitelných. Stávající generální tajemník Kofi Annan z Ghany je v pořadí sedmým představitelem tohoto úřadu, funkce se ujal 1. ledna 1997. Na sklonku roku 2001 byl zvolen na druhé pětileté období (2002-2006).

Generální tajemník je podle Charty OSN „hlavním správním úředníkem OSN“ a z tohoto titulu jedná a vykonává „funkce, jež mu nebo jí byly svěřeny“ Radou bezpečnosti, Valným shromážděním, Ekonomickou a sociální radou a dalšími orgány OSN. Charta rovněž zmocňuje generálního tajemníka k tomu, aby „upozorňoval Radu bezpečnosti na situace, které podle jeho soudu mohou ohrozit mezinárodní mír a bezpečnost“. Tato ustanovení definují pravomoci jeho úřadu a dávají mu značný prostor k jednání. Má-li generální tajemník zodpovědně vykonávat svou funkci, musí brát ohledy na potřeby jednotlivých členských států. Zároveň však musí respektovat hodnoty a morální autoritu OSN a mluvit a jednat v zájmu udržení míru, i kdyby se tak vystavoval riziku, že se čas od času dostane do sporu s těmi členskými státy, jejichž zájmy se snaží prosazovat.

Toto tvůrčí napětí je součástí každodenní práce generálního tajemníka. Ta zahrnuje účast na zasedáních orgánů OSN, konzultace s předními světovými politiky, představiteli vlád, zástupci občanských skupin, soukromého sektoru a dalších subjektů. Nedílnou součástí jeho práce jsou i zahraniční cesty, díky nimž udržuje kontakt s členskými státy a získává aktuální informace o celém spektru důležitých otázek, které jsou součástí agendy OSN. Každoročně vypracovává zprávu o práci organizace, v níž hodnotí její činnost a nastiňuje budoucí priority.

Jednou ze stěžejních rolí generálního tajemníka je, že silou svého zprostředkovatelského vlivu, to jest prostřednictvím veřejných i soukromých kroků založených na jeho nezávislosti a nestrannosti, pomáhá předcházet konfliktům a brání jejich eskalaci a šíření. Od svého nástupu do funkce použil Kofi Annan svůj osobní vliv v řadě případů, například v otázkách Kypru, Východního Timoru, Iráku, Libye, Blízkého východu, Nigérie či Západní Sahary.

Předchozí generální tajemníci OSN

Předchůdci Kofiho Annana ve funkci generálního tajemníka: **Butrus Butrus-Ghálí** (Egypt) (únor 1992 – prosinec 1996); **Javier Pérez de Cuéllar** (Peru) (únor 1982 – 1991); **Kurt Waldheim** (Rakousko) (únor 1972 – 1981); **U Thant** (Barma) (funkci pověřen v roce 1961 po tragické smrti svého předchůdce, jmenován 1962, do prosince 1971); **Dag Hammarskjöld** (Švédsko) (březen 1953 – 1961, kdy tragicky zahynul při letecké havárii v Africe) a **Trygve Lie** (Norsko) (únor 1946 – listopad 1952).

Každý generální tajemník definuje svou úlohu také v kontextu doby, ve které funkci vykonává. Kofi Annan se zaměřuje na níže uvedené oblasti.

Reforma OSN. Krátce po nástupu do funkce předložil Kofi Annan rozsáhlý soubor reform, jejichž smyslem bylo přizpůsobit OSN změněné době a připravit ji na éru globalizace. Reformní opatření spadající do pravomocí generálního tajemníka se podařilo ve velké míře uskutečnit nebo zahájit jejich plnění. Jedná se o reformy administrativní (včetně snahy zlepšit systém řízení) a organizační, s důrazem na schopnost OSN reagovat účinněji a rychleji na rostoucí nároky, které jsou na ni kladeny zejména v oblasti rozvoje a mírové činnosti.

Byla vytvořena nová funkce **náměstka generálního tajemníka**, jehož úkolem je pomáhat generálnímu tajemníkovi s plněním obrovského množství úkolů. Jako první byla do této funkce jmenována Louise Fréchettová, před svým jmenováním v lednu 1998 náměstkyně kanadského ministra národní obrany.

V úvodu svého druhého funkčního období předložil generální tajemník druhý balík reforem – **Posilování OSN: Program dalších změn** – zaměřený na změnu orientace práce OSN s ohledem na priority určené Deklarací tisíciletí, kterou členské státy přijaly v září 2000. Soubor reforem obsahoval také návrh změn v poskytování služeb Sekretariátem OSN členským zemím a odstartoval práci expertního panelu pro zlepšení a posílení vztahů OSN s nevládními organizacemi, parlamenty, nadacemi a soukromým sektorem.

Valné shromáždění nadále zvažuje několik možných institucionálních změn spadajících do jeho pravomoci, včetně reformy Rady bezpečnosti či způsobu financování OSN a dosažení lepší soudržnosti systému specializovaných organizací OSN.

Afrika. Generální tajemník usiluje o udržení problematiky Afriky v zorném poli mezinárodního společenství a mobilizuje podporu ve prospěch snah kontinentu o mír a rozvoj. Jeho přístup je podrobně popsán ve zprávě z roku 1998 Příčiny konfliktu a podpora trvalého míru a udržitelného rozvoje v Africe. Jedná se o ucelený soubor „realistických a uskutečnitelných“ opatření na omezení politického napětí a násilí uvnitř afrických států i mezi nimi a ve prospěch rozvojových otázek, k nimž patří způsoby vládnutí a správy, zadluženost, obchod, oficiální rozvojová pomoc a problematika šíření nemocí, jako je AIDS. Generální tajemník také zřídil Úřad zvláštního poradce pro Afriku, který má za úkol podporovat a koordinovat reakci systému OSN na potřeby rozvoje Afriky, především uplatňováním Nového partnerství pro rozvoj Afriky (NEPAD).

Mírové operace. V devadesátých letech došlo k velkému nárůstu mírové činnosti OSN i k radikální proměně konfliktů samotných. Především klesl počet válek mezi státy a zvýšilo se množství a brutalita vnitrostátních konfliktů. Problémy spojené s řešením těchto složitých humanitárních krizí přivedly generálního tajemníka k rozhodnutí, že musí trvat na tom, že bude-li OSN pověřena provedením mírové operace, musí k tomu být všestranně – tedy vojensky, finančně i politicky – vybavena.

Spolu s opatřeními obsaženými v reformním plánu k tomu přispěly tři klíčové zprávy. První, vypracovaná generálním tajemníkem na žádost Valného shromáždění v roce 1999, zkoumala zvěrstva spáchaná v roce 1995 na bosenských muslimech v tzv. bezpečné zóně OSN ve městě Srebrenica. Druhá, vypracovaná z pověření generálního tajemníka nezávislou skupinou pod vedením bývalého švédského premiéra Ingvara Carlssona a zveřejněná v roce 1999, byla analýzou postupu OSN během genocidy ve Rwandě v roce 1994.

Třetí zpráva, vydaná z iniciativy generálního tajemníka v roce 2000, obsahuje ucelený přehled mírové a bezpečnostní činnosti OSN. Vypracoval ji zvláštní panel vedený bývalým alžírským ministrem zahraničí Lachdarem Brahímim. Tato zpráva, jejímž cílem bylo mimo jiné vyvodit praktické závěry z předchozích dvou zpráv, obsahuje množství doporučení určených sekretariátu i členským státům, zejména těm, které jsou zastoupeny v Radě bezpečnosti. Uplatnění mnoha z těchto návrhů vedlo

k posílení schopnosti OSN rozmišřovat a řídit komplexní mise na podporu a budování míru. Plná hodnota přínosu doporučení se ale ukáže až v průběhu času.

OSN katalyzátorem změn

Aktéry mezinárodní scény dnes již nejsou jen státy, uvádí generální tajemník ve své Zprávě tisíciletí, nazvané *My lid pojených národů: Úloha OSN ve 21. století*.^{*} Soukromý sektor, nevládní organizace a multilaterální agentury dnes stále těsněji spolupracují s vládami při hledání konsenzuálního řešení globálních problémů.

Spojené národy musí usilovat nikoliv o to, aby si uzurpovaly roli globálních aktérů, ale aby se staly efektivnějším katalyzátorem změn a koordinovaly a podporovaly kolektivní akce na globální úrovni. Generální tajemník doporučuje přijmout různá opatření v následujících oblastech:

Identifikace hlavních předností OSN. Vliv OSN se odvozuje nikoli z její moci, ale z hodnot, které představuje, z její role při udržování globálních norem a schopnosti stimulovat globální kroky a důvěru v její praktickou činnost ve prospěch zkvalitnění života lidí. OSN musí rozvíjet tyto své přednosti a zároveň se přizpůsobovat změnám, aby mohla efektivněji fungovat a mít k tomu nezpochybnitelnou legitimitu. OSN musí rozšířit a posílit vztahy s organizacemi občanské společnosti a se soukromým sektorem.

Networking. OSN musí doplnit formální instituce neformálními strategickými sítěmi, které propojí stávající mezinárodní instituce, příslušníky občanské společnosti, soukromý sektor a vlády a umožní jim dosáhnout společných cílů.

Digitální propojení. OSN musí plně využít potenciál nových informačních technologií ke zvýšení efektivity své činnosti a zkvalitnění komunikace s okolním světem.

Pokračování tiché revoluce. OSN nezbytně vyžaduje strukturální reformu a dosažení jasnějšího konsenzu o globálních prioritách mezi členskými státy. Aby mohla lépe sloužit státům a lidem, „musí být efektivnější, výkonnější a přístupnější lidem celého světa“.

Zpráva tisíciletí vyšla v období příprav Summitu tisíciletí – dosud největšího setkání hlav států a vlád v historii. Na summitu, který se konal v sídle OSN od 6. do 8. září 2000, definovali vedoucí představitelé světa jasné obrysy budoucího směřování OSN. Jednomyslně přijatá Deklarace tisíciletí určila řadu zcela specifických cílů, jejichž pomocí se globalizace má stát pozitivním procesem, který přinese všeobecný prospěch.

^{*} Zpráva tisíciletí, *My lid Spojených národů: Úloha Spojených národů ve 21. století*. United Nations, 2000, ISBN 92-1-100844-1, E.00.I.16. K dispozici rovněž na www.un.org/millennium/sg/report a v Informačním centru OSN v Praze.

Global Compact. V roce 1999 navrhl na Světovém ekonomickém fóru v Davosu generální tajemník iniciativu Global Compact. Jejím účelem je propojení soukromých nadnárodních korporací se systémem OSN, vládami jednotlivých zemí, odborovými a nevládními organizacemi a prostřednictvím tohoto partnerství podpořit dodržování univerzálně uznávaných principů v oblasti lidských práv, zaměstnanosti a životního prostředí.

Iniciativa Global Compact se od července 2000, kdy ji podpořilo 50 firem, značně rozrostla. V červnu 2004 to bylo již téměř 1500 firem, mezinárodních odborových skupin a občanských organizací z celého světa. Iniciativu podporuje více než 70 zemí, většinou z rozvojového světa. Global Compact již inicioval desítky projektů a iniciativ, např. projekt na podporu obchodu a investic v nejméně rozvinutých zemích světa či dohodu mezi Mezinárodní organizací zaměstnavatelů (MOZ) a Mezinárodní konfederací svobodných odborů (MKSO) o spolupráci v globálním tažení proti AIDS.

HIV/AIDS. V dubnu 2001 zveřejnil generální tajemník OSN Akční výzvu zaměřenou proti epidemii HIV/AIDS a navrhl vytvoření Globálního fondu pro AIDS a zdraví. Fond má pomáhat rozvojovým zemím v potírání AIDS a dalších infekčních chorob. Činnost zahájil v roce 2002. Kofi Annan považuje boj proti AIDS za svou osobní prioritu.

Rozpočet Organizace spojených národů

Řádný rozpočet OSN schvaluje Valné shromáždění vždy na dvouleté období. Rozpočet předkládá generální tajemník a posuzuje jej **Poradní výbor pro administrativní a rozpočtové otázky** tvořený šestnácti odborníky, kteří jsou navrhováni vládami svých zemí a voleni Valným shromážděním. Práci ve výboru však vykonávají sami za sebe na základě své odbornosti. Programová hlediska posuzuje **Výbor pro program a koordinaci** složený ze 34 odborníků, kteří jsou voleni Valným shromážděním a jednají v souladu se stanovisky svých vlád.

Rozpočet schválený pro dvouleté období 2004-2005 činí 3,16 miliardy dolarů, což proti období 2002-2003 představuje nulový nárůst. Rozpočet zahrnuje náklady na programy OSN pro politické záležitosti, mezinárodní právo, mezinárodní spolupráci pro rozvoj, poskytování informací veřejnosti, lidská práva a humanitární otázky.

Hlavním zdrojem řádného rozpočtu jsou příspěvky členských států. Příspěvky se stanovují na základě stupnice schválené Valným shromážděním na doporučení **Příspěvkového výboru** tvořeného 18 odborníky. Ty vybírá Valné shromáždění na doporučení Správního a rozpočtového (pátého) výboru a odborníci svou práci vykonávají na základě své odbornosti, nikoli z politického pověření.

Základním kritériem stanovení stupnice příspěvků je platební schopnost jednotlivých členských států. Ta je určena posouzením relativního podílu na celkovém globálním hrubém domácím produktu a s ohledem na množství dalších faktorů (například příjem na hlavu). Každé tři roky výbor vyšší příspěvků přehodnocuje s ohledem na nejnovější statistické údaje. V roce 2000 stanovilo Valné shromáždění maximální výši příspěvku jednoho státu na 22 % celkového rozpočtu OSN.

Celková finanční situace OSN je již několik let velmi složitá. Řada členských států neplatí vyměřené příspěvky včas nebo v plné výši. Organizace spojených národů dokáže situaci řešit díky dobrovolným příspěvkům některých zemí a díky vlastnímu Provoznímu kapitálovému fondu (do něhož státy posílají zálohy vyměřených příspěvků) a půjčkám z rozpočtu na mírové operace.

Na konci roku 2003 činila výše nezaplacených členských příspěvků do řádného rozpočtu téměř 442 milionů dolarů. Ze 191 států zaplatilo příspěvky v plné výši 127, zbylých 66 své finanční závazky vůči organizaci nesplnilo.

Kromě řádného rozpočtu jsou členským státům podle upravené verze základní stupnice vyměřovány i příspěvky na financování mezinárodních tribunálů a mírových operací. Náklady na mírové operace OSN dosáhly v roce 1995 rekordní výše 3 miliard dolarů, a to hlavně kvůli misím v Somálsku a bývalé Jugoslávii. V roce 1999 klesl rozpočet na 889 milionů. Na konci roku 2001 se roční náklady na mírové operace OSN znovu vyšplhaly na téměř tři miliardy dolarů. Podíl na tom nesly rozsáhlé mise v Kosovu, Východním Timoru, Sierra Leone, Demokratické republice Kongo, Eritreji a Etiopii. K 1. červenci 2003 byl rozpočet schválený na dalších 12 měsíců necelých 2,2 miliardy amerických dolarů.

Nedoplatky příspěvků na mírové operace dosáhly na konci roku 2003 téměř 1,1 miliardy USD. Nezaplacení vyměřených příspěvků způsobilo zpoždění vyplacení náhrad státům poskytujícím své jednotky, vybavení a logistickou pomoc, což pro tyto země představuje nespravedlivou zátěž.

Fondy a programy OSN, například Dětský fond OSN (UNICEF), Rozvojový program OSN (UNDP) nebo Vysoký komisariát pro uprchlíky (UNHCR) mají samostatný rozpočet. Z větší části jsou financovány prostřednictvím dobrovolných příspěvků vlád, a dokonce i jednotlivců, jako je tomu v případě UNICEF. Specializované agentury OSN mají rovněž svůj vlastní rozpočet sestavený z dobrovolných příspěvků členských zemí organizace.

SYSTÉM ORGANIZACE SPOJENÝCH NÁRODŮ

www.unsystem.org

Systém Organizace spojených národů se skládá ze **Sekretariátu OSN, programů a fondů OSN** (např. UNICEF nebo UNDP), specializovaných agentur (např. UNESCO nebo WHO) a příbuzných organizací. Programy a fondy jsou přidruženými orgány Valného shromáždění. Specializované agentury jsou s OSN propojeny prostřednictvím zvláštních dohod a podléhají Ekonomické a sociální radě nebo Valnému shromáždění. Přidružené organizace /Mezinárodní agentura pro atomovou energii (MAAE) nebo Světová obchodní organizace (WTO)/ se specializují na určité oblasti a mají své vlastní správní orgány a rozpočty. Jako celek se pak organizace systému OSN zabývají všemi oblastmi hospodářského a společenského života.

Výbor výkonných ředitelů systému OSN pro koordinaci (CEB). CEB – dříve známý jako Administrativní a koordinační výbor (ACC) – zastupuje celý systém OSN. Členy výboru jsou výkonní ředitelé 27 organizací OSN. Hlavní funkcí výboru je pomáhat s koordinací v rámci systému OSN při realizaci společných cílů členských zemí v nejrůznějších oblastech lidské činnosti. Výbor, který zvažuje naléhavé otázky, které musí systém OSN řešit, se schází dvakrát ročně a předseda mu gene-

rální tajemník. Část práce CEB provádí jeho podřízené orgány, které se zaměřují na jednotlivé aspekty systémové koordinace (viz <http://ceb.unsystem.org>).

Sekretariát OSN

www.un.org/documents/st

Sekretariát Organizace spojených národů tvoří oddělení a úřady, které jsou uvedeny a popsány níže. **Výkonný úřad generálního tajemníka** zahrnuje generálního tajemníka a tým jeho poradců a zajišťuje celkové administrativní vedení OSN. Sekretariát sídlí v New Yorku a má úřadovny v mnoha dalších částech světa.

Dalšími hlavními centry činnosti OSN jsou Ženeva, Vídeň a Nairobi. **Úřad OSN v Ženevě (UNOG)** vede generální ředitel Sergej Alexandrovič Ordžonikidze z Ruské federace. Úřad slouží především jako centrum diplomacie a fórum pro otázky odzbrojení a lidských práv. V čele **Úřadu OSN ve Vídni (UNOV)** stojí generální ředitel Antonio Maria Costa (Itálie). Prioritními činnostmi jsou problematika mezinárodní kontroly zneužívání drog, mírového využití vesmírného prostoru a mezinárodního obchodního práva. **Úřad OSN v Nairobi (UNON)** vede Klaus Töpfer z Německa. UNON se zaměřuje na problematiku životního prostředí a lidských sídel.

Úřad pro vnitřní dohled (OIOS)

www.un.org/Depts/oios

zástupce generálního tajemníka
Inga-Britt Ahlenius (Švédsko)

Úřad pro vnitřní dohled je odpovědný za nezávislý, profesionální a včasný vnitřní audit, zahrnující monitorování, inspekce a vyhodnocování. Zajišťuje také konzultanční a vyšetřovací servis pro management OSN. Smyslem jeho činnosti je podpora odpovědného nakládání se zdroji, kultury zodpovědnosti a transparentnosti a lepší výkonnost jednotlivých programů. Hlavní činnost OIOS:

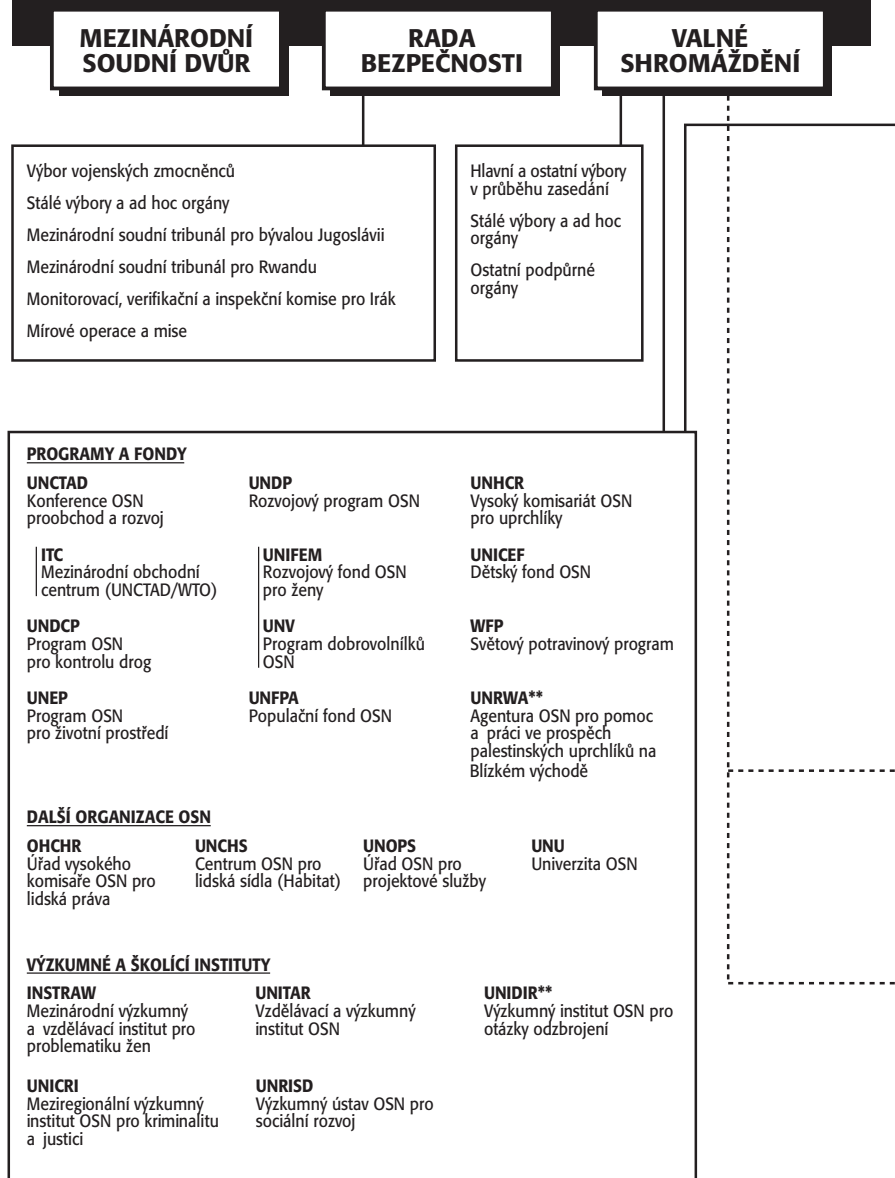
- sleduje a hodnotí efektivitu jednotlivých programů a mandátů;
- provádí interní audity;
- provádí inspekce programů a dalších organizačních jednotek;
- vyšetřuje zprávy o špatném řízení a zneužívání úřední moci;
- je poradenským orgánem řídicích pracovníků jednotlivých programů a pomáhá jim zvyšovat efektivitu práce;
- dohlíží na realizaci doporučení vyplývajících z auditů, hodnotících zpráv, inspekci a vyšetřování.

Do kompetence OIOS spadá Sekretariát důležité mírové a humanitární operace. Poskytuje podporu také provozním fondům a programům OSN. Má 172 zaměstnanců a rozpočet zhruba 20 milionů USD. Od roku 1994 odhalil případy plýtvání a zpronevěry v celkové výši 250 milionů dolarů.

System ORGANIZACE

ZÁKLADNÍ ORGÁNY ORGANIZACE

* Autonomní organizace spolupracující s OSN a vzájemě mezi sebou prostřednictvím koordinačního mechanismu Ekonomické a sociální rady.
** Zodpovídající se pouze Valnému Shromáždění.

SPOJENÝCH NÁRODŮ

SPOJENÝCH NÁRODŮ

EKONOMICKÁ A SOCIÁLNÍ RADA

PROVOZNÍ KOMISE

Komise pro sociální rozvoj
Komise pro lidská práva
Komise pro omamné látky
Komise pro prevenci kriminality a trestní spravedlnost
Komise pro vědu a techniku pro rozvoj
Komise pro trvale udržitelný rozvoj
Komise pro postavení žen
Komise pro otázky populace a rozvoje
Statistická komise

REGIONÁLNÍ KOMISE

Ekonomická komise pro Afriku (ECA)
Evropská hospodářská komise (ECE)
Ekonomická komise pro Latinskou Ameriku a karibskou oblast (ECLAC)
Ekonomická a sociální komise pro Asii a oblast Tichomoří (ESCAP)
Ekonomická a sociální komise pro západní Asii (ESWAW)

Stálé výbory a výbory v průběhu zasedání
Expertní a ad hoc orgány

IAEA

Mezinárodní agentura pro atomovou energii

WTO

Světová obchodní organizace

CTBTO

Organizace pro úplný zákaz jaderných zkoušek

OPCW

Organizace pro zákaz chemických zbraní

WTO

Světová turistická organizace

PORUČENSKÁ RADA

SPECIALIZOVANÉ AGENTURY*

ILO
Mezinárodní organizace práce

FAO
Organizace pro výživu a zemědělství

UNESCO
Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu

WHO
Světová zdravotnická organizace

SKUPINA SVĚTOVÉ BANKY

IBRD
Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj

IDA
Mezinárodní rozvojová organizace

IFC
Mezinárodní finanční kooperace

MIGA
Mezinárodní agentura pro garanci investic

ICSID
Mezinárodní centrum pro urovnání investičních sporů

IMF
Mezinárodní měnový fond

ICAO
Mezinárodní organizace civilního letectví

IMO
Mezinárodní námořní organizace

ITU
Mezinárodní telekomunikační unie

UPU
Světová poštovní unie

WMO
Světová meteorologická organizace

WIPO
Světová organizace duševního vlastnictví

IFAD
Mezinárodní fond pro zemědělský rozvoj

UNIDO
Organizace OSN pro průmyslový rozvoj

SEKRETARIÁT

OSG

Úřad generálního tajemníka OSN

OIOS

Úřad pro vnitřní dohled

OLA

Úřad pro právní otázky

DPA

Odbor pro politické otázky

DDA

Odbor pro otázky odzbrojení

DPKO

Odbor pro mírové operace

OCHA

Oddělení pro koordinaci humanitární činnosti

DESA

Odbor pro ekonomické a sociální otázky

DGAACS

Odbor pro záležitosti Valného shromáždění a konferenční služby

DPI

Odbor pro poskytování informací veřejnosti

DM

Odbor pro řízení

OIP

Úřad programu pro Irák

UNSECOORD

Úřad bezpečnosti koordinátora OSN

ODCCP

Úřad pro kontrolu drog a prevenci kriminality

UNOG

Úřad OSN v Ženevě

UNOV

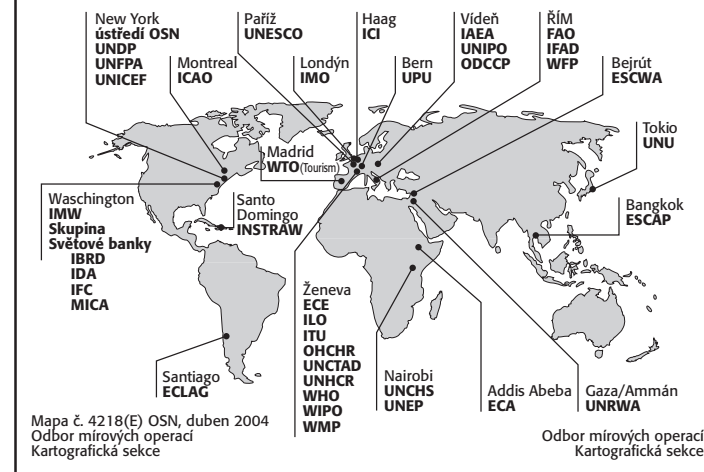
Úřad OSN ve Vídni

UNON

Úřad OSN v Nairobi

FAKTA A ČÍSLA OSN

Hlavní úřadovny OSN ve světě

Zástupce generálního tajemníka pro vnitřní dohled vybírá generální tajemník, jeho jmenování schvaluje Valné shromáždění na jedno pětileté období bez možnosti prodloužení.

Úřad pro právní otázky (OLA)

<http://untreaty.un.org/ola-internet/olahome.html>

zástupce generálního tajemníka, právní poradce
Nicolas Michel (Švýcarsko)

Úřad OSN pro právní otázky (OLA) je hlavním orgánem OSN v oblasti právních služeb. Poskytuje právní podporu generálnímu tajemníkovi, jednotlivým oddělením Sekretariátu a hlavním přidruženým orgánům OSN v oblasti mezinárodního soukromého a veřejného práva. Úřad slouží jako sekretariát pro právní orgány, které se věnují otázkám mezinárodního veřejného práva, námořního práva a mezinárodního obchodního práva. Vykonává funkce, které mu zadává generální tajemník v souladu s článkem 102 Charty OSN a Statutu mezinárodního soudního dvora.

OLA se zabývá právními otázkami, které se týkají mezinárodního míru a bezpečnosti, výsad a imunit OSN a akreditací a zastoupení členských států. Přípravuje návrhy mezinárodních smluv, dohod, jednacích řádů orgánů a konferencí OSN a jiných právních textů. Poskytuje také právní služby a poradenství v oblasti mezinárodního soukromého a administrativního práva a rezolucí a předpisů OSN.

Úřad slouží i jako sekretariát Šestého výboru Valného shromáždění, Komise pro mezinárodní právo, Komise pro mezinárodní obchodní právo, orgány ustavené

Poznámky: Plná čára znamená vztah přímé podřízenosti příslušnému základnímu orgánu. Přerušovaná čára znamená volnou vazbu.
¹ Program OSN pro kontrolu drog je součástí Úřadu OSN pro kontrolu drog a prevenci zločinnosti. ² UNRWA a UNIDIR podléhají pouze VS. ³ Světová obchodní organizace a Světová turistická organizace používají stejnou zkratku. ⁴ IAEA podléhá Radě bezpečnosti a Valnému shromáždění. ⁵ Přípravná komise CTBTO a OPCW spadají pod VS. ⁶ Specializované agentury jsou autonomní organizace spolupracující s OSN a vzájemně mezi sebou prostřednictvím koordinativního systému ECOSOC na mezivládní úrovni a prostřednictvím Výboru výkonných ředitelů pro koordinaci (CEB) na úrovni svých sekretariátů.

Úmlouvou OSN o mořském právu, Správní tribunál OSN a dalších právních orgánů OSN. Přebírá též odpovědnost za generálního tajemníka v oblasti registrace a zveřejňování mezinárodních úmluv a slouží jako jejich depozitář.

Vedoucí úřadu má titul právní poradce a zastupuje generálního tajemníka na setkáních a konferencích právní povahy nebo při soudních či arbitrážních řízeních. Právní poradce certifikuje právní pokyny vydávané jménem Organizace spojených národů, svolává schůzky právních poradců systému OSN a současně na nich OSN zastupuje.

Odbor pro politické otázky (DPA)
www.un.org/Depts/dpa

zástupce generálního tajemníka
Ibrahim A. Gambari (Nigérie)

Odbor pro politické otázky (DPA) je poradním a podpůrným nástrojem generálního tajemníka v otázkách spojených s udržováním a obnovou míru a bezpečnosti ve světě. Hlavní činnost DPA:

- monitoruje, analyzuje a hodnotí politický vývoj ve světě;
- identifikuje potenciální či bezprostředně hrozící konflikty, při jejichž řešení by OSN mohla hrát užitečnou roli;
- doporučuje generálnímu tajemníkovi odpovídající kroky a je následně vykonavatelem schváleného postupu;
- pomáhá generálnímu tajemníkovi ve výkonu jeho politické činnosti v oblasti preventivní diplomacie a mírotvorné činnosti v závislosti na jeho rozhodnutích a rozhodnutích Valného shromáždění a Rady bezpečnosti;
- je poradním orgánem generálního tajemníka v otázkách žádostí států o pomoc při volbách a koordinuje programy, které z takových žádostí případně vzejdou;
- je poradcem generálního tajemníka také v otázkách politických aspektů jeho vztahů s členskými státy;
- slouží jako servisní orgán Rady bezpečnosti, Výboru pro naplňování nezczitelných práv palestinského lidu a Zvláštního výboru 24 pro dekolonizaci.

Vedoucím odboru je zástupce generálního tajemníka pro politické otázky. Ten mimo jiné vede jménem generálního tajemníka rozhovory o mírovém urovnání sporů a je klíčovou postavou OSN v oblasti budování míru, preventivní a volební pomoci.

Odbor pro otázky odzbrojení (DDA)
http://disarmament.un.org

zástupce generálního tajemníka
Nobuyasu Abe (Japonsko)

Cílem činnosti Odboru pro otázky odzbrojení je podpora jaderného odzbrojení, nešíření jaderných zbraní a posilování odzbrojovacích režimů pro jiné druhy zbra-

ní hromadného ničení, například chemické a biologické zbraně. Podporuje také snahy o konvenční odzbrojení, zejména úsilí při prosazování akčního programu z roku 2001 o nezákonném obchodu s lehkými zbraněmi, které jsou v současných konfliktech nejčastěji užívány. Realizuje programy kontroly shromažďování a uskladňování zbraní či odzbrojování a demobilizace bývalých bojovníků a jejich začlenění zpět do společnosti. Prosazuje omezení používání a následné odzbrojení v oblasti nášlapných min.

Prostřednictvím Prvního výboru Valného shromáždění, Komise pro odzbrojení, Konference o odzbrojení a dalších orgánů poskytuje odbor DDA materiální i administrativní podporu činnostem souvisejícím se stanovením pravidel odzbrojení. Podporuje preventivní odzbrojovací kroky, např. dialog, transparentnost a budování důvěry ve vojenských otázkách. DDA podporuje regionální odzbrojovací snahy včetně vzniku bezjaderných zón. Poskytuje informace a zajišťuje vzdělávací programy o odzbrojovacích snahách OSN.

Odbor pro mírové operace (DPKO)
www.un.org/depts/dpko

zástupce generálního tajemníka
Jean-Marie Guéhenno (Francie)

Odbor pro mírové operace poskytuje podporu členským státům OSN a generálnímu tajemníkovi v otázkách dosahování a udržování mezinárodního míru a bezpečnosti. Děje se tak prostřednictvím plánování, přípravy a realizace mírových operací OSN v souladu s mandátem poskytnutým členskými státy. Hlavní činnost DPKO:

- připravuje rezervní plány pro nové mírové operace;
- vypracovává plány, instrukce a rozpočty mírových operací, které již mají mandát;
- prostřednictvím jednání s vládami zajišťuje civilní, vojenské a policejní složky mise, vojenské jednotky, výbavu a služby nezbytné ke splnění mandátu;
- poskytuje logistickou a administrativní podporu mírovým operacím a politickým a humanitárním misím;
- poskytuje politické a výkonné poradenství a podporu mírovým operacím;
- udržuje kontakt se stranami konfliktu a členy Rady bezpečnosti, které informuje o plnění jejich rezolucí;
- analyzuje politickou situaci a vývoj a formuluje odpovídající strategie a postupy;
- koordinuje veškerou činnost OSN týkající se nášlapných min a realizuje programy v rámci mírových operací a mimořádných situací na jejich odstranění.

V čele odboru stojí zástupce generálního tajemníka, který řídí mírové operace jménem generálního tajemníka, formuluje strategie a pravidla operací a poskytuje generálnímu tajemníkovi poradenství v oblasti mírových misí a boje proti nášlapným minám.

Úřad pro koordinaci humanitární činnosti (OCHA)

<http://ochaonline.un.org/>

zástupce generálního tajemníka pro humanitární otázky,
koordinátor humanitární pomoci
Jan Egeland (Norsko)

Náplní práce Úřadu pro koordinaci humanitární činnosti (OCHA) je posílení koordinace mezi organizacemi OSN, které poskytují pomoc v nouzových situacích. Úřad se snaží dosáhnout shody mezi různými organizacemi Stálého meziresortního výboru v otázce rozdělení pravomocí při zřizování koordinačních mechanismů, vysílání zjišťovacích misí, přípravy jednotných výzev k poskytnutí pomoci a získávání zdrojů.

Mezi nejdůležitější funkce koordinátora humanitární pomoci patří:

- vytváření a koordinace přístupů, jejichž cílem je, aby byly zajištěny všechny humanitární aspekty, včetně těch, které nespádají přímo do mandátu některé z existujících organizací OSN;
- obhajování a upozorňování na humanitární otázky v politických orgánech, zejména v Radě bezpečnosti;
- koordinace nouzové humanitární pomoci prostřednictvím vytváření potřebných mechanismů přímo na terénu; realizace probíhá prostřednictvím Stálého meziresortního výboru (IASC), jehož předsedou je koordinátor humanitární pomoci. OCHA má 375 zaměstnanců, kteří jsou rozmístěni po celém světě, a základní roční rozpočet 20,5 milionu USD.

Odbor pro ekonomické a sociální otázky (DESA)

www.un.org/esa/desa

zástupce generálního tajemníka
José Antonio Ocampo (Kolumbie)

Odbor pro ekonomické a sociální otázky má tři široké a vzájemně související oblasti činnosti:

- Shromažďuje a analyzuje širokou škálu dat z oblasti ekonomie, sociálních otázek a životního prostředí, které se týkají aktuálních otázek a trendů. Tyto údaje slouží jako informační zdroje pro rozhodovací procesy OSN a jsou využívány i mimo systém organizace.
- DESA zprostředkovává jednání ve Valném shromáždění a v Ekonomické a sociální radě a jejich přidružených orgánech a přispívá k hledání konsensu mezi členskými státy a dalšími účastníky jednání v globálních otázkách ekonomického a sociálního charakteru.
- Vznosou-li členské státy požadavek, doporučuje vhodné metody a prostředky na řešení jejich rozvojových problémů. Patří mezi ně realizace národních programů a činností dohodnutých na Summitu tisíciletí, Monterreyské konferenci o financování rozvoje, Světovém summitu o udržitelném rozvoji a dalších

globálních konferencích a summitech s hospodářskou, sociální a ekologickou tematikou.

DESA se angažuje v oblasti podpory trvale udržitelného rozvoje, prosazování rovnoprávnosti pohlaví a odstranění diskriminace žen, zabývá se analýzou rozvojových politik, otázkami populace, statistiky, veřejné správy, elektronických metod správy, sociální politiky a rozvoje. Mezi nové oblasti činnosti DESA patří podpora Stálého fóra pro otázky původních obyvatel, Pracovní skupiny OSN pro informační a komunikační technologie a Fóra OSN pro lesy. Odbor úzce spolupracuje s nevládními organizacemi a se zástupci občanské společnosti.

Odbor pro záležitosti Valného shromáždění a konferenční služby (DGACM)

www.un.org/Depts/DGACM

zástupce generálního tajemníka
Chen Jian (Čína)

Odbor pro záležitosti Valného shromáždění a konferenční služby plní roli sekretariátu Valného shromáždění, Rady bezpečnosti, Ekonomické a sociální rady a jejich výborů a přidružených orgánů a konferencí organizovaných mimo hlavní sídlo OSN. V sídle OSN odpovídá za výrobu a distribuci všech oficiálních dokumentů v angličtině, arabštině, čínštině, francouzštině, ruštině a španělštině a na mezivládních schůzkách zajišťuje tlumočnické služby. Vydává také oficiální záznamy OSN.

Šéf odboru, zástupce generálního tajemníka pro záležitosti Valného shromáždění a konferenční služby, odpovídá za koordinaci konferenčních služeb pro potřeby OSN na celém světě. Je poradcem předsedy Valného shromáždění ve všech otázkách týkajících se zasedání a práce VS a jeho výborů.

Odbor poskytování informací veřejnosti (DPI)

zástupce generálního tajemníka
Sashi Tharoor (Indie)

Úkolem DPI je podpora naplňování hlavních záměrů OSN prostřednictvím strategické komunikace o aktivitách a záležitostech organizace, a tím získávání podpory veřejnosti pro uskutečňování cílů organizace. Ke komunikaci využívá odbor mezináborové programy, informační kampaně, zpravodajský a publicistický servis, rozhlasové a televizní pořady, tiskové zprávy, publikace, dokumentární filmy a speciální akce. Poskytuje také knihovnické služby. Kromě pracovníků v sídle OSN má DPI k dispozici 57 informačních center (UNIC), regionální centrum v Bruselu (RUNIC) a informační kanceláře při osmi úřadovnách OSN po celém světě.

Zástupce generálního tajemníka OSN pro komunikaci a poskytování informací veřejnosti, který stojí v čele DPI, odpovídá v rámci OSN za komunikační strategii a politiku poskytování informací. Jeho úkolem je zajistit, aby organizace posky-

tovala sdělovacím prostředkům, občanské společnosti a veřejnosti koordinovaný, odpovídající a otevřený tok informací o svých úkolech a své práci.

Odbor se skládá ze tří divizí. Divize pro strategickou komunikaci vypracovává komunikační strategie pro prioritní témata OSN a koordinuje jejich implementaci v rámci DPI a napříč systémem organizace. Vytváří informační materiály určené k zveřejňování klíčových témat především v celosvětových médiích. Poskytuje programovou a organizační podporu globální síti informačních center OSN, vypracovává komunikační strategie a zabezpečuje informační složky působící při mírových misích.

Mediální a zpravodajská divize produkuje a šíří zprávy a informace o činnosti systému OSN do sdělovacích prostředků celého světa. Poskytuje logistickou podporu novinářům a prostřednictvím internetového tiskového centra OSN zajišťuje permanentní zpravodajský servis v šesti jazycích. Zabezpečuje zpravodajsky jednání a akce OSN, vydává tiskové zprávy, vyrábí televizní programy, rozhlasové relace, vytváří a spravuje fotobanku OSN. Vydává pravidelné publikace OSN, například Základní údaje o Organizaci spojených národů (v češtině známé pod názvem Fakta a čísla OSN).

Hlavní knihovna OSN – knihovna Daga Hammarskjölda – je součástí Divize pro vnější komunikaci. Sem patří i sekce DPI pro spolupráci s nevládními organizacemi a vzdělávacími institucemi. Pořádá zvláštní akce a výstavy k významným tématům, pořádá každoroční školicí program pro novináře a rozvíjí spolupráci s organizacemi veřejného i soukromého sektoru na podporu cílů OSN. Organizuje prohlídky sídla OSN a má odpovědnost za zodpovídání dotazů veřejnosti. Vydává Ročenku OSN, přehled veškerých událostí v OSN a oficiálních dokumentů a časopis UN Chronicle.

Úřad mluvčího generálního tajemníka je odpovědný za veškeré mediální aktivity generálního tajemníka a vysvětlování činnosti a politiky OSN sdělovacím prostředkům. Každý den předstupuje mluvčí nebo jeho zástupce před novináře a informuje o činnosti generálního tajemníka a dění uvnitř systému OSN, včetně Rady bezpečnosti a všech dalších důležitých orgánů organizace. Mluvčí je podřízen přímo generálnímu tajemníkovi.

Odbor pro řízení (DM)

zástupce generálního tajemníka
Christopher Bancroft Burnham (USA)

Odbor pro řízení je pověřen strategickým vedením a manažerskou podporou všech složek Sekretariátu OSN ve třech oblastech: správa financí, správa lidských zdrojů a podpůrné služby. Tyto oblasti spadají do kompetence podřízených úřadů pro programové plánování, rozpočet a účetnictví, lidské zdroje a pro podpůrné služby.

Odbor pro řízení odpovídá za formulování a zavádění nových strategií řízení Sekretariátu OSN, za řízení a školení zaměstnanců, programové plánování a management rozpočtu, finance, lidské zdroje a za technologické inovace. Navíc

poskytuje technické zázemí Pátému výboru Valného shromáždění (administrativní a rozpočtový) a Výboru pro program a koordinaci.

Vedoucí odboru – zástupce generálního tajemníka pro řízení – dohlíží na koordinaci a vedení střednědobých plánů a dvouletých rozpočtů organizace. Zastupuje generálního tajemníka v otázkách řízení a sleduje všechny záležitosti spojené s managementem Sekretariátu OSN. Zodpovídá a dohlíží na účinné uplatňování vnitřních předpisů organizace.

Bezpečnostní odbor OSN

zástupce generálního tajemníka
David Veness (Velká Británie)

Bezpečnostní odbor OSN byl nově vytvořen v lednu 2005. Do té doby se bezpečnostními aspekty činnosti OSN zabýval Úřad bezpečnostního koordinátora.* Prvním šéfem tohoto odboru byl jmenován David Vaness, který převzal odpovědnost po Catherine Beritníové, která z pozice zástupce generálního tajemníka pro řízení vykonávala po přechodnou dobu 15 měsíců činnost bezpečnostního koordinátora.

Odbor je pověřen formulací doporučení k zajištění bezpečnosti všech zaměstnanců OSN, případně jejich rodinných příslušníků, odpovídá za koordinaci, plánování a realizaci meziresortních bezpečnostních programů.

Úřad vysokého zástupce pro nejméně rozvinuté, vnitrozemské a malé ostrovní státy (OHRLLS)
www.un.org/ohrls

zástupce generálního tajemníka
vysoký zástupce pro nejméně rozvinuté, vnitrozemské a malé ostrovní státy
Anwarul K. Chowdhury (Bangladéš)

Úřad vysokého zástupce pro nejméně rozvinuté, vnitrozemské a malé ostrovní státy založilo Valné shromáždění v prosinci 2001. Jeho cílem je získávat mezinárodní podporu pro naplňování Bruselské deklarace a Akčního programu, dokumentů přijatých nejméně rozvinutými státy a jejich rozvojovými partnery v roce 2001, a zajišťovat jejich efektivní koordinaci, monitoring a vyhodnocování.

Hlavní úkoly:

- podpora mobilizace a koordinace systému OSN při zavádění, ověřování a monitoringu Akčního programu na národní, regionální i globální úrovni;
- podpora Ekonomické a sociální rady a Valného shromáždění při zhodnocování pokroku a realizace Akčního programu;

* V roce 2004 jmenoval generální tajemník tým, jehož úkolem bylo přezkoumat bezpečnostní situaci v Iráku a důvody, které vedly k teroristickému útoku na sídlo OSN v Bagdádu 19. srpna 2003. Výsledky šetření ukázaly, že úroveň bezpečnostních opatření byla nedostatečná a bezpečnostní koordinátor nebyl schopen řešit problémy, které jeho úřad zjistil během činnosti v Bagdádu. Generální tajemník proto vyzval bezpečnostního koordinátora OSN Tuna Myata (Barma) k rezignaci.

- podpora koordinovaného postupu při naplňování Globálního systému pro spolupráci v tranzitní dopravě mezi vnitrozemskými a rozvojovými zeměmi a společenstvím dárců a Barbadoského akčního programu udržitelného rozvoje malých ostrovních rozvojových států.

Ve spolupráci s příslušnými orgány OSN, občanskou společností, sdělovacími prostředky, akademickou obcí a nadacemi podporuje pokrok v nejméně rozvinutých, vnitrozemských a malých ostrovních státech. Pomáhá rovněž mobilizovat mezinárodní podporu a zdroje potřebné pro zavádění Akčního programu i pro další programy a iniciativy ve prospěch vnitrozemských rozvojových států a malých ostrovních rozvojových států.

Ve dnech 28. a 29. srpna 2003 uspořádal úřad v kazašském městě Almata první globální konferenci o specifických problémech vnitrozemských rozvojových zemí. Cílem jednání, které probíhalo na ministerské úrovni, bylo ustavit systémová zlepšení pomocí spolupráce dárcovských zemí, multilaterálních organizací a samotných vnitrozemských států.

Regionální komise

Regionální komise OSN jsou podřízeny Ekonomické a sociální radě (ECOSOC) a jejich sekretariáty podléhají pravomoci generálního tajemníka. Jejich úkolem je iniciovat opatření na podporu ekonomického rozvoje příslušného regionu a posílit ekonomické vztahy mezi zeměmi. Komise jsou financovány z řádného rozpočtu OSN.

Ekonomická komise pro Afriku (ECA)

www.unecca.org

ECA byla založena roku 1958 a zabývá se podporou růstu kontinentu v hospodářské a sociální oblasti. Rozvíjí postupy a strategie vedoucí k rozšíření hospodářské spolupráce a integrace 53 členských zemí, a to především v oblasti výroby, obchodu, měnové politiky, infrastruktury a v institucionální oblasti. ECA vytváří analýzy a shromažďuje související informace z oblasti ekonomické a sociální, napomáhá udržitelnému rozvoji, využívání informačních technologií ve prospěch rozvoje a vytváří podmínky pro regionální spolupráci a integraci. Zvláštní pozornost věnuje zlepšování postavení žen, jejich angažovanosti a podílu na rozhodovacích procesech.

výkonný tajemník: K.Y. Amoako (Ghana)
adresa: P.O. Box 3001, Addis Abeba, Etiopie
telefon: (251 1) 517 200; fax: (251 1) 510 365
e-mail: ecainfo@unecca.org

Ekonomická komise pro Evropu (ECE)
(česky též *Evropská hospodářská komise, EHK*)
www.unece.org

Ekonomická komise pro Evropu, založená v roce 1947, slouží jako fórum severoamerických, evropských a středoasijských zemí pro vzájemnou ekonomickou spolupráci. ECE má 55 členských států, mezi nimi i Izrael. Hlavními oblastmi činnosti ECE jsou ekonomické analýzy, péče o životní prostředí a bytová politika, statistika, udržitelná energetika, podpora rozvoje obchodu, průmyslu a podnikání, lesní hospodářství a doprava. Své záměry ECE uskutečňuje především prostřednictvím analýz a uzavíráním dohod, regulačních opatření a standardů. Uplatňování těchto nástrojů přispívá k odstraňování překážek a zjednodušování obchodu v rámci regionu i vůči zbytku světa.

výkonný tajemník: Brigita Schmögnerová (Slovensko)
adresa: Palais des Nations, CG-1211 Ženeva 10, Švýcarsko
telefon: (41 22) 917 44 44; fax: (4122) 917 05 05
e-mail: info.ece@unece.org

Ekonomická komise pro Latinskou Ameriku a Karibik (ECLAC)

www.eclac.cl, www.eclac.org

Komise ECLAC, která vznikla v roce 1948, podporuje ekonomický rozvoj regionu. Ve spolupráci s 41 členskými státy a sedmi státy přidruženými zkoumá a analyzuje regionální a národní rozvojové procesy. Navrhuje politické postupy a zprostředkovává specializované informace.

ECLAC (používá se i španělská zkratka CEPAL) spolupracuje se státními, regionálními a mezinárodními organizacemi v otázkách rozvoje zemědělství, hospodářského a sociálního plánování, průmyslového a vědeckého rozvoje, rozvoje podnikání, mezinárodního obchodu, regionální integrace a spolupráce, investic a podobně.

Sídlem ECLAC je chilské Santiago. Komise má subregionální zastoupení v Ciudad de México a v Port of Spain (Trinidad a Tobago), národní kanceláře v Buenos Aires, Brazílii, Montevideu a Bogotě a styčný úřad ve Washingtonu.

výkonný tajemník: José Luis Machinea (Argentina)
adresa: Avenida Dag Hammarskjöld 3477, Casilla de Correo 179-D, Santiago, Chile
telefon: (56 2) 471 2000/210 2000; fax: (56 2) 208 0252/228
e-mail: cepal@eclac.cl

Ekonomická a sociální komise pro Asii a Tichomoří (ESCAP)

www.unescap.org

Úkolem ESCAP (založena v roce 1947) je monitoring a řešení ekonomických a sociálních otázek v regionu. Je jediným mezivládním fórem všech států Asie a Tichomoří. Má 53 řádných a 9 přidružených členů (téměř 60% světové populace). Vládám členských zemí poskytuje technickou pomoc v oblasti sociálního a hospodářského rozvoje, a to prostřednictvím poradenství, zaškolování, přenosem regionálních zkušeností a informací, programů a projektů. Pod záštitou ESCAP pracují čtyři regionální výzkumné a školicí ústavy – ústav pro zemědělský rozvoj, zemědělskou mechanizaci, pro statistiku a sdílení technologií. Současnými hlavními oblastmi činnosti komise jsou zmírňování chudoby, řízení procesů globalizace a řešení souvisejících sociálních problémů.

výkonný tajemník: Kim Hak-Su (Korejská republika)

adresa: United Nations Building, Rajadamnern Nok Avenue, Bangkok 10200, Thajsko

telefon: (66 2) 288 1234; fax: (66 2) 228 1000

e-mail: escap-registry@un.org

Ekonomická a sociální komise pro západní Asii (ESCWA)

www.escwa.org.lb

Komise ESCWA vznikla v roce 1973. Cílem její činnosti je podpora ekonomického a sociálního rozvoje v regionu prostřednictvím spolupráce a integrace v rámci regionu. Komisi tvoří 13 členských států a slouží jako hlavní fórum ekonomického a sociálního rozvoje regionu. Realizuje programy v oblasti ekonomického a sociálního rozvoje, zemědělství, průmyslu, využívání přírodních zdrojů, ochrany životního prostředí, rozvoje dopravy, komunikací a v oblasti statistiky.

výkonný tajemník: Merwat M. Tallawyová (Egypt)

adresa: P.O. Box 11-8575, Riad el-Solh Square, Bejrút, Libanon

telefon: (961 1) 98 1301; fax: (961 1) 98 1510

e-mail: uneswa@escwa.org.lb

Mezinárodní tribunály

Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii (ICTY)

www.un.org/icty

Tribunál byl založen roku 1993 za účelem stíhání osob odpovědných za závažná porušování mezinárodního humanitárního práva na území bývalé Jugoslávie od roku 1991. Soud má 16 stálých soudců a 27 *ad litem* soudců, z nichž až devět může využít, kdykoli je to potřeba. Chod soudu zajišťuje 1238 zaměstnanců z 84 zemí. Rozpočet pro období 2002-2003 činil 223 milionů USD.

Od vzniku tribunálu bylo obžalováno více než 130 lidí. K prosinci 2003 stánuo 55 z nich před tribunálem, dalších 20 bylo stíháno na svobodě. Celkem 46 obviněných bylo dosud souzeno, z toho bylo 25 shledáno vinnými a odsouzeno, pět shledáno nevinnými nebo zproštěno viny a jeden shledán vinným, avšak zatím neodsouzen. Dalších 15 případů se v současné době projednává.

předseda: soudce Theodor Meron (USA)

prokurátor: Carla del Ponteová (Švýcarsko)

tajemník: Hans Holthius (Nizozemsko)

sídlo: Churchillplein 1, 2517 JW, Haag, Nizozemsko

telefon: (31 70) 512 5000; fax: (31 70) 512 8990

Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu (ICTR)

www.ict.org

Tribunál ustavila Rada bezpečnosti v roce 1994 a jeho úkolem je stíhání osob, které se dopustily ve Rwandě v roce 1994 genocidy a dalších závažných zločinů podle mezinárodního humanitárního práva. Pravomoci soudu podléhají i Rwandané, kteří se těchto zločinů dopustili na území sousedních států. Tribunál má tři soudní komory, v nichž v každé zasedají tři soudci. Součástí soudu je i odvolací komora složená ze sedmi soudců, každým případem se musí zabývat minimálně pět z nich. Tribunál má k dispozici i skupinu 18 *ad litem* soudců, z nichž může na každý případ využívat maximálně čtyři. Chod soudu zajišťuje 872 zaměstnanců, rozpočet pro období 2002-2003 činil 117,7 milionu USD.

K prosinci 2003 bylo z rozhodnutí tribunálu zajištěno více než 60 osob. Z nich bylo 16 shledáno vinnými (osm z nich potvrzeno po odvolání), a jeden zproštěn viny (též potvrzeno po odvolání). Dalších 24 je nyní souzeno. Mezi odsouzenými je i Jean Kambanda, který byl v době genocidy předsedou vlády. Jde o první hlavu státu, která byla zatčena a následně odsouzena za genocidu.

předseda: soudce Erik Møse (Norsko)

vrchní prokurátor: Hassan B. Jallow (Gambie)

tajemník: Adama Dieng (Senegal)

sídlo: Arusha International Conference Centre, P.O. Box 6016, Arusha, Tanzánie

telefon: (212) 963 2850 nebo (255 27) 250 4369/4372

fax: (212) 963 2848 nebo (255 27) 250 4000/4373

Programy a další orgány OSN

Konference OSN o obchodu a rozvoji (UNCTAD)

www.unctad.org

Konference OSN o obchodu a rozvoji byla ustavena v roce 1964 a je základním orgánem Valného shromáždění pro problematiku obchodu a rozvoje. Cílem činnosti UNCTAD je posilování obchodu a ekonomického růstu zejména v rozvojových ze-

mích a jejich zapojení do světové ekonomiky. UNCTAD provádí výzkum a analýzy, organizuje mezivládní jednání, technickou spolupráci a také součinnost s občanskou společností a soukromým sektorem.

Nejvyšším rozhodovacím orgánem UNCTAD je Konference. Sestává ze 192 členských států (zahnuje i Vatikán) a zasedá každé čtyři roky. Výkonným orgánem UNCTAD je Rada pro obchod a rozvoj, která se schází jednou ročně.

Roční rozpočet činí zhruba 45 milionů USD vyčleněných z řádného rozpočtu OSN. Náklady na činnost v oblasti technologické spolupráce jsou hrazeny z vnějších zdrojů a představují přibližně 24 milionů USD. UNCTAD má asi 400 zaměstnanců. Hlavní publikace UNCTAD jsou: *Trade and Development Report*, *World Investment Report*, *Least Developed Countries Report*, *UNCTAD Handbook of Statistics*, *E-Commerce and Development Report*, *Review of Maritime Transport* a *Economic Development in Africa*. (Všechny uvedené publikace jsou k dispozici v knihovně Informačního centra OSN v Praze).

generální tajemník: Supachai Panitchpakdi (Thajsko)
sídlo: Palais des Nations, CH-1211 Ženeva 10, Švýcarsko
telefon: (41 22) 907 1234; fax: (41 22) 907 0043
e-mail: info@unctad.org

Mezinárodní obchodní centrum (ITC)
www.intracen.org

Mezinárodní obchodní centrum (ITC) je agenturou pro technologickou spolupráci UNCTAD a Světové obchodní organizace (WTO). Poskytuje podporu rozvojovým státům a zemím v ekonomické transformaci v jejich snaze o maximalizaci využití vlastního vývozního a dovozního potenciálu.

Hlavní cíle ITC:

- pomoc při zapojení rozvojových a transformujících se ekonomik do mnohostranného obchodního systému;
- podpora států při vytváření a uplatňování strategie rozvoje obchodu;
- posilování klíčových veřejných i soukromých služeb podporujících obchod;
- podpora exportního potenciálu v důležitých odvětvích, která vytvářejí další příležitosti;
- podpora mezinárodní konkurenceschopnosti obchodního společenství jako celku a především malých a středních podniků.

Technické programy ITC se zaměřují na strategický a provozní výzkum trhu, obchodní poradenství, správu obchodních informací, rozvoj školicích kapacit v oblasti vývozu, na rozvoj trhu se specifickými výrobky, obchod se službami a na koordinaci mezinárodních nákupních a zásobovacích aktivit.

ITC je financováno rovným dílem ze zdrojů OSN a Světové obchodní organizace. Centrum dále realizuje projekty ve prospěch rozvojových zemí na základě dobrovolných příspěvků dárcovských zemí a institucí. Roční rozpočet ITC je přibližně 33 milionů USD. Ve svém sídle zaměstnává asi 200 lidí a několik stovek poradců v terénu.

výkonný ředitel: J. Denis Bélisle (Kanada)
sídlo: Palais des Nations, CH-1211 Ženeva 10, Švýcarsko
telefon: (41 22) 73 01 11; fax: (41 22) 733 44 39
e-mail: itcreg@intracen.org

Úřad OSN pro drogy a kriminalitu (UNODC)
www.unodc.org

Úřad OSN pro drogy a kriminalitu (UNODC) – dříve Úřad pro kontrolu drog a prevenci zločinnosti (založený v roce 1997) – byl vytvořen s cílem posílit úlohu OSN v oblasti kontroly drog, prevence zločinnosti a terorismu. Úřad zahrnuje program pro kontrolu drog a program pro prevenci kriminality.

Drogový program má za úkol koordinovat aktivity OSN v oblasti kontroly drog. Členským zemím poskytuje technické poradenství, statistické údaje z oboru, údaje o trendech a pomáhá navrhovat legislativu a školit justiční pracovníky. Do činnosti programu spadá také informování světové veřejnosti o nebezpečnosti zneužívání drog a posilování mezinárodní součinnosti v potírání produkce a obchodu s drogami a související kriminalitě.

Program prevence kriminality ve spolupráci s členskými státy usiluje o lepší uplatňování zákonů a podporuje stabilní soudní systémy. Zvláštní pozornost věnuje boji s mezinárodním organizovaným zločinem, nezákonným obchodem s lidmi a střelnými zbraněmi, finanční kriminalitou, korupcí a terorismem.

UNODC má přibližně 500 zaměstnanců, síť 22 místních pracovišť a styčné kanceláře v New Yorku a Bruselu. Rozpočet pro období 2002-2003 činil 181,9 milionu USD, z čehož 166,4 milionu bylo určeno na drogový program a 15,5 milionu na program pro prevenci kriminality. Plných 90 procent prostředků protidrogového programu a 49 procent prostředků na prevenci zločinnosti pochází z dobrovolných příspěvků, zbytek pochází z řádného rozpočtu Organizace spojených národů.

generální ředitel: Antonio Maria Costa (Itálie)
adresa ústředí: Vienna International Centre, Wagramerstrasse 5, P.O. Box 500, A-1400 Vídeň, Rakousko
telefon: (43 1) 26060 0; fax: (43 1) 26060 5866
e-mail: unodc@unodc.org

Program OSN pro životní prostředí (UNEP)
www.unep.org

Program OSN pro životní prostředí vznikl v roce 1972. Jeho úkolem je podpora partnerské spolupráce v otázkách ochrany životního prostředí a hledání způsobů, jak mohou státy zvyšovat životní úroveň svých obyvatel bez ohrožení života budoucích generací.

Jako hlavní orgán OSN na ochranu životního prostředí stanovuje globální agendu v tomto oboru a prosazuje ekologické aspekty udržitelného rozvoje.

Správní orgán programu – řídicí výbor – tvoří zástupci 58 států, kteří se scházejí jednou za rok. Programy UNEP jsou financovány z Fondu pro životní prostředí, který je tvořen dobrovolnými příspěvky vlád, nadačních fondů a nevelkým dílem z řádného rozpočtu OSN. Rozpočet na období 2003-2004 činil 130 milionů USD. UNEP má 605 zaměstnanců.

výkonný ředitel: Klaus Töpfer (Německo)
sídlo: United Nations Avenue, Gigiri, P.O. Box 30552, Nairobi, Keňa
telefon: (254 20) 621 234; fax: (254 20) 624 489/490
e-mail: cpiinfo@unep.org

Rozvojový program OSN (UNDP)
www.undp.org

Rozvojový program OSN (UNDP) vytváří globální síť rozvojové činnosti OSN. UNDP působí ve 166 zemích, kde podporuje řešení globálních i místních rozvojových problémů. Zasaduje se o změny a výměnu informací, zkušeností a zdrojů mezi státy.

Představitelé států světa se v roce 2000 zavázali splnit do roku 2015 tzv. Rozvojové cíle tisíciletí, například snížit na polovinu počet lidí žijících v extrémní chudobě. UNDP je hlavním koordinátorem aktivit na globální i národní úrovni ve prospěch naplnění těchto cílů. Zaměřuje se zejména na pomoc jednotlivým zemím v budování demokratických systémů, omezování chudoby, předcházení krizím a při následné obnově, zabývá se otázkami energetiky a životního prostředí, informačních a komunikačních technologií a problematikou AIDS.

UNDP spravuje Kapitálový rozvojový fond OSN (UNCDF), Rozvojový fond OSN pro ženy (UNIFEM) a Program dobrovolníků OSN (UNV). Řídicím orgánem je 36členná výkonná rada složená ze zástupců vyspělých i rozvojových zemí. Stěžejní publikací UNDP je každoroční *Zpráva o lidském rozvoji* (všechny dosud vydané zprávy jsou k dispozici v knihovně Informačního centra OSN v Praze, shrnutí zpráv v češtině na internetu www.osn.cz).

administrátor: Mark Malloch Brown (Velká Británie)
sídlo: 1 UN Plaza, New York, NY 10017, USA
telefon: (1 212) 906 5000; fax: (1 212) 906 5001
e-mail: hq@undp.org

Rozvojový fond OSN pro ženy (UNIFEM)
www.unifem.org

Cílem činnosti Rozvojového fondu OSN pro ženy (UNIFEM) je upevňování postavení žen a zajištění rovnosti mezi pohlavími. Zasaduje se o rovnoprávné zařazení žen do všech úrovní plánování a realizace rozvoje. V rámci systému OSN působí jako katalyzátor procesu zapojování aspektu gender do agendy státních, regionálních i globálních programů.

Od svého vzniku v roce 1976 podporuje v rozvojových zemích projekty a iniciativy ve prospěch práv žen a za zlepšení jejich politického, ekonomického i společenského postavení. Patří mezi ně celá řada činností od lokálních iniciativ na zlepšení pracovních podmínek žen až po rozsáhlé globální informační kampaně a iniciace nových zákonů zohledňujících problematiku rovnosti pohlaví.

UNIFEM je autonomním orgánem UNDP. Je podřízen poradnímu výboru, který tvoří zástupci všech regionů, a výkonné radě UNDP. Disponuje 14 regionálními kancelářemi. Roční rozpočet je zhruba 35 milionů USD.

ředitelka: Noeleen Heyzerová (Singapur)
sídlo: 304 East 45th Street, 15th floor, New York, NY 10017, USA
telefon: (1 212) 906 6400; fax: (1 212) 906 6705
e-mail: unifem@undp.org

Program dobrovolníků OSN (UNV)
www.unv.org

Program dobrovolníků OSN (UNV) působí v téměř 150 zemích světa. Vznikl v roce 1970, je řízen Rozvojovým programem OSN a podléhá výkonné radě UNDP/UNFPA. Svou činnost provozuje v rámci kanceláří UNDP v jednotlivých zemích, jejichž prostřednictvím vysílá dobrovolníky a podporuje myšlenku dobrovolné pomoci. Jako program založený na dobrovolné práci je UNV zcela unikátní organizací nejen v systému OSN, ale díky rozsahu své činnosti i v celosvětovém měřítku. Využívá zkušeností profesionálů v projektech humanitární pomoci a podpory lidských práv a demokracie.

Každoročně působí ve zhruba 140 zemích světa na 5000 expertů, terénních pracovníků a lokálních spolupracovníků UNV, krátkodobých poradců v oblasti obchodu a průmyslu a emigrantů, kteří nabízejí poradenské služby zemím svého původu. Dobrovolníci OSN pocházejí přibližně ze 160 zemí světa, dvě třetiny z nich z rozvojových zemí a třetina z vyspělých států. Od roku 1971 působilo v programu UNV více než 30 000 lidí.

Základním předpokladem práce v UNV je odborná kvalifikace a několikaletá praxe. Běžně se smlouvy uzavírají na dva roky s výjimkou krátkodobých volebních, humanitárních a podobných operací. Dobrovolníci dostávají skromný měsíční příspěvek na pokrytí základních osobních potřeb. UNV získává finanční prostředky z Rozvojového programu OSN, od partnerských orgánů OSN a z dárcovských příspěvků do zvláštního dobrovolného fondu UNV.

výkonný koordinátor: Ad de Raad (Nizozemsko)
sídlo: Postfach 260 111, D-53153 Bonn, Německo
telefon: (49 228) 815 2000; fax: (49 228) 815 2001
e-mail: information@unv.org

Populační fond OSN (UNFPA)

www.unfpa.org

Populační fond OSN byl založen roku 1969 z podnětu Valného shromáždění a je největším mezinárodně financovaným zdrojem rozvojové pomoci v oblasti populace a související problematiky. Na základě žádosti zemí poskytuje pomoc v péči o reprodukční zdraví, poradenství v otázkách plánování rodiny a formuluje populační politiku v souladu s udržitelným rozvojem. UNFPA je přidruženým orgánem Valného shromáždění a je řízen výkonnou radou UNDP.

Fond UNFPA je financován výhradně z dobrovolných příspěvků, které v roce 2002 dosáhly zhruba 261,1 milionu USD ročně plus 113 milionů dolarů určených na specifické aktivity. Kolem 64 procent prostředků je určeno na oblast reprodukčního zdraví, tedy otázky bezpečného mateřství, plánování rodiny a sexuálního zdraví, zlepšování reprodukčního zdraví mladistvých, snižování zdravotních problémů matek (např. porodní píštěl), boj proti AIDS či pomoc při mimořádných událostech.

Téměř 20 procent pomoci UNFPA proudí na populační a rozvojové strategie. Cílem je vytvořit rovnováhu mezi rozvojem a růstem. Hlavními prostředky k tomu jsou informace, ovlivňování politických rozhodnutí a budování funkčních populačních programů na úrovni států, zbytek připadá na osvětu. UNFPA mobilizuje zdroje a politickou podporu pro projekty v oblasti populační politiky v souladu s Rozvojovými cíli tisíciletí. Počet zaměstnanců je 972.

výkonná ředitelka: Thoraya Ahmed Obaidová (Saúdská Arábie)

sídlo: 220 East 42nd Street, New York, NY 10017, USA

telefon: (1 212) 297 5020; fax: (1 212) 370 0201

telex: 422031 nebo 422038

e-mail: hq@unfpa.org

Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky (UNHCR)

www.unhcr.ch (www.unhcr.cz)

UNHCR bylo ustaveno Valným shromážděním v roce 1950 a na starost dostalo mezinárodní koordinaci ochrany uprchlíků a řešení souvisejících problémů. Za dobu svého působení pomohlo UNHCR zhruba 50 milionům uprchlíků a v letech 1954 a 1981 mu byla udělena Nobelova cena míru.

Nejdůležitější úlohou UNHCR je tzv. mezinárodní ochrana, tedy zabezpečení dodržování lidských práv uprchlíků, včetně možnosti ucházet se o azyl, a garanci, že nikdo z nich nebude proti své vůli vrácen do země, kde mu hrozí perzekuce. UNHCR rovněž podporuje mezinárodní dohody o uprchlících, monitoruje dodržování mezinárodního práva ze strany vlád a poskytuje uprchlíkům základní materiální pomoc, jako je jídlo, voda, přístřeší a lékařská péče. Usiluje o dlouhodobé řešení problémů uprchlíků prostřednictvím dobrovolné repatriace, integrace v zemích, kde nalezní prvotní azyl, nebo usazení se v třetí zemi.

V roce 2003 pracovalo v UNHCR přes 5000 zaměstnanců ve 254 kancelářích ve 115 zemích světa. Pod ochranou UNHCR bylo přibližně 20 milionů lidí

– uprchlíci, navrátilci a lidé vysídlení v rámci své země. Partnery UNHCR je více než 700 mezivládních a nevládních organizací. Z nevládních organizací je jich 143 mezinárodních a 404 národních.

Programy UNHCR schvaluje a řídí výkonný výbor tvořený 64 členskými zeměmi. Programy jsou financovány z dobrovolných příspěvků, především od vlád, ale i dalších subjektů, včetně jednotlivců a soukromých organizací. Asi dvě procenta rozpočtu přichází z řádného rozpočtu OSN. Tato částka je využívána výhradně na krytí administrativních nákladů. Rozpočet na rok 2003 činil 1,18 miliardy USD.

V Praze působí styčný úřad UNHCR (informace na www.unhcr.cz).

vysoký komisař: António Guterres (Portugalsko)

sídlo: Case Postale 2500, CH-1211 Ženeva 2, Švýcarsko

telefon: (41 22) 739 8111; fax: (41 22) 7314/15/16

e-mail: hqpi00@unhcr.ch

Dětský fond OSN (UNICEF)

www.unicef.org (www.unicef.cz)

Dětský fond OSN vznikl v roce 1946. Jeho práce se řídí Úmluvou o právech dítěte, která je celosvětově nejakceptovanější mezinárodní normou týkající se lidských práv. Činnost UNICEF je založena na přesvědčení, že péče o děti a ochrana jejich práv je základním kamenem pokroku lidstva.

UNICEF pečuje o veškeré aspekty zdraví dětí od narození až po dospělost. Usiluje, aby byly všechny děti očkovány proti běžným dětským nemocem a aby se jim společně s jejich matkami dostávalo dostačující výživy. Brání šíření AIDS mezi mladými lidmi a dětem a rodinám postiženým touto nemocí poskytuje potřebnou pomoc. Podporuje vzdělávání dívek, pomáhá při mimořádných událostech a tam, kde jsou děti vystaveny násilí, zneužívání a vykořisťování.

UNICEF je řízen výkonnou radou tvořenou zástupci 36 zemí. Rada řídí činnost, programy a financování fondu. Má přes 7000 zaměstnanců působících ve 158 zemích. Je financován výhradně z dobrovolných vládních a nevládních příspěvků. Jeho celkové výdaje v roce 2002 byly mírně nad jednu miliardu USD. Valná většina podpory přichází od vlád států, nezanedbatelnou pomoc ale poskytuje i soukromý sektor a také přibližně šest milionů jednotlivců.

V roce 1965 byla činnost fondu oceněna Nobelovou cenou míru. Nejvýznamnější publikací UNICEF je každoroční *Zpráva o situaci dětí ve světě*.

Činnost UNICEF významně podporují národní výbory UNICEF ve vyspělých zemích, včetně České republiky. Informace o českém UNICEF najdete na internetu na www.unicef.cz.

výkonná ředitelka: Ann M. Venemanová (USA)

sídlo: UNICEF House, 3 United Nations Plaza, New York, NY 10017, USA

telefon: (1 212) 326 7000; fax: (1 212) 888 7465

e-mail: info@unicef.org

Světový potravinový program OSN (WFP)

www.wfp.org

Světový potravinový program (WFP) je největší světovou humanitární organizací. Ročně distribuuje zhruba čtyři miliony tun potravin. Program vznikl v roce 1963, jeho primárním úkolem je pomoc chudým obyvatelům rozvojových zemí v boji s hladem a chudobou. Prostřednictvím potravinové pomoci podporuje ekonomický a sociální rozvoj.

V rámci celosvětové kampaně pro výživu ve školách zajišťuje WFP potraviny a vzdělání pro 300 milionů podvyživených dětí. V případě mimořádných událostí, jako jsou přírodní katastrofy, poskytuje program rychlou a životně důležitou pomoc obětem. V roce 2002 bylo na takovou pomoc použito 57 procent zdrojů programu, zatímco 26 procent bylo použito na dlouhodobou obnovu a pomoc. Velká část potravinové pomoci je poskytována v naturáliích dárcovskými státy, další část v hodnotě 300 milionů USD nakupuje WFP díky multilaterálním a bilaterálním finančním zdrojům. WFP nakupuje zboží a služby především v rozvojových zemích, např. v roce 2002 to bylo za 204 milionů USD.

WFP zaměstnává více než 9000 lidí, převážně terénních pracovníků. V roce 2002 bylo 72 milionům lidí v 82 zemích dodáno 3,7 milionu tun potravin. V roce 2003 využívalo potravinovou pomoc WFP celkem 110 milionů lidí, což byl rekordní počet ve 40leté historii programu. Umožnily to především vysoké příspěvky do jeho rozpočtu (v roce 2003 dosáhly 4,3 miliardy USD). V Iráku zahájil potravinový program vůbec největší humanitární operaci a dalších 40 milionů lidí žije v Africe postižené jednou z nejhorších potravinových krizí za posledních několik desítek let.

WFP se schází čtyřikrát do roka, řídí jej 36členný výkonný výbor, jehož jednu polovinu volí ECOSOC a druhou polovinu Organizace OSN pro zemědělství a výživu (FAO).

výkonný ředitel: James T. Morris (USA)

sídlo: Via C. G. Viola 68, Parco dei Medici, 00148 Řím, Itálie

telefon: (39 06) 6513 1; fax: (39 06) 6513 2840

e-mail: wfpinfo@wfp.org

Úřad OSN pro palestinské uprchlíky na Blízkém východě (UNRWA)

www.unrwa.org

Úřad OSN pro palestinské uprchlíky na Blízkém východě byl založen v roce 1949 Valným shromážděním. Mandát úřadu je pravidelně obnovován, neboť problém palestinských uprchlíků trvá.

Původně poskytoval úřad nouzovou pomoc 750 tisícům palestinských uprchlíků, kteří v důsledku arabsko-izraelského konfliktu v roce 1948 přišli o domov a živobytí. Dnes je hlavním poskytovatelem základních služeb v oblasti školství, zdravotnictví, materiální a sociální pomoci pro více než 4,1 milionu registrovaných palestinských uprchlíků na Blízkém východě. Patří mezi ně i 1,3 milionu uprchlíků

žijících v 59 uprchlických táborech v Jordánsku, Libanonu, Sýrii, pásmu Gazy a na Západním břehu Jordánu. Od října 2000 úřad poskytuje také mimořádnou pomoc na okupovaných palestinských územích, aby zmírnil nejhorší důsledky tamní neutešené situace.

Činnost UNRWA je řízena z hlavních základů v Gaze a jordánském Ammánu. Generální komisař UNRWA, který podléhá přímo Valnému shromáždění, je podporován také poradní komisí tvořenou zástupci Belgie, Egypta, Francie, Japonska, Jordánska, Libanonu, USA, Sýrie, Turecka a Velké Británie.

UNRWA zaměstnává více než 24 000 místních pracovníků, většinou palestinských uprchlíků. OSN navíc hradí ze svého rozpočtu více než 100 mezinárodních zaměstnanců. Aktivity úřadu jsou téměř zcela závislé na dobrovolných příspěvcích. Většina příspěvků je finančních, 7 procent přichází v naturáliích – jde většinou o potraviny pro nejvíce potřebné. Běžný rozpočet na rok 2003 byl 344 milionů USD.

generální komisař: Karen Koning AbuZayd (USA)

sídlo (Gaza): Gamal Abdul Nasser Street, Gaza City

telefon: (972 8) 677 7333; fax: (972 8) 677 7555

e-mail: unrwa-pio@unrwa.org

ústředí (Ammán, Jordánsko): Bayader Wadi Seer, P.O. Box 140157, Amman 11814, Jordánsko

telefon: (962 6) 582 6171/6176; fax: (962 6) 582 6177

e-mail: jorpio@unrwa.org

Úřad vysokého komisaře pro lidská práva (OHCHR)

www.unhchr.ch

V roce 1993 ustavilo Valné shromáždění funkci vysokého komisaře OSN, který má hlavní zodpovědnost za činnost Spojených národů v oblasti lidských práv. Vysoký komisař odpovídá za podporu a ochranu všech občanských, kulturních, hospodářských, politických a sociálních práv a svobod, úkoly zajišťuje Úřad vysokého komisaře pro lidská práva (OHCHR).

OHCHR je ústředním orgánem všech aktivit OSN v oblasti lidských práv. Na žádost Valného shromáždění a jiných rozhodujících orgánů připravuje zprávy a provádí šetření. Při ochraně a podpoře lidských práv spolupracuje s vládami a mezinárodními, regionálními a nevládními organizacemi. Vykonává také funkci sekretariátu pro zasedání a schůzky orgánů OSN o otázkách lidských práv. OHCHR má přibližně 500 zaměstnanců a je rozdělen do pěti odborů:

- Odbor pro výzkum a právo na rozvoj – provádí šetření a analýzy problematiky lidských práv a vytváří strategie praktického uplatňování práva na rozvoj a dohlíží na jejich realizaci.
- Odbor pro činnost a programy – realizuje rozsáhlý program technické pomoci jednotlivým státům v oblasti lidských práv, podporuje zpravodajské a informační orgány (zvláštní zpravodajové, pracovní skupiny atd.), které prošetřují hlášené

případy porušování lidských práv, a poskytuje školicí a další podpůrné služby v terénu.

- Odbor pro poskytování služeb – zajišťuje podporu orgánům OSN zaměřeným na lidská práva (např. Komise pro lidská práva) a orgánům mezinárodních úmluv.
- Odbor vnějších vztahů – zabývá se propagací a publicitou činnosti úřadu a jiných opatření na ochranu lidských práv. Odpovídá za vztahy se sdělovacími prostředky, koordinuje spolupráci s nevládními organizacemi, mobilizaci zdrojů a vztahy s dárcovskými zeměmi a institucemi.
- Nově vytvořený odbor pro zvláštní postupy – poskytuje podporu nekonvenčním mechanismům Komise pro lidská práva (zvláštní zpravodajové, zvláštní zástupci a pracovní skupiny) zřízeným za účelem zdokumentování porušování lidských práv kdekoli na světě a posilování ochrany obětí porušování lidských práv.

vysoká komisařka: Louise Arbourová (Kanada)*

sídlo: 8-14 Avenue de la Paix, CH-1211 Ženeva 10, Švýcarsko

telefon: (41 22) 917 9000; fax: (41 22) 917 9010

e-mail: InfoDesk@ohchr.org (v poli „předmět“ uveďte Request for information /*Žádost o informace*)

Program OSN pro lidská sídla (UN-HABITAT)

www.unhabitat.org

Program OSN pro lidská sídla (UN-HABITAT) (dříve Centrum OSN pro lidská sídla) má za úkol podporovat udržitelný rozvoj lidských sídel prostřednictvím programů, budování kapacit, šíření informací a posilování partnerství mezi vládami a občanskou společností.

UN-HABITAT vznikl v roce 1978 a je hlavní agenturou pro uplatňování tzv. *Agendy Habitat* a koordinaci aktivit pro rozvoj lidských sídel v rámci systému OSN. Zaměřuje se především na dvě prioritní oblasti, kterými jsou zajištění odpovídajícího přístřeší pro všechny a udržitelný rozvoj městských sídel. UN-HABITAT také svou činností podporuje splnění jednoho z Rozvojových cílů tisíciletí, který předpokládá zlepšit do roku 2020 život 110 milionů obyvatel slumů.

Program OSN pro lidská sídla spolupracuje s vládami, místními úřady, nevládními organizacemi a soukromým sektorem. Jeho technické programy a projekty se zaměřují na širokou škálu témat zahrnující zlepšování života ve slumech, omezování chudoby ve městech, obnovu po přírodních katastrofách, vodohospodářství či zajišťování finančních zdrojů potřebných k budování obydlí. Většina programů UN-HABITAT je realizována prostřednictvím partnerství s dalšími organizacemi.

* Jmenování Louisy Arbourové schválilo Valné shromáždění 25. února 2004. Do funkce nastoupila 1. července 2004 po odchodu z kanadského Nejvyššího soudu. Její předchůdce Sergio Vieira de Mello (Brazílie) byl zabit 19. srpna 2003 při útoku na sídlo OSN v Bagdádu, kde vykonával funkci šéfa mise OSN v Iráku. Funkci prozatímního vysokého komisaře dočasně zastával Bertrand Ramcharan (Guyana).

UN-HABITAT řídí 58členná rada, která se schází jednou za dva roky. Pro dvouleté období 2002-2003 byl schválen rozpočet ve výši 300 milionů USD. Hlavními publikacemi UN-HABITAT jsou: *Globální zpráva o lidských sídlech*, která je uceleným přehledem podmínek bydlení ve všech částech světa, a *Stav světových měst*.

výkonná ředitelka: Anna Kajumulo Tibaijukaová (Tanzanie)

sídlo: P.O. Box 30030, 00100 Nairobi GPO, Keňa

telefon: (254 20) 621 234; fax: (254 20) 624 266/277

e-mail: infohabitat@unhabitat.org

Úřad OSN pro servisní zabezpečení projektů (UNOPS)

www.unops.org

UNOPS je správcem projektových prostředků na pomoc rozvojovým zemím a zemím v ekonomické transformaci při upevňování mírových podmínek, sociální stability, ekonomického růstu a trvale udržitelného rozvoje.

Na žádost členů systému OSN poskytuje služby od celkové realizace projektů po specifické vstupy, jako jsou správa půjček, finanční řízení a získávání lidských a finančních zdrojů pro jednotlivé projekty, a to včetně školení a celkového dohledu. Reaguje na požadavky svých klientů a své služby uzpůsobuje jejich potřebám tak, aby bylo dosaženo finančně maximálně efektivních výsledků.

UNOPS svou činnost financuje z poplatků za poskytování služeb. V roce 2002 dosáhly jeho příjmy 43,8 milionu dolarů, hodnota jeho projektů je odhadována na 503 milionů USD. Úřad má 330 zaměstnanců, 4 900 členů realizačních týmů na úrovni států, 560 expertů a personálu mezinárodních projektů a 550 mezinárodních poradců.

výkonný ředitel: Nigel Fisher (Kanada)

sídlo: 405 Lexington Avenue, New York, NY 10174, USA

telefon: (1 212) 457 4000; fax: (1 212) 457 4001

e-mail: unops.newyork@unops.org

Univerzita OSN (UNU)

www.unu.org

Univerzita OSN (UNU) je mezinárodním sdružením akademiků podílejících se na výzkumu, postgraduální výuce a šíření informací na podporu mírových a rozvojových snah OSN. Charta UNU byla přijata v roce 1973 a univerzita samotná zahájila činnost o dva roky později. UNU disponuje 14 výzkumnými a školicími středisky a programy v různých částech světa.

UNU je financována výhradně z dobrovolných příspěvků vlád, organizací, nadací a soukromých dárců a nedostává žádné prostředky z řádného rozpočtu OSN. Základní roční příjem na pokrytí provozních nákladů pochází z dotačního

fondů univerzity. Rozpočet na rok 2003 byl 36,8 milionu USD. Univerzita má 247 zaměstnanců a je spravována 24člennou radou, která se schází jednou za rok.

rektor: Prof. Hans van Ginkel (Nizozemsko)
sídlo: 53-70 Jingumae 5-Chome, Shibuya-ku, Tokyo 150-8925, Japonsko
telefon: (81 3) 3499 2811; fax: (81 3) 3499 2828
e-mail: mbox@hq.unu.edu

Mezinárodní výzkumný a vzdělávací institut pro problematiku postavení žen
(INSTRAW)
www.un-instraw.org

Mezinárodní výzkumný a vzdělávací institut pro problematiku postavení žen (INSTRAW) byl založen v roce 1976 na doporučení první Světové konference o postavení žen. Jeho úkolem je činnost v oblasti mezinárodního výzkumu a školicích programů. Cílem je zlepšení postavení žen, podpora jejich aktivní a rovné účasti v procesu rozvoje, zlepšování obecného povědomí o problematice gender a budování celosvětové sítě pro prosazování rovnoprávnosti žen a mužů. Od roku 1999 provozuje mezinárodní informační systém GAINS (Gender Awareness Information and Networking System).

ředitel: Carmen Morenová (Mexiko)
sídlo: César Nicolás Pensón 102-A, Santo Domingo, Dominikánská republika
telefon: (1 809) 685 2111; fax: (1 809) 685 2117
e-mail: comments@un-instraw.org

Výzkumný institut OSN pro otázky meziregionálního zločinu a trestní
spravedlnosti (UNICRI)
www.unicri.it

Institut (UNICRI) shromažďuje, analyzuje a šíří informace z oblasti své působnosti, organizuje školicí projekty a projekty technické spolupráce.

UNICRI byl založen v roce 1968. Ve spolupráci se zainteresovanými zeměmi iniciuje a provádí analýzy, jejichž cílem je vytvořit ucelený a spolehlivý soubor informací a znalostí o organizovaném zločinu, zejména pak o obchodu s lidmi, korupci a terorismu.

Institut určuje vhodné strategie pro prevenci a kontrolu kriminality, a přispívá tak k socioekonomickému rozvoji a lepšímu uplatňování lidských práv. Přípravuje a realizuje školicí programy na mezinárodní i národní úrovni a podněcuje výměnu informací prostřednictvím svého mezinárodního dokumentačního střediska kriminologie.

Institut je financován z dobrovolných příspěvků členských států, vládních i nevládních organizací a akademických institucí.

ředitel: Alberto Bradanini (Itálie)
sídlo: Viale Maestri del Lavoro 10, 10 127 Turin, Itálie
telefon: (39 011) 653 7111; fax: (39 011) 631 3368
e-mail: unicri@unicri.it

Institut OSN pro vzdělávání a výzkum (UNITAR)
www.unitar.org

Institut UNITAR byl založen v roce 1965 jako autonomní instituce v rámci systému OSN. Cílem jeho činnosti je zlepšování efektivity fungování systému OSN prostřednictvím vzdělávacích programů a výzkumu.

Svůj rozpočet institut plně pokrývá z vlastních zdrojů tvořených sponzorskými příspěvky vlád, mezivládních organizací, nadací a dalších nevládních institucí. Rozpočet pro dvouleté období je přibližně 18 milionů USD. Hlavní sídlo UNITAR je v Ženevě, pobočka v New Yorku. UNITAR je řízen správní radou a má celkem 49 zaměstnanců.

výkonný ředitel: Marcel Boisard (Švýcarsko)
sídlo: International Environment House, Chemin des Anémones 11-13, 1219 Châtelaine, Ženeva, Švýcarsko
telefon: (41 22) 917 1234; fax: (41 22) 917 8047
e-mail: info@unitar.org

Výzkumný ústav OSN pro sociální rozvoj (UNRISD)
www.unrisd.org

Výzkumný ústav OSN pro sociální rozvoj (UNRISD) vznikl jako samostatný orgán OSN v roce 1963. Zabývá se výzkumem sociálních aspektů současných problémů, které mají vliv na rozvoj. Vládním, rozvojovým organizacím, občanským sdružením a vědcům poskytuje informace, které jim umožňují lépe porozumět vlivu rozvojových strategií a procesů hospodářských a sociálních změn na různé skupiny obyvatelstva.

Činnost UNRISD je financována výhradně z dobrovolných příspěvků. V roce 2002 činily zhruba 2,5 milionu USD poskytnutých Dánskem, Finskem, Mexikem, Nizozemskem, Norskem, Švédskem, Švýcarskem a Velkou Británií. Dalších 1,1 milionu USD na projekty obdržel UNRISD od nadací, bilaterálních dárců a úřadů OSN. Jedenáctičlenná rada schvaluje rozpočet a výzkumný program UNRISD.

ředitel: Thandika Mkandawire (Švédsko)
sídlo: Palais des Nations, CH-1211 Ženeva 10, Švýcarsko
telefon: (41 22) 917 3020; fax: (41 22) 917 0650
e-mail: info@unrisd.org

Výzkumný institut OSN pro otázky odzbrojení (UNIDIR)

www.unidir.org

Výzkumný institut OSN pro otázky odzbrojení byl založen v roce 1980 a provádí nezávislý výzkum v oblasti bezpečnosti, odzbrojení a rozvoje na národní, regionální i globální úrovni.

Organizuje expertní schůzky a debaty, každoroční stipendijní program zaměřený na regionální konflikty a spravuje on-line databázi výzkumných pracovišť, nevládních organizací a občanských sdružení zabývajících se otázkami odzbrojení, bezpečnosti a kontrolou zbrojení. Institut vydává řadu publikací, zpráv, výzkumných prací a čtvrtletník *Disarmament Forum* v tištěné i elektronické verzi.

UNIDIR je financován výhradně z dobrovolných příspěvků vlád a ze soukromých zdrojů. Práci základního týmu zaměstnanců doplňují hostující vědci a výzkumní pracovníci.

ředitel: Dr. Patricia Lewisová (Velká Británie)

sídlo: Palais des Nations, CH-1211 Ženeva 10, Švýcarsko

telefon: (41 22) 917 3186 nebo 917 4263; fax: (41 22) 917 0176

e-mail: unidir@unog.ch

Specializované agentury a další organizace

Mezinárodní organizace práce (ILO)

www.ilo.org

Mezinárodní organizace práce je specializovanou organizací, jejímž hlavním cílem je prosazování sociální spravedlnosti a mezinárodně uznávaných lidských a pracovních práv. Byla založena roku 1919 a roku 1946 se stala první specializovanou agenturou OSN.

ILO formuluje mezinárodní politické přístupy a programy na zlepšení pracovních a životních podmínek, vytváří mezinárodní pracovní standardy, organizuje rozsáhlý program technické spolupráce a provozuje školicí, vzdělávací a výzkumné programy.

Významnou charakteristikou ILO je fakt, že zástupci zaměstnanců a zaměstnavatelů mají při formulaci jejich politik a programů stejný hlas jako zástupci států. ILO se skládá ze tří orgánů:

- Mezinárodní konference práce – každoroční zasedání delegací vlád společně se zástupci zaměstnavatelů a zaměstnanců z členských států. Konference určuje mezinárodní pracovní standardy a slouží jako fórum, na němž se řeší sociální a pracovní otázky globálního významu.
- Správní rada – schází se dvakrát za rok, řídí činnost ILO, připravuje program a rozpočet organizace a posuzuje případy porušování standardů ILO.
- Mezinárodní pracovní úřad – slouží jako stálý sekretariát organizace.

Mezinárodní školicí centrum v italském Turíně nabízí možnosti školení a studia. Součástí ILO je také Mezinárodní institut pro otázky práce, který kromě výzkumu organizuje i studijní programy a stáže a vydává celou řadu publikací.

V roce 1969, kdy ILO slavila 50 let od svého vzniku, jí byla udělena Nobelova cena míru. Ve svém ženevském ústředí a 49 kancelářích působících na všech kontinentech zaměstnává ILO přibližně 2500 pracovníků a expertů. Schválený rozpočet na období 2004-2005 byl necelých 530 milionů USD.

generální ředitel: Juan Somavia (Chile)

sídlo: 4, route des Morillons, CH-1211 Ženeva 22, Švýcarsko

telefon: (41 22) 799 6111; fax: (41 22) 798 8685

e-mail: ilo@ilo.org

Organizace OSN pro výživu a zemědělství (FAO)

www.fao.org

FAO je hlavním orgánem OSN pro otázky rozvoje zemědělských oblastí. Svou činností usiluje o zmírňování chudoby a hladu. FAO byla založena na konferenci v Quebecu 16. října 1945 a tento den je každoročně připomínán jako Mezinárodní den výživy.

FAO poskytuje rozvojovou pomoc, poradenství v oblasti strategií a plánování, shromažďuje, zpracovává a šíří informace a slouží jako mezinárodní fórum pro diskuse o otázkách zemědělství a výživy. Zvláštní programy FAO pomáhají státům čelit potravinovým krizím a poskytují pomoc v nouzových situacích. Běžně realizuje FAO na 2000 projektů současně. Roční výdaje na tyto projekty jsou více než 300 milionů USD, zdroje jsou tvořeny příspěvky dárcovských organizací a vlád.

FAO řídí konference členských států, která se schází jednou za dva roky. V jejím čele je 49členná rada, která v období mezi zasedáními plní funkci správního orgánu.

Rozpočet na období 2002-2003 činil 651,8 milionu USD. FAO má celkem 3700 zaměstnanců.

generální ředitel: Dr. Jacques Diouf (Senegal)

sídlo: Viale delle Terme di Caracalla, 00100 Řím, Itálie

telefon: (39 06) 5705 1; fax: (39 06) 5705 3152

e-mail: FAO-HQ@fao.org

Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu (UNESCO)

www.unesco.org

Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu (UNESCO) byla ustavena v roce 1946. UNESCO plní úkoly v oblasti vzdělávání, přírodních věd, humanitních a sociálních věd, kultury a komunikace.

Programy UNESCO se zaměřují na podporu kultury, míru a udržitelného lidského rozvoje. Prioritními cíli je zajištění vzdělání pro všechny, podpora výzkumu

v oblasti životního prostředí, podpora práva na kulturní sebeurčení, ochrana světového přírodního a kulturního dědictví, prosazování svobodného šíření informací po celém světě, podpora svobody tisku a posilování komunikačních kapacit rozvojových zemí.

UNESCO disponuje systémem 190 národních komisí a je podporováno 5 000 asociacemi, centry a kluby UNESCO. Udržuje oficiální vztahy s 350 nevládními organizacemi a spolupracuje s řadou nadací a mezinárodních i regionálních organizací.

Správním orgánem UNESCO je generální konference. Skládá se ze všech členských států a schází se jednou za dva roky. Výkonná rada má 58 členů volených konferencí a je pověřena správou programů, které konference přijala.

UNESCO má 2145 zaměstnanců. Řádný rozpočet pro období 2002-2003 byl 544 milionů USD.

generální ředitel: Koichiro Matsuura (Japonsko)
sídlo: 7 Place de Fontenoy, 75352 Paříž 07-SP, Francie
telefon: (33 1) 4568 1000; fax: (33 1) 4567 1690
e-mail: bpi@unesco.org

Světová zdravotnická organizace (WHO)
www.who.int

Od svého vzniku v roce 1948 podporuje Světová zdravotnická organizace mezinárodní technickou spolupráci v oblasti zdravotnictví, realizuje programy na potírání a úplné odstranění některých nemocí a usiluje o celkové zlepšení kvality lidského života. Cílem činnosti je dosažení co nejlepšího zdraví pro všechny.

Hlavní strategické záměry WHO jsou:

- omezování úmrtnosti, nemocnosti a postižení zejména u chudých a sociálně slabých skupin populace;
- podpora zdravé životosprávy a omezení zdravotních rizik vyplývajících z ekologických, ekonomických a sociálních podmínek;
- rozvoj spravedlivějších a efektivnějších zdravotnických systémů, které budou odpovídat legitimním potřebám lidí a budou pro ně finančně unosné;
- rozvoj odpovídajících zdravotnických strategií a institucionálního zázemí a začleňování zdravotnických aspektů do sociálních, ekonomických, ekologických a rozvojových strategií.

Řídícím orgánem WHO je Světové zdravotnické shromáždění složené ze 192 členských států (členem jsou i Cookovy ostrovy), které se schází jednou za rok. Rozhodnutí a strategie realizuje výkonná rada, kterou tvoří 32 zdravotnických expertů jmenovaných vládami a schází se dvakrát za rok.

Regionální úřady WHO jsou v Brazzaville (Kongo), Washingtonu (USA), Káhiře (Egypt), Kodani (Dánsko), Dillí (Indie) a v Manile (Filipíny).

WHO má přibližně 3 500 zaměstnanců. Řádný rozpočet na období 2002-2003 činil 935,7 milionu USD.

generální ředitel: Dr. Lee Jong-wook (Korejská republika)
sídlo: 20 Avenue Appia, CH-1211 Ženeva 27, Švýcarsko
telefon: (41 22) 791 2111; fax: (41 22) 791 3111
e-mail: inf@who.int

Mezinárodní měnový fond (IMF)
www.imf.org

Mezinárodní měnový fond (IMF) byl založen na konferenci v Bretton Woods v roce 1944. Fond plní následující funkce:

- podpora a usnadňování mezinárodní měnové spolupráce;
- podpora stability směnných kurzů a řádné peněžní výměny;
- pomoc při vytváření mnohostranného systému plateb a odstraňování restrikcí zahraniční směny;
- pomoc v odstraňování nevyváženého stavu platební bilance států prostřednictvím krátkodobé finanční podpory.

IMF je oprávněn vytvářet a alokovat pro své členy mezinárodní finanční rezervy prostřednictvím „zvláštních čerpacích práv (SDR)“. Finanční zdroje IMF tvoří především členské příspěvky (tzv. kvóty) 184 členských států, které v současné době dosahují hodnoty 212,7 miliardy SDR (přibližně 293 miliard USD). Výše kvót je určována na základě relativní ekonomické síly jednotlivých členských států.

Hlavní úlohou IMF je poskytování dočasných úvěrů členským státům s nepříznivým stavem platební bilance. Výměnou za půjčky se členské státy zavazují k reformám, které mají odstranit příčiny jejich finančních problémů. Výše částek, které si mohou členské státy od fondu půjčit, je závislá na výši jejich kvót. IMF poskytuje také koncesionální pomoc členským zemím s nízkými příjmy.

Řídícím orgánem Mezinárodního měnového fondu je Rada guvernérů, v níž jsou zastoupeny všechny členské státy a která se schází jednou za rok. Každodenní činnost fondu řídí 24členná výkonná rada, již asistuje Mezinárodní měnový a finanční výbor. Jeho čtyřadvacet členů zároveň zasedá v radě guvernérů.

Fond má přibližně 2 650 zaměstnanců ze 140 zemí. V jeho čele stojí výkonný ředitel volený výkonnou radou. Administrativní rozpočet pro finanční rok 2003 činil 746,4 milionů dolarů.

Dvakrát ročně vydává IMF, vedle řady jiných, publikace *World Economic Outlook* a *Global Financial Stability Report*.

výkonný ředitel: Rodrigo de Rato y Figaredo (Španělsko)
sídlo: 700 19th Street NW, Washington, D.C. 20431, USA
telefon: (1 202) 623 7300; fax: (1 202) 623 6278
e-mail: publicaffairs@imf.org

Skupina Světové banky*www.worldbank.org*

Světová banka (SB) je skupina, kterou tvoří pět institucí: Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj (založená 1945), Mezinárodní finanční korporace (1956), Mezinárodní asociace pro rozvoj (1960), Multilaterální agentura pro investiční záruky (1988) a Mezinárodní centrum pro řešení investičních sporů (1966).

Společným cílem je snížení chudoby ve světě posilováním ekonomik chudých států. V souladu s Rozvojovými cíly tisíciletí usiluje SB o zlepšení životní úrovně lidí prostřednictvím podpory hospodářského růstu a rozvoje. SB staví své aktivity v oblasti půjček a budování kapacit na dvou pilířích: vytváření vhodného prostředí pro investice, pracovní příležitosti a udržitelný růst a podpora chudých lidí a jejich zapojení do rozvoje.

Skupina SB je majetkem 184 členských států, které jmenují její radu guvernérů. Každodenním řízením skupiny je pověřena menší skupina, rada výkonných ředitelů, jejímž předsedou je prezident Světové banky.

Skupina Světové banky má zhruba 10 000 zaměstnanců a její administrativní rozpočet na rok 2003 na činnost ve více než stovce rozvojových zemích činil 18,5 miliardy dolarů. Mezi nejvýznamnější publikace SB patří každoročně vydávaná *Zpráva o rozvoji světa (World Development Report)*.

prezident: Paul Wolfowitz (USA)

sídlo: 1818 H Street NW, Washington, D.C. 20433, USA

telefon: (1 202) 473 1000; fax: (1 202) 477 6391

e-mail: *pic@worldbank.org*

Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj (IBRD)

Stanovy Mezinárodní banky pro obnovu a rozvoj byly vytvořeny na konferenci v Bretton Woods v roce 1944 a v roce 1946. IBRD usiluje o snižování chudoby v zemích se středními příjmy a úvěruschopných chudších zemích prostřednictvím půjček, garancí a další pomoci včetně analytických a poradních služeb ve prospěch udržitelného rozvoje.

Téměř veškeré své prostředky získává prodejem vlastních obligací s ratingem AAA a dalších cenných papírů na mezinárodních kapitálových trzích. Částka, kterou zaplatily země, když se staly členy banky, představuje méně než pět procent jejich fondů. Tyto prostředky však banka zhodnotila v půjčkách v hodnotě více než 383 miliard USD.

Za fiskální rok 2003 činily nové závazky vůči IBRD ve formě půjček (99 nových půjček v 37 zemích) 11,2 miliardy USD.

Mezinárodní asociace pro rozvoj (IDA)

Mezinárodní asociace pro rozvoj pomáhá nejchudším zemím poskytováním bezúročných půjček (tzv. kreditů) s dobou splatnosti 35 až 40 let a desetiletou lhůtou na

zahájení splácení. Od svého vzniku v roce 1960 půjčila IDA bezúročně 142 miliard dolarů 81 nejchudším zemím světa, ve kterých žije 2,5 miliardy lidí.

Převážná většina prostředků IDA pochází z dárcovských příspěvků vlád, zejména vlád bohatších členských zemí, ale i několika zemí, které jsou současně příjemci těchto půjček. Dárcovské země jsou jednou za tři roky vyzvány k doplnění fondů. V červenci 2002 se zástupci dárcovských zemí dohodli již na třináctém doplnění fondů IDA a souhlasili s podobou plánovaných programů a jejich financování. To umožnilo příslib půjček ve výši 18 miliard SDR (což činí zhruba 23 miliard USD) chudým členům IDA v průběhu následujících tří let.

Ve fiskálním roce 2003 poskytla IDA úvěry za celkem 7,3 miliardy USD ve 141 nových operacích v 55 zemích.

Mezinárodní finanční korporace (IFC)

Mezinárodní finanční korporace je největším multilaterálním zdrojem kapitálu a půjček pro financování projektů v soukromém sektoru rozvojových zemí. Ve spolupráci se soukromými investory financuje a poskytuje poradenství soukromým podnikům a projektům a pomocí poradenství pomáhá vládám rozvojových zemí vytvářet podmínky ve prospěch toků domácích i zahraničních úspor a investic.

Hlavním cílem činnosti IFC je podpora ekonomického rozvoje v členských zemích. Podněcuje proto růst výkonných firem a dobře fungujících kapitálových trhů v členských zemích. Na investicích se IFC podílí jen tehdy, když může poskytnout zvláštní příspěvek, který doplňuje roli investorů. Stimuluje a mobilizuje soukromé investice v rozvojovém světě.

Mezinárodní finanční korporace je samostatnou součástí skupiny Světové banky a její financování je odděleno od IBRD. Za fiskální období 2003 poskytla 3,9 miliardy USD půjček pro 204 společnosti v 64 zemích. Její portfolio v tomto období činilo 23,4 miliardy dolarů, včetně 6,6 miliardy v konsorciálních úvěrech.

Multilaterální agentura pro investiční záruky (MIGA)

MIGA podněcuje zahraniční investice v rozvojových zemích prostřednictvím poskytování záruk pro zahraniční investory proti ztrátám způsobeným nekomerčními (tzn. politickými) riziky, mezi něž patří rozhodnutí v oblasti měnové, vyvlastňování, válka či občanské nepokoje. Poskytuje technickou pomoc při šíření informací o investičních příležitostech.

Upsaný kapitál MIGA pochází od 157 členských zemí. Od svého vzniku v roce 1988 vydala garance v celkové výši 12,4 miliardy dolarů, z toho jen za fiskální období 2003 1,4 miliardy dolarů.

MIGA podporuje příliv kapitálu do rozvojových zemí. Od svého vzniku poskytla více než 650 garancí a napomohla přílivu přímých zahraničních investic v hodnotě přes 50 miliard dolarů do 85 rozvojových zemí.

Mezinárodní centrum pro řešení investičních sporů (ICSID)

ICSID je prostředníkem pro urovnávání sporů mezi vládami a soukromými zahraničními investory. Činí tak ve smírčích řízeních a arbitrážích. Centrum bylo založeno v roce 1966 na základě Úmluvy o urovnání investičních sporů mezi státy a cizími státními příslušníky, kterou do listopadu 2003 ratifikovalo 140 států. Strany sporu se na ICSID obrací dobrovolně, po souhlasu s arbitráží však nemohou jednostranně odstoupit.

Centrum je autonomní organizací s úzkými vazbami na Světovou banku. Všichni jeho členové jsou zároveň členy Světové banky. Ve správní radě ICSID, jíž předsedá prezident Světové banky, má každá země, která úmluvu ratifikovala, jednoho zástupce.

Mezinárodní organizace pro civilní letectví (ICAO)

www.icao.int

Cílem činnosti ICAO je zajištění bezpečné a snadné letecké dopravy mezi státy. Organizace byla založena v roce 1944 a jejím úkolem je tvorba mezinárodních norem a pravidel letecké dopravy ve prospěch bezpečnosti, efektivitu a pravidelnosti. ICAO plní také funkci prostředníka spolupráce mezi 88 členskými státy ve všech oblastech civilního letectví.

Nejvyšším orgánem je shromáždění a tvoří ho zástupci všech členských států. Výkonným orgánem je rada, kterou tvoří zástupci 36 států, volena shromážděním. Shromáždění se schází minimálně jednou za tři roky, určuje program a směr činnosti organizace a věnuje se otázkám, které nejsou specificky určené Radě ICAO.

Rozpočet ICAO pro rok 2003 činil 60,5 milionu USD, počet zaměstnanců je 800.

předseda rady: Dr. Assad Kotaite (Libanon)

generální tajemník: Dr. Taïeb Chérif (Alžírsko)

sídlo: 999 University Street, Montreal, Quebec H3C 5H7, Kanada

telefon: (1 514) 954 8219; fax: (1 514) 954 6077

e-mail: icaohq@icao.org

Mezinárodní námořní organizace (IMO)

www.imo.org

Mezinárodní námořní organizace (IMO) vznikla v roce 1959 a jejím úkolem je zvyšování bezpečnosti obchodní námořní dopravy a zabraňování znečištění moří. IMO umožňuje spolupráci mezi státy v technických otázkách mezinárodní lodní dopravy. V jejím rámci jsou přijímány bezpečnostní a navigační standardy a normy ochrany životního prostředí moří. IMO dosud vypracovala a uvedla do praxe více než 40 úmluv a zhruba 1000 kodexů a doporučení.

V roce 1983 založila ve švédském Malmö Světovou námořní univerzitu. V roce 1989 byl v maltské Valettě založen Institut IMO pro mezinárodní námořní právo.

V tomtéž roce byla v Terstu v Itálii založena Mezinárodní námořní akademie IMO.

Řídicím orgánem IMO je shromáždění, které tvoří zástupci všech 163 členských států a zasedá jednou za dva roky. Shromáždění volí 40člennou radu, která zastává funkci výkonného orgánu IMO a zasedá také jednou za dva roky.

Rozpočet IMO pro období 2004-2005 činil 46,2 milionu britských liber. IMO má 300 zaměstnanců.

generální tajemník: Efthimios E. Mitropoulos (Řecko)

sídlo: 4 Albert Embankment, Londýn SE1 7SR, Velká Británie

telefon: (44 0 207) 735 7611; fax: (44 0 207) 587 3210

e-mail: info@imo.org

Mezinárodní telekomunikační unie (ITU)

www.itu.int

Mezinárodní telekomunikační unie (ITU) je globálním koordinátorem telekomunikačních sítí a služeb. Byla založena v roce 1865 v Paříži jako Mezinárodní telegrafická unie, v roce 1934 přijala své dnešní jméno a v roce 1947 se stala odbornou organizací OSN.

Zabývá se následujícími oblastmi:

- technologie: podpora rozvoje a efektivního fungování telekomunikačních zařízení s cílem zvýšit efektivitu telekomunikačních služeb a jejich zpřístupnění široké veřejnosti;
- strategie: podpora širšího přístupu k otázkám telekomunikací v kontextu globální informační ekonomiky a společnosti;
- rozvoj: poskytování technické pomoci v oblasti telekomunikací rozvojovým zemím, aktivizace lidských a finančních zdrojů k rozvoji telekomunikací a celosvětová podpora zpřístupňování výhod plynoucích z nových telekomunikačních technologií.

ITU má 189 členských států a zhruba 719 dalších členů (vědecké a průmyslové společnosti, veřejnoprávní a soukromí provozovatelé, vysílací společnosti a regionální i mezinárodní organizace). Řídicím orgánem unie je konference zplnomocněnců, která se schází jednou za čtyři roky a volí 46člennou radu ITU. Ta se schází jednou za rok.

ITU má 794 zaměstnanců. Rozpočet pro období 2002-2003 činil 342 milionů švýcarských franků.

generální tajemník: Joshio Utsumi (Japonsko)

sídlo: Place des Nations, CH-1211 Ženeva 20, Švýcarsko

telefon: (41 22) 730 5111; fax: (41 22) 733 7256

e-mail: itumail@itu.int

Světová poštovní unie (UPU)
www.upu.int

Světová poštovní unie (UPU) dohlíží na mezinárodní regulaci poštovních služeb. Byla založena Bernskou úmlouvou v roce 1874 a v roce 1948 se stala odborným orgánem OSN. Jejím základním posláním je podpora a rozvoj komunikace mezi národy světa.

UPU je hlavním globálním orgánem pro rozvoj poštovních služeb. Má 190 členských států a je zprostředkovatelem spolupráce mezi poštovními společnostmi. V případě potřeby poskytuje poradenství a technickou pomoc. Mezi základní úkoly ITU patří podpora celosvětové poštovní služby, zvyšování objemu poštovní přepravy pomocí moderních technologií a služeb a zvyšování kvality poštovních služeb.

Řídícím orgánem Světové poštovní unie je Světový poštovní kongres, který zasedá jednou za pět let, zabývá se strategickými otázkami oboru a určuje rámcový program unie. Dvacátý třetí kongres se konal v září 2004 v Bukurešti v Rumunsku.

Rozpočet Světové poštovní unie pro roky 2001-2002 činil 71,4 milionu švýcarských franků. UPU má 151 zaměstnanců.

generální ředitel: Thomas E. Leavey (USA)
sídlo: Weltpoststrasse 4, Case Postale 3000, Bern 15, Švýcarsko
telefon: (41 31) 350 3111; fax: (41 31) 350 3110
e-mail: *info@upu.int*

Světová meteorologická organizace (WMO)
www.wmo.int

Světová meteorologická organizace je specializovanou agenturou Spojených národů od roku 1951. Poskytuje vědecké informace o stavu atmosféry, zdrojích pitné vody a otázkách klimatu. Nabízí služby v oblasti předpovědi počasí a sledování globálního vývoje počasí, umožňuje rychlou výměnu informací o počasí a z oblasti hydrologie.

Realizuje řadu významných programů týkajících se klimatu, atmosféry, aplikované meteorologie, životního prostředí a vodních zdrojů. Tyto programy jsou základem pro systém včasného varování pro nepříznivé klimatické vlivy a hrozby, jako jsou tropické cyklony, El Niño, záplavy, sucha a jiné přírodní katastrofy. Věnuje se i jiným souvisejícím otázkám, např. ubývání ozonové vrstvy, globální oteplování či ubývání zdrojů pitné vody.

WMO má 187 členů (181 států a 6 teritorií), z nichž všichni disponují vlastními meteorologickými a hydrologickými službami. Řídícím orgánem WMO je Světový meteorologický kongres, který se schází jednou za čtyři roky. Výkonná rada WMO má 37 členů a schází se jednou za rok.

WMO má 213 zaměstnanců a její rozpočet pro období 2004-2007 činí 253,8 milionu USD.

generální tajemník: Michel Jarraud (Francie)
sídlo: 7 bis, Avenue de la Paix, CH-1211 Ženeva 2, Švýcarsko
telefon: (41 22) 730 8111; fax: (41 22) 730 8181
e-mail: *wmo@wmo.int*

Světová organizace duševního vlastnictví (WIPO)
www.wipo.int

Světová organizace duševního vlastnictví byla založena v roce 1970 a v roce 1974 se stala specializovanou agenturou OSN. Jejím úlohou je přispívat k ochraně duševního vlastnictví na celém světě prostřednictvím spolupráce mezi 179 členskými státy a podporovat spolupráci mezi svazy na ochranu duševního vlastnictví.

Nejvýznamnější svazy jsou:

- Pařížský svaz, oficiálně Mezinárodní svaz na ochranu průmyslového vlastnictví.
- Bernský svaz, oficiálně Mezinárodní svaz na ochranu literárních a uměleckých děl.

Duševní vlastnictví zahrnuje dvě hlavní odvětví: průmyslové vlastnictví (zejména patenty, ochranné obchodní známky, průmyslový design a označení původu) a autorská práva (zejména na literární, hudební, umělecká, fotografická a audiovizuální díla). WIPO je administrativním orgánem 23 mezinárodních úmluv, z nichž 16 se týká průmyslového vlastnictví a 6 autorského práva.

WIPO má tři řídicí orgány:

- valné shromáždění, které se skládá z členských států WIPO; ty jsou zároveň členy Pařížského nebo Bernského svazu; schází se jednou za dva roky;
- konferenci, kterou tvoří všechny členské státy, schází se rovněž jednou za dva roky;
- 79členný koordinační výbor; schází se každoročně.

Program a rozpočet WIPO stanovují vždy na dvouleté období její řídicí orgány. Rozpočet pro období 2004-2005 činil 639 milionů švýcarských franků. WIPO má 950 zaměstnanců.

generální ředitel: Dr. Kamil Idris (Súdán)
sídlo: 34 chemin des Colombettes, P.O. Box 18, CH-1211 Ženeva 20, Švýcarsko
telefon: (41 22) 338 9111; fax: (41 22) 733 5428
e-mail: *publicinf@wipo.int*

Mezinárodní fond pro zemědělský rozvoj (IFAD)
www.ifad.org

Mezinárodní fond pro zemědělský rozvoj je multilaterální finanční instituce založená v roce 1977 na základě usnesení Světové konference o výživě z roku 1974. Je pověřen bojem proti hladu a chudobě venkova v rozvojových zemích.

IFAD mobilizuje zdroje, které umožňují chudým venkovským domácnostem zlepšit přístup k potravinám, zvýšit zemědělskou produkci a vytvářet zisk.

Chronický hlad a podvýživa jsou téměř vždy doprovodnými jevy extrémní chudoby, ze 75 procent se vyskytují ve venkovských oblastech a většinou postihují ženy a domorodé obyvatelstvo.

Fond poskytuje přímou finanční pomoc v podobě půjček a grantů a mobilizuje i další zdroje financování pro projekty a programy. Podmínky půjček se v jednotlivých zemích liší podle hrubého domácího produktu na hlavu. IFAD spolupracuje s mnoha institucemi, např. se Světovou bankou, regionálními rozvojovými bankami a dalšími mezinárodními inspekčními orgány. Mnohé z nich se podílejí na financování projektů IFAD.

IFAD má 315 zaměstnanců a je financován z dobrovolných příspěvků vlád, mimořádných příspěvků, splátek z poskytnutých půjček a příjmů z investic. Roční investice fondu na nové projekty a granty se pohybují kolem 450 milionů dolarů.

Hlavním orgánem je řídicí rada složená ze všech 163 členských států, která se schází jednou za rok. Výkonná rada má 18 členů a dohlíží na činnost fondu a schvaluje půjčky a granty.

Prezident: Lennart Båge (Švédsko)
sídlo: Via del Serafico 107, 00142 Řím, Itálie
telefon: (39 06) 54591; fax: (39 06) 504 3463
e-mail: ifad@ifad.org

Organizace OSN pro průmyslový rozvoj (UNIDO)
www.unido.org

Organizace OSN pro průmyslový rozvoj má za úkol podporovat průmyslový rozvoj a spolupráci. UNIDO založilo Valné shromáždění OSN v roce 1966 a v roce 1985 se stalo specializovanou organizací Spojených národů.

UNIDO podporuje udržitelný průmyslový rozvoj. Spolupracuje s vládami, obchodními asociacemi i soukromým sektorem. Na poskytování služeb UNIDO se podílejí inženýři, ekonomové, technologové a specialisté na životní prostředí.

UNIDO má 170 členů, kteří se scházejí jednou za dva roky na generální konferenci, která schvaluje rozpočet a pracovní program organizace. Průmyslová rada pro rozvoj složená ze zástupců 53 států vydává doporučení v oblasti plánování a zavádění programu a rozpočtu.

UNIDO má asi 530 zaměstnanců v ústředí, 100 ve svých pobočkách a krátkodobě i dlouhodobě zaměstnává přes 1800 expertů. Rozpočet pro období 2002-2003 činil přibližně 133 milionů USD. Dodatečné prostředky jsou získávány z multilaterálních a bilaterálních zdrojů.

generální ředitel: Carlos Magariños (Argentina)
sídlo: Vienna International Centre, P.O. Box 300, A-1400 Vídeň, Rakousko
telefon: (43 1) 26026; fax: (43 1) 269 2669
e-mail: unido@unido.org

Mezinárodní agentura pro atomovou energii (IAEA)
www.iaea.org

Mezinárodní agentura pro atomovou energii svou činností podporuje mírové využití jaderné energie ve prospěch lidstva a dohlíží, aby nebyla využívána na vojenské účely. IAEA je hlavním světovým mezinárodním fórem pro vědeckou a technologickou spolupráci při mírovém využívání jaderné energie. Zároveň slouží jako mezinárodní inspekční orgán, jenž dohlíží na uplatňování bezpečnostních standardů a prověřuje civilní jaderné programy.

IAEA byla založena v roce 1957 jako autonomní orgán v rámci systému Organizace spojených národů. Poskytuje technickou pomoc 137 členským státům a podporuje využití jaderného výzkumu a technologií ve prospěch udržitelného rozvoje.

Monitoruje a prověřuje dodržování bilaterálních a mezinárodních úmluv o nešíření jaderných zbraní a zajišťuje, aby jaderný materiál a zařízení nebyly zneužívány pro vojenské účely. Na všech kontinentech se více než 900 projektů, které spadají do bezpečnostního programu IAEA, účastní přibližně 250 inspektorů.

Řídicími orgány jsou generální konference, v níž jsou zastoupeny všechny členské státy (schází se jednou za rok), a rada guvernérů sestávající z 35 členů, která zasedá v průběhu celého roku. IAEA má 2257 zaměstnanců, na její programy pro rok 2004 byl stanoven řádný rozpočet ve výši 268,5 milionu USD, další dobrovolné příspěvky měly dosáhnout 74,8 milionu dolarů.

generální ředitel: Dr. Mohamed Baradej (Egypt)
sídlo: P.O. Box 100, Wagramerstrasse 5, A-1400 Vídeň, Rakousko
telefon: (43 1) 2600-0; fax: (43 1) 2600-7
e-mail: official.mail@iaea.org

Přípravná komise pro Organizaci smlouvy o všeobecném zákazu jaderných zkoušek (CTBTO)
www.ctbto.org

Přípravná komise pro Organizaci smlouvy o všeobecném zákazu jaderných zkoušek byla ustavena 19. listopadu 1996 na newyorském zasedání signatářů smlouvy. Organizace je financována signatářskými státy a sestává ze dvou orgánů: přípravné komise, složené ze zástupců všech signatářských států, a sekretariátu. Hlavním úkolem přípravné komise je do doby, než smlouva vstupí v platnost, vytvořit globální ověřovací systém.

Komise má tři přidružené orgány: pracovní skupinu A pro administrativní a rozpočtové otázky, pracovní skupinu B pro ověřování a poradní skupinu pro finanční, rozpočtové a administrativní záležitosti. Rozpočet na rok 2003 byl 88,5 milionu USD, z nichž 80 procent bylo určeno na vytvoření ověřovacího systému.

výkonný tajemník: Wolfgang Hoffmann (Německo)
sídlo: Vienna International Centre, P.O. Box 1200, A-1400 Vídeň, Rakousko

telefon: (43 1) 26030 6200; fax: (43 1) 26030 5823
e-mail: info@ctbto.org

Organizace pro zákaz chemických zbraní (OPCW)
www.opcw.org

Organizace pro zákaz chemických zbraní monitoruje dodržování Úmluvy o zákazu vývoje, výroby, skladování a použití chemických zbraní a jejich ničení. Úmluva vstoupila v platnost 29. dubna 1997 a je první multilaterální dohodou o odzbrojení, která stanoví odstranění celé kategorie zbraní hromadného ničení. Stanoví přísnou mezinárodní kontrolu a konkrétní lhůty plnění.

K OPCW se připojilo 153 států. Od roku 1997 ověřili inspektoři úmluvy v pěti státech likvidaci více než 7500 tun chemických látek obsažených v téměř 2 milionech nábojnic. V jedenácti státech dohlédli na zničení dvou třetin bývalých zařízení na výrobu chemických zbraní. Provedli celkem 1400 inspekcí ve vojenských a průmyslových zařízeních v 55 zemích. Členské státy OPCW jsou povinny pomoci jiným členským státům v případě ohrožení nebo napadení chemickými zbraněmi. Organizace řídí řadu programů mezinárodní spolupráce na podporu mírového využívání chemie.

Technický sekretariát OPCW má přibližně 500 zaměstnanců z 66 států. Rozpočet na rok 2003 byl 68,5 milionu EUR.

generální ředitel: Rogelio Pfirter (Argentina)
sídlo: Johan de Wittlaan 32, 2517 JR, Haag, Nizozemsko
telefon: (31 70) 416 3300; fax: (31 70) 306 3535
e-mail: inquiries@opcw.org

Světová turistická organizace (WTO) (OMT)
www.world-tourism.org

Světová turistická organizace vznikla v roce 1925. Členskou základnu tvoří 148 zemí a teritorií, dva pozorovatelé a více než 350 přidružených členů zastupujících místní vlády, turistické asociace a soukromé firmy, např. aerolinie, hotelové řetězce a cestovní kanceláře.

Působí jako mezivládní orgán pověřený OSN podporou a rozvojem turismu. Dne 23. prosince 2003 se stala specializovanou organizací systému OSN (rezoluce Valného shromáždění č. 58/232). WTO se svou činností snaží stimulovat ekonomický růst a vytvářet pracovní příležitosti, přispívat k ochraně životního prostředí a historických památek.

Nejvyšším orgánem WTO je valné shromáždění. Schází se jednou za dva roky, schvaluje rozpočet a pracovní program a projednává hlavní problémy v oblasti turismu. Výkonná rada WTO je jeho exekutivním orgánem, sestává z 27 členů volených valným shromážděním a jednoho stálého člena (Španělska) a schází se dvakrát ročně. Šest regionálních komisí WTO (africká, jihoamerická, severoame-

rická, pro východní Asii a Tichomoří, Evropu, Blízký východ a jižní Asii) se schází minimálně jednou za rok.

WTO má 90 zaměstnanců a rozpočet na období 2002-2003 činil 20,8 milionu dolarů.

generální tajemník: Francesco Frangialli (Francie)
sídlo: Capitán Haya 42, 28020 Madrid, Španělsko
telefon: (34 91) 567 81 00; fax: (34 91) 571 37 33
e-mail: omt@world-tourism.org

Světová obchodní organizace (WTO)
www.wto.org

Světová obchodní organizace byla založena v roce 1995 jako nástupce Všeobecné dohody o clech a o obchodu (GATT) a je jediným mezinárodním orgánem zabývajícím se pravidly globálního obchodu mezi státy. WTO není specializovanou agenturou Spojených národů, má však s OSN uzavřené dohody o spolupráci.

Hlavní náplní činnosti WTO je podpora fungování mezinárodního obchodu na základě systému daných pravidel, nestranné urovnávání sporů mezi vládami a organizace obchodních jednání. Jádrem systému je zhruba 60 dohod WTO, jež tvoří právní základ mezinárodního obchodu a obchodní politiky. Tyto dohody vycházejí mimo jiné z následujících zásad: nediskriminace, volnější obchod, podpora konkurence a zvláštní dohody s méně rozvinutými zeměmi. Jedním z cílů WTO je omezení protekcionismu.

Od svého založení funguje úspěšně jako fórum pro jednání o liberalizaci trhu v oblasti telekomunikací, informačních technologií a finančních služeb. WTO se podílela na vyřešení více než 200 obchodních sporů a nadále dohlíží na dodržování dohod uzavřených v rámci uruguayského kola světových obchodních jednání v letech 1986-1994. V roce 2001 odstartovala v Dohá v Kataru nové kolo multilaterálních obchodních jednání známých jako Rozvojový program z Dohá.

WTO má 146 členských států. Jejím řídicím orgánem je Konference ministrů, která se schází každé dva roky. Každodenní práci organizace řídí Generální rada. Rozpočet pro rok 2003 činil 155 milionů švýcarských franků. Organizace má okolo 550 zaměstnanců.

generální ředitel: Dr. Supachai Panitchpakdi (Thajsko) (do 1. září 2005)
sídlo: 154 Rue de Lausanne, CH-1211, Ženeva 21, Švýcarsko
telefon: (41 22) 739 51 11; fax: (41 22) 731 42 06
e-mail: enquiries@wto.org

ČÁST II.
MEZINÁRODNÍ MÍR A BEZPEČNOST

KAPITOLA 2

MEZINÁRODNÍ MÍR A BEZPEČNOST

Udržování mezinárodního míru a bezpečnosti je jedním z hlavních úkolů Organizace spojených národů. OSN od svého vzniku již mnohokrát pomohla zabránit tomu, aby spory přerostly ve válečné konflikty, a přesvědčila nepřátelené strany, aby daly přednost jednacímu stolu před zbraněmi. Pokud již ozbrojený konflikt propukl, byla na místě, aby pomohla sjednat příměří a mír. Za šest desetiletí existence bylo s podporou OSN ukončeno množství konfliktů a válek, často prostřednictvím rozhodnutí Rady bezpečnosti, základního orgánu OSN pro otázky mezinárodního míru a bezpečnosti.

V průběhu 90. let minulého století, po skončení studené války, vznikla v oblasti globální bezpečnosti zcela nová situace: války mezi státy ustoupily a většina konfliktů vznikala uvnitř států. Počátkem 21. století se pak objevily nové globální hrozby. Útoky na Spojené státy z 11. září 2001 se staly zřetelnou demonstrací nástupu mezinárodního terorismu a následující události jen zvýšily obavy z šíření jaderných a dalších nekonvenčních zbraní.

System OSN okamžitě mobilizoval jednotlivé organizace, aby v příslušných oblastech své působnosti proti terorismu vystoupily. Rada bezpečnosti přijala 28. září 2001 v souladu s příslušnými články Charty OSN rezoluci proti financování terorismu, proti vytváření fondů za účelem podpory terorismu a požadující okamžitě zmrazení mezinárodních finančních prostředků teroristických skupin. Zároveň zřídila protiteroristický výbor, který má na plnění rezoluce dohlížet.

Také OSN přizpůsobila a posílila své tradiční nástroje činnosti. Do mírových operací zapojila ve větší míře regionální organizace a větší pozornost věnuje obnově míru po skončení konfliktu. Občanské války nastolily složité otázky, jako například schopnost reakce mezinárodního společenství nebo problematiku ochrany civilního obyvatelstva.

V reakci na vnitrostátní konflikty iniciovala Rada bezpečnosti komplexní mírové operace. V Salvadoru, Guatemale, Kambodži či v Mosambiku sehrála OSN klíčovou roli při ukončení konfliktu a následném národním usmíření.

Jiné konflikty, například v Somálsku, Rwandě nebo v bývalé Jugoslávii, které se vyznačovaly etnickými spory a násilí, postavily mírovou činnost OSN do zcela nové situace. Rada bezpečnosti pak v letech 1995 až 1997 v důsledku problémů vyplývajících z těchto konfliktů neustavila žádnou novou mírovou operaci. Na konci 90. let se ale úloha OSN znovu ukázala jako velmi potřebná. Pokračující krize v Demokratické republice Kongo, Středoafričské republice, ve Východním Timoru, v Kosovu a v Sierra Leone vedly k ustavení pěti nových mírových operací OSN.

V roce 2000 byla dále ustavena Mise OSN v Etiopii a Eritrey (UNMEE) a Podpůrná mise OSN na Východním Timoru (UNMISSET). V roce 2002 a v roce následujícím byla ustavena Mise OSN v Libérii (UNMIL).

Zkušenosti z posledních let přiměly OSN, aby se zaměřila především na budování míru, tedy na podporu struktur, které posilují mír. Ukázalo se, že trvalého míru je možné dosáhnout jedině podporou ekonomického rozvoje, sociální spravedlnosti, respektu vůči lidským právům, dobrých způsobů správy a vládnutí a podporou de-

mokracie. Žádná jiná instituce nemá tolik zkušeností z oblasti multilaterálních vztahů, potřebnou kompetenci, koordinační schopnosti a neteší se takové nestrannosti jako OSN. Kromě Východního Timoru a Kosova, kde probíhala činnost na podporu budování míru v rámci širších misí, zřídila OSN podpůrné úřady pro udržování míru ve Středoafričské republice, Guiney-Bissau, v Libérii a Tádžikistánu.

V procesu posilování míru a bezpečnosti zastává důležitou úlohu nejen **Rada bezpečnosti**, ale také **Valné shromáždění** a **generální tajemník**. OSN se angažuje v oblasti prevence konfliktů, obnovy míru, udržování, vynucování a budování míru. Tyto činnosti se musí překrývat nebo probíhat současně, jinak jsou neúčinné.

RADA BEZPEČNOSTI

Charta OSN je mezinárodní smlouva, která zavazuje členské státy k řešení sporů mírovými prostředky, které neohrožují mezinárodní mír a spravedlnost. Státy se podle ní mají vzdát hrozby či užití síly proti jinému státu a případný spor mohou předložit k projednání Radě bezpečnosti.

Rada bezpečnosti je orgán OSN, který má hlavní odpovědnost za udržování míru a bezpečnosti. Charta určuje členským státům povinnost přijímat a provádět rozhodnutí Rady bezpečnosti. Doporučení přijímaná ostatními orgány OSN nejsou závazná, mohou ale situaci výrazně ovlivnit, protože reprezentují názor mezinárodního společenství.

Je-li Radě bezpečnosti předložen spor, prvním krokem je zpravidla výzva k řešení mírovými prostředky. Rada může vydat doporučení k mírovému urovnání, jmenovat zvláštní zmocněnce, požádat generálního tajemníka, aby uplatnil svůj osobní vliv, nebo zahájit vyšetřování či zprostředkovat dohodu mezi stranami sporu.

V případě, kdy spor vyústí v ozbrojený konflikt, se snaží o jeho co nejrychlejší ukončení. Často určuje podmínky příměří, které mohou zabránit dalšímu stupňování násilí. Rada může také podpořit mírový proces rozmístěním vojenských pozorovatelů nebo mírových sil v oblasti bojů.

Podle kapitoly VII Charty OSN má Rada pravomoc vynucovat si svá rozhodnutí. K donucovacím prostředkům patří embarga a hospodářské sankce nebo použití vojenské síly.

Rada bezpečnosti již v několika případech (v souladu s kapitolou VII) povolila užití vojenské síly, a to koalicím členských států nebo regionálním organizacím. K takovým opatřením se však uchyluje jen po vyčerpání všech mírových alternativ řešení konfliktu a pokud bylo jednoznačně prokázáno, že byl ohrožen či narušen mír nebo došlo k aktu agrese.

Též v souladu s kapitolou VII ustavila Rada bezpečnosti mezinárodní tribunály ke stíhání osob odpovědných za závažné porušování mezinárodních humanitárních a lidských práv včetně genocidy.

VALNÉ SHROMÁŽDĚNÍ

Podle Charty OSN (článek 11) je Valné shromáždění pověřeno „zabývat se obecnými zásadami spolupráce v zájmu zachování světového míru a bezpečnosti“ a „činit doporučení členským státům a/nebo Radě bezpečnosti“. Slouží jako prostor pro hledání konsenzu při řešení složitých otázek i jako fórum, kde mohou členské

státy předkládat podněty, vyjadřovat výhrady a znepokojení a vést diplomatická jednání. V zájmu zachování míru se konají i zvláštní nebo mimořádná zasedání věnovaná naléhavým otázkám, mimo jiné odzbrojení, palestinské otázky nebo situaci v Afghánistánu.

První výbor (Výbor pro odzbrojení a mezinárodní bezpečnost) a Čtvrtý výbor (Zvláštní výbor pro politické otázky a dekolonizaci) Valného shromáždění se zabývají otázkami míru a bezpečnosti. Valné shromáždění napomáhá vytvářet mírové vztahy mezi státy přijímáním deklarací ve prospěch míru a mírového řešení sporů a na podporu mezinárodní spolupráce.

V roce 1980 rozhodlo Valné shromáždění o založení **Mírové univerzity** v San José v Kostarice. Jedná se o specializovaný mezinárodní institut pro studium, výzkum a šíření znalostí a informací o dané problematice.

Valné shromáždění se dohodlo, že 21. září si každoročně připomínáme jako **Mezinárodní den míru**.

PREVENCE KONFLIKTŮ

Hlavními metodami prevence vzniku nových ozbrojených konfliktů nebo opětovného vzplanutí starých jsou preventivní diplomacie, preventivní rozmístění a preventivní odzbrojení.

Preventivní diplomacie zabraňuje vzniku sporů, případně se je snaží řešit dříve, než přerostou do ozbrojeného konfliktu. Pokud už konflikt propukl, slouží preventivní diplomacie k omezení jeho rozsahu. Využívá metod zprostředkování, usmířování či vyjednávání. Podstatnou součástí prevence je systém včasného varování. OSN pečlivě monitoruje politickou situaci na celém světě, aby mohla rozpoznat hrozby mezinárodnímu míru a bezpečnosti a umožnit Radě bezpečnosti a generálnímu tajemníkovi podniknout preventivní kroky.

Po celém světě jsou do zprostředkování a preventivní diplomacie zapojeni vyslanci a zvláštní zástupci generálního tajemníka. V některých problematických oblastech může už pouhá přítomnost zkušeného zástupce OSN zabránit stupňování napětí. Zástupci OSN často též těsně spolupracují s regionálními organizacemi.

Preventivní diplomacii doplňují preventivní rozmístění a preventivní odzbrojení. Preventivní rozmístění je nasazení příslušníků mírových sil v místě hrozcícího konfliktu. Cílem je přispět ke zvládnutí konfliktu budováním důvěry přímo tam, kde roste napětí. Jedinými konkrétními příklady této strategie dodnes zůstávají mise OSN v Bývalé jugoslávské republice Makedonii¹ a Středoafričké republice. Preventivní nasazení se ale zvažovalo i v jiných konfliktech a zůstává důležitým nástrojem prevence konfliktů.

Preventivní odzbrojení se snaží v oblastech náchylných ke konfliktům omezit počet lehkých zbraní. V Salvadoru, Mosambiku a jiných zemích bylo odzbrojení

¹Zárok OSN v Bývalé jugoslávské republice Makedonie je příkladem úspěšného „preventivního rozmístění“. V obavě ze zatažení do jugoslávského konfliktu požádala země v roce 1992 o rozmístění pozorovatelů OSN. Rada bezpečnosti žádosti vyhověla a vyslala do oblastí hraničících s Jugoslávií a Albánií mírový kontingent. **Preventivní síly OSN v Makedonii (UNPREDEP)** o síle 1100 mužů monitorovaly vývoj v pohraničních oblastech, a bránily tak narušování hranic a jiným akcím ohrožujícím stabilitu země. Makedonie opakovaně požádala o prodloužení mise. Ta v zemi nakonec zůstala do roku 1999 a stala se modelem budoucích preventivních operací.

zneprátených sil a odevzdání a zničení jejich zbraní součástí mírových dohod. Zničení zbraní včerejška zabrání jejich použití ve válkách zítřka.

Otázka intervence

Mělo by mezinárodní společenství intervenovat v zemi, kde dochází k hrubému, systematickému a rozsáhlému porušování lidských práv? Otázka vznesená v roce 1998 generálním tajemníkem OSN Kofi Annanem vyvolala širokou diskusi.

S ohledem na genocidu, zločiny proti lidskosti a válečné zločiny ve střední Africe, na Balkáně a v dalších oblastech generální tajemník navrhl, aby se mezinárodní společenství v rámci mezinárodního práva shodlo na legitimních a všeobecných zásadách ochrany civilistů před masivním a systematickým porušováním lidských práv.

Podle Kofi Annana je legální rámec zajištěn univerzálními normami Charty OSN, mezinárodního humanitárního práva, lidskými právy a právy uprchlíků. Toto pojetí intervence zahrnuje široké spektrum akcí. Za určitých podmínek může Rada bezpečnosti zasáhnout do vnitrostátních konfliktů vytvořením bezpečných koridorů nebo bezpečných zón v oblastech konfliktů, uvalením sankcí proti vzpurným státům a dalšími opatřeními. Kofi Annan zároveň upozornil, že donucovací akce si získá podporu lidí celého světa, jen pokud bude nestranná a důsledná.

V následující debatě některé státy hájily názor, že tváří tvář masivnímu porušování lidských práv a zločinům proti lidskosti je v první řadě povinností mezinárodního společenství zabránit násilí. Lidská práva by pak měla být chráněna i za použití síly schválené Radou bezpečnosti.

Další skupina států reagovala na debatu třemi otázkami: Kde končí humanitární pomoc a začíná vměšování do vnitřních záležitostí státu? Jak lze odlišit humanitární potřeby od politických a ekonomických zájmů? Vztahuje se humanitární intervence jen na slabé státy nebo na všechny země bez rozdílu? Tato skupina zemí vyzvala k široké diskusi a trvá na tom, aby se každé rozhodnutí opíralo o konsenzus všech členských států OSN.

Třetí skupina zemí tvrdí, že koncept humanitární intervence může podkopat účinnost Charty OSN, protože ohrožuje suverenitu jednotlivých států, jejich legitimní vlády i stabilitu mezinárodního systému. Tyto země zdůrazňují, že opatření na ochranu lidských práv by měla respektovat nezávislost, suverenitu a územní celistvost všech zemí a opírat se o podporu vlády a obyvatel příslušného státu.

Debaty o morální oprávněnosti a hrozbách tohoto složitého konceptu pokračují a jeho principy prověří příští humanitární krize, již bude mezinárodní společenství čelit.

OBNOVA MÍRU

Obnovou míru rozumíme použití diplomatických prostředků s cílem přimět zneprátené strany, aby ukončily válečné operace a zahájily jednání o mírovém urovnání sporu. Spojené národy disponují řadou prostředků k ukončení a urovnání konfliktů a řešení jejich prvotních příčin. Rada bezpečnosti může doporučit způsob ukončení sporu nebo požádat o zprostředkování generálního tajemníka OSN. Ten pak může vyvíjet diplomatický tlak a podpořit řešení sporu cestou vyjednávání.

Generální tajemník hraje při obnově míru zásadní úlohu nejen prostřednictvím svých osobních zásahů, ale i tím, že na specifické úkoly, jako například vyjednávání a zjišťování údajů, deleguje zvláštní pověřence či mise. Podle Charty OSN je generální tajemník oprávněn předložit Radě bezpečnosti k projednání jakoukoli záležitost, která se může týkat potenciálního ohrožení mezinárodního míru a bezpečnosti.

V zájmu urovnávání sporů může generální tajemník využívat svého osobního vlivu, jinými slovy preventivní diplomacii. Jeho nestrannost je jednou z nejvýznamnějších předností OSN. V mnoha případech tímto způsobem dokázal odvrátit konflikt nebo zprostředkovat dohodu o příměří a míru.

V roce 1988 vedl například osobní zásah generálního tajemníka k ukončení osm let trvající války mezi Íránem a Irákem. V Afghánistánu v témže roce vedla zprostředkovatelská činnost generálního tajemníka a jeho pověřence k dohodě a následnému stažení sovětských vojsk ze země. Dokladem jiných jeho mírotvorných aktivit jsou i Kambodža, Střední Amerika, Kypr, Blízký východ, Mosambik či Namibie.

UDRŽOVÁNÍ MÍRU

Mírové mise OSN jsou zásadním nástrojem mezinárodního společenství k prosazování míru a bezpečnosti. O jejich důležitosti svědčí i fakt, že v roce 1988 mírové síly Spojených národů obdržely Nobelovu cenu míru.

Přestože udržování míru není přímo zakotveno v Chartě OSN, už v roce 1948 Spojené národy vytvořily první takovou misi, Organizaci OSN pro dohled nad dodržováním příměří na Blízkém východě. Dosud bylo celkem ustaveno 56 mírových operací, 43 z nich po roce 1988.²

Mírové operace a jejich rozmístění schvaluje Rada bezpečnosti se souhlasem dotčených zemí a většinou i dalších stran. Operace tvoří vojenské a policejní sbory a civilní personál. V rámci operace jsou rozmístěni vojenští pozorovatelé nebo

²Korejská intervence v roce 1950 nebyla mírovou operací OSN. V červnu 1950 informovaly Spojené státy americké a Komise OSN pro korejskou otázku o napadení Korejské republiky severokorejskými silami. Rada bezpečnosti doporučila členským státům, aby poskytly Korejské republice pomoc při odražení útoku a obnově míru a bezpečnosti. V červenci Rada bezpečnosti doporučila, aby členské státy poskytly vojenské jednotky, které budou podléhat jednotnému velení USA. Učinilo tak 16 zemí. Tato vojenská jednotka dostala označení *United Nations Command* a směla na základě rozhodnutí Rady bezpečnosti užívat vlajku OSN. Nebyla však mírovou operací OSN, ale mezinárodní operací podřízenou jednotnému velení. Sovětský svaz, jenž se šest měsíců neúčastnil jednání Rady bezpečnosti na protest proti tomu, že Čínu v OSN reprezentovali představitelé Tchajwanu, prohlásil rozhodnutí Rady bezpečnosti za nelegitimní, neboť bylo učiněno v nepřítomnosti dvou stálých členů (Sovětského svazu a Číny). Boje v Koreji pokračovaly do roku 1953, kdy byla podepsána dohoda o příměří.

vojenské jednotky, případně obojí. Mise vojenských pozorovatelů tvoří neozbrojení důstojníci, kteří mají za úkol dohlížet na dodržování příměří. Vojáci mírových sborů jsou vyzbrojeni, ve většině případů však mohou zbraně použít jen k sebeobraně.

Vojenské jednotky poskytují členské státy na základě dobrovolnosti. Náklady jsou hrazeny ze zvláštního rozpočtu pro mírové operace, do kterého přispívají členské země OSN. Země vysílající vojenské jednotky dostávají z tohoto rozpočtu kompenzaci podle předem stanovených podmínek. V roce 2003 byly náklady na mírové operace přibližně 2,2 miliardy dolarů, což je přibližně 0,15 procenta celosvětových vojenských výdajů.

Kdo velí mírovým operacím?

Mírové mise ustavuje Rada bezpečnosti a řídí je generální tajemník OSN, často prostřednictvím svého zvláštního zástupce. Podle povahy mise je za vojenskou stránku operace odpovědný velitel vojenských jednotek nebo hlavní vojenský pozorovatel.

Spojené národy nemají své vlastní vojenské síly. Vojenský personál, vybavení i logistiku zabezpečují na základě dobrovolnosti členské státy. Pečlivě dojednávají podmínky své účasti včetně otázek velení a kontroly a jejich vojenské jednotky zůstávají plně v právním rámci jejich země. Příslušníci mírových sil si ponechávají uniformy armád svých států, od kterých se odlišují jen modrou přilbou nebo baretem se znakem OSN.

Od roku 1948 prošlo mírovými operacemi více než 750 tisíc vojáků, policistů a civilních pracovníků z téměř 130 zemí. Při plnění svých povinností jich 1910 přišlo o život (údaj k červnu 2004).

Novodobé konflikty jsou komplikované. Přestože mohou být v základě vnitrostátní, často situaci komplikují faktory, které do konfliktu přicházejí ze zahraničí. Podílejí se na tom nejen státy, ale i ekonomické zájmy a jiné vlivy. Dnešní vnitrostátní konflikty snadno získávají mezinárodní rozměr, ať už se jedná o mezinárodní ilegální obchod se zbraněmi, terorismus, migraci nebo poškozování životního prostředí. Například konflikty v Africe byly hrůznou kombinací vnitřního konfliktu a ilegálního obchodu s přírodními zdroji (nejčastěji diamanty), který sloužil k financování nákupu zbraní.

Díky své univerzálnosti jsou operace OSN velmi vhodným nástrojem k řešení konfliktů. Mají potřebnou legitimitu a zmírňují dopad cizí intervence na svrchovanost zemí. Příslušníci mírových sil nejsou v konfliktu zainteresováni, dokáží vidět místní problémy s odstupem, a mohou proto lépe podpořit dialog mezi zneprátenými stranami. Otevírají tak dveře mírovému procesu, který by jinak nebylo možné nastartovat.

Aby byla mírová operace úspěšná, musí být splněno několik předpokladů. Patří mezi ně upřímné přání bojujících stran vyřešit své spory mírovou cestou, jednoznačný mandát, silná politická podpora mezinárodního společenství a zajištění dostatečných finančních i lidských zdrojů.

Splnění těchto předpokladů si může vyžádat i aktivní zapojení nestátních aktérů. Konflikty v Africe například ukazují, jak mohou být občanské války zneužity

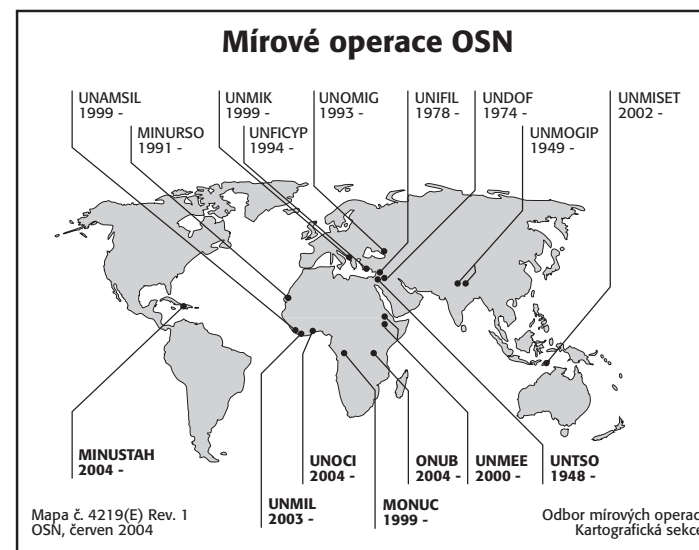
Mírové operace OSN*

- Organizace OSN pro dohled nad příměřím na Blízkém východě (UNTSO, zřízena v roce 1948). Vojenský personál: 153, civilní personál: 205.
- Skupina vojenských pozorovatelů OSN v Indii a Pákistánu (UNMOGIP, 1949). Vojenský personál: 44, civilní personál: 65.
- Mírový sbor OSN na Kypru (UNFICYP, 1964). Vojenský personál: 1202, policie: 45, civilní personál: 147.
- Pozorovatelská jednotka OSN pro oddělení nepřátelských sil (UNDOF, 1974) na syrských Golanských výšinách. Vojenský personál: 1029, civilní personál: 129.
- Prozatímní jednotky OSN v Libanonu (UNIFIL, 1978). Vojenský personál: 1994, civilní personál: 407.
- Mise OSN pro referendum v Západní Sahaře (MINURSO, 1991). Vojenský personál: 230, civilní personál: 242.
- Pozorovatelská mise OSN v Gruzii (UNOMIG, 1993). Vojenský personál: 118, policie: 11, civilní personál: 278.
- Dočasná správa OSN v Kosovu (UNMIK, 1999). Vojenský personál: 36, policie: 3510, civilní personál: 3557.
- Pozorovatelská mise OSN v Sierra Leone (UNAMSIL, 1999). Vojenský personál: 11 539, policie: 116, civilní personál: 831.
- Pozorovatelská mise OSN v Konžské demokratické republice (MONUC, 1999). Vojenský personál: 10 576, policie: 139, civilní personál: 1632.
- Mise OSN v Etiopii a Eritrey (UNMEE, 2000). Vojenský personál: 4006, civilní personál: 497.
- Podpůrná mise OSN na Východním Timoru (UNMISSET, 2002). Vojenský personál: 1609, policie: 129, civilní personál: 894.
- Mise OSN v Libérii (UNMIL, 2003). Vojenský personál: 14 833, policie: 791, civilní personál: 796.
- Operace OSN v Pobřeží Slonoviny (UNOCI, 2004). Vojenský personál: 3036, policie: 60, civilní personál: 110; schválený rozsah – vojenský personál: 6240 plus 200 pozorovatelů, policie: 350, civilní personál: 964.
- Stabilizační mise OSN na Haiti (MINUSTAH, 2004). Vojenský personál: 240, policie: 7, civilní personál: 123; schválený rozsah – vojenský personál: 6700, policie: 1622.
- Mise OSN v Burundi (ONUB, 2004). Schválený rozsah – vojenský personál: 5650, policie: 120.

* Stav k 1. červenci 2004. Seznam všech operací viz část III. (Přílohy)

k prosazování soukromých zájmů a finančnímu obohacování. Na druhou stranu může přísun soukromého kapitálu zásadní měrou přispět k obnově hospodářství po skončení konfliktu.

Mezinárodní společenství se poučilo z dosavadních zkušeností a potenciál mírových operací OSN po mnoha stránkách posiluje. Tzv. Panel pro mírové operace, v jehož čele stál zmocněnec OSN Lachdar Brahími, vypracoval v roce 2000 z podnětu generálního tajemníka plán reformy mírových sil.³

Rada bezpečnosti a další orgány se nyní zabývají zásadními otázkami, jako je zlepšení připravenosti, zvýšení rychlosti nasazení, posílení potenciálu příslušníků mírových jednotek a zajištění politické a finanční podpory ze strany členských států.

Operace mohou mít různé podoby a formy a v měnících se podmínkách se neustále vyvíjejí. Mezi hlavní cíle mírových operací patří:

- Udržování příměří a oddělování vojenských sil – mírová operace fungující byt jen v podmínkách omezené dohody mezi zneprátenými stranami může vytvořit atmosféru potřebnou k vyjednávání.
- Preventivní rozmístování mírových sil – přítomnost mírových sil před vypuknutím konfliktu může přispět ke zprůhlednění sporné situace a podpořit její politické urovnání.
- Ochrana humanitárních operací – v mnoha konfliktech jsou civilisté záměrně využíváni k dosažení politických cílů. Příslušníci mírových sborů jim proto

³Zpráva Panelu pro mírové operace, dokument A/55/305-S/2000/809 z 21. srpna 2000. K dispozici též na internetu na adrese www.un.org/peace/reports/peace_operations.

zajišťují ochranu a umožňují přísun humanitární pomoci. Jednotky se tak ale mohou dostat do nesnadné politické situace a jejich vlastní bezpečnost může být ohrožena.

- Realizace celkového mírového urovnání – komplexní mírové operace založené na úplném mírovém urovnání mohou pomáhat v různých oblastech, např. zajišťování humanitární pomoci, dohled nad dodržováním lidských práv, monitorování voleb či koordinace hospodářské obnovy.

Žádný výčet úkolů mírových sil však nemůže být úplný. Budoucí konflikty pravděpodobně budou přinášet nové složité problémy. Účinná odpověď na ně bude vyžadovat inovativní využívání dosavadních nástrojů.

Spolupráce s regionálními organizacemi. OSN v otázkách míru a bezpečnosti stále ve větší míře spolupracuje s regionálními organizacemi a využívá dalších mechanismů v souladu s kapitolou VIII Charty OSN. Na Haiti úzce spolupracuje s Organizací amerických států (OAS), v bývalé Jugoslávii s Evropskou unií, v Libérii a Sierra Leone s Ekonomickým společenstvím západoafrických států (ECOWAS) a v Západní Sahaře, oblasti Velkých jezer, Sierra Leone, Etiopii a Eritrey s Africkou unií (AU).⁴

Vojenští pozorovatelé OSN spolupracovali s mírovými silami regionálních organizací v Libérii, Sierra Leone a Tádžikistánu. Na území bývalé Jugoslávie OSN kooperovala s Radou Evropy a Organizací pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE) v oblasti lidských práv, zajištění voleb, obnovy míru a hospodářského rozvoje. Mise v Kosovu svedla dohromady Spojené národy, Evropskou unii a OBSE.

DONUCOVACÍ OPATŘENÍ

Rada bezpečnosti může podle kapitoly VII Charty OSN v zájmu udržení nebo obnovy mezinárodního míru a bezpečnosti použít donucovací prostředky. Hlavními prostředky jsou ekonomické sankce a mezinárodní vojenský zásah.

Sankce

K sankcím jako donucovacímu prostředku Rada bezpečnosti sahá v případech, kdy je ohrožen mír a selhalo veškeré diplomatické úsilí. V posledním desetiletí byly sankce uvaleny na Irák, bývalou Jugoslávii, Haiti, Libérii, Rwandu, Somálsko, síly UNITA v Angole, Súdán, Sierra Leone, Federativní republiku Jugoslávii (včetně Kosova), Afghánistán a Etiopii a Eritreu.

Sankce mají mnoho forem, např. plošné ekonomické a obchodní sankce nebo zbrojní embarga, zákazy cestování či finanční a diplomatická omezení. Smyslem sankcí je přimět příslušný stát, aby postupoval v souladu s cíli stanovenými Radou bezpečnosti, aniž by bylo nutné použít násilí.

Členské státy a mnohé humanitární organizace vyjadřují někdy obavy z možných nežádoucích důsledků sankcí na nejzranitelnější vrstvy civilního obyvatelstva, mezi které patří staří lidé, postižení, uprchlíci nebo matky s dětmi. Ozývají se i obavy z vedlejších ekonomických dopadů na jiné, zejména sousední země.

⁴Organizace africké jednoty (OAU) vznikla v roce 1963 na podporu jednoty, solidarity a mezinárodní spolupráce mezi nově vznikajícími africkými státy. V roce 2002 byla nově konstituována a změnila se na Africkou unii po vzoru EU. Hlavní sídlo AU je v Etiopii, počet členů je 53.

Proto převládá přesvědčení, že formu a uplatňování sankcí bude nutné výrazně zdomakalnit. Negativní dopady mohou být omezeny přímým začleněním humanitárních výjimek do rezolucí Rady bezpečnosti a lepším zacílením sankcí. V poslední době se narůstající podpoře těší takzvané „inteligentní sankce“, které se snaží vyvíjet tlak spíše na vládnoucí elitu než na běžnou populaci a snižují humanitární dopady. Patří mezi ně například zmrazení finančních prostředků a zablokování finančních transakcí elit či subjektů, které svým jednáním uvalení sankcí způsobily.

Schvalování vojenského zásahu

Selžou-li snahy o udržení míru, členské státy mohou v souladu s kapitolou VII Charty OSN schválit tvrdší opatření. Rada bezpečnosti může zmocnit koalici členských států k použití „nezbytných prostředků“ včetně vojenské akce k vyřešení konfliktu. Učinila tak při obnově suverenity Kuvajtu po invazi Iráku (1991), při zajištění bezpečných podmínek pro činnost humanitárních organizací v Somálsku (1992), ochraně ohrožených civilistů ve Rwandě (1994), při návratu demokraticky zvolené vlády na Haiti (1994), při ochraně humanitární operace v Albánii (1997) a při obnově míru a bezpečnosti ve Východním Timoru (1999).

Přestože zmíněné zásahy byly schváleny Radou bezpečnosti, velení zůstalo po celou dobu v rukou zúčastněných států. Nejednalo se tedy o mírové operace OSN, které jsou zřizovány Radou bezpečnosti a řízeny generálním tajemníkem.

BUDOVÁNÍ MÍRU

Budování míru je komplexní snaha pomocí zemím a regionům při přechodu od války k míru. Proces budování míru obvykle začíná podpisem mírové smlouvy mezi bývalými stranami konfliktu. OSN hraje úlohu diplomatického prostředníka, jehož úkolem je zajistit, aby se případné potíže řešily jednáním a nikoliv návratem ke zbraním. Při budování míru OSN pomáhá při rozmístění mírových sborů, návratu a znova začlenění uprchlíků do společnosti, při uspořádání voleb, odzbrojení, demobilizaci a reintegraci vojáků. Základem budování míru je snaha vytvořit nový legitimní stát, který vytvoří dostatečné podmínky a prostředky k mírovému řešení sporů, ochraně svých občanů a zajistí respekt k základním právům člověka.

Budování míru je komplexní činností, na níž se podílí široké spektrum organizací systému OSN: Světová banka, regionální ekonomické komise, ale i nevládní organizace a místní obyvatelstvo. Budování míru bylo hlavní náplní činnosti mírových misí OSN v Kambodži, Salvadoru, Guatemale, Mosambiku, Libérii, Bosně a Hercegovině a Sierra Leone, v poslední době zejména v Kosovu a ve Východním Timoru. Nedávným příkladem budování míru mezi státy je Mise OSN v Etiopii a Eritrey (UNMEE).

Politické mise a mise pro budování míru OSN*

Ověřovací mise OSN v Guatemale (MINUGUA, zřízena 1994). Policejní personál: 1, civilní personál: 97.
 Politický úřad OSN pro Somálsko (UNPOS, 1995). Civilní personál: 8.
 Kancelář zvláštního zástupce generálního tajemníka pro oblast Velkých jezer (1997) Civilní personál: 6.
 Podpůrná kancelář OSN pro budování míru v Guineji-Bissau (UNOGBIS, 1999). Vojenští poradci: 2, policejní poradci: 1, civilní personál: 24.
 Úřad zvláštního koordinátora OSN pro Blízký východ (UNSCO, 1999). Civilní personál: 42.
 Úřad OSN pro budování míru ve Středoafrické republice (BONUCA, 2000). Vojenští poradci: 5, policejní personál: 6, civilní personál: 54.
 Úřad OSN pro budování míru v Tádžikistánu (UNTOP, 2000). Policejní poradci: 1, civilní personál: 26.
 Úřad zvláštního zástupce generálního tajemníka pro západní Afriku (2001). Civilní personál: 12.
 Asistenční mise OSN v Afghánistánu (UNAMA, 2002). Vojenští pozorovatelé: 7, policisté: 5, civilní personál: 903.
 Asistenční mise OSN pro Irák (UNAMI, 2003). Vojenští pozorovatelé: 2, civilní personál: 255.
 Pozorovatelská mise OSN na (ostrově) Bougainville (UNOMB, 2004). Civilní personál: 3.

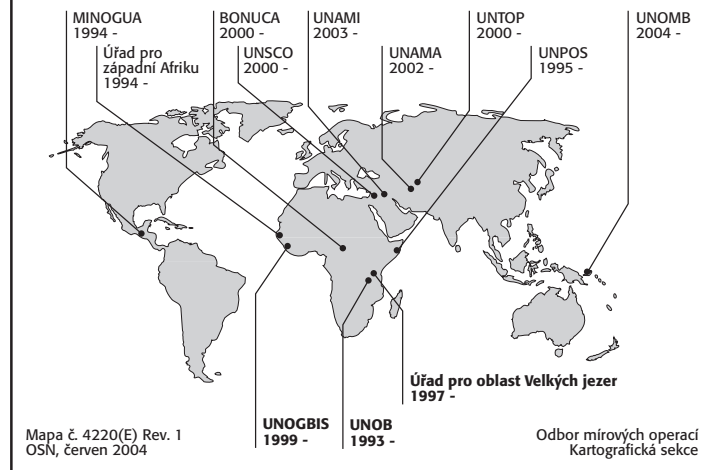
*K 1. červnu 2004

Pomoc při zajišťování voleb

V roce 1989 dohlížela OSN na průběh celého volebního procesu, který vedl k nezávislosti Namibie. Otevřela se tak nová oblast činnosti světové organizace. Od té doby pomáhala na žádost vlád se zajištěním voleb na Haiti a v Nikaragui (1990), v Angole (1992), Kambodži (1993), Salvadoru, Jihoafrické republice a Mosambiku (1994), chorvatské Východní Slavonii a v Libérii (1997) a dvakrát ve Středoafrické republice (1998 a 1999). V roce 1993 Spojené národy dohlížely na konání referenda v Eritreji. V roce 1999 se ujal předvolební průzkum ve Východním Timoru, kde v letech 2001 a 2002 uspořádaly i vlastní volby, na jejichž základě byla vyhlášena nezávislost území.

Stupeň a forma účasti OSN závisí na požadavcích specifikovaných vládami států, na podmínkách mírových smluv nebo na mandátu, který určí generální tajemník či Rada bezpečnosti.

Koordinaci volební asistence v rámci systému OSN zajišťuje **Oddělení volební pomoci**, které spadá pod Odbor pro politické otázky. Od roku 1992 se podílelo na volebním procesu ve více než 85 zemích. Poskytuje poradenské služby, logistické zabezpečení, výcvik, provádí osvětu mezi obyvatelstvem, dodává počítačové

Politické mise a mise pro budování míru**Dočasná správa OSN**

Světová organizace v rostoucím počtu případů pomáhá při správě zemí v přechodném období. Po skončení konfliktu plní celou řadu úkolů: v některých případech přebírá pravomoci vlády a zároveň spolupracuje s místními politickými a společenskými osobnostmi na vytvoření samostatné vlády.

Příkladem takové administrativní role OSN je Kambodža v letech 1992-1993 po skončení mnohaleté občanské války. V souladu s mírovou dohodou z roku 1991 ustavila Rada bezpečnosti Přechodnou správu OSN v Kambodži, která řídila klíčové orgány země. Po volbách v roce 1993 předala mise pravomoci nově zvolené vládě.

Další takovou operací byla Přechodná správa OSN ve Východní Slavonii, Baranji a Západním Sirmiu v letech 1996 až 1998, jež vedla k mírové integraci oblasti do Chorvatska.

V roce 1999 ustavila Rada bezpečnosti Dočasnou správu OSN v Kosovu vybavenou legislativní, výkonnou a soudní pravomocí. Tato mise je pověřena správou celého území Kosova do vyřešení jeho konečného statutu.

V roce 1999 byla ustavena Dočasná správa OSN ve Východním Timoru s pravomocemi v oblasti legislativní a výkonné moci. Mise pomohla rozvinout sociální služby a připravila zemi na úplnou samostatnost. Východní Timor získal nezávislost v roce 2002.

systemy a monitoruje situaci. Technickou podporu volebního procesu zajišťuje Rozvojový program OSN (UNDP), který dále státům pomáhá vybudovat volební struktury a koordinuje volební aktivity OSN v terénu. Úřad vysokého komisaře OSN pro lidská práva (OHCHR) pomáhá školit volební komisaře, vytváří pravidla pro návrhy volebních zákonů a pravidel a organizuje informační kampaně o lidských právech a významu voleb.

Budování míru prostřednictvím podpory rozvoje

Hlavním nástrojem při konsolidaci míru je rozvojová pomoc. Fáze obnovy se účastní řada organizací systému OSN, např. UNDP, Dětský fond OSN (UNICEF), Světový potravinový program (WFP) nebo Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky (UNHCR). Jejich činnost je mimořádně důležitá, vytváří podmínky pro začlenění utečenců a buduje důvěru vůči státním i samosprávným institucím.

OSN pomáhá při návratu uprchlíků, odstraňování min, opravách infrastruktury, mobilizaci zdrojů a při ekonomické obnově. Zatímco největším nepřitelem rozvoje je válka, zdravý a vyvážený rozvoj je nejlepší prevencí konfliktů.

MÍROVÉ ÚSILÍ OSN

AFRIKA Jižní Afrika

Koncem 80. let, kdy studená válka pomalu končila, mohla světová organizace začít sklízet ovoce letité snahy o ukončení válečných konfliktů devastující jih Afriky. Hlavním faktorem byl konec vlády apartheidu v Jihoafrické republice. Ten ovlivňoval i sousední státy a přímo podporoval opoziční síly v Angole a Mosambiku.

V roce 1988 Jihoafrická republika slíbila, že bude spolupracovat s generálním tajemníkem OSN na zajištění nezávislosti **Namibie**. V roce 1992 podepsaly vláda **Mosambiku** a Mosambické národní hnutí odporu (RENAMO) dohodu o míru a ukončení dlouholeté občanské války. V rámci této dohody zahájila v roce 1993 činnost Operace OSN v Mosambiku (UNOMOZ) a v roce 1994 úspěšně dohlížela na příměří, odzbrojení zúčastněných stran a uskutečnění prvních pluralitních voleb v zemi.

Angola. Hned po vyhlášení nezávislosti na Portugalsku v roce 1975 začala v zemi ničivá občanská válka mezi vládními silami a Národním svazem pro úplnou nezávislost Angoly (UNITA). Na ukončení konfliktu se významným způsobem podílela Organizace spojených národů. Diplomatický tlak na znesvářené strany vyvíjel generální tajemník a jeho vyslanci. Rada bezpečnosti uplatnila vůči UNITA zbrojní a ropné embargo a zákaz cestování a pod záštitou OSN proběhla mírová jednání i dohled nad volbami.

Rada bezpečnosti ustavila v Angole v průběhu let několik mírových a politických misí. První z nich dohlížela v roce 1989 na stahování provládních kubánských jednotek ze země. Druhá mise zahájila činnost v roce 1991 a dohlížela na příměří, odzbrojení a průběh voleb v následujícím roce. UNITA ale výsledky voleb neuznala a v zemi znovu vypukla občanská válka.

Zprostředkovatelské úsilí zvláštního zástupce generálního tajemníka Aliouneho Blondina Beye (zahynul při leteckém neštěstí v roce 1998) vyústilo v roce 1994 v podpis mírové dohody známé jako Lusacký protokol. Mír však byl velmi křehký. Dohoda předpokládala příměří a začlenění hnutí UNITA do vládních složek. Na její podporu vyslala OSN do Angoly třetí mírovou operaci.

V roce 1997 navštívil Angolu generální tajemník OSN a podpořil ustavení vlády národní jednoty a usmíření. V témže roce zahájila činnost **Pozorovatelská mise OSN v Angole (MONUA)**. Měla za úkol pomáhat při obnově míru a překlenout přechodné období. Po čtyřech letech relativního klidu ale konflikt v prosinci 1998 propukl nanovo a vyžádal si množství obětí mezi civilním obyvatelstvem. Rada bezpečnosti proto zesílila sankce proti UNITA s odůvodněním, že hnutí nespĺnilo své závazky vyplývající z mírové smlouvy uzavřené v Lusace.

V prosinci 1998 se v oblasti bojů zřítilo letadlo OSN a všech 14 osob na palubě zahynulo. O měsíc později se po ostřelování v téže oblasti zřítily další letouny OSN. Na jeho palubě zemřelo všech devět cestujících a členů posádky. Rada bezpečnosti znovu konstatovala, že odpovědnost za porušování mírových dohod má UNITA. V únoru 1999 ukončila RB mandát mise MONUA. Už v říjnu téhož roku ale zřídila **Úřad OSN v Angole (UNOA)**. Zároveň byl jmenován zástupce generálního tajemníka, jehož úkolem bylo diplomatickým jednáním přispívat k obnově míru, poskytovat podporu humanitární činnosti a ochraně lidských práv.

Vleklá válka v Angole nakonec skončila velmi rychle poté, co byl vůdce a zakladatel hnutí UNITA Jonas Savimbi 22. února 2002 zabit v boji proti vládním jednotkám. V březnu se vládní ozbrojené síly dohodly s UNITA na příměří a v dubnu podepsaly memorandum o porozumění s cílem naplnit zbývající body Lusackého protokolu.

Politická přítomnost OSN v zemi byla posílena. V srpnu začala působit **Mise OSN v Angole (UNMA)**. Jejím úkolem bylo pomáhat při naplňování podmínek Lusackého protokolu, poskytnout podporu při organizování voleb, dohlížet na ochranu lidských práv, posilovat účinnost zákonů, pomáhat při začleňováním bývalých vojáků do společnosti a podporovat hospodářskou obnovu.

Na konci roku 2002 zrušila Rada bezpečnosti všechny sankce vůči UNITA. Na začátku následujícího roku se podařilo splnit i zbývající podmínky mírové smlouvy z Lusaky. Mise UNMA byla rozpuštěna a její úkoly převzal posílený úřad stálého koordinátora OSN v zemi.

Střední Afrika

Rwanda. OSN se do událostí ve Rwandě zapojila v roce 1993, kdy Rwanda a Uganda požádaly o rozmístění vojenských pozorovatelů podél společné hranice. Mělo se tak zabránit vojenskému využití této oblasti Rwandskou vlasteneckou frontou (RPF). Rada bezpečnosti reagovala ustavením **Pozorovatelské mise OSN v Ugandě a Rwandě (UNOMUR)**.

Boje mezi vládou většinových Hutuů a tutsijskou RPF operující z Ugandy propukly v roce 1990. Mírová dohoda z roku 1993 předpokládala vytvoření přechodné vlády a uspořádání voleb. Na žádost zúčastněných stran zřídila Rada bezpečnosti **Podpůrnou misi OSN ve Rwandě (UNAMIR)**, která měla podpořit dodržování

dohody. Jak se ale později ukázalo, extremistické skupiny většinových Hutuů plánovaly kampaň na likvidaci Tutsiů i umírněných Hutuů. Po smrti prezidentů Rwandy a Burundi v troskách letadla sestřeleného vojenskou raketou na začátku dubna 1993 následovalo několik týdnů systematických masakrů. Zabíjení namířené proti Tutsiům a umírněným Hutuům bylo dílem milicí a armády ovládané Hutuy.

Afrika je prioritní oblastí zájmů OSN

Afrika se v průběhu posledního desetiletí stala hlavním cílem aktivit systému OSN. Světová organizace se novými cestami a na nejvyšší úrovni snaží řešit problémy kontinentu sužovaného válkami a dlouhodobými neshodami. Na Summitu tisíciletí v roce 2000 se nejvyšší představitelé států zavázali poskytnout kontinentu plnou podporu ve prospěch míru a rozvoje.

Rada bezpečnosti již uspořádala řadu zasedání na nejvyšší úrovni, která se zabývala africkými problémy. V roce 1997 vyjádřila zásadní znepokojení nad počtem a intenzitou konfliktů a vyzvala k mezinárodní podpoře míru a bezpečnosti. V roce 1998 přijala RB na zasedání na ministerské úrovni rezoluci o destabilizujícím vlivu ilegálního obchodování se zbraněmi, nutnosti využívání zbrojního embarga a o prevenci konfliktů v Africe.

V lednu roku 2000 se po celý jeden měsíc na svých zasedáních RB zabývala jen problematikou Afriky. Na programu jednání byly otázky ukončení konfliktů, AIDS, uprchlíků a utečenců i mírové iniciativy OSN v Africe ve spolupráci s Africkou unií a dalšími regionálními organizacemi – např. Ekonomické společenství západoafrických států (ECOWAS) nebo Jihoafrické společenství pro rozvoj (SADC). RB vyzvala k posílení této spolupráce.

Také generální tajemník považuje Afriku za jednu z hlavních priorit své práce. Osobně i prostřednictvím svých osmnácti zástupců na kontinentu usiluje o mír a rozvoj. Ve své zprávě z roku 1998 o příčinách konfliktů v Africe vyzval africké státy, aby své rozepře řešily politickými prostředky, aby přijaly dobré způsoby vládnutí, respektovaly lidská práva, demokracii a zaváděly odpovědnou veřejnou správu a reformy ve prospěch ekonomického růstu. Zároveň apeloval na mezinárodní společenství, aby poskytlo silnější politickou podporu a aby především přistoupilo k odpuštění dluhů a umožnilo přístup afrických výrobců na své trhy.

Z řady akcí, které OSN podnikla v Africe, jmenujme alespoň kampaň proti apartheidu v Jihoafrické republice, aktivní podporu nezávislosti Namibie nebo celkem 20 mírových operací.

Na bezpečnostní situaci v Africe má vliv celá řada širších ekonomických a sociálních aspektů, zjevná je např. přímá souvislost mezi chudobou a válečnými konflikty. Podobná souvislost s válkou existuje i v otázce uprchlíků a utečenců, AIDS, zahraničních dluhů, poškozování životního prostředí, porušování lidských práv a ekonomických krizí.

Mise UNAMIR se neúspěšně pokoušela nastolit příměří, její příslušníci se stali terčem útoků. Několik zemí jednostranně stáhlo své jednotky a Rada bezpečnosti rozhodla v dubnu o snížení početního stavu příslušníků UNAMIR z 2548 na 270. Jednotky UNAMIR nicméně poskytly útočiště tisícům Rwandčanů. V květnu uvalila RB na Rwandu zbrojní embargo a opět zvýšila počet příslušníků mise na 5500 mužů. Členským státům ale trvalo téměř šest měsíců, než poskytly vojenský personál. V červenci síly RPF ovládly Rwandu. Občanská válka byla ukončena a vznikla nová vláda s širokou podporou.

Ze 7,9 milionu obyvatel bylo přibližně 800 tisíc zavražděno, 2 miliony uprchly do jiných zemí a další dva miliony se staly utečenci uvnitř vlastní země. Na základě humanitární výzvy OSN bylo shromážděno 762 milionů dolarů, které měly pomoci zvládnout mimořádnou situaci v zemi. Zvláštní expertní komise vytvořená Radou bezpečnosti vypracovala „zdrucující svědectví“ o tom, že se skupiny Hutuů dopustily genocidy vůči Tutsiům.

V listopadu 1994 zřídila Organizace spojených národů **Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu (ICTR)**. Jeho úkolem je potrestat osoby odpovědné za genocidu a válečné zločiny. Zatímco rwandští uprchlíci se hromadně vraceli zpět do země, velké množství rwandských Hutuů včetně skupin zapojených do genocidy našlo útočiště ve východním Zairu. Odsud pak útočili na západní území Rwandy.

V roce 1996 ukončila Rada bezpečnosti na žádost Rwandy mandát UNAMIR. Organizace OSN však v zemi zůstaly a poskytovaly humanitární pomoc a pomáhaly při návratu uprchlíků do země. V roce 1999 dospělo nezávislé vyšetřování, které nařídil generální tajemník, k závěru, že Sekretariát OSN i Rada bezpečnosti a členské státy nesou společně odpovědnost za to, že se nepodařilo genocidě zabránit. Generální tajemník vyjádřil upřímnou lítost nad selháním OSN a zavázal se nedopustit nic podobného v budoucnu.

Přechodná vláda ustavená v období po genocidě se v roce 1999 rozhodla v zájmu splnění důležitých úkolů prodloužit přechodné období o další čtyři roky. Během této doby mělo dojít k decentralizaci moci, přechodu k demokracii, přijetí nové ústavy, národnímu usmíření a změně systému soudnictví. Ten předpokládá i tzv. systém *gacaca*, podle nějž mají být obvinění ze zločinů genocidy souzeni v rámci svých komunit. V červnu 2003 bylo v celách předběžného zadržení v mimořádně ubohých podmínkách stále kolem 110 tisíc osob obviněných ze zločinů souvisejících s genocidou.

Přestože ICTR mezi jinými odsoudil například bývalého prezidenta Jeana Kambandu k doživotnímu vězení, jeho práci vážně narušuje neexistence svědků, nedostatečná spolupráce ze strany vlády (ta soudní tribunál obvinila z neefektivnosti a zaměstnávání těch, kteří se podíleli na genocidě, jako obhájců) a celkově zdlouhavá řízení. Rada bezpečnosti proto ustavila skupinu 18 tzv. *ad litem* (krátkodobých) soudců. Devět z nich se současně může podílet na práci soudu, zatímco předchozí ujednání dovozovalo využívat maximálně čtyři. V období do června 2003 tribunál obvinil 81 osob a na 61 z nich uvalil vazbu. Činnost ICTR má být ukončena v roce 2008.

V souvislosti s volbami v roce 2003 vyslala OSN na žádost státní volební komise do Rwandy misi, která měla zjistit, jaká je situace a co je potřeba vykonat. V květnu

byla v referendu přijata nová ústava a v srpnu v prezidentských volbách s převahou zvítězil Paul Kagame. O měsíc později jeho strana RPF získala drtivou většinu v prvních pluralitních parlamentních volbách od vyhlášení nezávislosti v roce 1962. Valné shromáždění OSN k 10. výročí genocidy ve Rwandě vyhlásilo 7. duben 2004 Mezinárodním dnem vzpomínky na genocidu ve Rwandě.

Uganda a Rwanda podnikly intervenci do Konžské demokratické republiky. Jako důvod uvedly obavy z poskytování útočiště zbytkům hutuuských milic (zvaných Interahamwe) a bývalých rwandských ozbrojených sil odpovědných za genocidu z roku 1994. V červenci 1999 se po intenzivní diplomatické snaze OSN, Organizace africké jednoty a zemí celého regionu podařilo podepsat tzv. Lusackou mírovou dohodu. Rada bezpečnosti následně ustavila Pozorovatelskou misi OSN v Konžské demokratické republice (MONUC).

V červenci 2002 se prezident Kagame a Kabila dohodli na stažení rwandských jednotek z Konžské demokratické republiky a rozpuštění oddílů bývalých milic Interahamwe a někdejší rwandské armády jako na základní podmínce obnovení míru a stability v oblasti Velkých jezer. Stažení svých jednotek Rwanda ukončila 7. října. Na konci roku 2003 pomáhala mise MONUC při dobrovolné repatriaci kolem 900 rwandských bojovníků a jejich rodinných příslušníků.

Burundi. Úřad OSN v Burundi se podílel na mezinárodním řešení krize v zemi, kde dlouhotrvající vnitřní konflikt vedl v roce 1993 k pokusu o státní převrat. Zemřel při něm první demokraticky zvolený prezident (příslušník Hutuů) a šest ministrů vlády. Tato událost byla rozbuškou bojů mezi jednotlivými frakcemi, jejichž oběťmi se v následujících třech letech stalo nejméně 150 tisíc lidí.

V roce 1996 byli vláda a prezident – jmenovaní dohodou mezi většinovými Hutuy a menšinovými Tutsii v roce 1994 – svrženi vojenským pučem vedeným Tutsii. Rada bezpečnosti převrat odsoudila a vyzvala vojenské vůdce k obnovení ústavního pořádku. Sousední země uvalily na Burundi hospodářské embargo. Zatímco boje mezi armádou ovládanou Tutsii a hutuuskými povstanci nabývaly na intenzitě, bylo 500 tisíc lidí násilím přesídleno do *přeskupovacích* táborů a dalších 300 tisíc uprchlo do sousední Tanzanie.

Bývalý tanzanský prezident Julius Nyerere poté zahájil zprostředkovatelské rozhovory, které v roce 1998 vedly k přijetí přechodné ústavy opírající se o politickou spolupráci Hutuů a Tutsiů, inauguraci prozatímního národního shromáždění a dohodu o příměří podepsanou některými stranami konfliktu. V roce 1999 sousední země zrušily hospodářské embargo. Po Nyerereho smrti v roce 2000 se role mírového zprostředkovatele ujal bývalý jihoafrický prezident Nelson Mandela. Díky jeho práci byla v srpnu v tanzanské Arushi podepsána dohoda o míru a usmíření.

Rada bezpečnosti dohodu přivítala a vyzvala strany stojící stranou mírového procesu, aby se k němu připojily. V listopadu 2001 se úřadu ujala přechodná vláda a krátce poté i prozatímní parlament a senát. Jihoafrická republika spolu s Gabonem a Tanzanií a za přispění OSN a Africké unie podpořily snahy o vyjednání úplného příměří. Na počátku roku 2003 dohodu podepsaly tři hlavní nepřátelené skupiny.

V dubnu 2003 schválila Africká unie rozmístění 3 500 vojáků a 120 vojenských policistů v rámci **Africké mise v Burundi (AMIB)**. V polovině přechodného obdo-

by byli 30. dubna do úřadu uvedeni hutuuský prezident a tutsijský viceprezident. Byl tak potvrzen přechod výkonné moci z tutsijské menšiny na hutuuskou většinu.

Na konci června však při krvavých útocích, které zachvátily hlavní město Bujumburu, unesli příslušníci frakce CNDD/FDD čtyři poslance parlamentu. Došlo také ke srážkám mezi vládními silami a oddíly frakce Palipehutu-Národních osvobozenecských sil (Palipehutu/FNL). Šestnáct ze 17 provincií Burundi se stalo dějištěm sporadických bojů, drancování a ozbrojených přepadení. V Bujumbure, kde zahynulo velké množství lidí a tisíce jich uprchlo, ponechala OSN jen nezbytný personál.

Nicméně trvalé diplomatické úsilí jihoafrického prezidenta Thabo Mbekiho a dalších regionálních politiků vedlo k podpisu ujednání mezi prozatímní vládou a hnutím CNDD/FDD o podílu na politických, vojenských a bezpečnostních záležitostech země. Tento protokol nakonec vyústil v celkovou dohodu o příměří ze 16. listopadu 2003, podle níž se CNDD/FDD zapojila do prozatímních institucí. Rada bezpečnosti vyzvala hnutí Palipehutu, aby se jako poslední ozbrojená skupina připojila k dohodě z tanzanské Arushi.

Do poslední chvíle existovala reálná naděje, že se po desetiletí občanských nepokojů, které si vyžádaly 250 až 300 tisíc obětí, zrodí nové, demokratické Burundi. Klíčovou roli při vytváření bezpečného prostředí a při pomoci jednotlivým stranám při odzbrojování sehrály jednotky AMIB (Mise AU v Burundi). Ta ale byla oslabena vážným nedostatkem finančních prostředků a logistického zabezpečení (obojí poskytovaly na dobrovolné bázi dárcovské země), což jí zabránilo plně uplatnit svůj mandát. Zejména s ohledem na celonárodní volby, které se měly konat do 31. října 2004, tato situace vyvolávala obavy. Africká unie nakonec požádala OSN, aby vedení mise AMIB převzala.

V souladu s donucovacími opatřeními Charty OSN schválila 21. května 2004 Rada bezpečnosti **Misi OSN v Burundi (ONUB)**. (1. června 2004 přešlo pod vlajku OSN více než 2 tisíce vojáků AMIB). Zpočátku měla být mise tvořena již existujícími silami AMIB. ONUB měl od RB mandát k použití všech nezbytných prostředků k zajištění dodržování dohod o příměří, dohledu nad procesem odzbrojení a demobilizace a k monitorování nelegálních zásilek zbraní přes hranice. ONUB také pomáhala vytvořit podmínky nutné k zajištění humanitárních činností a dobrovolného návratu uprchlíků. Mise měla též pomoci vytvořit bezpečné ovzduší pro konání svobodných, transparentních a klidných voleb.

Konžská demokratická republika. Po genocidě v roce 1994 a následném vytvoření nové vlády ve Rwandě uprchlo přibližně 1,2 milionu rwandských Hutuů – včetně skupin, které se na genocidě přímo podílely – do provincie Kivu v sousedním Zairu. V této oblasti obydlené etnickými Tutsii a dalšími kmeny propuklo v roce 1996 povstání, v němž se střetly povstalecké síly Laurenta Désiré Kabilly s armádou prezidenta Mobutua Sese Seka. V roce 1997 obsadily Kabilovy jednotky podporované Rwandou a Ugandou zairskou metropoli Kinshasu a zemi přejmenovaly na Konžskou demokratickou republiku (DRC). Občanská válka vyhnala z domovů více než 450 tisíc lidí.

V roce 1998 začalo v Kivu povstání proti Kabilově vládě a povstanci během několika týdnů obsadili podstatnou část země. Angola, Čad, Namibie a Zimbabwe

slíbily prezidentu Kabilovi vojenskou pomoc. Povstalci nicméně pevně ovládli východní oblasti země. Povstalecké hnutí Konžské demokratické sdružení (RCD) naproti tomu podporovaly Rwanda a Uganda. Rada bezpečnosti vyzvala k příměří a stažení cizích armád a vyzvala ostatní státy, aby se do vnitřních záležitostí země nevměšovaly. V květnu 1999 se RCD rozdělilo do dvou frakcí.

Diplomatická činnost generálního tajemníka OSN, Organizace africké jednoty a Jihoafrického společenství pro rozvoj (SADC) vyústila v červenci 1999 v Lusace v dohodu o příměří. Podepsaly ji DRC společně s Angolou, Namibií, Rwandou, Ugandou a Zimbabwe. Dohoda vyzývala k ukončení nepřátelství a zahájení dialogu uvnitř země. RCD a Konžské osvobozené hnutí dohodu podepsaly v srpnu. Rada bezpečnosti schválila rozmístění 90 pozorovatelů OSN ve strategických oblastech země a RB ustavila **Pozorovatelskou misi OSN v Konžské demokratické republice (MONUC)**. Jejím úkolem bylo udržovat spojení s jednotlivými stranami, pomáhat při naplňování dohody a sledovat bezpečnostní situaci.

Dne 16. ledna 2001 byl prezident Kabila ve svém paláci v Kinshase zavražděn a na jeho místo nastoupil jeho syn Joseph Kabila. V dubnu 2001 oznámil expertní tým s mandátem RB, že v konžském konfliktu jde o cizím armádám hlavně o přístup k přírodnímu bohatství země. Pět klíčových nerostných surovin – diamanty, měď, kobalt, zlato a tantal (slouží k výrobě čipů používaných v mobilních telefonech a laptotech) – bylo systematicky vytěžováno a soukromé firmy nakupovaly za nerostné suroviny zbraně.

V květnu prezident Kabila oznámil zrušení zákazu politických stran na území DRC. Na východě země ale boje pokračovaly a zesilovaly za účasti ozbrojených skupin a vojáků ze Rwandy, Burundi, místních konžských milic (známé jako Mayi-Mayi) a povstalců z hnutí RCD. V říjnu, kdy v Addis Abebě začaly dlouho očekávané rozhovory o situaci v Kongu, schválila Rada bezpečnosti rozmístění jednotek a vojenských pozorovatelů v oblasti.

V červenci 2002 podepsala vláda DRC s Rwandou dohodu o stažení rwandských jednotek ze svého území a rozpuštění oddílů bývalé rwandské armády a milic Interahamwe. V září se podařilo podobnou dohodu uzavřít i s Ugandou. Už v říjnu však obnovené boje ve východních oblastech DRC hrozily destabilizovat situaci v celé zemi.

Diplomatické snahy pomoci vnitrokonžskému dialogu pokračovaly a v prosinci 2002 pod patronací OSN a Jihoafrické republiky souhlasily znesvářené strany s vytvořením prozatímní vlády. Zároveň vznikla naděje, že na konci dvouletého předchozího období proběhne průhledné a demokratické volby.

Rada bezpečnosti rozšířila počet vojenských příslušníků MONUC na 8700 a rozšířila její působnost dále na východ. Mise měla především zajistit bezpečnost v odzbrojovacích a demobilizačních střediscích a pomáhat s likvidací shromážděných zbraní a munice.

Brzy poté však propukly nové boje v provincii Jižní Kivu, před nimiž během 12 dnů uprchlo do sousedního Burundi na 8500 konžských obyvatel. Na konci ledna 2003 zahájil Světový potravinový program (WFP) nouzové letecké zásobování 115 tisíc zubožených a hladových obyvatel, kteří byli na útěku kvůli bojům ve

městě Bunia, správním středisku na suroviny bohaté oblasti Ituri. WFP do oblasti dopravil 892 tun potravin.

V březnu byla v Ituri podepsána dohoda o příměří na lokální úrovni, kterou zprostředkovala OSN. Po stažení ugandské armády z oblasti ale v Bunii v květnu propuklo nové násilí mezi zneprátenými skupinami Hema a Lendu.

Dohoda o příměří byla nakonec podepsána v květnu 2003. Během relativně klidného období pokračovaly síly MONUC v hlídkování v Bunii a snažily se zmírňovat napětí a posilovat důvěru otřeseného místního obyvatelstva. A to navzdory tomu, že týden před podpisem dohody byli na severním okraji Bunie zavražděni dva z jejich kolegů. Brutální boj o moc mezi jednotlivými národnostmi východního Konga si dosud vyžádal přes 400 životů a je provázen případy znásilňování, vraždění a dokonce kanibalismu. Rada bezpečnosti 30. května 2003 v zájmu stabilizace situace schválila rozmístění **Dočasných krizových mnohonárodních sil (IEMF)** v Bunii do 1. srpna téhož roku. Síly poskytla Evropská unie – šlo o první vojenskou misi EU mimo Evropu – a velení převzala Francie.

Dne 29. července 2003 byla vládou a hlavními opozičními frakcemi (zahrnující i RCD a MLC) podepsána dohoda o uspořádání vojenských a bezpečnostních záležitostí. V Kinshase pak byla 17. července jmenována prozatímní vláda národní jednoty. Do svých funkcí nastoupili i čtyři viceprezidenti, kteří vládě řízené prezidentem Kabilou předsedají. Rada bezpečnosti prodloužila mandát mise MONUC a zvýšila početní stav vojáků na 10 800.

V souladu s Kapitoulou VII Charty OSN odsouhlasila Rada bezpečnosti (poprvé za dobu své existence) pro MONUC použití všech nezbytných prostředků včetně síly při plnění mandátu v oblasti Ituri a v provinciích Severní a Jižní Kivu. Současně uvalila zbrojní embargo na všechny konžské i zahraniční ozbrojené skupiny operující ve východních oblastech země. MONUC získala oprávnění podniknout veškeré kroky k ochraně civilních a humanitárních pracovníků bezprostředně ohrožených násilnostmi, chránit osoby a zařízení spadající pod OSN, zabezpečit svobodu pohybu příslušníků MONUC a podílet se na zlepšování podmínek pro poskytování humanitární pomoci.

Po přechodu odpovědnosti IEMF na síly MONUC bylo v Bunii 5. září 2003 již rozmístěno 2500 příslušníků mírových sil OSN. V následujících šesti měsících iturijská brigáda MONUC posílila na 4500 mužů a rozšířila své působení na sedm dalších míst mimo Bunii. Přesto násilnosti v Ituri pokračovaly. Jejich oběti se v únoru 2004 stal pozorovatel OSN, když na konvoj MONUC zaútočily místní milice. Zvláštní tým OSN vyšetřující drancování nerostných zdrojů DRC na konci října informoval, že ilegální těžba zůstává jedním z hlavních zdrojů příjmů skupin zapojených do vleklého konfliktu. Mezitím probíhaly přípravy na volby, které se mají konat v roce 2005.

Středoafriká republika. Konflikt ve Středoafričské republice propukl po sérii vojenských převratů v polovině 90. let. V roce 1998 ustavila OSN **Misi OSN ve Středoafričské republice (MINURCA)**. Úkolem této mírové operace bylo udržovat bezpečnost v hlavním městě Bangui. Stalo se tak po dřívějších intervencích vojenských sil Francie a afrických mnohonárodních sil (MISAB). Po stažení mise

MINURCA byl v únoru 2000 ustaven **Úřad OSN pro budování míru ve Středoafrické republice (BONUCA)**.

Nepokoje ale pokračovaly a v květnu 2001 byl potlačen pokus o převrat vedený armádními důstojníky. O dva roky později se v březnu při násilném převratu chopili moci generál François Bozizé a jeho skupina a svrhli řádně zvoleného prezidenta Ange Félix Patassého. Rada bezpečnosti převrat odsoudila a zdůraznila, že úřady v Bangui musí vypracovat plán národního dialogu včetně časového plánu na co nejrychlejší uspořádání voleb.

Na konci července generální tajemník OSN oznámil, že nové mocenské struktury naplánovaly proces národního dialogu, po kterém bude v roce 2004 následovat referendum o ústavě a všeobecné volby. V lednu 2005 pak měl být obnoven ústavní řád. Vláda se rozhodla do procesu transformace zahrnout všechny politické frakce i občanskou společnost.

Západní Afrika

Úřad zvláštního zástupce generálního tajemníka pro západní Afriku. V březnu 2001 navštívil zvláštní tým OSN 11 západoafrických zemí. Za nejlepší způsob řešení hlubokých a vzájemně propojených politických, hospodářských a sociálních problémů regionu označil jednotnou regionální strategii za účasti OSN a jejich partnerů. V listopadu 2001 byl rozhodnutím generálního tajemníka vytvořen Úřad zvláštního zástupce generálního tajemníka na podporu tohoto integrovaného postupu. Kancelář se sídlem v Dakaru zahájila činnost v září roku 2002.

Úřad má i zprostředkovatelskou úlohu a je pověřován zvláštními úkoly. Spolupracuje s regionálními organizacemi a o vývoji v regionu podává zprávy do sídla OSN. Zvláštní zástupce se v roce 2002 aktivně účastnil mezinárodního řešení konfliktu v Pobřeží Slonoviny.

Zvláštní zástupce je také předsedou **Kamerunsko-nigerijské smíšené komise**, kterou na žádost prezidentů těchto dvou států ustavil generální tajemník OSN. Jejím úkolem je hodnotit naplňování rozhodnutí Mezinárodního soudního dvora (ICJ) o hranici mezi těmito státy.

Vztahy mezi Kamerunem a Nigérií byly v určitém období napjaté kvůli sporům na 1600 kilometrů dlouhé společné hranici od Čadského jezera k poloostrovu Bakassi i kvůli hranici v Guinejském zálivu. Spor souvisel s právem na využívání ropných nalezišť na pevnině i v oceánu a situaci místního obyvatelstva. Napětí přerostlo na konci roku 1993 ve vojenskou konfrontaci, během níž Nigérie rozmístila armádu na 1000 km² poloostrova Bakassi. V roce 1994 Kamerun předložil spor mezinárodnímu soudu.

Verdikt byl vyneseno 10. října 2002. V prosinci se poprvé sešla společná komise, která pak zasedala každé dva měsíce střídavě v kamerunské metropoli Yaoundé a nigerijské Abují a postupně došla k uspokojivému řešení. V dubnu 2004 rozhodla, že stažení jednotek a předání kontroly nad pohraničním územím proběhne mezi 15. červnem a 15. červencem. Vyklizení poloostrova Bakassi a předání kontroly nad tímto územím Kamerunu se odehrálo v období od července do září.

Pobřeží Slonoviny. V prosinci roku 1999 svrhla skupina důstojníků a vojáků vedená generálem Robertem Gueiem vládu Pobřeží Slonoviny prezidenta Konana

Bedié (u moci od prosince 1993). V říjnu 2000 proběhly nové prezidentské volby. Guei během sčítání zjistil, že si mnohem lépe vede Laurent Gbagbo, vůdce Lidové fronty Pobřeží Slonoviny, a v reakci na to se prohlásil vítězem voleb. Alassane Ouattara, vůdce Demokratického sdružení republikánů, se voleb vůbec zúčastnit nemohl. Znemožnila mu to o šest měsíců dříve přijatá nová kontroverzní ústava.

Zatímco proti Gueiho kroku protestovaly v Abidžanu tisíce lidí, prohlásil se Gbagbo prezidentem a Guei z města uprchl. V ulicích hlavního města pak došlo k prudkým srážkám mezi Gbagbovými stoupenci, příznivci Ouattary a bezpečnostními silami. O život přišly stovky lidí. Nezávislá vyšetřovací komise sestavená generálním tajemníkem OSN později zjistila, že za potlačování protestů a zabijení jsou odpovědné bezpečnostní síly.

V srpnu 2002 vytvořil prezident Gbagbo novou vládu se širokým zastoupením. Situace však zůstávala napjatá bez ohledu na proces národního usmíření. V září se skupina nespokojených důstojníků pokusila o vojenský převrat a obsadila severní část země. Hospodářské společenství západoafrických států (ECOWAS) na svém summitu v ghanské Akře rozhodlo ustavit mírový kontingent a šestičlennou kontaktní skupinu, která by pomohla krizi v Pobřeží Slonoviny řešit. Povstalecké Vlastenecké hnutí Pobřeží Slonoviny (MPCI) podepsalo s vládou v říjnu příměří a jednotky ECOWAS byly rozmístěny, aby na plnění dohody dohlížely.

Pokus o převrat zemi fakticky rozdělil. Jih kontrolovala vláda, zatímco sever a severovýchod ovládalo MPCI. Další dvě povstalecké skupiny, které vznikly v listopadu 2002 – Lidové hnutí Pobřeží slonoviny za Velký západ (MPIGO) a Hnutí za spravedlnost a mír (MJP) – kontrolovaly západní část země. Boje vedly k masivnímu exodu obyvatelstva z domovů.

Rozhovory pod záštitou ECOWAS skončily na konci roku 2002 ve slepé uličce. Zástupci vlády a povstaleckých skupin se pak sešli v lednu 2003 ve francouzském městě Linas-Marcoussis, kde se podařilo uzavřít mírovou dohodu.

Dne 4. února přijala Rada bezpečnosti rezoluci 1464 (2003), která politické síly v Pobřeží Slonoviny vyzývá k okamžitému uplatnění smlouvy z Linas-Marcoussis. Zároveň pověřila síly ECOWAS podporované francouzskými jednotkami, aby v souladu s kapitolou VII Charty OSN zajistily bezpečnost a svobodu pohybu a postaraly se v jim přidělených sektorech o bezpečnost obyvatelstva. Dne 7. února jmenoval generální tajemník svým zvláštním zástupcem pro Pobřeží Slonoviny Alberta Tevoedjerea.

V souladu se smlouvou z Linas-Marcoussis sestavil v březnu prezident Gbagbo vládu národního usmíření a do jejího čela se jako premiér s rozšířenými pravomocemi postavil Seydou Diarra. Dne 3. května podepsaly ozbrojené síly Pobřeží Slonoviny (FANCI) a tzv. Nové síly tvořené MPCI, MJP a MPIGO dohodu o příměří vztahující se na celou zemi a schválily rozmístění francouzských jednotek a sboru ECOWAS v západním regionu.

Rezolucí 1479 (2003) ustavila Rada bezpečnosti **Misi OSN v Pobřeží Slonoviny (MINUCI)** tvořenou 76 styčnými důstojníky a týmem civilních pracovníků. Úkolem mise bylo usnadnit realizaci smlouvy z Linas-Marcoussis. Od listopadu ale bylo zřejmé, že mírový proces čelí vážným problémům.

Prozatímní vládě se ihned po převzetí moci nepodařilo restrukturalizovat armádu a bezpečnostní síly tak, jak to požadovala smlouva z Linas-Marcoussis. V září pak Nové síly, které ovládaly severní oblasti země, vystoupily z vlády. Spolu s dalšími šesti signatáři protestovaly proti tomu, že prezident nedelegoval na předsedu vlády a vládu národního usmíření dostatek pravomoci.

Před těmito nepokoji bylo Pobřeží Slonoviny považováno za hospodářského tahouna západní Afriky a příklad tolerance. Po listopadu 2003 vyjádřila ale Rada bezpečnosti vážné znepokojení, že se mírový proces zastavil. Odsoudila také říjnové útoky na pracovníky OSN na území ovládaném opozicí a zabití francouzského novináře v Abidžanu. Na konci roku pak koordinátor humanitární pomoci OSN vyjádřil obavu z rostoucího napětí v zemi a z toho, jaký dopad bude mít obnovení konfliktu na civilní obyvatelstvo.

V reakci na tuto situaci ustavila Rada bezpečnosti v únoru 2004 **Operaci OSN v Pobřeží Slonoviny (UNOCI)**. Současně vyzvala generálního tajemníka OSN o převedení pravomocí z mise MINUCI a sboru ECOWAS na UNOCI. Schválila také pro francouzské jednotky použití všech nezbytných opatření na podporu mise UNOCI, jejíž maximální vojenská síla byla stanovena na 6240 vojáků.

V koordinaci s francouzskými jednotkami byla UNOCI pověřena dohledem nad dodržováním všeobecného příměří z května 2003 (včetně pohybu ozbrojených skupin), pomocí při odzbrojení, demobilizaci, reintegraci, repatriaci a přesídlení, dále ochranou civilistů a pracovníků a institucí OSN a podporou humanitární pomoci a mírového procesu. UNOCI má také za úkol pomáhat v oblasti ochrany lidských práv, šíření informací a v oblasti zákona a veřejného pořádku.

Libérie. V roce 1997 se po osmi letech občanských nepokojů chopila v Libérii moci demokraticky zvolená vláda a vznikl **Úřad OSN na podporu mírového procesu v Libérii (UNOL)**. Politická a bezpečnostní situace však zůstala nejistá a v roce 1999 propukly boje mezi vládními silami a povstaleckou skupinou Sjedenocení Liberijci pro usmíření a demokracii (LURD). Boje se rozšířily a získaly na intenzitě počátkem roku 2003, kdy se na západě země objevila nová ozbrojená skupina Hnutí za demokracii v Libérii (MODEL). V květnu 2003 kontrolovali povstalci 60 procent země. Humanitární situace byla zoufalá, tisíce lidí se ocitly bez domova.

V dubnu 2003 informoval liberijský prezident Charles Taylor dva spolupředsedy Mezinárodní kontaktní skupiny pro Libérii, že jeho vláda je připravena k bezpodmínečnému jednání o příměří s povstalci. Zúčastněné strany se sešly 4. června v ghanské Akře k mírovým rozhovorům sponzorovaným ECOWAS. Zároveň však Zvláštní soud pro Sierra Leone zaštitěný OSN oznámil, že obvinil prezidenta Taylora z válečných zločinů spáchaných v Sierra Leone během deset let trvající občanské války a vydal na něj mezinárodní zatykač. Při svém vystoupení na konferenci prezident Taylor nabídl svůj odchod, pokud to usnadní nastolení míru.

Sotva dva týdny poté liberijská vládní delegace a zástupci MODEL a LURD podepsaly dohodu o příměří umožňující uzavření mírové dohody během následujících 30 dnů. Dohoda obsahovala i výzvu k vytvoření prozatímní vlády bez účasti prezidenta Taylora. Obyvatelé Monrovie, hlavního města Libérie, začali oslavovat v ulicích. O několik dnů později oznámilo Švýcarsko, že na žádost Zvláštního soudu

pro Sierra Leone zmrazilo a zablokovalo Taylorovy osobní a obchodní bankovní účty.

Bez ohledu na tyto dohody pokračovaly v Monrovií a dalších částech země boje. Na konci června varoval generální tajemník před rozsáhlou humanitární katastrofou a požádal Radu bezpečnosti o mandát k rozmístění mnohonárodních sil. V červenci oznámil v Akře prezident Taylor, že rezignuje na svou funkci a odejde z Libérie. V následujících dnech jmenoval generální tajemník Jeana Paula Kleina, bývalého šéfa mise OSN v Bosně a Hercegovině, svým zvláštním zástupcem v Libérii.

Diplomatické a politické úsilí získalo na intenzitě. Po ostřelování Monrovie z povstaleckých minometů 23. července se stovky hladových a zubožených uprchlíků dožadovaly bezpečí před zdmi komplexu OSN. Společenství ECOWAS se rozhodlo vyslat předvoj 1000 až 1500 vojáků. Jejich příchod měl umožnit odcestovat prezidentu Taylorovi a posily z USA a dalších zemí měly následně připravit půdu pro misi OSN.

Rada bezpečnosti schválila rozmístění mnohonárodních sil ECOWAS 1. srpna. O tři dny později přepravila OSN letcky první ze dvou praporů z Nigérie na liberijské hlavní letiště, aby zřídily předsunuté velitelství pro jednotky ECOWAS. V přestávce mezi nepokoji začala OSN a další humanitární agentury dodávat potraviny a zásoby léků statisícům zoufalých lidí zaplavujícím ulice Monrovie. OSN požádala mezinárodní společenství o mimořádnou pomoc pro Libérii ve výši 69 milionů dolarů.

Prezident Taylor 11. srpna rezignoval a přesunul se do exilu v Nigérii. Nahradil ho viceprezident Moses Blah, který se zároveň stal předsedou dočasné vlády. O několik dnů později dosáhl zvláštní zástupce generálního tajemníka na jednáních v Akře podpisu dohody, která znepřátelené strany zavazovala umožnit svobodný a ničím neomezený přístup humanitárních pracovníků na všechna území pod jejich kontrolou a zaručit jejich bezpečnost. Vláda a povstalecké skupiny LURD a MODEL podepsaly komplexní mírovou dohodu, kterou jako svědci potvrdili zástupci ECOWAS, Africké unie a Jean Paul Klein za OSN.

Rada bezpečnosti v září ustavila **Misi OSN v Libérii (UNMIL)** o síle 15 tisíc vojáků a 1 tisíc policistů. Od 1. října nahradila síly ECOWAS. Mise byla pověřena dohledem nad příměřím, odzbrojením, demobilizací, reintegrací a repatriacemi všech ozbrojených skupin, zajišťováním bezpečnosti důležitých vládních objektů a klíčové infrastruktury, ochranou pracovníků a budov OSN a pomocí při zajišťování humanitární pomoci a ochrany lidských práv. Mezi povinnostmi UNMIL patří i pomoc prozatímní vládě vytvořit vhodné podmínky pro konání svobodných voleb v říjnu 2005.

Předání pravomocí proběhlo podle plánu. O necelé dva týdny později vyhlásila vláda a povstalečtí vůdci Monrovií za zónu beze zbraní. Liberijská prozatímní vláda v čele s Gyudem Bryantem se úřadu ujala 14. října a 17. října bývalý prezident Blah předal jednotkám OSN velké množství zbraní s tím, že už dál nechce bojovat.

V polovině listopadu reagovala mise UNMIL na porušování příměří v oblastech hraničících s Guineou a Pobřežím Slonoviny posílením leteckých a pozemních hlídek. Následně zahájila rozsáhlou informační kampaň o procesu odzbrojení, demobilizace, reintegrace a repatriace ozbrojených skupin. Do poloviny prosince

odevzdalo své zbraně přes 8 tisíc bývalých bojovníků. Poté se proces dočasně zastavil, aby bylo možné provést některé změny. Podle UNHCR čekalo na demobilizaci a návrat do civilního života po 14 letech bojů na 40 tisíc bývalých bojovníků.

Na konci roku probíhaly přípravy na Mezinárodní konferenci o obnově Libérie, která se konala 5. a 6. února 2004. V červnu informoval zvláštní zástupce generálního tajemníka, že rozmístění jednotek UNMIL výrazně přispělo ke stabilitě země, mírový proces je pevně nasměrován a 70 procent z odhadovaného počtu 53 tisíc bývalých bojovníků již odevzdalo své zbraně.

Guinea-Bissau. Po konfliktu v Guinei-Bissau zahájila v únoru 1999 činnost vláda národní jednoty. Téhož roku byl ustaven **Podpůrný úřad OSN pro budování míru v Guinei-Bissau (UNOGBIS)**. Jeho úkolem bylo vytvářet vhodné prostředí k obnově a upevnění míru, demokracie a právního systému a usnadnit přípravu svobodných a transparentních voleb. V květnu ale mírová dohoda přestala platit, znovu propukly boje a prezident João Bernardo Vieira byl svržen povstaleckými jednotkami. Po parlamentních a prezidentských volbách v listopadu 1999 a lednu 2000 předal prozatímní kabinet moc civilní vládě a prezidentem se stal Koumba Yala.

I když úřad OSN v Guinei-Bissau nadále pomáhal nové vládě zvládnout přechodné období, upevňování míru a hospodářskou obnovu vážně narušovala politická nestabilita v zemi. To vedlo zahraniční dárce k omezení pomoci. Důsledkem zoufalé hospodářské situace byl pak růst sociálního napětí. Na konci roku 2002 rozpustil prezident Yala národní shromáždění a jmenoval novou „úřednickou“ vládu. Parlamentní volby, původně ohlášené na květen 2003, byly opakovaně odloženy, až byl prezident Yala 14. září 2003 v průběhu nenásilného převratu sesazen.

Ve své zprávě pro Radu bezpečnosti o několik měsíců později generální tajemník OSN uvedl, že ke svržení demokraticky zvoleného prezidenta – byť zavrženíhodného – došlo po opakovaném porušení ústavních norem. Generální tajemník označil vojenský převrat za „vyvrcholení neudržitelné situace“. Zároveň vyzval mezinárodní společenství, aby doporučilo metody, jak demokraticky zvolené vlády v zemích, kde skončil ozbrojený konflikt, přimět, aby neignorovaly základní principy vládnutí.

Armáda a 23 z 24 oficiálně uznaných politických stran podepsaly 28. září prozatímní politickou chartu. Ta předpokládala vytvoření prozatímní civilní vlády v čele s prozatímním civilním prezidentem a premiérem. Parlamentní volby se měly konat do šesti měsíců a prezidentské nejpозději rok poté, co se noví poslanci ujmou mandátů. Do 6. října fungovaly všechny prozatímní instituce a novým prozatímním prezidentem se stal Henrique Perreira Rosa, ekonom a obchodník, který stál v čele státní volební komise při prvních pluralitních volbách v roce 1994.

V listopadu 2003 požádal prezident Radu bezpečnosti, aby pomohla s vyplacením platů, které jeho vláda dlužila státním zaměstnancům. Předchozí vláda nebyla schopna platy zajistit, což vedlo ke dvěma vlnám stávek učitelů, zaměstnanců ve zdravotnictví a dalších státních zaměstnanců a následně k vojenskému převratu 14. září. Později prezident ohlásil, že se parlamentní volby budou konat 28. března 2004. Rada bezpečnosti v polovině prosince 2003 vyzvala k naléhavé pomoci Guinei-Bissau. Na pomoc vládě potýkající se s rozpočtovým deficitem ve výši

18,3 milionu dolarů při obnově sociálního systému byl zřízen mimořádný fond spravovaný UNDP.

Sierra Leone. Spojené národy se do řešení situace v Sierra Leone zapojily v roce 1995, kdy generální tajemník OSN jmenoval zvláštního zástupce jako zprostředkovatele v probíhající občanské válce. Ta vypukla v roce 1991, kdy bojovníci Jednotné revoluční fronty (RUF) zahájili útok z východní části země s cílem svrhnout vládu. Sierraleonská armáda se nejprve s pomocí nigerijských a guinejských jednotek snažila vládu bránit, v roce 1992 ji ale sama vojenským pučem svrhla. Bez ohledu na tuto mocenskou změnu bojovníci RUF pokračovali v útocích.

Zvláštnímu zástupci OSN se v úzké spolupráci s OAJ a Hospodářským společenstvím západoafrických států (ECOWAS) podařilo sjednat příměří a návrat k civilní vládě. V roce 1996 se konaly volby a vláda předala moc jejich vítězi, Ahmadu Tejanu Kabbahovi. RUF ale volby bojkotovala a násilnosti pokračovaly. Zvláštní zástupce OSN se podílel na jednáních v Abidžanu o mírové dohodě mezi vládou a RUF. Rozhovory byly ale přerušeny dalším vojenským převratem, při kterém se armáda spojila s RUF a vytvořila vládnoucí juntou. Prezident Kabbah a jeho vláda uprchli do exilu v Guineji. Rada bezpečnosti uvalila na Sierra Leone ropné a zbrojní embargo a kontrolou jeho dodržování pověřila ECOWAS, které k tomu mělo využít jednotky své pozorovací mise ECOMOG.

V roce 1998 zahájily jednotky ECOMOG vojenskou operaci, která vedla ke svržení junty. Prezident Kabbah se vrátil do úřadu a Rada bezpečnosti ukončila embargo. V červnu ustavila RB **Pozorovatelskou misi OSN v Sierra Leone (UNOMSIL)** a pověřila ji dohledem nad bezpečnostní situací, odzbrojením bojovníků a reorganizací ozbrojených sil. Neozbrojení příslušníci UNOMSIL dokumentovali pod ochranou vojáků ECOMOG krutosti a porušování lidských práv na civilním obyvatelstvu.

Boje pokračovaly a povstalecká aliance získala kontrolu nad více než polovinou země. V lednu 1999 při útoku na hlavní město Freetown obsadila většinu jeho území a všichni příslušníci UNOMSIL byli evakuováni. Zvláštní zástupce OSN a velitel vojenských pozorovatelů však nadále plnili své úkoly, zůstávali v kontaktu se všemi stranami a monitorovali situaci. Ještě v lednu však jednotky ECOMOG znovu dobyly město a obnovily civilní vládu. V důsledku konfliktu opustilo své domovy více než milion lidí, z toho 700 tisíc v rámci Sierra Leone, přibližně 450 tisíc hledalo útočiště v sousedních zemích.

Zvláštní zástupce OSN po konzultacích s dalšími západoafrickými státy usiloval o navázání dialogu s povstalcí. V červenci vyvrcholilo jednání uzavřením mírové dohody v Lomé.

V říjnu Rada bezpečnosti rozhodla, že UNOMSIL nahradí rozsáhlejší **Mise OSN v Sierra Leone (UNAMSIL)** s úkolem podpořit strany dřívějšího konfliktu při plnění podmínek dohody, dohlížet na proces odzbrojení, demobilizace a reintegrace přibližně 45 tisíc bojovníků. V únoru 2000 po stažení jednotek ECOMOG posílila RB UNAMSIL na 11 tisíc vojáků.

V dubnu ale RUF zaútočila na síly OSN. Zahynuli čtyři příslušníci mírového sboru a téměř 500 dalších v průběhu bojů RUF zajala jako rukojmí. V květnu v souladu s dvoustrannou dohodou mezi Velkou Británií a Sierra Leone byli nasa-

zeni britští vojáci, aby zabezpečili hlavní město a letiště. Přispěli také k dopadení vůdce RUF Fodaye Sankoha. Do konce měsíce byla přibližně polovina rukojmích OSN propuštěna na svobodu. Rada bezpečnosti znovu posílila jednotky UNAMSIL, tentokrát na 13 tisíc mužů. V červenci jednotky OSN podnikly operaci na záchranu zbylých rukojmí.

Situace v zemi v průběhu roku 2001 zásluhou OSN značně pokročila. V listopadu dokončila mise UNAMSIL rozmístění svých jednotek do všech oblastí země a proces odzbrojování byl završen v lednu 2002. Celkem bylo odzbrojeno a demobilizováno 57 tisíc bojovníků. Otevřela se cesta k prezidentským a parlamentním volbám.

Po volbách v květnu 2002 se mise UNAMSIL zaměřila na podporu vlády. Pomáhala šířit autoritu státu po celé zemi, při reintegraci bývalých bojovníků a návratu uprchlíků. V polovině roku 2002 začaly fungovat Komise pro hledání pravdy a usmíření a Zvláštní soud pro Sierra Leone. V září 2002 schválila Rada bezpečnosti stažení sil UNAMSIL ve čtyřech fázích do prosince 2004.

Etiopie – Eritrea

Po pádu vojenské vlády v Etiopii roku 1991 vyhlásilo separatistické hnutí Eritrejská lidová osvobozenecská fronta (EPLF) vytvoření dočasné vlády a uspořádání referenda, v němž se měli obyvatelé vyjádřit ke statutu Eritrey ve vztahu k Etiopii. Vedoucí představitel eritrejské komise pro referendum přizval v roce 1992 OSN, aby dohlédla na proces hlasování.

V prosinci téhož roku ustavilo Valné shromáždění **Pozorovatelskou misi OSN pro dohled nad referendem v Eritrey (UNOVER)**. V referendu v roce 1993 se 99 procent voličů vyslovilo pro samostatnost. Krátce nato vyhlásila Eritrea nezávislost a stala se členským státem OSN.

V květnu 1998 vypukly mezi Etiopií a Eritreou boje o sporná hraniční území. Rada bezpečnosti vyzývala k ukončení bojů a nabídla technickou pomoc při delimitaci a demarkaci hranic. Generální tajemník rovněž vyzval k ukončení bojů a k zahájení jednání, jejichž zprostředkovatelem se měly stát USA a Rwanda. Vůdčí role ve zprostředkování se nakonec zhostila Organizace africké jednoty (OAU). V květnu 2000 uvalila Rada bezpečnosti na obě země zbrojní embargo.

V červnu se po sblížovacích rozhovorech pod hlavičkou OAJ podařilo v Alžíru dosáhnout dohody o ukončení bojů. Na podporu uplatňování dohody ustavila Rada bezpečnosti v červenci **Misi OSN v Etiopii a Eritrey (UNMEE)**. Do obou hlavních měst byli vysláni styční důstojníci a podél hranic rozmístěni vojenští pozorovatelé. V září Rada schválila rozmístění 4420 vojáků pověřených monitorováním příměří a dohledem nad respektováním bezpečnostních závazků, na kterých se obě země dohodly.

S příchodem mírových sil došlo k přeskupení armád Etiopie a Eritreje a vytvoření dočasných bezpečnostní zóny (TSZ). UNMEE dostala pověření zónu monitorovat. Bylo jí také svěřeno předsednictví ve Vojenské koordinační komisi, která měla zajišťovat technickou pomoc pro humanitární činnost v bezpečnostní zóně a jejím okolí. Zúčastněné strany pokračovaly v jednáních o sporných otázkách. V prosinci 2000 podepsaly mírovou dohodu umožňující trvalé ukončení vojenských střetů

a propuštění válečných zajatců. Smlouva předpokládala vytvoření nezávislé komise pro delimitaci a demarkaci hranic opírající se o příslušné koloniální dohody a ustanovení mezinárodního práva. V dubnu 2002 dospěla pětičlenná neutrální Komise pro otázku hranic ke konečnému a závaznému rozhodnutí. Rada bezpečnosti ve snaze podpořit realizaci tohoto rozhodnutí upravila mandát mise UNMEE tak, aby mohla celý proces podpořit.

V průběhu roku 2003 byla vojenská situace stabilní. Mírový proces se nicméně dostal do kritické fáze kvůli odmítnutí Etiopie uznat doporučení Komise pro otázky hranic. Obě strany obecně respektovaly územní celistvost dočasně bezpečnostní zóny zřízené jako první krok k vytyčení hranic. Objevily se ale zprávy o vzájemných provokacích. Ty vyvrcholily listopadovým incidentem, při kterém byl zabit eritrejský ozbrojenec. Absence přímého politického spojení mezi oběma zeměmi v průběhu celého roku 2003 bránila normalizaci vztahů. Generální tajemník OSN a jeho zvláštní zástupce vyzvali obě země, aby obnovily politický dialog.

Generální tajemník, silně znepokojený nedostatečným pokrokem v řešení hraničního sporu, nabídl 30. ledna 2004 oběma stranám své zprostředkovatelské služby a jmenoval Lloyda Axworthyho, bývalého ministra zahraničí Kanady, svým zvláštním zástupcem pro Etiopii a Eritreu.

AMERIKA

OSN významně přispěla k obnově míru v oblasti Střední Ameriky. Stalo se tak díky velmi komplexním a zároveň prakticky nejúspěšnějším operacím v historii Spojených národů.

OSN se začala ve Střední Americe angažovat v roce 1989. V té době požádaly Kostarika, Salvador, Guatemala, Honduras, Nikaragua a další státy OSN o pomoc při plnění dohody, která měla ukončit konflikty rozšířené v celé oblasti, podpořit demokratické volby a rozvoj demokracie a politického dialogu. Rada bezpečnosti ustavila **Pozorovatelskou skupinu OSN ve Střední Americe (ONUCA)**, která měla ověřit, zda je dodržován zákaz pomoci nepravdělným vojenským silám a povstaleckým hnutím a zákaz využívání území jedné země k útokům proti dalším zemím.

Nikaragua. Skupina výše uvedených pěti států se rozhodla vytvořit plán na demobilizaci nikaragujského hnutí odporu známého pod názvem *Contras*. Nikaragujská vláda oznámila, že pod dohledem OSN a mezinárodního společenství uspořádá volby. V roce 1989 byla zřízena **Mise pozorovatelů OSN pro ověřování voleb v Nikaragu (ONUVEN)**. Dohlížela na přípravu a průběh voleb v roce 1990. Byly to první volby v nezávislé zemi, jejichž průběh monitorovala OSN. Úspěšná činnost ONUVEN přispěla k vytvoření vhodných podmínek pro dobrovolnou demobilizaci hnutí *Contras* v roce 1990.

Salvador. Jednání zprostředkovaná generálním tajemníkem OSN a jeho osobním zástupcem vyvrcholila v roce 1992 uzavřením mírové dohody. Ta ukončila 12 let trvající krvavou válku, která si vyžádala na 75 tisíc lidských životů. **Pozorovatelská mise OSN v Salvadoru (ONUSAL)** dohlížela na dodržování dohod včetně demobilizace bojovníků obou stran a ověřovala oboustranné respektování lidských práv. ONUSAL podporovala také zavádění reforem nutných k vyřešení

hlubších příčin občanské války. V roce 1994 dohlížela na průběh voleb, její mandát vypršel v roce 1995.

Guatemala. V souladu s požadavkem Guatemaly a Guatemalské národní revoluční jednoty (URNG) se OSN od roku 1991 účastnila rozhovorů mezi válčícími stranami. Cílem bylo ukončení více než tři desetiletí trvající občanské války, která měla na svědomí přes 200 tisíc mrtvých a nezvěstných. V roce 1994 uzavřely zneprátené strany dohodu, které umožnily OSN dohlížet na plnění všech uzavřených smluv a dodržování lidských práv. Valné shromáždění ustavilo v roce 1994 **Misi OSN pro dohled nad dodržováním lidských práv v Guatemale (MINGUA)**.

Příměří bylo uzavřeno v roce 1996 a nakonec obě strany podepsaly mírovou dohodu. Tak ustal poslední a nejdéle trvající středoamerický konflikt a poprvé po 36 letech zavládl v regionu mír. MINGUA zůstala nadále v zemi, aby ověřovala plnění dohod a organizace systému OSN dále pomáhaly s odstraňováním sociálních a ekonomických příčin konfliktu v celé oblasti.

Haiti. V roce 1990, po odchodu „doživotního prezidenta“ Jeana-Clauda Duvaliera a období, kdy se na Haiti vystřídala řada krátkodobých vlád, požádala prozatímní vláda světovou organizaci o zajištění dohledu nad průběhem voleb konaných v prosinci téhož roku. **Skupina pozorovatelů OSN pro ověřování voleb na Haiti** monitorovala přípravu i průběh voleb, v nichž byl prezidentem zvolen Jean-Bertrand Aristide. Demokratická vláda však byla v roce 1991 svržena vojenským převratem a prezident Aristide odešel do exilu.

Na žádost Valného shromáždění jmenoval generální tajemník svého zvláštního zástupce pro Haiti, který byl později také jmenován zvláštním vyslancem Organizace amerických států (OAS). V reakci na zhoršující se situaci a na žádost svrženého prezidenta Aristida byly v roce 1993 v zemi rozmístěny jednotky společné mise OSN a OAS, **Mezinárodní civilní mise na Haiti (MICIVIH)**. Jejím úkolem bylo monitorovat dodržování lidských práv a vyšetřovat případy jejich porušování.

Rada bezpečnosti, vedena snahou o znovunastolení ústavní vlády, uvalila v červnu 1993 na Haiti zbrojní a ropné embargo a v roce 1994 i embargo obchodní. Nakonec rozhodla o zřízení mnohonárodních vojenských sil, které měly usnadnit návrat k demokratické vládě. Před zahájením operace dosáhly Spojené státy s místními vojenskými vládci dohody o ukončení dalšího násilí. USA se pak postavily do čela mnohonárodních jednotek, které byly bez krveprolití rozmístěny na Haiti, prezident Aristide se vrátil do země a Rada bezpečnosti zrušila všechna embargo.

Politická krize na Haiti však pokračovala. V reakci na to vytvořilo Valné shromáždění v roce 2000 novou mírovou misi – **Mezinárodní civilní podpůrnou misi na Haiti (MICAH)**. Mise převzala mandát svých předchůdkyň a MICIVIH. Jejím úkolem bylo poskytnout vládě podporu při vytváření demokratických institucí, zejména v oblasti lidských práv, spravedlnosti a bezpečnosti obyvatel. Mise ukončila svou činnost v únoru 2001, nicméně OSN pokračovala ve svém působení na Haiti prostřednictvím UNDP a dalších agentur a programů.

V době oslav dvoustého výročí nezávislosti dne 1. ledna 2004 ohrozila stabilitu země vážná politická krize. Nic tak významně nepřipomíná začátek procesu ukončení otroctví v Americe jako vyhlášení Haitské republiky dne 1. ledna 1804. Generální tajemník OSN v souvislosti s tím vyjádřil naději, že Haitané budou schopni vyřešit

krizi mírovou cestou. V následujících týdnech však silné srážky mezi provládními a protivládními milicemi rozpoutaly spirálu násilí.

Koncem února se objevily zprávy, že prezident Aristide se vzdal funkce a odjel ze země. Rada bezpečnosti obdržela dopis o jeho rezignaci. O několik hodin později Rada rezolucí 1529 schválila okamžité rozmístění **Dočasných mezinárodních sil (MIF)**. Rozhodla tak na základě žádosti nově jmenovaného prezidenta Boniface Alexandroho „o mezinárodní zásah na podporu ústavního politického procesu probíhajícího na Haiti“. Vojenské síly vedené USA se ihned začaly rozmisťovat na Haiti.

Dne 30. dubna Rada bezpečnosti přijala rezoluci 1542. Rezolucí byla ustavena **Stabilizační mise OSN na Haiti (MINUSTAH)**, jejíž vznik byl plánován už v předcházející rezoluci. Cílem mise bylo zajistit kontinuitu mírového a politického procesu a postarat se o stabilizaci situace v zemi. Mise MINUSTAH začala formálně fungovat 1. června a 25. června převzala odpovědnost za situaci od jednotek MIF. Celkový schválený rozsah mise byl 6700 vojáků a 1622 policistů spolu s mezinárodními a místními civilními zaměstnanci.

Kolumbie. Generální tajemník OSN vyvíjel od prosince 1999 prostřednictvím svého zvláštního poradce zprostředkovatelské úsilí v Kolumbii. Ten vedl mírová jednání s vládou, povstaleckými skupinami, civilními institucemi a mezinárodním společenstvím.

V lednu 2002 zvláštní poradce spolu se skupinou deseti zemí a katolickou církví odmítl přerušit mírových rozhovorů mezi vládou a Revolučními ozbrojenými silami Kolumbie (FARC). Díky dalším diplomatickým snahám se v únoru podařilo zabránit kolapsu jednání. Přes tyto potíže OSN pokračuje v poskytování podpory mírovému řešení konfliktu v Kolumbii.

ASIE A TICHOMOŘÍ

Blízký východ

Od samého počátku své existence se OSN zabývá problémy Blízkého východu. Navrhla základní body mírových ujednání, vyslala do oblasti celou řadu mírových misí a nadále podporuje iniciativy zaměřené na spravedlivé, trvalé a komplexní řešení politických problémů stojících v pozadí.

Blízkovýchodní problém má své kořeny v otázce statutu Palestiny. Ta byla v roce 1947 mandátním územím Společnosti národů spravovaným Velkou Británií. Na palestinském území v té době žily zhruba 2 miliony obyvatel, z čehož dvě třetiny tvořili Arabové a zbývající třetinu Židé. V roce 1947 Valné shromáždění podpořilo plán na rozdělení území vypracovaný Zvláštním výborem OSN pro otázku Palestiny. Plán předpokládal vytvoření arabského a židovského státu, přičemž Jeruzalém se měl stát mezinárodním městem. Palestinští Arabové, arabské státy i další země plán odmítli.

Dne 14. května 1948 ukončila Velká Británie svůj mandát nad správou Palestiny a Židovská agentura vyhlásila vznik státu Izrael. Následujícího dne zahájili palestínští Arabové za podpory arabských států proti nově vzniklému státu válečnou operaci. Boje ustaly až na základě výzvy Rady bezpečnosti. Na dodržování příměří dohlížel zprostředkovatel jmenovaný Valným shromážděním a podporovaný

skupinou vojenských pozorovatelů známý jako **Organizace OSN pro dohled nad příměřím (UNTSO)**, která se stala první pozorovatelskou misí OSN.

V důsledku konfliktu přišlo více než 750 tisíc palestinských Arabů o domov a zivobytí a stali se z nich uprchlíci. V roce 1949 ustavilo Valné shromáždění **Agenturu OSN pro pomoc palestinským uprchlíkům na Blízkém východě (UNRWA)**, která od té doby hraje významnou roli při poskytování široké škály pomoci a je stabilizující silou v oblasti.

Nedořešené arabsko-izraelské spory vedly k dalším válečným konfliktům v letech 1956, 1967 a 1973. Ve všech případech členské státy vyzvaly OSN ke zprostředkovatelské činnosti a rozmístění mírových sil. V roce 1956 byla poprvé vytvořena plnohodnotná mírová operace – **Pohotovostní jednotky OSN (UNEF I)**, která dohlížela na stahování jednotek a přispěla k nastolení míru a stability.

Během války v roce 1967 se proti sobě postavily Izrael na straně jedné a Egypt, Jordánsko a Sýrie na straně druhé. Izrael obsadil Sinajský poloostrov, pásmo Gazy, Západní břeh Jordánu včetně východní části Jeruzaléma a část syrských Golanských výšin. Rada bezpečnosti vyzvala k zastavení bojů a poté do izraelsko-egyptského sektoru vyslala pozorovatele, aby dodržování příměří kontrolovali.

Rezoluci 242 (1967) Rada bezpečnosti definovala podmínky nastolení spravedlivého a trvalého míru na Blízkém východě. Vyzvala ke „stažení izraelských ozbrojených sil ze všech území okupovaných během konfliktu v roce 1967“ a k „ukončení veškerých požadavků a ozbrojených akcí a respektování a uznání svrchovanosti, uzemní celistvosti a politické nezávislosti všech států v této oblasti a práva na život jejich obyvatel uvnitř bezpečných a uznávaných hranic, bez hrozeb a užívání síly“. Rezoluce rovněž vyzvala k „spravedlivému řešení otázky uprchlíků“.

Po válce mezi Izraelem, Sýrií a Egyptem přijala Rada bezpečnosti **rezoluci 338 (1973)**, která potvrdila platnost podmínek rezoluce 242 a vyzvala k jednání s cílem dosažení spravedlivého a trvalého míru. Tyto klíčové rezoluce zůstávají základem pro hledání celkového urovnání na Blízkém východě.

Kvůli dohledu nad dodržováním příměří z roku 1973 ustavila Rada bezpečnosti dvě mírové mise. **Jednotky OSN pro dohled nad oddělením zneprátených stran (UNDOF)** dostaly za úkol oddělit izraelské a syrské jednotky a dodnes setrvávají na stanovištích v oblasti Golanských výšin. Druhou operací byla **UNEF II** na Sinaji.

V následujících letech vyzývalo Valné shromáždění k uspořádání mezinárodní konference o Blízkém východě pod záštitou OSN. V roce 1974 byla přizvána Organizace pro osvobození Palestiny (OOP), aby se v roli pozorovatele účastnila jednání Valného shromáždění. V roce 1975 ustavilo VS **Výbor pro naplnění nezcitelných práv palestinského lidu**. Ten pokračuje ve své práci jako podřízený orgán Valného shromáždění na podporu práv Palestinců a mírového řešení palestinské otázky.

Dvoustranná jednání mezi Egyptem a Izraelem zprostředkovaná Spojenými státy vyústila v uzavření dohod v Camp Davidu v roce 1978, které o rok později vyústily v podpis mírové smlouvy. Podle této smlouvy se Izrael stáhl ze Sinajského poloostrova, který se vrátil pod správu Egypta. Izrael a Jordánsko uzavřely mírovou smlouvu v roce 1994.

Libanon. Od roku 1972 se stal jižní Libanon dějištěm bojů mezi palestinskými skupinami a izraelskou armádou a jejími místními spojenci. Po izraelské invazi do jižního Libanonu v roce 1978, která byla odpovědí na vpád palestinského komanda na izraelské území, vyzvala Rada bezpečnosti Izrael, aby se stáhl. Následně ustavila **Prozatímní jednotky OSN v Libanonu (UNIFIL)**. Jejich úkolem bylo dohlížet na stažení izraelských sil, obnovení mezinárodního míru a bezpečnosti a napomoci Libanonu, aby nad oblastí znovu získal kontrolu.

V roce 1982 po intenzivních přestřelkách v jižním Libanonu a na izraelsko-libanonské hranici vstoupily izraelské jednotky do Libanonu, pronikly až k Bejrútu a obklíčily jej. V roce 1985 se Izrael z většiny libanonského území stáhl, ponechal si však kontrolu nad kouskem území na jihu země. Toto pásmo se částečně krylo s územím nasazení UNIFIL. Boje mezi libanonskými skupinami a izraelskými silami podporovanými jejich jiholibanonskými spojenci dále pokračovaly.

V průběhu let Rada bezpečnosti hájila celistvost, svrchovanost a samostatnost Libanonu a generální tajemník se snažil přimět Izrael ke stažení z bezpečnostního pásma. Izrael trval na tom, že vytvoření pásma bylo dočasným opatřením vyvolaným obavami o bezpečnost země. Mise UNIFIL se snažila konflikt tlumit a zároveň chránit civilní obyvatelstvo.

Izrael stáhl své jednotky v souladu s rezolucemi Rady bezpečnosti z roku 1978 a za spolupráce OSN v květnu 2000. V červnu generální tajemník potvrdil, že stahování je u konce. Po odchodu Izraele schválila Rada bezpečnosti pracovní plán generálního tajemníka na pomoc Libanonu při zavádění pravomocí. RB vyzvala všechny zúčastněné strany, aby spolupracovaly s OSN na stabilizaci situace.

Ve dvou rezolucích z roku 2003 prodlužujících mandát UNIFIL Rada bezpečnosti ocenila Libanon za obnovu právní moci nad jižní částí země. Zároveň znovu vyzvala zúčastněné strany k dodržování linie stažení stanovené OSN.

Mírový proces na Blízkém východě. V roce 1987 vypuklo na okupovaných územích Západního břehu Jordánu a v pásmu Gazy palestinské povstání (*intifáda*). Jeho účastníci požadovali palestinskou nezávislost a vytvoření samostatného státu. Palestinská národní rada vyhlásila v roce 1988 vznik státu Palestina. Valné shromáždění v prosinci tuto proklamaci přijalo a určilo, že Organizace pro osvobození Palestiny bude nadále označována názvem Palestina a její statut pozorovatele zůstane zachován.

Po madridské mírové konferenci a následných jednáních zprostředkovaných Norskem se dne 10. září 1993 Izrael a Organizace pro osvobození Palestiny vzájemně uznaly. O tři dny později podepsali jejich zástupci ve Washingtonu Deklaraci o principech uspořádání prozatímní samosprávy. Tato dohoda otevřela cestu ke vzniku prozatímní palestinské samosprávy a následnému odsunu izraelských jednotek z okupovaných území.

Generální tajemník dohodu přivítal a zaručil plnou podporu systému Spojených národů. OSN vytvořila odbornou skupinu zabývající se sociálním a hospodářským rozvojem pásma Gazy a Jericha a jmenovala zvláštního koordinátora pomoci OSN, který dohlížel na rozvojové aktivity programů a agentur světové organizace. Mandát zvláštního koordinátora byl v roce 1999 rozšířen o zprostředkovatelskou pomoc v blízkovýchodním mírovém procesu.

Přechod pravomocí z izraelské správy na orgány palestinské samosprávy v Gaze a v Jerichu začal v roce 1994. V následujícím roce došlo k podpisu Dohody o palestinské samosprávě na Západním břehu Jordánu, podle níž měly být staženy izraelské jednotky a civilní správa měla přejít do rukou volené Palestinské rady. Volby proběhly v roce 1996. Prezidentem samosprávy byl zvolen předseda výkonného výboru OOP Jásir Arafat.

Mírový proces byl obnoven v roce 1999 podpisem prozatímní dohody, která vedla k dalšímu stahování izraelských vojsk ze Západního břehu Jordánu, dohodě o vězněných osobách, otevření koridoru mezi pásmem Gazy a Západním břehem Jordánu a o nových jednáních o otázce konečného statutu. V americkém Camp Davidu se uskutečnilo jednání na vysoké úrovni zprostředkované Spojenými státy, skončila ale bez jednoznačného výsledku. Mezi nevyřešenými otázkami zůstal statut Jeruzaléma, problematika uprchlíků, bezpečnosti, hranic a izraelských osad.

Koncem září 2000 vypukla na okupovaných palestinských územích nová vlna protestů a násilných nepokojů. Začalo tak období plné násilí, značného počtu obětí, škod na majetku. Byla znovu obsazena palestinská sídliště, humanitární krize v pásmu Gazy a na Západním břehu Jordánu se dále prohlubovala. Rada bezpečnosti opakovaně vyzývala k ukončení násilí a rezolucí 1397 (2002) potvrdila svou vizi regionu, kde budou Izrael a Palestina jako dva státy žít vedle sebe v bezpečných a uznávaných hranicích.

Mezinárodní úsilí o uklidnění situace a přivedení obou stran k jednacímu stolu bylo realizováno především působením takzvané „Čtyřky“, tvořené Spojenými státy, OSN, Evropskou unií a Ruskem. Tato skupina předložila 30. dubna 2003 zúčastněným stranám takzvanou „cestovní mapu“, plán trvalého řešení, na jehož konci vzniknou dva samostatné státy. Tento podrobný akční plán formuluje nutné kroky obou stran v oblasti politiky, bezpečnosti, hospodářství, v humanitární sféře a v budování institucí, které budou probíhat souběžně, na základě reciprocit a pod dohledem „Čtyřky“ povedou k řešení konfliktu do roku 2005. Rada bezpečnosti „cestovní mapu“ zahrнула do své rezoluce 1515 (2003).

Nehledě na to, že obě strany plán „Čtyřky“ přijaly, došlo ve druhé polovině roku 2003 k prudkému vyhrocení násilí a nekonečným útokům a odplatám. Zvláštní koordinátor pro mírový proces na Blízkém východě a zvláštní zástupce generálního tajemníka OSN při Organizaci pro osvobození Palestiny Terje Roed-Larsen v září prohlásil, že ani jedna ze stran aktivně neřeší obavy té druhé. Na straně Izraele šlo o otázku bezpečnosti a ukončení teroristických útoků, zatímco pro Palestince bylo klíčovým tématem vytvoření životaschopného a nezávislého státu v hranicích před rokem 1967. Palestinské sebevražedné atentáty však pokračovaly a Izrael na Západním břehu Jordánu odpověděl vybudováním oddělovací bariéry.

(Na žádost Valného shromáždění OSN o odborné posouzení, zda je výstavba bariéry legální, uskutečnil Mezinárodní soudní dvůr (ICJ) třídní otevřené slyšení a 9. července zveřejnil svůj posudek. Soud 14 hlasy proti jednomu shledal, že její výstavba je v rozporu s mezinárodním právem a Izrael je povinen stavbu zastavit, rozebrat a vyplatit náhrady za vzniklé škody. Posudek je poradním názorem soudu a není závazný.)

Na konci roku 2003 učinila skupina izraelských a palestinských osobností nezávislý pokus a sepsala takzvanou „Ženevskou dohodu“, která podrobně rozebírá jednotlivé kroky řešení izraelsko-palestinského konfliktu. Generální tajemník OSN jejich pokus prolomit patovou situaci přivítal. Podle jeho slov podobné iniciativy nemohou nahradit oficiální diplomatická jednání, ale dohoda, která je plně v souladu s cestovní mapou, už vyvolala pozitivní debatu.

Tzv. *cestovní mapa* předpokládá úplné vyřešení blízkovýchodního konfliktu včetně jeho syrsko-izraelské a libanonsko-izraelské části. Opírá se přitom o rezoluce Rady bezpečnosti 242 (1967), 338 (1973) a 1397 (2002), o závěry madridské mírové konference z roku 1991, o princip výměny území za mír a všechny dosud uzavřené dohody obou stran a mírovou iniciativu předloženou na bejrútské vrcholné schůzce Ligy arabských států v březnu 2002.

Afghánistán

Nejnovejší kapitola aktivit OSN v Afghánistánu se datuje do září roku 1995, kdy jedna ze stran afghánské občanské války, hnutí Taliban, ovládla většinu země a obsadila hlavní město Kábul. Prezident Burhánudín Rabbání uprchl a připojil se k Severní alianci, která kontrolovala sever země. V říjnu 1996 odsoudily Rada bezpečnosti i Valné shromáždění únos bývalého prezidenta Nadžibulláha a jeho bratra z komplexu budov OSN (kam se uchýlili o čtyři roky dříve) a jejich následnou brutální popravu.

Rada bezpečnosti opakovaně varovala, že konflikt v Afghánistánu poskytuje živnou půdu pro terorismus a obchod s drogami. Protože boje pokračovaly dál, jmenoval v červenci 1997 generální tajemník Lachdara Brahimího, bývalého alžírského ministra zahraničí, svým zvláštním zástupcem pro Afghánistán. V říjnu svolal Brahimí společně se zástupcem generálního tajemníka pro politické záležitosti sérii neformálních schůzek takzvané skupiny „šest plus dva“ tvořené šesti zeměmi sousedícími s Afghánistánem (Čína, Írán, Pákistán, Tádžikistán, Turkmenistán a Uzbekistán), Spojenými státy a Ruskem.

Dne 7. srpna 1998 si teroristické pumové útoky na budovy velvyslanectví USA v keňském Nairobi a tanzanském Dáresalámu vyžádaly stovky životů. Rada bezpečnosti rezolucí 1193 opět varovala před pokračující přítomností teroristů v Afghánistánu. Rezolucí 1214 z 8. prosince vyzvala Rada bezpečnosti hnutí Taliban, aby přestala poskytovat útočiště a výcvik teroristům a jejich organizacím. Zároveň vyzvala všechny afghánské frakce ke spolupráci při předávání obviněných teroristů spravedlnosti.

V říjnu 1999 Rada bezpečnosti informovala, že Taliban nedokázal na tuto výzvu odpovědět, a přikročila k uplatňování rozsáhlých sankcí v souladu s Chartou OSN. V rezoluci 1267 se uvádí, že z odpovědnosti za útoky na budovy velvyslanectví obviňují Spojené státy Usámu bin Ládina. Zároveň vyzvala hnutí Taliban, které nebylo nikdy uznané za legitimní vládu Afghánistánu, o vydání bin Ládina příslušným orgánům, aby mohl stanout před soudem.

Ve stejný měsíc RB vyjádřila hluboké znepokojení nad zprávami, že se bojů na straně Talibanu účastní tisíce neafghánských bojovníků, z nichž některým ještě nebylo 14 let. RB tvrdě kritizovala i nucené přesídlování civilního obyvatelstva,

hromadné popravky, týrání a svévolné věznění civilistů, násilí na ženách a dívkách a plošné bombardování. Rada se vyjádřila i k obsazení iránského generálního konzulátu v Mazáre Šarifu a zavraždění iránských diplomatů a jednoho novináře. Znepokojení vyjádřila i nad výrazným nárůstem pěstování a výroby a pašování drog, především v oblastech ovládaných Talibanem, a vyzvala k ukončení těchto nelegálních aktivit.

Široce odmítavý postoj vyvolala také náboženská netolerance Talibanu. V květnu 2001 hnutím výbuchem zničilo dvě obří sochy Buddhy vytesané do pískovcového útesu v údolí Bámján před 13 stoletími. Jedna z nich byla vůbec největší sochou Buddhy na světě. Pracovníci humanitárních organizací v zemi byli vystaveni útrapám a fyzickému týrání s neopodstatněným odůvodněním, že se dopustili „nemorálního chování“. V květnu bylo zvláštním výnosem nařízeno hindským ženám, aby se zahalovaly stejně jako ženy muslimské a všichni nemuslimové museli nosit identifikační nášivky. V srpnu bylo zatčeno osm pracovníků mezinárodních humanitárních organizací a později souzeno za „podporu křesťanství“.

Soud s nimi probíhal 11. září, kdy členové bin Ládinovy organizace Al-Káida unesli ve Spojených státech čtyři civilní letadla. Dvě z nich úmyslně narazila do mrakodrapů Světového obchodního centra v New Yorku, další do budovy Pentagonu. Čtvrté se zřítilo v Pensylvánii poté, co se cestující pokusili únosce zastavit. Celkově při útocích zahynulo kolem 3 tisíc lidí. V následujících dnech dala americká vláda Talibanu ultimátum: vydejte bin Ládinu a ukončete teroristické aktivity v Afghánistánu, jinak riskujete masivní vojenský útok. Taliban odmítl.

Vojenská akce. Jednotky USA a Velké Británie zahájily dne 7. října 2001 raketové útoky na vojenské cíle Talibanu a bin Ládinovy výcvikové tábory v Afghánistánu. Po dvou týdnech bombardování následovala pozemní intervence. V prosinci afghánské milice podporované americkými bombardovacími letadly zahájily ofenzívu proti horské pevnosti Tora Bora na východě Afghánistánu nedaleko hranic s Pákistánem, kde se měl bin Ládin skrývat.

V týdnech po 11. září podpořila Rada bezpečnosti snahu obyvatel Afghánistánu o svržení režimu Taliban, který odsoudila za to, že umožnil, aby byla země využívána jako základna pro vývoz terorismu a útočiště bin Ládinu. Generální tajemník OSN Kofi Annan dne 1. října na Valném shromáždění řekl: „Ve chvíli, kdy shromáždíme vůli a zdroje potřebné k pokračování v boji proti terorismu, se musíme také postarat o jeho oběti.“ Zároveň vyzval mezinárodní společenství, aby poskytlo 584 milionů dolarů nezbytných k zajištění humanitárních potřeb přibližně 7,5 milionu afghánských civilistů na příštích šest měsíců.

OSN pokračovala v podpoře dialogu mezi znesvářenými afghánskými stranami směrem k vytvoření široce koncipované vlády. Generální tajemník také jmenoval Lachdara Brahimího svým zvláštním zástupcem v Afghánistánu. Brahimí na tuto funkci rezignoval dva roky předtím, když se jednání dostala do slepé uličky.

Skupina „*šest plus dva*“ se na schůzce, které 12. listopadu předsedal generální tajemník OSN, shodla na potřebě vzniku reprezentativní a svobodně zvolené afghánské vlády. Členové skupiny přislíbili poskytnout podporu humanitární činnosti OSN v zemi a v uprchlických táborech v okolních zemích. Dne 27. listopadu začala v Islámábádu konference o obnově Afghánistánu, na níž se podílely UNDP, Světová

banka a Asijská rozvojová banka. Začátkem února pak v Berlíně proběhla další dárcovská konference zaměřená na okamžitou i dlouhodobou pomoc.

Dočasné uspořádání. Mezitím Severní aliance ovládla Mazáre Šaríf, Herát a poté i Kábul, což bylo rozhodujícím krokem k porážce Talibanu. OSN zorganizovala na konci listopadu schůzku afghánských politických vůdců v Bonnu. Na jejím konci souhlasily čtyři zastoupené skupiny (včetně Severní aliance) s prozatímním uspořádáním až do znovuoobnovení trvalých státních institucí.

Rada bezpečnosti schválila 20. prosince 2001 rezoluci 1386 ustavení **Mezinárodních sil na ochranu bezpečnosti (ISAF)** a pověřila je, aby pomáhaly prozatímní vládě se zajištěním bezpečnosti Kábulu a okolních oblastí. Na konci prosince mezinárodně uznávaná vláda prezidenta Rabbáního předala moc dočasné správě Afghánistánu ustavené v Bonnu. V jejím čele stanul Hamíd Karzái. Lachdar Brahimí se přesunul do Kábulu, aby se mohl podílet na podpoře nové vlády. Zároveň začalo rozmišřování prvních jednotek ISAF.

Po rozkládněti situace začal WFP v prosinci s distribucí rekordních 114 tisíc tun potravin určených šesti milionům lidí po dobu dvou měsíců. Nicméně do 20. prosince dorazilo jen 358 milionů z téměř 662 milionů dolarů, které měla OSN na svou humanitární pomoc obdržet. V lednu se proto konala v Tokiu mezinárodní konference o obnově Afghánistánu, která měla tuto situaci řešit.

Ve svém vystoupení na konferenci uvedl generální tajemník, že obnova země si v příštích deseti letech vyžádá 10 miliard dolarů. Tokijská konference byla mimořádně úspěšná, podařilo se na ní získat příslib více než 4,5 miliardy USD.

Předběžný posudek Světové banky, UNDP a Asijské rozvojové banky určil prioritní rozvojové oblasti – odminování, základní lékařská péče zaměřená na snížení dětské úmrtnosti, zápis více než milionu chlapců a dívek do škol, vyšší produkce potravin a snadnější přístup k nezávadné vodě, celostátní řízení rozvoje měst, zajištění nouzových dodávek elektřiny obnovou existujícího energetického systému, projekt zaměřenosti městského a venkovského obyvatelstva, obnova na místní úrovni a vytváření vhodného sociálně-ekonomického prostředí pro návrat uprchlíků.

Prvního mezníku dosáhla bonnská dohoda ještě v den podpisu oznámením o vytvoření zvláštní nezávislé komise pro svolání mimořádné Velké rady (paštunsky *Lója džirga*) – tradičního fóra, na kterém se scházejí stařešinové místních kmenů a řeší společné záležitosti. Mimořádná Velká rada měla zvolit hlavu státu pro období přechodné vlády a schválit návrh struktury a personálního složení vlády. Podle bonnské dohody se měly do dvou let od vytvoření Velké rady konat svobodné a spravedlivé volby.

V lednu 2002 Rada bezpečnosti ocenila pozitivní změny v Afghánistánu, k nimž došlo po zhroutilí talibanského režimu. Rozhodla také upravit sankce tak, aby odrážely novou realitu, a zaměřila je na Al-Káidu a její stoupence.

Na doporučení generálního tajemníka OSN zřídila Rada bezpečnosti 28. března **Asistenční misi OSN v Afghánistánu (UNAMA)**. Byla pověřena řešením úkolů vyplývajících pro OSN z dohody uzavřené v Bonnu. Jednalo se hlavně o lidská práva, právní uspořádání a otázky gender. Mise, v jejímž čele stanul zvláštní zástupce generálního tajemníka, měla dále podporovat národní usmíření a ve spolupráci s dočasnou správou řídit humanitární aktivity OSN v Afghánistánu.

V dubnu 2002 začala volba členů mimořádné Velké rady. Ve 300 okresech měli Afghánci vybrat vhodné kandidáty, z nichž bude v květnu vybráno 1 500 členů rady. Zvláštním předpisem byla účast ve Velké radě umožněna i ženám. Devět dnů trvající sezení zahájil 11. června bývalý afghánský král Záhír Šáh nominací Hamida Karzáiho na post vůdce národa. Dne 13. června byl Karzái zvolen prezidentem Afghánistánu a na další dva roky stanul v čele prozatímní vlády.

O rok později, 26. dubna 2003, byla inaugurována 35členná komise pro návrh ústavy. Výsledný návrh řešil i taková témata, jako je právo na osobní svobodu, forma vlády, pravomoci ústřední vlády a místních institucí, rovné postavení všech obyvatel Afghánistánu, úloha islámu a postavením jazyků a náboženských sekt. V říjnu komise svůj návrh předložila ústavodárné Velké radě. V listopadu byl návrh ústavy publikován a hromadně distribuován. Během pěti týdnů se měla sejít Velká rada.

V prosinci 2003 začala v osmi městech Afghánistánu registrace voličů před všeobecnými volbami do parlamentu a do úřadu prezidenta. Zaregistrován mohl být každý obyvatel Afghánistánu starší 18 let.

4. ledna 2004 odsouhlasila Velká rada znění textu nové ústavy. Po přesném sladění jazykových verzí v paštštině a dari návrh 26. ledna podepsal afghánský prezident Hamid Karzái a text se stal ústavou Afghánistánu.

Odzbrojení. Za pomoci UNAMA probíhalo v přechodném období odzbrojování, i když s mnoha problémy a přerušeními. Pod dohledem OSN začaly 18. července 2002 tři afghánské frakce nedaleko Mazáre Šarífu odevzdávat zbraně. Jednalo se o první dobrovolnou akci tohoto druhu v zemi. UNAMA oficiálně zahájila program odzbrojení, demobilizace a reintegrace bojovníků v severoafghánské provincii Kundúz 24. října 2003.

Kontrola drog. Do konce 90. let byl Afghánistán smutně proslulý jako zdroj téměř 80 procent světové produkce opia, z něhož se vyrábí heroin. V říjnu 2003 informoval Úřad OSN pro drogy a kriminalitu (UNODC), že se v Afghánistánu produkuje kolem tří čtvrtin světové produkce opia. V tomto odvětví pracovalo kolem 1,7 milionu Afghánců, což je asi 7 procent obyvatel.

Rehabilitace, obnova a humanitární akce. V prosinci 2002 vyzval generální tajemník ke shromáždění prostředků ve výši 815 milionů USD na humanitární pomoc, podporu při obnově a budování kapacit. UNESCO se podílelo na záchraně afghánského kulturního dědictví. UNICEFu se po pádu Talibanu podařilo očkovat 16 milionů dětí proti spalničkám a 12 milionů proti dětské obrně. Přes 700 tisíc žen bylo naočkováno proti tetanu, podařilo se vyškolit 50 tisíc učitelů základních škol a do škol se vrátily 4 miliony dětí včetně 1,2 milionu dívek. UNHCR pomohl více než 2,5 milionu afghánských uprchlíků vrátit se z Íránu a Pákistánu domů a poskytl pomoc půl milionu utečenců.

FAO dodalo osivo a hnojiva 60 tisícům rodin. Na konci roku 2003 schválila Světová banka bezúročnou půjčku na rekonstrukci ve výši 95 milionů dolarů. Další 40 milionů USD bezúročně půjčky bylo určeno na obnovu zavlažovacího systému v povodích pěti afghánských řek. Na financování výstavby celní a komunikační infrastruktury a kábulského letiště byla použita další bezúročná půjčka ve výši 31 milionů USD.

Bezpečnost. Hlavní nesází v období po svržení Talibanu byla nestabilní bezpečnostní situace, která vážně ohrožovala obnovu země. V první polovině roku 2002 zahynulo při atentátech několik vládních činitelů a útočníci se pokusili zabít i prezidenta Karzáiho. Stále častěji se terčem útoků stávali humanitární pracovníci OSN a dalších organizací, zejména pak afghánští občané spolupracující s těmito institucemi.

V červenci 2002 uvedl generální tajemník OSN, že se Taliban i přes vážné oslabení dosud formálně nevzdal. Přestože byli jeho příslušníci obklíčeni jednotkami koalice vedené Spojenými státy, zůstávali společně se zbytky Al-Káidy na území Afghánistánu. Zdrojem nestability byly i různé ozbrojené frakce. Bylo proto mimořádně důležité, aby se v době, kdy probíhal výcvik afghánské policie a armády, o bezpečnost země postaralo mezinárodní společenství.

Už před pádem Talibanu označil Program OSN pro odstraňování min Afghánistán za nejvíce zaminovanou zemi na světě (v zemi bylo rozmístěno neuvěřitelných 9,7 milionu nášlapných min). Až do května 2003 musely být práce na odminování úseků podél silnice spojující Kábul a Kandahár přerušeny kvůli bezpečnostní situaci. K plnému obnovení prací mohlo dojít až po zavedení nové technologie, která zredukovala množství práce prováděné manuálně.

Dne 13. října 2003 schválila Rada bezpečnosti doporučení generálního tajemníka rozmístit síly ISAF za hranice Kábulu. V listopadu byla v Gardezu otevřena policejní škola a v průběhu roku 2004 další. Kurzy zaměřené na adepty policie s minimálním nebo žádným výcvikem zahrnovaly školení z oblasti demokratických principů policejní práce, lidských práv i běžné policejní úkony. Více než 80 afghánských policistů zahájilo tříletý kurs soudní kriminalistiky, kde se učí rozpoznávat padělky a pracovat s rozborů krve a DNA.

Irák

Odbor pro politické otázky sehrál klíčovou roli v podpoře úsilí generálního tajemníka a celého systému OSN při realizaci množství rezolucí týkajících se Iráku (od rezoluce 660 z 2. srpna 1990 až po rezoluci 1511 z 16. října 2003).

OSN a Irák v 90. letech. Generální tajemník OSN využíval v 90. letech svých zprostředkovatelských možností ve snaze překonat hluchá místa ve vztazích mezi vládou iráckého prezidenta Saddáma Husajna a Radou bezpečnosti OSN. Mnohokrát se on sám či jeho zástupci setkali s vedením Iráku a dalších zemí oblasti s cílem zabránit zhoršování situace a obnovit v problematickém regionu mezinárodní mír a bezpečnost.

Reakce OSN na iráckou invazi do Kuvajtu 2. srpna 1990 názorně ukazuje rozsah možností, které mají Spojené národy k obnovení mezinárodního míru a bezpečnosti. Ve svých rezolucích číslo 660 a 661 Rada bezpečnosti invazi okamžitě odsoudila, vyzvala Irák ke stažení jednotek a uvalila na zemi sankce včetně obchodního a ropného embarga. Zrušení sankcí bylo podmíněno splněním všech povinností, které pro Irák vyplývaly z rezoluce číslo 660 požadující okamžité stažení Iráku z Kuvajtu. Na zasedání Valného shromáždění v roce 1990 se velká většina členských zemí připojila k Radě bezpečnosti a iráckou akci odsoudila.

V rezoluci 678 z 29. listopadu 1990 Rada bezpečnosti stanovila 15. leden 1991 jako termín, do něhož musí Irák splnit všechny podmínky rezoluce číslo 660, a pověřila členské státy, aby v souladu s kapitolou VII Charty OSN použily k obnovení mezinárodního míru a bezpečnosti v regionu všechny nezbytné prostředky. Mnohonárodní síly, které vznikly, aby obnovily suverenitu Kuvajtu, zahájily útok 16. ledna 1991. Postupovaly v souladu s mandátem Rady bezpečnosti, ale nikoliv pod velením OSN. K zastavení bojů došlo v únoru 1991, když irácké síly opustily Kuvajt.

V rezoluci 687 z 6. dubna 1991 Rada bezpečnosti určila podmínky příměří, vyzvala Irák a Kuvajt, aby respektovaly neporušitelnost hranic. Vyzvala k vypracování plánů na rozmístění pozorovatelů OSN, nařídila kompenzaci škod vzniklých v důsledku bojů a rozhodla o likvidaci iráckých zbraní hromadného ničení včetně chemických a biologických zbraní. K ověření průběhu odzbrojování Iráku ustavila **Zvláštní komisi OSN (UNSCOM)**, která měla mandát k provádění předem neohlášených inspekci. Podobným úkolem byla pověřena i **Mezinárodní agentura pro atomovou energii (MAAE)**, která s UNSCOM spolupracovala.

Rezoluce 687 dále podél irácko-kuvajtských hranic stanovila demilitarizované pásmo. K jeho monitorování ustavila RB **Pozorovatelskou misi OSN na irácko-kuvajtské hranici (UNIKOM)**.

Následně Rada bezpečnosti ustavila **Irácko-kuvajtskou hraniční komisi** tvořenou po jednom zástupci Iráku a Kuvajtu a třemi nezávislými experty jmenovanými generálním tajemníkem. V roce 1992 se Irák přestal práce komise účastnit. O dva roky později informoval generálního tajemníka o tom, že uznal suverenitu Kuvajtu, jeho územní celistvost a mezinárodní hranice vytyčené demarkační komisí v souladu s dohodami mezi oběma státy z let 1931 a 1963.

Během roku 1991 Rada bezpečnosti zřídila také **Kompenzační komisi OSN**, která se zabývala nároky a odškodněním vlády, jednotlivců a firem za ztráty a škody způsobené iráckou invazí do Kuvajtu. K uhrazení měl být použit podíl na ziscích z prodeje irácké ropy. Do konce roku 2003 přiznala komise náhrady ve výši přibližně 48 miliard dolarů.

Během inspekci odhalily a zlikvidovaly UNSCOM a MAAE velké množství iráckých zakázaných jaderných, chemických a biologických zbrojních programů a zařízení. I přes tyto úspěchy nedokázaly UNSCOM a MAAE určit, jestli Irák dodržel všechny podmínky, k jejichž splnění se v souladu s rezolucemi Rady bezpečnosti číslo 661, 678 a 687 zavázal.

V roce 1998 vystoupil generální tajemník OSN jako zprostředkovatel ve sporu s Irákem ohledně zrušení ropného embarga. Irák uváděl, že v zemi už nejsou žádné další zakázané zbraně. Komise UNSCOM ale tvrdila, že jí chybí důkazy o tom, že by se Irák plně podřídil rezoluci 687. V říjnu Irák přerušil spolupráci s UNSCOM a znovu vyzval Radu bezpečnosti, aby ropné embargo zrušila. Svou poslední inspekci UNSCOM uskutečnila v prosinci 1998. V tomtéž měsíci zahájily Spojené státy a Velká Británie letecké úder proti Iráku.

Rezolucí 1284 ze 17. prosince 1999 Rada bezpečnosti ustavila **Monitorovací, ověřovací a inspekční komisi OSN (UNMOVIC)**, která nahradila UNSCOM. Irák měl povinnost s týmy zbrojních inspektorů OSN plně spolupracovat, zajistit

jim neomezený přístup a potřebné informace. Rada bezpečnosti připustila, že zruší hospodářské sankce v závislosti na tom, jak bude Irák s UNMOVIC a MAAE spolupracovat.

V únoru 2000 generální tajemník jmenoval velvyslance Julije Voroncova koordinátorem navrácení pohřešovaných osob a archivů z Iráku do Kuvajtu.

Sankce a program ropa za potraviny. Rezolucí číslo 986 ze 17. prosince 1995 ustavila Rada bezpečnosti program Ropa za potraviny, který byl reakcí na tíživé humanitární důsledky hospodářských sankcí. V rámci programu byl monitorován prodej irácké ropy a ze získaných prostředků byl financován nákup potravin a humanitárních potřeb a řízena distribuce v zemi. Na tomto programu bylo závislých 60 procent z přibližně 27 milionů obyvatel Iráku.

Obnovení zbrojních inspekci a vojenská akce. Před začátkem vojenské operace koaličních sil vedených USA ze dne 19. března 2003 absolvovala Rada bezpečnosti dlouhou sérii jednání o uplatnění rezoluce 1441 z 8. listopadu 2002. Rezoluce zdokonalila inspekční režim a byla pro Irák poslední příležitostí podříditi se rozhodnutím Rady bezpečnosti.

Podle rezoluce 1441 měl Irák umožnit okamžitý, bezpodmínečný a ničím neomezený přístup inspekci UNMOVIC a MAAE ke kontrole iráckého zbrojního programu. Inspektoři OSN se do Iráku vrátili 27. listopadu 2002. Rada bezpečnosti byla pravidelně seznamována se situací šéfem UNMOVIC Hansem Blixem a ředitelem MAAE Mohamedem Baradejem. V RB však neexistoval konsenzus, jak zajistit, aby se Irák podřídil vůli mezinárodního společenství.

Během jednání RB určily Spojené státy, Velká Británie a Španělsko 17. březen 2003 jako konečný termín pro úplné odzbrojení Iráku. V této situaci nařídil generální tajemník 17. března stažení mezinárodních pracovníků OSN z Iráku a přerušení všech probíhajících operací včetně programu Ropa za potraviny. Vojenská akce koalice vedené Spojenými státy a Velkou Británií začala o dva dny později.

Rezoluce Rady bezpečnosti 1483 z 22. května 2003 zdůrazňuje právo obyvatel Iráku po pádu režimu Saddáma Husajna svobodně si zvolit svou politickou budoucnost. Specifikovala také pravomoci, odpovědnost a povinnosti Spojených států a Velké Británie jako okupačních mocností do doby, než své pravomoci převzme mezinárodně uznávaná vláda. Pozměnila také fungování programu Ropa za potraviny a umožnila, aby v jeho rámci byly během přechodné doby šesti měsíců dodávány potraviny a lékařský materiál. Specializované organizace Spojených národů poskytovaly krizovou pomoc.

Pomocná mise OSN. Rezolucí 1483 Rada bezpečnosti zrušila mezinárodní sankce a vytvořila právní rámec pro obnovení činnosti OSN v Iráku. OSN měla zásadní roli v humanitární pomoci, rekonstrukci Iráku a obnově, při ustavení institucí a budoucí vlády. Dne 27. května jmenoval generální tajemník svým zvláštním zástupcem pro Irák Sergia Vieira de Mello.

Rezolucí Rady bezpečnosti 1500 ze 14. srpna 2003 byla pro prvních 12 měsíců ustavena **Pomocná mise OSN pro Irák (UNAMI)**. Mise byla pověřena koordinováním pomoci v humanitární oblasti a v oblasti rekonstrukce a podpory politického vývoje. RB v rezoluci také uvítala vytvoření prozatímní irácké vládní rady. Tento

orgán vznikl v červenci jako důležitý krok k vytvoření suverénní a reprezentativní vlády.

Dne 19. srpna 2003 se sídlo OSN v Bagdádu stalo terčem teroristického útoku, který si vyžádal 22 mrtvých a přes 150 zraněných. Patnáct obětí byli zaměstnanci OSN, mezi nimi i šéf mise a zvláštní zástupce generálního tajemníka Sergio Vieira de Mello.

Po tomto útoku odvolal generální tajemník z Bagdádu většinu zahraničních pracovníků OSN a na místě ponechal jen malou skupinu pověřenou zabezpečením základní humanitární pomoci. OSN však ve své pomoci pokračovala, většina operací však byla řízena ze sousedních zemí a prováděna většinou místními pracovníky světové organizace.

Generální tajemník jmenoval nezávislou skupinu expertů v čele s bývalým finským prezidentem Marttim Ahtisaarim a pověřil ji revizí bezpečnostních opatření OSN v zemi a vypracováním návrhů na jejich zdokonalení nejen v Iráku, ale i jiných rizikových oblastech. Zpráva předložená touto skupinou došla k závěru, že řízení bezpečnostního systému musí projít zásadní proměnou.

V prosinci 2003 jmenoval generální tajemník Rosse Mountaina svým prozatímním zvláštním zástupcem pro Irák a šéfem UNAMI. Mountain zahájil činnost se základním týmem umístěným dočasně na Kypru, v Jordánsku a v Kuvajtu. Skupina se zaměřila na koordinaci a realizaci programů pomoci, obnovy a rekonstrukce a vypracovala plán pro přelití rozmístění OSN v Iráku.

Politický vývoj a role OSN. Rezolucí 1511 ze 16. října 2003 Rada bezpečnosti rozhodla, že mnohonárodní síly musí přijmout všechna nezbytná opatření k udržení bezpečnosti a stability v zemi i na ochranu mise UNAMI, prozatímní irácké vládní rady a dalších orgánů prozatímního režimu. Irácká vládní rada a koaliční správa (CPA) přijaly 15. listopadu dohodu o obnovení suverenity k 30. červnu 2004 a o časovém plánu příprav nové ústavy a uspořádání voleb.

Dne 15. ledna 2004 jmenoval generální tajemník Lachdara Brahímiho, odstupujícího zástupce OSN v Afghánistánu, svým zvláštním poradcem pro Irák. V reakci na žádost irácké vládní rady a šéfa koaličního správního úřadu Paula Bremera o pomoc OSN při přechodu k nezávislosti a přípravě celonárodních voleb vyslal generální tajemník pomocný volební tým v čele s Carinou Perelliovou. Úkolem týmu bylo zjistit, co je třeba učinit pro uspořádání důvěryhodných voleb do 31. ledna 2005. Generální tajemník také vyzval Lachdara Brahímiho a jeho spolupracovníky, aby se vrátili do země a podíleli se společně s Iráčany na přípravě nadcházející politické transformace.

Brahími přicestoval do Iráku 4. dubna a zahájil rozsáhlé konzultace se širokým spektrem irácké společnosti zahrnující iráckou vládní radu, nevládní organizace, ochránce lidských práv, akademickou obec, zástupce odborů, intelektuály, studenty i představitelky ženského hnutí. Pokračoval v kontaktech s členy CPA.

Po návratu do New Yorku, kde 27. dubna informoval o situaci Radu bezpečnosti, Brahími řekl, že je nutné do konce května dosáhnout dohody o složení dočasné vlády, která nahradí koaliční správu vedenou USA. Dne 17. května byl při atentátu zavražděn předseda vládní rady Ezz Din Salím, diskuse o přechodné vládě to ale

nezastavilo. Designovaným premiérem byl deset dní po atentátu jmenován Ajád Aláví.

Dne 1. června zvláštní poradce Lachdar Brahími oznámil, že na konci měsíce se předsedou dočasné vlády stane šejk Ghazí Adžil Javar. Rada bezpečnosti 8. června jednomyslně přijala rezoluci 1546, již potvrdila vytvoření nové prozatímní vlády. Dne 28. června 2004, dva dny před ohlášeným datem, přešla státní suverenity oficiálně z CPA na iráckou prozatímní vládu. Mandát koaličních sil měl být přehodnocen Radou bezpečnosti podle požadavků přechodné vlády.

Indie a Pákistán

OSN dlouhodobě a pozorně sleduje desítky let starý spor mezi Indií a Pákistánem o území Kašmíru. Spor vznikl ve 40. letech, kdy se stát Džammú a Kašmír stal jedním z těch, jež se podle plánu na rozdělení a podle zákona o nezávislosti Indie z roku 1947 mohly svobodně připojit k Indii nebo Pákistánu. Hinduistický mahárádža z převážně muslimského Džammú a Kašmíru podepsal v roce 1947 dohodu o připojení státu k Indii.

Rada bezpečnosti tuto problematiku poprvé projednávala v roce 1948. Indie si stěžovala, že do Džammú a Kašmíru vpadly kmenové milice a další skupiny podporované Pákistánem a vyvolaly boje. Pákistán obvinění odmítl a označil připojení Džammú a Kašmíru k Indii za protiprávní.

RB doporučila kroky k zastavení bojů včetně nasazení vojenských pozorovatelů OSN. Zřídila také Komisi OSN pro Indii a Pákistán, která předložila návrhy na uzavření příměří a stažení jednotek a doporučila, aby byl spor rozhodnut lidovým hlasováním. Obě strany souhlasily, ale nedokázaly se dohodnout na podmínkách plebiscitu. Od roku 1949 monitoruje dodržování příměří v Džammú a Kašmíru **Vojenská pozorovatelská skupina OSN v Indii a Pákistánu (UNMOGIP)** zřízená na základě příměří podepsaného mezi Indií a Pákistánem v Karáci.

V dohodě z roku 1972 obě strany souhlasily s mírovým urovnáním sporu. Napětí však přetrvávalo mnoho dalších let. Naděje na posun přišla v dubnu 2003, kdy předseda indické vlády a pákistánský prezident zahájili sérii recipročních kroků zaměřených na zmírnění napětí a zlepšení dvoustranných vztahů. Vzhledem k dalšímu vývoji tohoto procesu vyjádřil generální tajemník naději, že normalizace diplomatických styků a obnova železničního, silničního a leteckého spojení spolu s dalšími opatřeními na budování důvěry přijatými oběma stranami povedou k trvalému dialogu.

V listopadu 2003 nabídl Pákistán jednostranné příměří podél kontrolní linie v Džammú a Kašmíru. Příměří mělo vstoupit v platnost 25. listopadu, na začátku muslimského svátku Íd Al-Fitr. Indie reagovala pozitivně. Generální tajemník vyzval obě země, aby pokračovaly s trpělivostí a odhodláním. Tyto kroky nakonec vedly k vrcholné schůzce 4. a 5. ledna 2004 v Islámábádu, na níž se sešli indický premiér Atal Biháří Vádžpéjí, pákistánský prezident Parváz Mušaraf a ministerský předseda Pákistánu Zafirulláh Chán Džamálí.

Generální tajemník oběma nejvyšším představitelům pogrataloval a dodal, že zlepšení vztahů mezi oběma zeměmi je významné pro celý region. Vyzval obě strany, aby v dialogu pokračovaly.

Tádžikistán

Tádžikistán získal nezávislost v roce 1991 po rozpadu Sovětského svazu. Záhý musel čelit sociální a hospodářské krizi, regionálnímu a politickému napětí a sporům mezi sekularisty a proislámskými tradicionalisty. Země se blížila k občanské válce. V roce 1994 vedly rozhovory pod záštitou zvláštního zástupce generálního tajemníka OSN k dohodě o příměří. Rada bezpečnosti poté ustavila **Pozorovatelskou misi OSN v Tádžikistánu (UNMOT)**, která měla dohlížet na dodržování příměří.

V roce 1997 vyústila jednání pod záštitou OSN k podpisu mírové dohody. UNMOT napomáhala jejímu uplatňování v těsné součinnosti s mírovými silami Společenství nezávislých států a misí Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE). První pluralitní parlamentní volby se v Tádžikistánu konaly v únoru 2000. Mise UNMOT se stáhla v květnu a OSN v zemi zřídila svůj úřad na podporu upevnění míru a demokracie.

Kambodža

Po letech těžkého vnitřního konfliktu a silné izolace od okolního světa byly v roce 1991 sjednány v Paříži pod záštitou OSN mírové dohody. Země se v 50. letech vymanila z francouzského kolonialismu, byla však během své krátké historie sužována nejen důsledky války ve Vietnamu v 60. a 70. letech, ale také ničivými občanskými válkami a krvavým totalitním Pol Potovým režimem. Za vlády Rudých Khmerů v letech 1975-79 zahynuly v důsledku masového vraždění, nemocí a hladovění téměř dva miliony lidí.

V roce 1993 uspořádala Kambodža s pomocí **Dočasně správy OSN v Kambodži (UNTAC)** první demokratické volby. Prostřednictvím svých organizací a programů poskytovala OSN kambodžské vládě podporu v procesu národního usmíření a rozvoje.

V roce 2003 uzavřely kambodžská vláda a OSN dohodu, která umožnila vznik zvláštního tribunálu na vyšetření zločinů spáchaných za vlády Rudých Khmerů. Dohodu schválilo Valné shromáždění, podepsána byla 6. června 2003 a čeká ji ratifikace v kambodžském parlamentu.

Bougainville/ Papua-Nová Guinea

Po deset let trvajícím ozbrojeném konfliktu uzavřela vláda Papuy-Nové Guineje začátkem roku 1998 s představiteli ostrova Bougainville tzv. Lincolnskou dohodu, která se stala základem mírového procesu. Podle této dohody se regionální skupina pro dohled nad příměří sdružující pozorovatele z Austrálie, Nového Zélandu, Fidži a Vanuatu přeměnila na Skupinu pro monitorování míru.

V souladu s Lincolnskou dohodou si vláda Papuy-Nové Guineje vyžádala (a také obdržela) schválení dohody Radou bezpečnosti a jmenování malé pozorovací mise OSN. **Politický úřad OSN na Bougainville (UNPOB)**, první politická mise OSN v jižním Pacifiku, zahájil činnost 1. srpna 1998. Jeho úkolem bylo v součinnosti se Skupinou pro monitorování míru dohlížet na plnění dohody.

Dne 30. srpna 2001, po více než dvou letech rozhovorů za předsednictví UNPOB, podepsaly znesvářené strany mírovou dohodu. Ta předpokládala odzbro-

jení, autonomii a referendum. Dohledu nad likvidací zbraní se chopila UNPOB. Otevřela se cesta k vypracování návrhu ústavy ostrova Bougainville a k přípravě voleb autonomní vlády.

Vývoj směrem k autonomii na konci roku 2003 situaci na ostrově výrazně stabilizoval. Dne 1. ledna 2004 reagovala OSN na zlepšenou situaci na ostrově nahrazením UNPOB menší **Pozorovatelskou misí OSN na Bougainville (UNOMB)**.

EVROPA**Kypr**

Mírové síly OSN na Kypru (UNFICYP) vznikly v roce 1964 a jejich úkolem bylo zabránit novým bojům mezi kyperskými Řeky a kyperskými Turky, podpořit dodržování a obnovu vlády zákona a pořádku a obnovit normální stav.

V roce 1974 vedl puč kyperských Řeků, jehož cílem bylo připojení ostrova k Řecku, k vojenské intervenci Turecka a faktickému rozdělení ostrova. Od roku 1974 dohlížejí síly UNFICYP na dodržování příměří z 16. srpna 1974 a respektování neporušitelnosti nárazníkové zóny mezi liniemi Národní gardy kyperských Řeků a silami kyperských Turků a Turecka. Vzhledem k tomu, že se dosud nepodařilo dosáhnout politického urovnání konfliktu, zůstávají síly UNFICYP na ostrově.

Generální tajemník využil svého vlivu k hledání dohody. V letech 1999 a 2000 se stal garantem přibližovacích jednání představitelů obou národnostních skupin. Od ledna 2002 pak následovaly intenzivní přímé rozhovory. V listopadu 2002 předložil generální tajemník podrobný plán na překonání rozporů mezi oběma stranami. Nepodařilo se však získat souhlas vůdců obou skupin ke konání referenda v termínu, který by Kypru umožnil podepsat dohodu o přistoupení k Evropské unii (16. dubna 2002) jako sjednocené zemi.

Rozhovory byly přerušeny v březnu následujícího roku. V dubnu začaly turecko-kyperské úřady poprvé po třech desetiletích otevírat hraniční přechody pro soukromé cesty mezi severem a jihem. Rada bezpečnosti posílila policejní složky UNFICYP k zajištění bezpečného průchodu lidí a vozidel. Do listopadu překročilo hranice rozděleného ostrova dva miliony lidí.

Generální tajemník iniciativu kyperských Turků přivítal, ale připomněl, že nemůže nahradit celkové řešení. Dne 10. února 2004 obnovili vůdci kyperských Řeků a Turků za účasti zástupců Řecka, Turecka a Velké Británie v New Yorku jednání o detailním plánu sjednocení vypracovaném generálním tajemníkem OSN. Cílem bylo připravit podmínky pro dubnové referendum, aby mohl sjednocený Kypr přistoupit 1. května k Evropské unii.

Po šesti týdnech jednání se 24. dubna uskutečnilo v obou částech ostrova referendum o sjednocení a vytvoření společného státu kyperských Řeků a Turků řízeného federální vládou. Proti plánu se vyslovilo 76 procent voličů na straně kyperských Řeků. V turecké části ho naopak podpořilo 65 procent kyperských Turků. Bez souhlasu obou komunit byl ale plán zamítnut a Kypr vstoupil 1. května do EU jako rozdělený stát s cizími vojenskými jednotkami na svém území. Jednání však přesto znamenala významný pokrok. Zprostředkovatelské úsilí generálního tajemníka bylo sice přerušeno, cesty ke sjednocení se však hledají dál.

Gruzie

Vztahy mezi Abcházi a Gruzinci byly napjaté po celá desetiletí. Nové pokusy Abcházie (severozápadní část Gruzie) v roce 1990 oddělit se od země, která získala nezávislost v roce 1991, přerostly v roce 1992 v sérii ozbrojených střetů. Stovky lidí zemřely a do Ruska odešlo přibližně 30 tisíc uprchlíků. Vyslanec generálního tajemníka jmenovaný v roce 1993 zahájil zprostředkování mezi oběma stranami a v tomtéž roce se mu podařilo uzavřít dohodu o příměří.

Rada bezpečnosti zřídila **Pozorovatelskou misi OSN v Gruzii (UNOMIG)**, která měla na dodržování dohody dohlížet. Znovu však propukly boje, které přerostly do občanské války. V roce 1994 se obě strany na schůzce v Moskvě dohodly na novém příměří za dohledu mírových sborů Společenství nezávislých států. UNOMIG měla monitorovat dodržování dohody a sledovat činnost sil SNS.

V průběhu let vedli zvláštní zástupci generálního tajemníka OSN další jednání a Rada bezpečnosti vyzývala k celkovému urovnání. Nicméně klíčové politické téma – budoucí status Abcházie v rámci gruzínského státu – se dosud nepodařilo vyřešit. OSN a zainteresované státy se proto snaží o další jednání mezi oběma stranami.

Balkán

Bývalá Jugoslávie. Socialistická federativní republika Jugoslávie byla zakládajícím členem OSN. V roce 1991 vyhlásily dvě republiky federace, Slovinsko a Chorvatsko, nezávislost. Proti se postavili chorvatští Srbové za podpory federální armády a mezi Srbskem a Chorvatskem vypukla válka. Rada bezpečnosti reagovala uvalením zbrojního embarga na Jugoslávii a generální tajemník jmenoval svého osobního vyslance, který měl podpořit mírové snahy Evropského společenství.

V roce 1992 ustavila Rada bezpečnosti **Ochranné síly OSN (UNPROFOR)**, jejichž cílem bylo v Chorvatsku vytvořit podmínky pro urovnání konfliktu. Válka se ale rozšířila do Bosny a Hercegoviny, která také vyhlásila nezávislost. Tu přivítali bosenští Chorvati a muslimové, bosenští Srbové ale byli proti. Do konfliktu zasáhly armády Srbska i Chorvatska a Rada bezpečnosti vyhlásila hospodářské sankce proti Jugoslávské svazové republice, kterou tvořilo Srbsko a Černá Hora. Válka způsobila největší vlnu uprchlíků v Evropě od druhé světové války.

V roce 1993 Rada bezpečnosti poprvé v historii zřídila mezinárodní tribunál k vyšetřování válečných zločinů. Jako další krok k ochraně civilního obyvatelstva vyhlásila RB některá území jako „*bezpečné zóny*“.

Síly UNPROFOR poskytovaly ochranu humanitární pomoci v Bosně. Jejich úkolem bylo také chránit bosenskou metropoli Sarajevo a další „*bezpečné zóny*“. K tomuto úkolu požadovali velitelé mírových sborů vojenskou přítomnost o síle 35 tisíc mužů, Rada bezpečnosti však schválila kontingent o síle pouhých 7600. Na pokračující útoky na Sarajevo reagovala Severoatlantická aliance (NATO) na žádost generálního tajemníka OSN v roce 1994 leteckými útoky. Při operaci zajali bosenští Srbové asi 400 pozorovatelů UNPROFOR a používali je jako „*živé štíty*“ proti náletům.

V roce 1995 dále vzrůstala intenzita bojů. Chorvatsko zahájilo rozsáhlé útoky proti svým územím osídleným Srby. Na ostřelování Sarajeva bosenskými Srby

odpovědělo NATO mohutnými leteckými údery. Bosenští Srbové obsadili bezpečné zóny Srebrenicu a Žepu. Při nejhorším masakru v Evropě od druhé světové války zavraždili v Srebrenici kolem 7 tisíc neozbrojených mužů a chlapců. Ve zprávě z roku 1999 generální tajemník přiznal chyby a omyly, jichž se OSN a členské země dopustily v reakci na etnické čistky. Podle jeho slov šlo o tragédii, která zůstane navždy stínem v činnosti OSN.

Během rozhovorů v Daytonu (Ohio) v roce 1995 se Bosna a Hercegovina, Chorvatsko a Jugoslávie dohodly na ukončení 42 měsíců trvající války, v níž zahynulo 230 příslušníků OSN. K zajištění plnění dohod ustavila Rada bezpečnosti mnohonárodní síly (IFOR) o síle 60 000 mužů pod velením NATO.

Rada bezpečnosti dále zřídila mezinárodní policejní síly OSN, které se později staly součástí rozsáhlé **Mise OSN v Bosně a Hercegovině (UNMIBH)**. Jejím úkolem bylo zajistit návrat uprchlíků a vysídlených osob, udržovat mír a bezpečnost a pomáhat při utváření státních institucí. V roce 1996 byla ustavena **Pozorovatelská mise OSN v Prevlaci (UNMOP)** pro dohled nad procesem demilitarizace strategického poloostrova Prevlaka nárokovaného Jugoslávii. UNMIBH a UNMOP ukončily svou práci na konci roku 2002.

Kosovo. Federativní republika Jugoslávie zrušila v roce 1989 autonomii Kosova, provincie na jihu Jugoslávie historicky významné pro Srby, v níž více než 90 procent obyvatelstva tvořili Albánci. Kosovští Albánci přešli do opozice a ve snaze znovu získat samosprávu bojkotovali srbské státní instituce a úřady.

Napětí vzrostlo, když Kosovská osvobozenecká armáda (KLA), která se v roce 1996 objevila s požadavkem na ozbrojené povstání za nezávislost, zahájila útoky proti srbským představitelům a Albáncům, kteří s nimi spolupracovali. Srbské úřady odpověděly masovým zatýkáním. Boje propukly v roce 1998, když srbská policie vpadla do oblastí Drenice, kde ostenativně pátrala po příslušnících KLA. Rada bezpečnosti uvalila na Jugoslávii včetně Kosova zbrojní embargo, ale situace přerostla v otevřenou válku.

Po varováních zahájilo NATO v březnu 1999 v reakci na srbskou ofenzivu v Kosovu letecké údery proti Jugoslávii. Generální tajemník považoval selhání diplomacie za tragické. Přestože uznal, že „použití síly může být za určitých okolností legitimní pro udržení míru“, má se na takových rozhodnutích vždy podílet Rada bezpečnosti.

Jugoslávie odstartovala rozsáhlou ofenzivu proti KLA a zahájila masové deportace etnických Albánců z Kosova. Došlo tak k nevidanému exodu 850 tisíc uprchlíků. UNHCR a další humanitární organizace začaly v Albánii a bývalé jugoslávské republice Makedonii okamžitě organizovat masivní pomoc.

V červnu akceptovala Jugoslávie mírový plán předložený skupinou G8 (tvoří ji sedm nejvyspělejších zemí světa a Rusko). Rada bezpečnosti s plánem souhlasila a pověřila členské země vytvořením bezpečnostních sil, které umožní předejít nepokojům, odzbrojit KLA a dohlédnou na návrat uprchlíků. Zároveň požádala generálního tajemníka o ustavení prozatímní civilní správy Kosova. Jugoslávské síly se stáhly, NATO ukončilo bombardování a do Kosova byly vyslány mnohonárodní vojenské jednotky o síle 50 tisíc mužů (**KFOR**) k zajištění bezpečnosti.

Došlo také k okamžitému zahájení činnosti **Dočasné správy OSN v Kosovu (UNMIK)**. Co do šíře a komplexnosti byl její úkol bezprecedentní. Rada bezpečnosti svěřila UNMIK odpovědnost za obyvatelstvo a území Kosova včetně všech legislativních a výkonných pravomocí a řízení soudnictví. UNMIK stojí na čtyřech pilířích: civilní správa spadající přímo pod OSN, humanitární činnost (řídí UNHCR), demokratizace a vytváření institucí (podléhá OSCE) a hospodářská obnova a rozvoj (řídí EU).

Z 850 tisíc uprchlíků, kteří zemi opustili během války, se jich nejméně 840 000 vrátilo. Prvořadým úkolem bylo připravit je na nadcházející zimu. Jeho naplnění bylo významným krokem k obnově normálního života a zabezpečení dlouhodobé hospodářské obnovy. Byly vydány směrnice týkající se bankovníctví, vydávání nejružnějších povolení, vytvoření centrálního měnového orgánu a rozpočtu Kosova, jmenování a odvolávání soudců. UNMIK také zahájila rozhovory s vůdci národnostních menšin, obnovila veřejné služby a otevřela školy.

Vznikla společná prozatímní správní struktura se zastoupením všech etnických skupin. Na území Kosova bylo rozmístěno 3 tisíce policistů UNMIK a byla zformována kosovská policie, v níž byli zástupci všech menšin. Do srpna 1999 byla plně odzbrojena KLA a proběhla reintegrace jejích příslušníků do společnosti. V následujících měsících zajistil UNMIK bezpečný návrat 210 000 nealbánských Kosovců, kteří uprchli z Kosova do Srbska a Černé Hory.

V červnu 2000 přestala být činnost UNHCR jedním z hlavních pilířů UNMIK, organizace však zůstala v provincii aktivní. O rok později vytvořila správa OSN nový pilíř k posílení policejních a soudních pravomocí.

Nesnadným bezpečnostním úkolem byla ochrana nealbánských menšin. Zastrasování, vraždy a násilí proti nim totiž pokračovaly. Jiné etnické menšiny žily v izolovaných enklávách střežených jednotkami KFOR. Beztrčnost posilovanou nefunkčností soudního systému řešil UNMIK jmenováním mezinárodních soudců a žalobců.

V dubnu 2001 obvinil Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii bývalého jugoslávského prezidenta Slobodana Miloševiče a čtyři další osoby ze zločinů proti lidskosti spáchaných během „systematického útoku namířeného proti civilnímu obyvatelstvu kosovských Albánců“. Milošević byl tribunálu předán v červnu. V září zrušila Rada bezpečnosti zbrojní embargo proti jugoslávské federaci. V listopadu proběhly na celém území Kosova volby do 120členného zákonodárného shromáždění. V březnu 2002 shromáždění zvolilo prvního prezidenta a premiéra provincie.

Pro rozvoj prozatímních demokratických institucí a zajištění podmínek pro mírový a klidný život všech obyvatel provincie však zbývá ještě mnohé vykonat. Ve dvou případech šéf mise OSN zvrátil rozhodnutí kosovského shromáždění: poprvé při překročení jeho pravomocí v otázce hranic a podruhé kvůli nedostatečné ochraně práv menšin. Rada bezpečnosti jeho rozhodnutí podpořila.

Ke konci roku 2003 se začal připravovat konečný statut Kosova. Cílem se staly svobodné, spravedlivé a řádné volby, svobodný tisk a viditelný a nestranný soudní systém. Dne 30. prosince 2003 dokončil UNMIK předávání odpovědnosti za některé oblasti místním prozatímním orgánům. Některé pravomoci včetně řízení

bezpečnosti, vztahů se zahraničím, ochrany práv menšin a energetiky si dočasná správa ponechala až do určení konečného statutu Kosova.

ODZBROJENÍ

<http://disarmament2.un.org>

Od svého vzniku považuje OSN všestranné odzbrojení a snížení počtu zbraní za stěžejní předpoklad zachování míru a bezpečnosti ve světě. Základní prioritou světové organizace je omezení a následně odstranění jaderných a chemických zbraní a zesílené zakazy zbraní biologických. Tyto druhy zbraní představují pro lidstvo největší nebezpečí. Zatímco na těchto úkolech se během let nic nezměnilo, rozsah rokování a vyjednávání se mění spolu s tím, jak se vyvíjí politická realita a mezinárodní situace.

Mezinárodní společenství nyní věnuje větší pozornost hrozbám spojeným se šířením ručních a lehkých zbraní a mobilizuje proti masovému rozmístování nášlapných min. Tyto zbraně ohrožují ekonomickou a sociální strukturu společností a zabíjejí a mrzačí civilisty, zejména ženy a děti. Větší pozornost se nyní také soustředí na potřebu mnohostranných právních norem omezujících šíření technologií balistických raket a vliv nových informačních a telekomunikačních technologií na mezinárodní bezpečnost.

Tragické události z 11. září 2001 ve Spojených státech jasně ukázaly, jaké nebezpečí představují zbraně hromadného ničení, pokud by se ocitly v rukách teroristů. Útok mohl mít mnohem ničivější následky, kdyby byli teroristé schopni použít chemické, biologické nebo jaderné zbraně. S ohledem na tuto skutečnost přijalo Valné shromáždění na svém 57. zasedání v roce 2002 vůbec první rezoluci o opatřeních, která mají teroristům zabránit v přístupu ke zbraním hromadného ničení a jejich nosičům.

Vedle úlohy ve faktickém odzbrojování a dohledu na něj patří OSN významná role i v mnohostranném procesu odzbrojování. Jedním z nejúčinnějších způsobů, jak teroristům zabránit v použití zbraní hromadného ničení, je posílit již existující mnohostranné mechanismy zakazující a omezující šíření těchto zbraní.

Mechanismus odzbrojení

Charta OSN (článek 11) uděluje Valnému shromáždění nejvyšší odpovědnost za projednávání „obecných principů spolupráce při udržování mezinárodního míru a bezpečnosti, zahrnující v to zásady, jimiž se má řídit odzbrojení a úprava zbrojení“. Valné shromáždění má dva podřízené orgány, které se otázkou odzbrojení zabývají: První výbor (pro odzbrojení a mezinárodní bezpečnost) a Komisi pro odzbrojení, specializovaný poradní orgán VS.

Konference o odzbrojení je jediným multilaterálním jednáním fórem pro otázky odzbrojení. Konference úspěšně dojednala Úmluvu o chemických zbraních a Smlouvu o úplném zákazu jaderných zkoušek. Zabývá se záležitostmi národní bezpečnosti zainteresovaných států, a pracuje proto striktně na bázi konsenzu. Členy konference je 66 zemí. Přestože si sama určuje pravidla jednání a vypracovává vlastní program, bere v potaz doporučení Valného shromáždění a každoročně mu předkládá zprávu o své činnosti. Od roku 1997 se konference nebyla schopna

Multilaterální odzbrojovací dohody a dohody o kontrole zbrojení

Chronologie důležitých mezinárodních odzbrojovacích opatření, jichž bylo dosaženo na multilaterálních a regionálních jednáních fórech.

1959 Smlouva o Antarktidě

Vyhlašuje Antarktidu za demilitarizované pásmo a zakazuje na tomto kontinentu testování všech typů zbraní.

1963 Smlouva o zákazu jaderných zkoušek v atmosféře, ve vesmíru a pod vodou (Smlouva o částečném zákazu zkoušek)

Povoluje pouze podzemní jaderné zkoušky.

1967 Smlouva o zákazu jaderných zbraní v Latinské Americe a Karibské oblasti (Smlouva z Tlatelolco)

Zakazuje zemím tohoto regionu zkoušky, použití, výrobu, skladování a získávání jaderných zbraní.

1967 Smlouva o principech řízení činnosti států při průzkumu a využívání kosmického prostoru, včetně Měsíce a dalších vesmírných těles (Smlouva o kosmickém prostoru)

Určuje, že kosmický prostor může být využíván pouze pro mírové účely, a zakazuje v něm rozmístování a testování jaderných zbraní.

1968 Smlouva o nešíření jaderných zbraní (NPT)

Státy, které nevlastní jaderné zbraně, se v této smlouvě zavazují, že nikdy nebudou usilovat o získání jaderných zbraní. Za to jim smlouva zaručuje získat přístup k mírovým jaderným technologiím a pomoc při jejich využívání. Jaderné velmoci se zavazují, že budou jednat o ukončení závodů ve zbrojení a o jaderném odzbrojení a že nebudou žádným způsobem napomáhat dalším zemím, aby si jaderné zbraně opatřily.

1971 Smlouva o zákazu rozmístění jaderných zbraní na dně moří a oceánů (Smlouva o mořském dně)

Smlouva zakazuje rozmístování jaderných zbraní či jiných zbraní hromadného ničení na dně moří a oceánů.

1972 Úmluva o bakteriologických a biologických zbraních (BWC)

Zakazuje vývoj, výrobu a skladování biologických a toxických látek a zavazuje k jejich likvidaci včetně nosičů.

1980 Úmluva o nehumánních konvenčních zbraních (CCW)

Zakazuje některé druhy konvenčních zbraní, které jsou považovány za zvláště nebezpečné lidskému zdraví nebo jejichž dopad nelze omezit na specifický cíl. Protokol I zakazuje tříštivé zbraně, jejichž úlomky nelze po průniku do lidského těla identifikovat rentgenovými paprsky. Dodatečný protokol II (1995) omezuje užití určitých druhů min, nástražných pastí a podobných zbraní. Protokol III zakazuje vznětlivé zbraně. Protokol IV zakazuje používání oslepujících laserových zbraní.

1985 Smlouva o bezjaderné zóně v jižním Tichomoří (Smlouva z Rarotongy)

pokračování na straně 110

pokračování ze strany 109

Zakazuje umístování, získávání a zkoušky jaderných výbušných zařízení stejně jako skladování jaderného odpadu na území vymezené zóny.

1990 Smlouva o konvenčních ozbrojených silách v Evropě (CFE)

Omezuje množství konvenční výzbroje v oblasti od Atlantiku po Ural.

1993 Úmluva o chemických zbraních (CEC)

Zakazuje vývoj, výrobu, skladování a použití chemických zbraní a požaduje jejich zničení.

1995 Smlouva o bezjaderné zóně v jihovýchodní Asii (Smlouva z Bangkoku)

Zakazuje vývoj a umístování jaderných zbraní na území signatářských států.

1996 Smlouva o bezjaderné zóně v Africe (Smlouva z Pelindaby)

Zakazuje vývoj a umístování jaderných zbraní na africkém kontinentu.

1996 Smlouva o úplném zákazu jaderných zkoušek (CTBT)

Vyhlašuje celosvětový zákaz jaderných pokusů jakéhokolli druhu v jakémkoli prostředí.

1997 Úmluva o nášlapných minách

Zakazuje použití, skladování, výrobu a obchod s nášlapnými minami a umožňuje jejich likvidaci.

(Proces ratifikace těchto smluv viz <http://disarmament.un.org:8080/TreatyStatus.nsf>)

dohodnout na základním programu své práce, protože její účastníci nedokázali dosáhnout konsenzu o odzbrojovacích prioritách.

V rámci Sekretariátu OSN se realizaci rozhodnutí Valného shromáždění v otázkách odzbrojení věnuje **Odbor pro otázky odzbrojení**. Nezávislé výzkumné činnosti v oblasti mezinárodní bezpečnosti se věnuje **Výzkumný institut OSN pro otázky odzbrojení (UNIDIR)**. Generální tajemník má svou **Poradní skupinu pro otázky odzbrojení**, která je zároveň správní radou UNIDIR.

Zbraně hromadného ničení**Jaderné zbraně**

Světovému společenství se soustavným úsilím podařilo uzavřít řadu mnohostranných dohod zaměřených na omezení jaderných arzenálů, vyloučení jejich rozmístění z určitých regionů a prostředí (jako jsou například vesmír nebo dna moří a oceánů), omezení šíření a ukončení testů. I přes tyto úspěchy zůstávají jaderné zbraně a jejich šíření největší hrozbou míru a velkou výzvou pro mezinárodní společenství.

Důležitými tématy v této oblasti jsou zejména nutnost snížení počtu jaderných zbraní, zajištění životaschopnosti režimu omezujícího další šíření těchto zbraní a zamezování vývoje a šíření balistických raket a raketových obranných systémů.

Dvoustranné dohody o jaderných zbraních. Je všeobecně přijímáno, že jaderné mocnosti nesou zvláštní odpovědnost za stabilitu mezinárodní bezpečnosti.

Během studené války a po jejím skončení podepsaly dvě hlavní jaderné mocnosti řadu úmluv, které hrozbu jaderného konfliktu výrazně omezily.

Dvoustranné dohody

Smlouva o omezení systémů protiraketové obrany (ABM) z roku 1972 omezovala počet protiraketových systémů USA a Sovětského svazu na jeden pro každou zemi. Podle demarkační dohody mezi USA a Ruskou federací z roku 1997 byly systémy ABM rozděleny na strategické, nebo-li ABM dlouhého doletu, na které se stále vztahuje zákaz, a na taktické, tedy ABM kratšího doletu, na které se zákaz nevztahuje.

Smlouva o likvidaci raket středního a kratšího doletu (INF) mezi USA a Sovětským svazem z roku 1987 zcela eliminuje jeden typ jaderných zbraní, který zahrnuje balistické rakety a střely s plochou dráhou letu odpalované z pozemních základen s dosahem 500 až 5500 km. Do konce roku 1996 byly všechny zbraně podléhající této smlouvě zlikvidovány.

Smlouva o snížení stavu strategických zbraní (START-1) mezi USA a Sovětským svazem z roku 1991 stanovila maximální počet 6 tisíc hlavic na 1 600 rozmístěných jaderných raket dlouhého doletu na obou stranách do roku 2001. Jedná se o třicetiprocentní snížení stavu oproti roku 1991.

Podle Lisabonského protokolu ke smlouvě START-1 byly Ruská federace, Bělorusko, Kazachstán a Ukrajina jako následnické státy Sovětského svazu povinny dodržovat ustanovení smlouvy START-1. Bělorusko, Kazachstán a Ukrajina měly ke smlouvě o nešíření jaderných zbraní (NPT) přistoupit jako nejaderné státy. Do roku 1996 odstranily ze svého území veškeré jaderné zbraně.

Ve druhé smlouvě o snížení stavu strategických jaderných zbraní (START-2) z roku 1993 se obě strany zavázaly snížit do roku 2003 počet jaderných raket dlouhého doletu na 3 500 a odstranit mezikontinentální balistické střely s několika samostatně naváděnými hlavicemi. Dohoda z roku 1997 posunula konečný termín pro zničení odpalovacích systémů (raketová síla, bombardéry a ponorky) na konec roku 2007.

Dne 24. května 2002 podepsali prezidenti Ruska a Spojených států *Smlouvu o omezení strategické ofenzivy (SORT)* známou jako Moskevská smlouva. Ta předpokládá snížení počtu rozmístěných jaderných hlavic na 1700 až 2200. Smlouva platí do prosince 2012 a může být prodloužena nebo zrušena se souhlasem obou stran.

Mnohostranné dohody. Smlouva o nešíření jaderných zbraní (NPT), která má ze všech multilaterálních odzbrojovacích smluv nejuniverzálnější charakter, byla k podpisu připravena v roce 1968 a v platnost vstoupila v roce 1970. NPT je základem celosvětového systému na omezování šíření jaderných zbraní a nezbytnou součástí procesu jaderného odzbrojení. V roce 2000 přijala hodnotící konference zemí, které NPT podepsaly, závěrečný dokument, v němž státy vlastníci jaderné

zbraně přijaly „jednoznačný závazek ... dosáhnout úplné likvidace svých jaderných arzenálů“.

Velké znepokojení mezinárodního společenství vyvolalo v roce 2003 rozhodnutí Korejské lidově demokratické republiky od smlouvy NPT odstoupit. Byl to první takový případ za 33 let existence smlouvy.

Kvůli možnosti ověřování závazků vyplývajících z NPT jsou signatářské země povinny souhlasit s jadernými bezpečnostními kontrolami ze strany Mezinárodní agentury pro atomovou energii (MAAE). V roce 2003 existovalo celkem 225 dohod o jaderné kontrole mezi 140 státy (a Tchaj-wanem) zahrnujících i 136 komplexních dohod o kontrolách vyplývajících z NPT.

V roce 1996 přijalo Valné shromáždění drtivou většinou hlasů Smlouvu o úplném zákazu jaderných zkoušek (CTBT). Trvalo čtyři desetiletí, než byla smlouva – navržená v roce 1954 – přijata. Rozšířila tak částečný zákaz jaderných zkoušek z roku 1963 na všechna prostředí. Smlouva předložená k podpisu v roce 1996 dosud nevstoupila v platnost. Ze 44 zemí (jejich seznam je v příloze II smlouvy), jejichž ratifikace je podmínkou, aby smlouva nabyla účinnosti, jich ještě 12 musí smlouvu podepsat nebo ratifikovat. Generální tajemník OSN svolal ve snaze urychlit zahájení platnosti CTBT tři konference, a to v letech 1999, 2001 a 2003.

Práce přípravného výboru Organizace pro úplný zákaz jaderných zkoušek (přípravný výbor CTBTO) se sídlem ve Vídni se účastní téměř 170 signatářských zemí. Přípravy probíhají na půdě prozatímního technického sekretariátu vytvořeného v roce 1997. Jeho cílem je zajistit, aby byl mezinárodní monitorovací systém plně funkční již v době, kdy smlouva vstoupí v platnost. V roce 2000 byla podepsána Úmluva o úpravě vztahů mezi OSN a přípravným výborem Organizace pro úplný zákaz jaderných zkoušek.

V září 2003 se ve Vídni uskutečnila Konference o usnadnění vstupu smlouvy CTBT v platnost, která přijala deklaraci zdůrazňující význam univerzální a účinné kontrolovatelné smlouvy jako hlavního nástroje všech aspektů jaderného odzbrojení.

Bezjaderné zóny. První bezjaderná zóna světa byla vytvořena v Latinské Americe a Karibské oblasti (podle Smlouvy z Tlatelolka). Smlouva nyní zahrnuje všechny státy regionu.

Následovaly tři další zóny – v jižním Tichomoří (Smlouva z Rarotongy, 1985), jihovýchodní Asii (Smlouva z Bangkoku, 1995) a v Africe (Smlouva z Pelindaby, 1996). Díky účinnosti těchto smluv má celá jižní polokoule bezjaderný status. V září 2002 se pět středoasijských zemí (Kazachstán, Kyrgyzstán, Tádžikistán, Turkmenistán a Uzbekistán) předběžně shodly na znění smlouvy o vytvoření bezjaderné zóny ve střední Asii. Existují rovněž návrhy na zřízení bezjaderných zón ve střední Evropě a v jižní Asii i na vytvoření zóny bez zbraní hromadného ničení na Blízkém východě. Uznáván je i koncept bezjaderných zemí. V roce 1998 podpořilo Valné shromáždění deklaraci Mongolska, které samo sebe prohlásilo za bezjadernou zónu.

Prevence šíření jaderných zbraní. Mezinárodní agentura pro atomovou energii (MAAE) hraje výsostnou úlohu ve snahách mezinárodního společenství o zastavení

šíření jaderných zbraní. Je globálním kontrolním orgánem k provádění jaderných inspekcí a ověřování civilních jaderných programů.

Na základě dohod uzavřených s jednotlivými státy navštěvují inspektori MAAE pravidelně jaderná zařízení za účelem ověření informací o umístění štěpného materiálu, kontrolují přístroje a monitorovací zařízení instalovaná MAAE a sledují evidenci jaderného materiálu. Každoročně vykoná 250 expertů MAAE kolem 2400 bezpečnostních inspekcí. Dohlížejí, aby jaderný materiál umístěný v 900 jaderných zařízeních v přibližně 70 zemích světa nebyl přesunován z legitimních mírových programů na vojenské účely.

Odstranění hrozby chemických a biologických zbraní

Se vstupem Úmluvy o zákazu chemických zbraní (CWC) v platnost v roce 1997 byl završen proces, který začal v roce 1925 tzv. Ženevským protokolem. Ten stanovil zákaz používání otravných plynů ve výzbroji armád. Úmluva CWC je prvním striktním kontrolním režimem mezinárodní kontroly zbraní (zahrnuje shromažďování informací o chemických zařízeních a pravidelné mezinárodní inspekce). Do srpna 2003 uskutečnila **Organizace pro zákaz chemických zbraní (OPCW)** (sídlí v nizozemském Haagu) téměř 1500 inspekcí v 56 signatářských zemích. Tyto inspekce označily 32 ze 61 deklarovaných zařízení na výrobu chemických zbraní za zničená nebo přestavěná na jiné účely. V roce 2003 se konalo první zvláštní zasedání konference členských zemí s cílem posoudit účinnost úmluvy. V roce 2000 byla podepsána smlouva o vztazích mezi OSN a OPCW.

Na rozdíl od CWC nepočítá Úmluva o zákazu biologických a toxických zbraních (BWC) z roku 1972 (v platnost vstoupila v roce 1975) s kontrolním mechanismem. Nicméně zúčastněné strany si jako opatření k budování důvěry každoročně vyměňují např. informace o vysoce rizikových biologických výzkumných zařízeních. Pátá hodnotící konference signatářských zemí úmluvy BWC stanovila v roce 2002 kalendář každoročních schůzek zástupců zemí a expertů až do další hodnotící konference v roce 2006.

Cílem těchto setkání je dosáhnout společných postojů a definovat efektivní postup pro zavádění BCW, vyšetřování případů použití biologických zbraní, zlepšení kontroly nad šířením infekčních chorob a uplatňováním pravidel činnosti vědeckých pracovníků.

Pro mnoho členských zemí OSN zůstává zdrojem obav vývoj v oblasti šíření **technologií balistických střel a protiraketových systémů**. Jednání o této otázce na mezinárodní úrovni probíhají z iniciativy generálního tajemníka OSN od roku 2002. Toto téma vyžaduje další zkoumání možných přístupů na národní, bilaterální, regionální i multilaterální úrovni.

Konvenční zbraně, budování důvěry a transparentnost

Malé (pěchotní) a lehké zbraně a praktické odzbrojování. Po ukončení studené války bylo mezinárodní společenství konfrontováno se záplavou vnitrostátních konfliktů v mnoha částech světa. Jako nejdostupnější zbraně se v nich uplatňovaly především malé a lehké zbraně. Přestože nejsou vlastní příčinou konfliktů, vyvolávají násilí, usnadňují využívání dětských bojovníků, brání humanitární pomoci

a oddalují obnovu a další rozvoj po skončení konfliktu. Podle odhadů probíhá 40 až 60 procent světového obchodu s malými pěchotními zbraněmi ilegálně.

Jako příspěvek k zastavení nadměrného hromadění a ilegálního transferu těchto zbraní sponzorovaly členské státy OSN v letech 1997 a 1999 vznik dvou expertních studií. V jejich důsledku byla svolána vůbec první mezinárodní Konference o nezákonném obchodu s pěchotními a lehkými zbraněmi, která se v roce 2001 konala na půdě OSN. Konference přijala akční program kroků na národní, regionální a celosvětové úrovni. Hodnotící konference v roce 2003 konstatovala, že akční program je účinný. V roce 2004 pak začala jednání o definici mezinárodního mechanismu, který by zemím umožňoval identifikovat a sledovat pohyb ilegálních malých a lehkých zbraní.

V roce 1996 vyzvalo Valné shromáždění členské státy k vytvoření skupiny, která by poskytovala pomoc zemím, které se potýkají s problémy v období po ukončení konfliktu. Skupina byla následně pověřena zkoumáním a podporou praktických odzbrojovacích kroků v postižených zemích. Na doporučení komise zřídila v roce 1998 generální tajemník OSN nadační fond na podporu projektů, jaký byl realizován např. v Albánii. Zde bylo obyvatelstvo motivováno k dobrovolnému složení zbraní výměnou za podporu komunálních projektů.

Ilegální obchod s malými zbraněmi má vliv na mnoho aspektů činnosti Spojených národů. Proto byl v roce 1998 přijat Koordinovaný postup proti pěchotním zbraním. Ten má zajistit, že systém OSN dokáže pokrýt co nejvíce aspektů kontroly pěchotních zbraní. Komplexní celosvětové úsilí zaměřené na kontrolu těchto zbraní probíhá také z iniciativy občanské společnosti, a to prostřednictvím výzkumů, podpory koordinovaných národních aktivit a celosvětovým prosazováním mezinárodní úmluvy o obchodu se zbraněmi.

Nášlapné miny. Stále větší šíření a používání pozemních nášlapných min po celém světě poutá značnou mezinárodní pozornost. V roce 1995 při úpravě Úmluvy o určitých konvenčních zbraních (CCW) – známé také jako Úmluva o nehumánních zbraních – vznikl Pozměněný protokol II, který vstoupil v platnost 3. prosince 1998. Omezuje některé způsoby použití a šíření nášlapných min a některé jejich typy (sebedestrukční a detekovatelné). K dodržování protokolu se dosud přihlásilo 69 zemí.

Skupina shodně uvažujících států sjednala dohodu o úplném zákazu všech nášlapných min – Úmluvu o zákazu používání, skladování, výroby a přemísťování nášlapných min a o jejich likvidaci (Konvence o zákazu min). Úmluva byla předložena k podpisu v roce 1997 a v platnost vstoupila 1. března 1999. K prosinci 2003 se k ní připojilo 134 zemí.

Úspěšné uplatňování obou těchto nástrojů vedlo k likvidaci zásob min, odmítnutí a snížení počtu nových obětí. Více než 90 zemí je v tuto chvíli zcela bez nášlapných min a 41 z 55 zemí, kde se miny vyráběly, produkci zastavilo. Další země, které nejsou součástí konvence, vyhlásily na použití a transfer nášlapných min jednostranné moratorium.

Nevybuchlá munice a jiné druhy min (MOTAPM). Přes nesporné úspěchy v oblasti nášlapných pozemních min se stále značné množství civilistů stává obětí jiné výbušné munice. MOTAPM mohou způsobit mimořádné škody i v malém množství. Když bude taková munice umístěna na strategicky významné místo, může jediná mina způsobit uzavření celé silnice a přerušit běžnou činnost.

Skupina vládních expertů zemí Úmluvy o určitých konvenčních zbraních nyní jedná o mechanismu nápravných kroků, které by v období po skončení konfliktu omezily rizika nevybuchlé munice.

Registr konvenčních zbraní. K posílení důvěry a bezpečnosti mezi státy schválilo Valné shromáždění v roce 1992 Registr konvenčních zbraní. Tento registr umožňuje dobrovolnou výměnu informací vlád o vývozu a dovozu sedmi typů zbraňových systémů: válečné lodě a ponorky, tanky, obrněná bojová vozidla, bojové letouny, útočné vrtulníky, dělostřelectvo a rakety a zařízení na odpalování raket. OSN každoročně vydává souhrn těchto údajů v oficiálním dokumentu, který je dostupný na internetových stránkách OSN. Do výměny informací se zapojilo již více než 160 zemí.

Boj proti nášlapným minám

Od 80. let se OSN snaží řešit problém, který představují desítky milionů smrtících nášlapných min ve více než šedesáti zemích světa. Každoročně tito „tiší zabijáci“ zmrzačí nebo zabijí tisíce lidí, převážně děti, žen a starších osob. V mnoha zemích přesto pokračuje používání min.

Problémem se zabývá *Úmluva o nehumánních zbraních* (1980) zaštiťovaná OSN, která byla roku 1996 rozšířena i na užívání min ve vnitřních konfliktech a požaduje, aby byly všechny miny odhalitelné. V roce 1997 vedlo společné úsilí skupiny členských států ke schválení historické *Úmluvy o zákazu používání, skladování, výroby a přemístování protipěchotních min a o jejich likvidaci*, která zakazuje výrobu, používání a export tohoto druhu zbraní.

Centrum OSN pro odstraňování min (UNMAS). Zaměřuje se na odstraňování min, šíření znalostí o minách, výcvik pro snižování rizika úrazu, na pomoc obětem a likvidaci zásob. Členské státy pověřují OSN organizací programů na odstraňování min v rámci mírových misí, mimořádných humanitárních akcí i v reakci na dlouhodobé problémy zapříčiněné minami a nevybuchlou municí. V roce 2003 podporovalo centrum UNMAS odstraňování min v Afghánistánu, Konžské demokratické republice, v bezpečnostní zóně mezi Etiopií a Eritreou, v Kosovu (Srbsko a Černá Hora), jižním Libanonu, Súdánu a bývalé jugoslávské republice Makedonii (viz www.mineaction.org).

Dalším globálním mechanismem na podporu transparentnosti ve vojenské oblasti je Systém OSN pro standardizované informace o vojenských výdajích, zavedený

v roce 1980. Do tohoto systému státy dobrovolně poskytují informace o vojenských výdajích na personál, vojenské akce, údržbu, dodávky, výstavbu, výzkum a vývoj. Dosud se do systému alespoň jednou zapojilo více než 110 států.

Prevence závodů ve zbrojení v kosmickém prostoru. Problematika vesmíru se na mezinárodních vyjednávacích fórech řeší ve dvou oddělených liniích: první se týká mírového uplatnění vesmírných technologií, druhá prevence závodů ve zbrojení. Tyto otázky se projednávají na půdě Valného shromáždění v rámci Výboru pro mírové využití vesmírného prostoru a jeho přidružených orgánů (viz níže) a v rámci Konference o odzbrojení. Diskuse vyústily v uzavření celé řady dohod týkajících se mírových i vojenských aspektů využití vesmíru.

Valné shromáždění vyzvalo na svém prvním mimořádném zasedání o odzbrojení v roce 1978 k mezinárodnímu jednání o zabránění militarizace vesmírného prostoru. Konference o odzbrojení se v rámci své agendy zabývá od roku 1982 „prevencí závodů ve zbrojení ve vesmíru“. V otázce mnohostranné dohody v této oblasti však dosud došlo jen k velmi malému pokroku. Příčinou jsou názorové rozdíly mezi státy.

Odzbrojení a rozvoj. OSN se již řadu let zabývá otázkou podpory hospodářského a sociálního rozvoje financovaného ze zdrojů získaných z procesu odzbrojování. V roce 1987 se na toto téma konala mezinárodní konference. Tato otázka má ale navzdory ukončení studené války stále malou podporu.

Regionální přístup k odzbrojení. Spojené národy podporují odzbrojovací iniciativy na regionální úrovni. Podporují uplatňování směrnic a doporučení pro regionální přístup k odzbrojení přijaté Komisí pro odzbrojení v roce 1993. OSN na tomto poli spolupracuje s vládními institucemi a uskupeními, např. s Africkou unií, Evropskou unií, Euroatlantickou radou pro partnerství, Ligou arabských států, Organizací amerických států, Organizací islámské konference, Organizací pro bezpečnost a spolupráci v Evropě a Paktem stability pro jihovýchodní Evropu. Spolupracuje i s mezinárodními, regionálními a místními nevládními organizacemi.

Informační a vzdělávací činnost v oblasti odzbrojení. V roce 2002 schválilo Valné shromáždění zprávu expertní skupiny pro vzdělávání v oblasti odzbrojení a prevenci dalšího šíření zbraní. Potvrdilo tak, že vzdělávání v oblasti odzbrojení je nedílnou součástí výchovy k míru a důležitým aspektem přípravy každého člověka k účasti na občanském životě. V letech 2003 a 2004 uskutečnila OSN ve spolupráci s Haagskou mírovou výzvou výchovný projekt orientovaný na mírovou problematiku a lehké zbraně, který se obracel k dětem a mládeži ve čtyřech zemích (Albánie, Kambodža, Niger a Peru). Úkolem bylo zvýšit znalosti a zájem na školách a přispět k omezení zločinnosti a násilí.

OSN dále provozuje Informační program o odzbrojení. Ten zahrnuje publikační činnost, organizování speciálních akcí, seminářů, diskusí, výstav a provoz obsahových internetových stránek (disarmament.un.org). Odzbrojovací grantový program OSN, který ustavilo Valné shromáždění v roce 1978, vyškolil více než 500 veřej-

ných činitelů ze 150 zemí, z nichž mnozí nyní působí ve vládních funkcích přímo souvisejících s odzbrojením.

Odzbrojení a gender. Podoba válek se v posledních letech změnila. Konflikty se nyní mnohem více dotýkají žen a dívek. OSN proto prosazuje hledisko gender i do odzbrojovacích aktivit.

MÍROVÉ VYUŽITÍ VESMÍRNÉHO PROSTORU

Organizace spojených národů svou činností usiluje o mírové využívání kosmického prostoru, z jehož výsledků budou těžit všechny národy světa. Tato otázka vyvstala brzy poté, kdy Sovětský svaz v roce 1957 vypustil první umělou družici Sputnik. Význam role OSN v této oblasti je založen na tvorbě mezinárodního práva pro vesmír a podpoře mezinárodní spolupráce v oblasti vesmírného výzkumu a technologií.

Hlavním mezivládním orgánem OSN v této otázce je **Výbor pro mírové využívání vesmírného prostoru**. Dohlíží na mezinárodní spolupráci, připravuje programy a řídí technickou součinnost OSN v této oblasti, podporuje výzkum a šíření informací a rozvoj mezinárodního práva pro otázky vesmíru. Byl ustaven v roce 1959 Valným shromážděním a tvoří jej 65 států. Má dva podvýbory, **Podvýbor pro vědu a techniku** a **Právní podvýbor**. Výbor pracuje na základě konsensu a předkládá doporučení Valnému shromáždění.

Právní nástroje

Práce Výboru pro mírové využívání vesmírného prostoru a jeho právního podvýboru vyústila k přijetí pěti právních dokumentů Valného shromáždění. Všechny jsou již v platnosti:

- *Smlouva o principech činnosti států při průzkumu a využívání vesmírného prostoru včetně Měsíce a dalších vesmírných těles (zvaná též Smlouva o vesmírném prostoru)* z roku 1966 stanoví, že výzkum vesmíru má být ku prospěchu všech států bez ohledu na jejich úroveň rozvoje. Smlouva se snaží zachovat vesmír jako prostor, který slouží celému lidstvu a může být svobodně využíván všemi státy výhradně k mírovým účelům a nemůže být nikým přivlastněn.
- *Smlouva o záchraně a návratu astronautů a objektů vypravených do kosmického prostoru (Smlouva o záchraně)* z roku 1967 zakotvuje zásady pomoci posádkám vesmírných lodí v případě nehody či nouzového přistání a stanovuje postupy návratu vesmírných objektů či jejich součástí do rukou států, které je do vesmíru vypustily, pokud se po přistání ocitnou mimo jejich území.
- *Úmluva o mezinárodní odpovědnosti za škody způsobené vesmírnými objekty (Úmluva o odpovědnosti)* z roku 1971 stanovuje, že stát, který vypustil objekt do vesmíru, je zodpovědný za škody, které tento objekt může způsobit zemskému povrchu, letícím letadlu či vesmírným objektům jiného státu nebo osobám a majetku, které se nacházejí na palubě vesmírných objektů.
- *Úmluva o registraci objektů vypuštěných do vesmíru (Úmluva o registraci)* z roku 1974 stanoví, že státy, které vypouštějí do vesmíru objekty, jsou povinny vést o nich záznamy a poskytovat informace Organizaci spojených národů. Úřad

pro otázky vesmíru na základě těchto informací vytváří registr těles vypuštěných do vesmíru, který je on-line na internetu (www.oosa.unvienna.org).

- *Dohoda o činnosti států na Měsíci a jiných vesmírných tělesech (Dohoda o Měsíci)* přijatá v roce 1979 rozvádí dále principy stanovené smlouvou z roku 1966 a stanoví regule pro budoucí výzkum a případnou těžbu nerostných surovin na vesmírných tělesech.

Valné shromáždění rovněž přijalo následující soubor zásad pro činnost ve vesmíru:

- *Zásady využívání umělých stacionárních družic pro mezinárodní přímé televizní vysílání* (1982).
- *Zásady výzkumu zemského povrchu z vesmíru* (1986).
- *Zásady využívání jaderné energie ve vesmíru* (1992).
- *Deklarace o mezinárodní spolupráci při výzkumu a využívání vesmíru ku prospěchu všech států, zvláště rozvojových* (1996).

Konference UNISPACE

OSN dosud svolala tři velké mezinárodní konference o otázkách výzkumu a mírového využití vesmíru. Všechny se konaly ve Vídni. První (1968) se zabývala praktickým přínosem kosmického výzkumu, a to i pro státy bez vlastního vesmírného programu, zejména státy rozvojové. Druhá konference (UNISPACE 82) byla odrazem rostoucího zapojení všech zemí do činnosti ve vesmíru. Hodnotila úroveň vědy a techniky pro výzkum vesmíru, posuzovala využívání kosmických technologií k dalšímu rozvoji a diskutovala o mezinárodní spolupráci.

Třetí konference (UNISPACE III), která se konala v roce 1999, vyústila v návrhy řady kroků týkajících se ochrany globálního životního prostředí a řízení přírodních zdrojů; využívání vesmírných aplikací pro lidskou bezpečnost, rozvoj a životní úroveň; ochrany vesmírného prostředí; přístupu rozvojových zemí k poznatkům o vesmíru a jejich výsledkům a vzdělávání. Konference se zúčastnili zástupci vlád, mezivládních institucí, občanské společnosti a poprvé i soukromého sektoru.

Z rozhodnutí Valného shromáždění si ve dnech 4. až 10. října každoročně připomínáme na podporu širšího povědomí o přínosu vědy a technologií využívaných ve vesmíru pro zkvalitnění lidského života **Světový týden vesmíru**. V roce 2004 proběhlo pětileté zhodnocení pokroku dosaženého v uskutečňování doporučení konference UNISPACE III.

Úřad pro otázky vesmíru

www.oosa.unvienna.org

Úřad pro otázky vesmíru se sídlem ve Vídni plní úlohu sekretariátu Výboru pro mírové využití vesmíru a poskytuje rozvojovým státům podporu ve využívání vesmírných technologií k dalšímu rozvoji.

Prostřednictvím Mezinárodního systému pro šíření informací o vesmíru poskytuje členským státům vědecké poznatky o vesmíru. Program OSN pro využití vesmírného prostoru slouží k technickému poradenství pro výzkum a testování a pořádá společné výcvikové programy v oblasti satelitní komunikace, meteorologie a vesmírného práva. Úřad je spolupracujícím orgánem Mezinárodní charty nazývané také Vesmír a katastrofy. To je mechanismus, který umožňuje organizacím systému OSN vyžádat si satelitní snímkování potřebné pro záchranou činnost při přírodních katastrofách.

Úřad poskytuje technickou podporu regionálním organizacím, které slouží k rozvoji schopností a znalostí vědců a odborníků v oblastech, které mohou přispívat k trvale udržitelnému rozvoji.

Úřad pro otázky vesmíru těsně spolupracuje s dalšími organizacemi, mezi něž patří např. Evropská kosmická agentura (ESA), Mezinárodní federace pro kosmonautiku (IAF), Výbor pro pozorovací stacionární družice (CEOS) či Výbor pro vesmírný výzkum (COSPAR). Jiné organizace OSN se zabývají otázkami komunikace ve vesmíru, družicové meteorologie či dálkového snímkování.

NEJNOVĚJŠÍ VÝVOJ

V publikacích, jako je tato, není možné s ohledem na rychlé změny v oblasti politiky a bezpečnosti být zcela aktuální. Aktuální vývoj proto sledujte na internetových stránkách OSN (www.un.org), především ve zpravodajské sekci (www.un.org/News).

EKONOMICKÝ A SOCIÁLNÍ ROZVOJ

KAPITOLA 3

EKONOMICKÝ A SOCIÁLNÍ ROZVOJ

Organizace spojených národů je nejvíce spojována s otázkami míru a bezpečnosti, ve skutečnosti ale proudí valná většina zdrojů OSN na podporu sociálního a ekonomického rozvoje. Tento závazek je také zakotven v Chartě OSN. Solidní životní úroveň všech lidí je ostatně základním předpokladem trvalého míru a bezpečnosti. Činnost OSN na podporu rozvoje má zásadní vliv na život milionů lidí na celém světě.

Mnoho hospodářských a sociálních změn, které se odehrály v posledních 50 letech, bylo výrazně ovlivněno činností OSN. Světová organizace definuje priority a cíle mezinárodní spolupráce v zájmu rozvoje a vytváření příznivého ekonomického prostředí.

Série Mezinárodních dekad OSN pro rozvoj, vyhlášených postupně od začátku 60. let, vedla ke stanovení různých cílů a vyzdvihování různých problémů v oblasti rozvoje, jejich smysl však zůstával shodný: mezinárodní společenství musí dospět ke snížení rozdílu mezi průmyslově vyspělými a rozvojovými zeměmi.

Od 90. let minulého století uspořádala OSN řadu mezinárodních konferencí, které se staly základnou pro formulování a prosazování klíčových cílů rozvoje. Z nich vzešla potřeba zahrnout do rozvojových programů i otázky postavení žen, lidská práva, trvale udržitelný rozvoj či ochranu životního prostředí. Nyní je pozornost upřena na uplatňování závazků z těchto konferencí.

Na Summitu tisíciletí v roce 2000 přijaly členské země tzv. Rozvojové cíle tisíciletí, rozsáhlý plán, v jehož rámci byly stanoveny dílčí cíle, jejichž dosažitelnost je měřitelná. Cíle jsou specificky zaměřeny na tyto oblasti: vymýcení extrémní chudoby a hladu, dosažení základního všeobecného vzdělání pro všechny, podpora rovnosti pohlaví a zlepšení postavení žen, snížení dětské úmrtnosti, zlepšení zdravotní péče o matky, potírání AIDS, malárie a jiných infekčních nemocí, dosažení trvale udržitelného rozvoje a vytvoření globálního partnerství pro rozvoj.

Mezinárodní diskuse o hospodářských a sociálních otázkách jasně ukazují, že bohaté i chudé země sdílejí zájem na řešení problémů přesahujících hranice jednotlivých států. Otázka postavení uprchlíků, organizovaný zločin, AIDS nebo pašování drog jsou považovány za globální problémy, které vyžadují koordinovaný postup. Dlouhodobá chudoba a nezaměstnanost v jednom regionu má rychlý dopad i v jiných oblastech. Podobně se projevují i důsledky ekonomické globalizace: finanční nestabilita v jedné zemi se téměř okamžitě projeví na trzích mnoha jiných zemí.

Mezi státy rovněž sílí shoda v tom, že demokracie, lidská práva, přímá účast na rozhodování a lepší postavení žen podporují hospodářský a sociální rozvoj.

KOORDINACE ROZVOJOVÉ ČINNOSTI

Přes zřetelný pokrok existuje ve světě i nadále značná ekonomická a sociální nerovnost. Omezení chudoby a nerovnosti v jednotlivých státech i na mezinárodní úrovni zůstává jedním ze základních cílů OSN.

Globalizace pro všechny

V Deklaraci tisíciletí, přijaté v září 2000, zdůraznili vedoucí představitelé států světa, že stěžejním úkolem mezinárodního společenství je to, aby se globalizace stala pozitivní silou ve prospěch všech.

Podobně argumentuje i generální tajemník Kofi Annan ve své zprávě *My národy: role OSN ve 21. století*, kterou předložil Summitu tisíciletí. Výhody globalizace jsou podle generálního tajemníka zřejmé: rychlejší ekonomický růst, vyšší životní úroveň, nové příležitosti pro jednotlivce i státy. Zároveň s tím však nastává i opačný pohyb, neboť přednosti globalizace jsou nerovně rozděleny a globální trh zatím nestojí na pravidlech, která by vycházela ze společných sociálních cílů.

Nadnárodní firmy by se měly řídit globální konceptem podnikání a uplatňovat ho ve všech místech působení. Koncept předpokládá uplatňování rovnocenných pracovních podmínek, respekt k lidským právům i ohled na ochranu životního prostředí.

Úkolem OSN je zajistit, aby globalizace nepřinášela prospěch jen úzké skupině vyvolených, ale všem. Do tohoto procesu musí být zapojeni všichni aktéři globalizace: občanská společnost, soukromý sektor, zvolení zástupci parlamentů, místní samospráva, vědci i učitelé.

„Musíme vždy brát v potaz člověka a jeho zájmy,“ řekl Kofi Annan na Summitu tisíciletí. „Teprve tehdy globalizace přestane být exkluzivním procesem a umožní každému, aby využil příležitostí, které skýtá.“

Systém světové organizace podporuje své ekonomické a sociální cíle na mnoha úrovních: vytváří programy, poskytuje vládám poradenství v oblasti rozvojových strategií, určuje mezinárodní normy a standardy a zajišťuje finanční zdroje pro rozvojové programy (jejich hodnota přesahuje 30 miliard USD ročně). Činnost organizací a programů OSN tak ovlivňuje život lidí na celém světě.

Ekonomická a sociální rada (ECOSOC) je orgánem pro koordinaci hospodářské a sociální činnosti OSN a přidružených odborných organizací. ECOSOC je rovněž hlavním jednacím fórem pro řešení mezinárodních ekonomických a sociálních otázek.

Výbor pro rozvojové otázky působí v rámci ECOSOC a tvoří ho 24 nezávislých expertů. Slouží jako poradní orgán pro ekonomické, sociální a ekologické problémy. Je rovněž pověřen stanovováním kritérií pro status *nejméně rozvinuté země* (LDC).

Rozvojová skupina OSN sestává z různých odborů Sekretariátu OSN, rozvojových fondů a programů a přispívá k řízení a koordinaci světové organizace v oblasti rozvoje. Cílem činnosti skupiny je zlepšení koordinace mezi plánováním a výkonnými programy.

V rámci Sekretariátu OSN působí **Odbor pro ekonomické a sociální otázky (DESA)**. Sbírá ekonomická a sociální data, která podrobuje zkoumání a analýze. Výsledky své práce poskytuje členským zemím.

Sdílení cenných informací z oblasti ekonomického a sociálního rozvoje zajišťují v oblastech svého působení také regionální ekonomické komise OSN pro Afriku, Asii a Tichomoří, Evropu, Latinskou Ameriku a Karibskou oblast a pro Asii.

Koordinaci rozvojové činnosti se věnují **fondy a programy OSN a specializované agentury OSN**. Jejich práce je jedním z klíčových předpokladů splnění Rozvojových cílů tisíciletí.

Konkurenční výhody OSN

Přednosti systému OSN v oblasti rozvoje:

- Univerzálnost: každý stát má slovo v rozhodovacím procesu.
- Neustrannost: OSN nereprezentuje žádný specifický národní či obchodní zájem, a může tak se státy a jejich obyvateli rozvíjet zvláštní vztahy založené na důvěře nezátížené postranními úmysly.
- Globální dosah: OSN disponuje nejrozsáhlejší světovou sítí poboček v zemích všech kontinentů pro poskytování rozvojové pomoci.
- Široký mandát: zahrnuje rozvoj, bezpečnost, humanitární pomoc, lidská práva a životní prostředí.
- Závazek vůči lidu Spojených národů.

EKONOMICKÝ ROZVOJ

V posledních několika desetiletích zaznamenal svět nebývalý hospodářský rozvoj, avšak tvorba bohatství a prosperity probíhaly velmi nerovnoměrně. Ekonomická nerovnováha tak dnes přispívá ke zhoršování sociálních problémů a politické nestability prakticky ve všech částech světa. Konec studené války a urychlený nástup globálního trhu nevyřešily dlouhodobé problémy chudoby, zadluženosti, zaostalosti a obchodní nerovnováhy.

Jedním ze stěžejních principů činnosti OSN je přesvědčení, že hospodářský rozvoj všech zemí světa je nejjistější zárukou politické, ekonomické a sociální stability. Je znepokojující, že přes 60 procent světové populace (převážně v Asii, Africe, Latinské Americe a Karibské oblasti) musí vyjít s méně než dvěma americkými dolary na den. Asi 860 milionů lidí je negramotných, více než 100 milionů dětí nemůže chodit do školy, miliarda lidí nemá přístup k nezávadné pitné vodě, přibližně 2,4 miliardy lidí (více než třetina populace planety) žije v nevhodných hygienických podmínkách. Na konci roku 2002 bylo na světě 180 milionů nezaměstnaných a 550 milionů lidí pracovalo za méně než jeden dolar za den.

OSN je jedinou institucí, jejíž úkolem je hledat cesty k zajištění solidní životní úrovně pro všechny, trvale udržitelného rozvoje, k odstranění chudoby, spravedlivému fungování trhu a odstraňování zahraniční zadluženosti států. OSN usiluje o přijetí takové makroekonomické politiky, která pomůže současnou nerovnováhu odstranit. Na celém světě se světová organizace snaží bojovat proti chudobě, snižovat dětskou úmrtnost, chránit životní prostředí, zlepšovat postavení žen a bránit lidská práva.

Oficiální rozvojová pomoc

Programy a půjčky finančních institucí OSN mají obrovský vliv na ekonomiky rozvojových zemí. Týká se to především tzv. nejméně rozvinutých států (LDC), mezi něž spadá 49 zemí. Extrémní chudoba a zadluženost jim znemožňují podílet se na globálním hospodářském růstu a rozvoji. Těmto státům, z nichž většina se nachází v Africe, věnují programy pomoci OSN zvýšenou pozornost.

Malé ostrovní rozvojové státy, vnitrozemské rozvojové státy a země s ekonomikami v procesu transformace jsou rovněž postiženy problémy a vyžadují zvláštní pozornost mezinárodního společenství. Také tyto státy potřebují přednostní přístup k programům pomoci OSN a oficiální rozvojové pomoci (ODA) členských zemí OSN.

V roce 1970 stanovilo Valné shromáždění cíl zvýšení rozvojové pomoci ODA na 0,7 procenta hrubého národního důchodu (HND). Řadu let se pomoc vyspělých zemí pohybovala přibližně na polovině stanovené úrovně. V průběhu 90. let klesla úroveň ODA na své minimum. Ve stejném období ale došlo ke zvýšení podílu ODA určeného na základní sociální služby – ze čtyř procent celkové poskytnuté ODA v roce 1995 na 14 procent v roce 2000. Více než čtyři pětiny pomoci již nebylo vázáno na zakoupení zboží či služeb v dárcovské zemi.

Po roce 2000 začala úroveň pomoci ODA růst. V roce 2003 činila celková zahraniční rozvojová pomoc 68,5 miliardy dolarů, historicky nejvíce v nominálních i reálných hodnotách.

Plánované úrovně 0,7 procenta HND dosud dosáhlo pět zemí: Dánsko, Lucembursko, Nizozemsko, Norsko a Švédsko. Tyto země rovněž splnily závazek, že 0,15 procenta jejich HND bude určeno ve prospěch nejméně rozvinutých zemí.

Mezinárodní konference o financování rozvoje, která proběhla v roce 2002 v mexickém Monterrey, vyústila v závazek největších dárců navýšit zahraniční rozvojovou pomoc. Hledaly se také cesty, jak pomoci soustředit pozornost zahraniční na otázky chudoby, vzdělání a zdraví.

Oficiální rozvojová pomoc OSN přichází ze dvou zdrojů: z grantové pomoci OSN a z půjček od finančních institucí systému OSN (Světová banka či Mezinárodní fond pro zemědělský rozvoj /IFAD/).

Světová banka poskytla v roce 2003 na rozvojové programy ve více než stovce rozvojových zemí 18,5 miliardy USD. IFAD poskytuje každoročně prostřednictvím půjček a grantů okolo 450 milionů dolarů. Od svého vzniku v roce 1977 financoval IFAD celkem 633 projektů: 7,7 miliardy USD poskytl ve formě půjček, 35,4 milionu dolarů v grantech. Vedle těchto institucí působí ještě Mezinárodní měnový fond (MMF), který zajišťuje životaschopnost mezinárodního měnového a peněžního systému pomocí konzultací, technické pomoci a půjček.

Financování rozvojové pomoci OSN dosáhlo historického vrcholu v roce 2001 částkou 7,1 miliardy USD, tedy o 17 procent více než v předcházejícím roce.

Mezinárodní konference o financování rozvoje*www.un.org/esa/ffd*

Mezinárodní konference OSN o financování rozvoje se konala od 18. do 22. března 2002 v mexickém Monterrey. Zúčastnilo se jí 50 nejvyšších představitelů států, více než 200 ministrů i významných zástupců soukromého sektoru, občanské společnosti a všech důležitých mezivládních finančních, obchodních a peněžních organizací.

Konference v Monterrey byla prvním fórem pro výměnu názorů o globálních hospodářských problémech mezi čtyřmi sférami společnosti – vládami, občanskými sdruženími, obchodními kruhy a mezinárodními organizacemi. Na 800 delegátů jednalo v rámci dvanácti kulatých stolů, jejich moderátory byli šéfové států, vedoucí představitelé Světové banky, Mezinárodního měnového fondu, Světové obchodní organizace i regionálních rozvojových bank, ministři financí, obchodu i zahraničních věcí. Výsledkem konference byla Monterreyská dohoda (*Monterrey Consensus*), která definuje nový přístup k financování mezinárodní pomoci.

Valné shromáždění v souvislosti s tím obnovilo jednání na podporu mezinárodní spolupráce. To zahrnuje dialog o strategických rozhodnutích s účastí příslušných autorit, zavádění výsledků konference do praxe i zhodnocení, zda mezinárodní měnový, finanční a obchodní systém odpovídá současným potřebám rozvoje.

Valné shromáždění se rovněž usneslo, že zástupci ECOSOC, Světové banky, Mezinárodního měnového fondu a Světové obchodní organizace se každoročně sejdou na jarních zasedáních a budou hodnotit nejnovější vývoj.

Čtvrtá ministerská konference Světové obchodní organizace (WTO) se konala v katarském městě Doha v roce 2001 a věnovala se kromě jiného nutnosti zajistit prostředky k realizaci udržitelného rozvoje. Pátá ministerská konference WTO proběhla v mexickém Cancúnu v září 2003 a zabývala se naplňováním deklarace z Doha.

Podpora rozvoje ve světě

Rozvojový program OSN (UNDP) je rozvojovou agenturou pro třetí svět. Mezi jeho hlavní cíle činnosti patří snížit do roku 2015 na polovinu počet chudých lidí. Poskytuje poradenství v oblasti rozvoje a pomáhá budovat institucionální kapacity potřebné k vyrovnanému hospodářskému růstu.

UNDP má 166 poboček v zemích celého světa. *Pomoci lidem, aby si dokázali pomoci sami* je hlavním mottem jeho aktivit. Podílí se na řešení následujících problémů: zavádění demokracie, boj proti chudobě, předcházení krizím, obnova po ozbrojených konfliktech a přírodních katastrofách, nakládání s energiemi, ochrana

životního prostředí a udržitelný rozvoj, využívání informačních technologií pro rozvoj, boj proti šíření HIV/AIDS. V každé z těchto oblastí se zasazuje o dodržování lidských práv a zlepšení postavení žen.

Většina fondů UNDP plyne do nejhudších zemí. V roce 2002 byl počet lidí žijících v extrémní chudobě, tedy s příjmem, který je v přepočtu nižší než 1 USD na den, téměř 1,2 miliardy. Financování UNDP dosáhlo v tomtéž roce historicky nejvyšší úrovně 2,8 miliardy dolarů. Příspěvky do jeho fondů jsou dobrovolné a poskytuje je téměř všechny státy světa. Země, které pomoc UNDP přijímají, přispívají formou zajištění personálu, budov, zařízení a zásobování.

UNDP v zájmu maximální efektivity globálních rozvojových zdrojů koordinuje své aktivity s ostatními organizacemi OSN a mezinárodními finančními institucemi. Regionální úřady UNDP využívají potenciál místních lidí a nevládních organizací. Sedmdesát pět procent programů podporovaných UNDP je prováděno místními organizacemi.

Spolu se Světovou bankou a Programem OSN pro životní prostředí je UNDP jedním z hlavních partnerů **Světového fondu životního prostředí** a sponzorem společného **Světového programu OSN pro HIV/AIDS (UNAIDS)**.

Půjčky ve prospěch rozvoje

Světová banka, známá též jako **Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj (IBRD)**, poskytuje ve více než stovce rozvojových zemích finanční, technickou a odbornou pomoc ve prospěch snižování chudoby. V současnosti se podílí na 1800 projektech prakticky v každém odvětví a v každé rozvojové zemi.

Je jedním z největších zdrojů rozvojové pomoci na světě a pomáhá zemím třetího světa budovat školy a zdravotnická zařízení, rozvádět pitnou vodu a elektřinu, bojovat proti nemocem a chránit životní prostředí.

Banka půjčuje dvěma způsoby: první je určen bohatším rozvojovým zemím, které si mohou dovolit brát úvěry od komerčních ústavů, avšak jen za vysoké úrokové sazby. Těmto zemím IBRD poskytuje půjčky se splátkovým kalendářem, který je delší, než kdyby si půjčily od komerčních bank (15 až 20 let s tří až pětiletým odkladem splácení). Půjčky lze využít na financování zvláštních programů na snižování chudoby, zajišťování sociálních služeb, na ochranu životního prostředí či podporu hospodářského růstu. V roce 2003 poskytla Světová banka úvěry v souhrnné výši 11,2 miliardy USD na celkem 99 projektů ve 37 zemích. IBRD má světový rating AAA a téměř všechny své zdroje získává prodejem dluhopisů a obligací na světových finančních trzích.

Druhý typ půjček je určen pro nejhudší země, které se na finančních trzích netěší potřebné důvěře a nejsou ani schopny splácet tržní úroky. Půjčování těmto státům probíhá prostřednictvím přidružené organizace Světové banky, **Mezinárodní asociace pro rozvoj (IDA)**. Příspěvky IDA poskytuje převážně 40 nejbohatších členských zemí. Úvěry IDA jsou prakticky bezúročné půjčky splatné za 35 až 40 let s desetiletým odkladem splatnosti. V roce 2003 poskytla IDA 7,3 miliardy dolarů na financování 141 projektů v 55 nejhudších zemích. Je největším zdrojem bezúročných půjček na světě.

Afrika – priorita OSN

V souladu se zájmy mezinárodního společenství považuje OSN kritickou sociální a hospodářskou situaci v Africe za prioritní oblast svého zájmu. Závazek podpory rozvoje afrického kontinentu naplňuje realizací zvláštních programů určených k řešení problémů zadluženosti a splácení úroků, projektů na zvyšování objemu přímých zahraničních investic, posilování soběstačnosti jednotlivých států, řešení nedostatku domácích zdrojů pro rozvoj, posilování integrace afrických zemí do mezinárodního obchodu a boj proti HIV/AIDS.

V roce 1996 schválilo Valné shromáždění zvláštní iniciativu OSN pro Afriku (UNSI). Jejím cílem je posílit státní i regionální instituce ve prospěch vytváření nových pracovních míst jako součást boje proti chudobě. Iniciativa UNDP Afrika 2000 je zaměřena na podporu venkovských žen. UNICEF, UNESCO a Světová banka se zaměřují na zkvalitňování základního školství v zemích s nízkou školní docházkou.

Iniciativa Valného shromáždění pro Afriku byla ukončena v roce 2002 a nahrazena programem Nové partnerství pro rozvoj Afriky (NEPAD). Ten v roce 2001 zahájila a řídí Organizace africké jednoty (nyní Africká unie).

Program OSN pro HIV/AIDS (UNAIDS) zintenzivnil svou kampaň proti této epidemii v Africe. Do boje se zapojují vlády, regionální organizace, nevládní organizace i soukromý sektor, včetně farmaceutických firem.

Generální tajemník a orgány OSN podněcují vyspělé země, aby odstranily překážky pro hospodářský rozvoj Afriky, zejména odpuštěním dluhů, snížením tarifů zdražujících africký export a posílením rozvojové pomoci ODA.

Pravidla Světové banky umožňují půjčovat pouze vládám členských států, banka ale úzce spolupracuje i s místními komunitami, nevládními organizacemi a soukromými společnostmi. Projekty jsou cíleny především na pomoc nejchudším vrstvám obyvatelstva. Banka podněcuje vlády ke spolupráci s nevládními organizacemi a občanskou společností s cílem posílit účast obyvatel, jimž je pomoc určena. Nevládní organizace spolupracují přibližně na polovině projektů Světové banky.

Světová banka podporuje soukromý sektor, prosazuje stabilní hospodářskou politiku, vyrovnané státní finance a odpovědné způsoby výkonu vlády. Podporuje oblasti, ve kterých se rychle prosazuje soukromý sektor – finance, energetiku, telekomunikace, informační technologie, těžbu ropy a plynu. Pravidla Světové banky sice zakazují udělovat přímé půjčky soukromému sektoru, činit tak ale může její přidružená organizace **Mezinárodní finanční korporace (IFC)**, která byla založena právě za tímto účelem. Další přidruženou organizací Světové banky je **Multilaterální úřad pro garanci investic (MIGA)**, který poskytuje pojištění investic (garance) těm, kteří chtějí investovat v rozvojových státech.

Světová banka se však více než půjčování peněz věnuje přímým aktivitám. Běžně například poskytuje technickou pomoc při projektech, které financuje. Každoročně financuje několik projektů zaměřených výhradně na odborné poradenství a zaškolování. Zaučuje také personál v zemích, které obdržely půjčku, jak rozvojové programy uvádět do praxe.

V oblasti trvale udržitelného rozvoje podporuje Světová banka projekty výsadby lesů v oblastech postižených odlesňováním, programy na omezování znečištění a zásahů do krajiny, na podporu zemědělství, udržování zdrojů pitné vody, zlepšování hygieny a ochrany přírodních zdrojů. Je hlavním sponzorem Globálního fondu pro životní prostředí. V posledních letech vložila Světová banka významné částky do **Iniciativy snížení dluhů pro vysoce zadlužené země (HIPC)**, díky níž bylo 26 zemím snížen dluh, který jim v konečném důsledku ušetří až 41 miliard USD. Je rovněž největším dlouhodobým sponzorem programů boje proti HIV/AIDS, do něhož přispívá 1,3 miliardy dolarů, z čehož je polovina určena pro subsaharskou Afriku.

Půjčky ve prospěch stability

Mezinárodní měnový fond (MMF) se na státy obrací v případech, kdy vnitřní či vnější faktory vážně ohrožují jejich platební bilanci, fiskální stabilitu a schopnost splácet dluhy. Mezinárodní měnový fond vypracuje doporučení, jak překonat problémy, a v mnoha případech věnuje finanční zdroje na podporu reformních programů.

Členové s problematickou platební bilancí obvykle využijí prostředků Mezinárodního měnového fondu tak, že „nakoupí“ rezervní aktiva – ve formě měn dalších členských států či SDR (umělá měna MMF) – za svou vlastní měnu. MMF potom na tuto operaci uvalí poplatkový režim a vyžaduje, aby si členové své měny ve stanovené lhůtě odkoupili zpátky.

Hlavní činnosti MMF:

- **Záložní dohody** (Stand-by Arrangements) – pohotovostní půjčky, které pomáhají řešit krátkodobou platební nerovnováhu pramenící z dočasného či cyklického deficitu. Musí být splaceny do pěti let.
- **Prodloužené úvěry** (Extended Fund Facility) – určeno na krytí střednědobých programů umožňujících překlenutí potíží s platební bilancí vyplývajících z makroekonomických a strukturálních problémů; úvěr musí být splacen do deseti let.
- **Facilita pro snížení chudoby a na podporu růstu** – nástroj určený zemím s nízkými příjmy, jehož jednoznačným účelem je snižování chudoby. Oprávnění členové si mohou půjčit až 140 procent své kvóty v průběhu tří let (ve výjimečných případech to může být až 185 procent). Půjčky jsou zatíženy půlprocentním úrokem, začínají se splácet po pěti a půl letech a splaceny musí být do deseti let od vyplacení peněz.
- **Kompenzační finanční facilitata** (Compensatory Financing Facility) – poskytuje včasnou finanční pomoc členským státům postiženým dočasným exportním schodkem či mimořádnými náklady na dovoz obilovin.

- **Nouzové úvěrové linky** (Contingent Credit Lines) – zemím, jejichž domácí situace a hospodářská politika jsou v podstatě v pořádku, mohou poskytnout rychle dostatek zdrojů v případě, že by propukla krize.
- **Dodatečná rezervní facilitá** (Supplemental Reserve Facility) – poskytuje finanční pomoc v případě mimořádných potíží v platební bilanci, způsobených velkými krátkodobými finančními potřebami, které vznikly z náhlé a ochromující ztráty důvěryhodnosti trhu. Zpětné odkupy se očekávají do 1 až 1,5 roku, avšak mohou být prodlouženy až na tři roky.

Za účelem oddlužení těžce zadlužených chudých zemí uplatňujících racionální hospodářskou politiku poskytují způsobilým zemím MMF a Světová banka výjimečnou pomoc v rámci Iniciativy těžce zadlužených zemí (HIPCI). Pomáhají jim tak snížit vnější dluh na udržitelnou úroveň, což jim umožní dluhy splácet bez potřeby dalšího zadlužování. Jedná se o komplexní způsob úlev, do něhož jsou zapojeny multilaterální, oficiální, bilaterální i komerční věřitelé.

Dohled nad celým procesem vykonává MMF tak, že pravidelně vyhodnocuje měnovou politiku svých členů pomocí komplexní analýzy celkové hospodářské situace a politiky jednotlivých členů. Provádí také každoroční hodnocení prostřednictvím konzultací s jednotlivými státy; dvakrát za rok provádí multilaterální průzkum; regionální dohled prostřednictvím diskusí s regionálními uskupeními, provádí preventivní a programové monitorování i v situaci, kdy země nevyužívá zdroje IMF.

Mezinárodní měnový fond poskytuje technickou pomoc v několika široce vymezených oblastech: vytváření a provádění fiskální a měnové politiky, budování institucí jako např. centrálních bank či ministerstev financí a sběr a zpracování statistických údajů. Poskytuje rovněž školení pracovníků členských států v institutech Mezinárodního měnového fondu ve Washingtonu, Abidžanu, Singapur a ve Vídni.

Investice a rozvoj

Přímé zahraniční investice zažívají nebyvalý rozmach a ekonomiky rozvojových států se tomuto druhu investic otevírají ve stále větší míře. Některé organizace systému OSN tento vývoj monitorují (např. FAO, UNDP a UNIDO) a pomáhají vládám rozvojových zemí přilákat zahraniční investice.

Dvě přidružené organizace Světové banky – Mezinárodní finanční korporace a Multilaterální úřad pro garanci investic – podporují příliv investice do rozvojových států.

Mezinárodní finanční korporace (IFC) pomáhá vládám vytvářet podmínky, které podporují přísun domácího i zahraničního kapitálu a úspor. IFC stimuluje soukromé investice do třetího světa poukazováním na to, že investice do těchto míst mohou být výnosné. Do roku 2002 věnovala ze svých vlastních zdrojů 34 miliard dolarů a od svého založení v roce 1956 se postarala o poskytnutí dalších 21 miliard formou úpisů a půjček pro celkem 2 825 firem ve 140 rozvojových zemích.

Multilaterální úřad pro garanci investic (MIGA) je investiční pojišťovací pobočkou Světové banky. Jejím úkolem je usnadňovat přísun soukromých investic do členských rozvojových států tím, že investorům poskytuje dlouhodobé záruky

proti riziku konfiskace, pohybů měny, války či občanských nepokojů a také poskytováním konzultačních služeb. Poskytuje podpůrné programy, šíří informace o investičních příležitostech a poskytuje technickou pomoc na posílení propagační činnosti jednotlivých států. Od svého vzniku v roce 1988 poskytla celkem 650 záruk na projekty v 85 rozvojových zemích a zprostředkovala 50 miliard USD v přímých zahraničních investicích.

Konference OSN o obchodu a rozvoji (UNCTAD) pomáhá rozvojovým zemím a státům v přechodu od centrálně regulované ekonomiky k volnému trhu získávat přímé zahraniční investice a zlepšit vlastní investiční prostředí. Pomáhá vládám lépe porozumět globálním trendům v přímých zahraničních investicích a vzájemnému vztahu mezi přímými zahraničními investicemi, obchodem, technologiemi a rozvojem. Výsledky práce UNCTAD jsou zveřejňovány v každoročních zprávách o vývoji zahraničních investic (*World Investment Report, Investment Policy Reviews, World Investment Directory*).

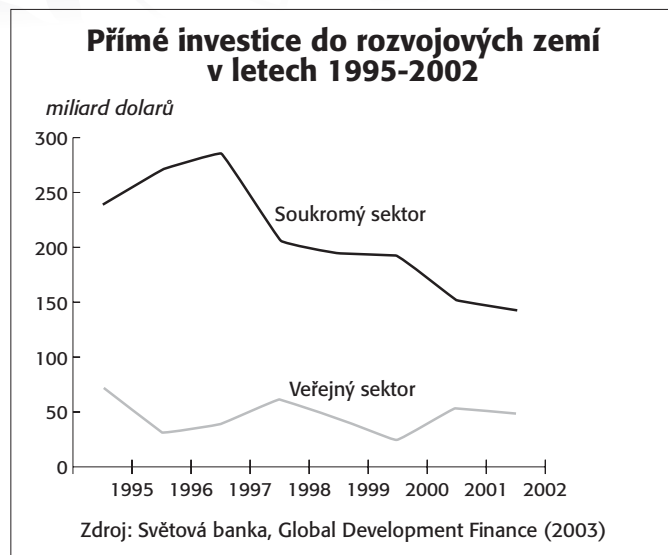
Přímé zahraniční investice a rozvoj

Přímé zahraniční investice zůstávají hnací silou světového hospodářství. Pokračující rozmach investic poukazuje na klíčovou roli nadnárodních korporací v průmyslově vyspělém i rozvojovém světě. Zpráva World Investment Report z roku 2003 uvádí:

- Přímé zahraniční investice nadnárodních společností dosáhly v roce 2000 úrovně 1393 miliard USD, v roce 2002 klesly na 650 miliard.
- Počet nadnárodních společností dále roste – 64 tisíc v roce 2002.
- Zhruba 870 000 zahraničních dceřinných společností světových nadnárodních firem prodalo v roce 2002 zboží a služby v hodnotě asi 18 bilionů dolarů, což je více než dvojnásobek objemu světového exportu. Mezinárodní výroba se tak stala významnější než mezinárodní obchod.
- Sto největších nefinančních nadnárodních korporací si drží v globálním výrobním systému dominantní postavení. V roce 2001 disponovaly zahraničními aktivy v hodnotě 3 bilionů dolarů a jejich zahraniční prodej činil 2 biliony. Ve svých zahraničních pobočkách zaměstnávaly 7 milionů lidí.
- Na seznamu 100 největších korporací světa byly v roce 2001 čtyři společnosti z rozvojového světa (měřeno zahraničními aktivy): Hutchinson Whampoa Limited (Hong Kong, Čína), Singtel Ltd. (Singapur), Cemex S.A. (Mexiko) a LG Electronics Inc. (Korejská republika).

Obchod a rozvoj

Mezinárodní obchod od počátku 90. let rychle roste průměrným tempem 6,5 procenta ročně, což mnoha rozvojovým státům umožňuje dosahovat výrazného růstu a prosperity. Stále však přetrvává velká nerovnost mezi zeměmi a mnoho nejchudších států se na mezinárodním obchodu podílí jen zcela bezvýznamnou měrou.

Cílem **Konference OSN o obchodu a rozvoji (UNCTAD)** je zapojit všechny státy do globálního obchodu. UNCTAD podporuje maximalizaci objemu obchodu a zlepšování investičních a rozvojových možností rozvojových zemí. Pomáhá jim vyrovnat se s problémy globalizace a učinit z nich rovnocenné účastníky světové ekonomiky.

Hlavní náplň činnosti UNCTAD:

- zkoumá trendy v globální ekonomice a hodnotí jejich dopad na rozvoj;
- pomáhá rozvojovým státům, zvláště těm nejméně rozvinutým, maximalizovat pozitivní dopad globalizace a liberalizace tím, že je zapojuje do mezinárodních obchodních jednání;
- analyzuje globální trendy v tocích přímých zahraničních investic a jejich vliv na obchod, technologie a rozvoj;
- pomáhá rozvojovým zemím přilákat investice;
- pomáhá rozvojovým zemím v rozvoji podnikání;
- pomáhá rozvojovým zemím a státům s transformujícím se hospodářstvím zvyšovat efektivitu služeb na podporu obchodu.
- podporuje rozvoj podnikání (zvláště drobných a středních firem) prostřednictvím mezinárodních diskusí a technické spolupráce. **Komise pro rozvoj a podporu obchodní činnosti a podnikání** formuluje a uvádí do praxe efektivní strategie podnikání.

Podpora rovných příležitostí v obchodu

Mezivládní jednání pod záštitou UNCTAD vyústily v následující normy a ustanovení:

- Dohoda o generalizovaném systému preferencí (GSP, 1971), který zajišťuje výhodné celní sazby pro export některých rozvojových zemí do průmyslově vyspělých států v hodnotě přesahující 70 miliard USD ročně.
- Dohoda o Globálním systému obchodních preferencí mezi rozvojovými státy (GSTP, 1989).
- Mezinárodní dohody o komoditách (kakao, cukr, přírodní kaučuk, juta a jutové výrobky, tropické dřevo, cín, olivový olej a pšenice).
- Vytvoření společného komoditního fondu, který finančně jistí mezinárodní akciové operace a výzkum a rozvoj v oblasti komoditních projektů.
- Dlužní úlevy: od roku 1978, kdy byla schválena úmluva o retroaktivní úpravě úvěrových podmínek ODA pro nejchudší rozvojové země, využilo více než 50 rozvojových zemí dlužních odpisů v celkové hodnotě 6,5 miliardy USD.
- Směrnice pro mezinárodní úpravu splátkového režimu dluhů (1980).
- Globální dohoda o spolupráci v oblasti tranzitní dopravy mezi vnitrozemskými a přímořskými rozvojovými státy a dárcovskými organizacemi (1995).
- Úmluva OSN v oblasti námořní dopravy: Kodex chování lodních dopravců (1974), Dohoda o námořní přepravě zboží (1978), Mezinárodní dohoda o přepravě zboží (1980), o podmínkách registrace lodí (1986) a o námořních retenčních právech a zástavách (1993).

V rámci UNCTAD vznikl také zatím jediný kodex hospodářské soutěže. Jedná se o dohodu z roku 1980, která stanovuje soubor zásad a pravidel, jak kontrolovat restriktivní obchodní praktiky. Dokument je revidován každých pět let ve spolupráci se Světovou bankou a Světovou obchodní organizací (WTO), aby bylo možno zvýšit efektivitu i poctivost hospodářské soutěže. Naposledy se tak stalo v roce 2000.

V rámci programu UNCTAD pro technickou spolupráci probíhá více než 300 projektů ve více než stovce zemí světa a UNCTAD na ně vynakládá 24 milionů dolarů ročně. Mezi tyto projekty patří:

- Automatizovaný systém celních dat, který využívá současné nejlepší technologie a pomáhá vládám modernizovat celní procedury a řízení. Tento systém používá přes 60 zemí a stává se z něj mezinárodně uznávaný standard pro automatizaci celních procedur.
- Informační systém nákladní dopravy pomáhá africkým státům v rozvoji dopravního sektoru při využití počítačových technologií, které sledují pohyb nákladu na zemi i na moři.

- Program EMPRETEC podporuje rozvoj drobných a středních podniků. Informační síť poskytuje podnikatelům přístup do obchodních databází.
- Program pro obchodní styk spočívá v zakládání komunikačních center, jejichž cílem je omezit transakční náklady a umožnit drobným a středním podnikatelům snadnější přístup k obchodním informacím, službám a globálním sítím.

Mezinárodní obchodní centrum UNCTAD/WTO (ITC) je hlavní institucí systému OSN pro technickou spolupráci s rozvojovými zeměmi v oblasti podpory obchodu. Centrum pomáhá rozvojovým státům vytvářet strategie na podporu obchodu, na posílení exportu a zlepšení importních operací.

ITC se specializuje na šest oblastí:

- rozvoj trhu a výrobků;
- rozvoj služeb na podporu trhu;
- informace o trhu;
- rozvoj lidských zdrojů;
- mezinárodní řízení nákupů a dodávek;
- zjišťování potřeb a formulace programů na podporu obchodu.

Zemědělský rozvoj

Většina obyvatel světa dnes stále žije ve venkovských oblastech a jejich živobytí je více či méně závislé na zemědělství. V posledních desetiletích se chudoba na venkově prohloubila. Rychlá industrializace odlákala většinu investic mimo zemědělský sektor. Tuto nerovnováhu se OSN snaží řešit mnoha způsoby.

Organizace OSN pro výživu a zemědělství (FAO) je hlavní agenturou OSN pro problematiku zemědělství, lesnictví, rybolovu a rozvoje venkova. Poskytuje rozvojovým zemím praktickou pomoc prostřednictvím celé řady konkrétních projektů. Zvláštní prioritou FAO je podpora rozvoje venkova a trvale udržitelné zemědělství, dlouhodobá strategie na zvýšení produkce potravin s ohledem na zachování a ochranu přírodních zdrojů.

V rámci udržitelného zemědělského rozvoje podporuje FAO realizaci rozvojových projektů, které berou v potaz ekologické, sociální i hospodářské aspekty. V některých oblastech mohou například určité kombinace plodin zvýšit výnosy, zajistit zdroj topiva, zvýšit úrodnost půdy a omezit vliv eroze.

Investiční centrum FAO pomáhá rozvojovým zemím formulovat investiční programy v oblasti rozvoje zemědělství a venkova. Investiční pobídky FAO přinášejí do této oblasti až 3 miliardy USD každý rok, z toho jsou 2 miliardy z vnějších zdrojů.

FAO má také aktivní programy v oblasti kultivace půdy, vodohospodářství, živočišné a rostlinné výroby, lesnictví, rybolovu, hospodářské a sociální politiky, investic, výživy, potravinových standardů, komodit a trhu.

- V devíti afrických státech pomáhá zvyšovat životní úroveň a kvalitu výživy venkovské populace zaváděním chovu ryb. Malé a dosud nevyužité vodní plochy se tak stávají produktivními a pěstování plodin je integrováno s vodním hospodářstvím. Malí farmáři tak mohli rozšířit výrobu potravin pro vlastní spotřebu i na vývoz.

- Chudí pěstitelé obilí na Srí Lance vytvářejí s podporou FAO neformální spolky pro výdělečné činnosti, mezi něž patří např. zúrodňování nevyužitých půd. Učí se získávání ekonomických výhod, například nákupem hnojiv ve velkém a společným prodejem plodin. Projekt pomohl asi 4000 drobných zemědělců.
- Projekt v Malí umožnil místním ženám pomocí revolvingových fondů nakupovat semena, hnojiva, vodní čerpadla a mlátičky obilí. To umožnilo založení malých rodinných zahrad, jejichž produkci využívají pro domácí spotřebu a přebytek prodávají na trhu. Díky tomuto projektu rozšířily produkci, zvýšily vlastní příjmy a získaly přístup k vodě.
- S pomocí projektu podporujícího nový přístup k boji proti škůdcům zvýšilo na 200 tisíc indonéských drobných zemědělců své výnosy za nižšího použití pesticidů. Prospěli tak nejen sobě, ale i okolní přírodě. Navíc ušetřili 120 milionů USD, které vláda ročně vydává na dotace na nákup pesticidů.

Mezinárodní fond pro hospodářský rozvoj (IFAD) financuje rozvojové zemědělské projekty na zmírnění chudoby a zkvalitnění výživy. Jednoduchá a efektivní struktura fondu umožňuje pružně a včas reagovat na nové požadavky zemědělského odvětví. IFAD získává zdroje a poskytuje přímé fondy na zlepšení ekonomického postavení chudých venkovských obyvatel.

Příjemci pomoci IFAD jsou ti nejhudší: drobní rolníci, bezzemci, kočovní pastevci, drobní rybáři a původní obyvatelé. Velká část zdrojů IFAD je chudým zemím poskytována za výhodných podmínek se čtyřicetiletou splatností, včetně možnosti odložit začátek splácení až o deset let. Výše poplatků za správu úvěru činí 0,75 procenta z dlužné částky za rok.

Od založení v roce 1977 financoval IFAD celkem 548 projektů ve 111 státech a poskytl půjčky v hodnotě 7,7 miliardy USD a 35,4 milionů v grantech. V rámci těchto projektů byla poskytnuta pomoc téměř 50 milionům chudých venkovských domácností, tedy asi 250 milionům lidí.

Průmyslový rozvoj

Globalizace průmyslu znamená pro rozvojové státy nebývalé výzvy. **Organizace OSN pro průmyslový rozvoj (UNIDO)** je specializovanou agenturou, která má za úkol těmto zemím pomáhat k dosažení udržitelného průmyslového rozvoje v novém globálním prostředí. UNIDO přispívá k řešení průmyslových problémů a poskytuje podporu vládám, průmyslovým svazům a soukromému sektoru v následujících oblastech:

- Konkurenceschopné hospodářství – formulování strategií pro rozvoj průmyslu, zlepšování služeb a řízení a na podporu investic a nových technologií.
- Šetrnost vůči životnímu prostředí – ekologická politika, úspory energií a ekologická výroba.
- Zaměstnanost – strategie na podporu drobných a středních firem, rozvoje podnikání a podpora žen v podnikatelské sféře.

UNIDO plní funkci globálního fóra pro průmyslový rozvoj. Zprostředkovává spolupráci mezi představiteli vlád, průmyslu a veřejného i soukromého sektoru z vyspělých i rozvojových zemí. Pomocí programů technické spolupráce se snaží

naplňovat své poslání, jimž je ekonomicky efektivní a sociálně i ekologicky přijatelný průmyslový rozvoj.

Celkem 13 úřadoven UNIDO na podporu investic a technologií, financovaných místními vládami, napomáhá při navazování kontaktů mezi průmyslovými a rozvojovými státy. V rámci UNIDO působí pět pracovních týmů, jejichž úkolem je podpora investic, 27 středisek pro čistou produkci na úrovni států a deset mezinárodních technologických center. Vedení UNIDO sídlí ve Vídni a má zastoupení ve 35 rozvojových zemích.

Práce

Mezinárodní organizace práce (ILO) je pověřena činností v oblasti hospodářských a sociálních aspektů rozvoje. Je jednou ze specializovaných organizací, které vznikly ještě před OSN (založena v roce 1919). Podílí se na stanovování a sledování pracovních standardů a slouží jako vyjednávací fórum pro definování mezinárodních pracovních norem a směrnic. Ty se následně stávají součástí legislativy většiny zemí světa.

ILO se řídí zásadou, že sociální stabilita a integrita může být zachována pouze za předpokladu sociální spravedlnosti, práva na práci s nárokem na spravedlivou odměnu a na zdravé prostředí. Během desítek let existence přispěla ILO k prosazení osmihodinové pracovní doby, ochrany matek, zákonů o dětské práci a celé škály zásad bezpečnosti na pracovišti a dobrých pracovních vztahů.

Základní činnost ILO:

- vytváření mezinárodních strategií a programů na podporu základních lidských práv, zlepšování pracovních a životních podmínek a podpora pracovních příležitostí;
- vymezování mezinárodních pracovních standardů s možností kontroly jejich dodržování;
- uplatňování rozsáhlého programu technické spolupráce v součinnosti s příjemci pomoci;
- školení, vzdělávání, výzkum a šíření informací na podporu cílů ILO.

Důstojná práce. Úsilí ILO je namířeno na zajištění podmínek pro důstojné zaměstnání pro všechny. Mezinárodní konference práce stanovila čtyři hlavní cíle:

- podpora a realizace základních principů a pracovních práv;
- vytváření lepších pracovních příležitostí pro ženy i muže;
- zvyšování účinnosti sociální ochrany;
- posilování dialogu mezi vládami, firmami a zaměstnanci.

V zájmu naplnění těchto cílů se ILO zaměřuje na následující oblasti: odstranění dětské práce, bezpečnost a zdraví v práci, sociální zabezpečení, podpora drobných a středních podniků, rozvoj zručnosti, znalostí a schopností získat zaměstnání, odstraňování diskriminace a nerovnosti mezi pohlavími a prosazování Deklarace o základních pracovních principech a právech, schválené na Mezinárodní konferenci práce v roce 1998.

Technická spolupráce. Činnost ILO v oblasti rozvoje technické spolupráce se zaměřuje na podporu demokratizace, snižování chudoby pomocí vytváření pracov-

ních míst a na ochranu pracujících. Poskytuje podporu státům při vytváření vlastních legislativních předpisů a realizuje praktické kroky k zavádění standardů ILO. Projekty ILO jsou realizovány v úzké spolupráci se všemi zúčastněnými. Programy technické spolupráce probíhají ve 140 zemích. Za posledních deset let vydala ILO každoročně na projekty technické spolupráce přibližně 130 milionů USD.

Mezinárodní vzdělávací centrum ILO sídlí v italském Turíně. Zaškoluje vyšší a střední manažery z veřejného i soukromého sektoru, vedoucí zaměstnavatelských i zaměstnaneckých svazů a státních úředníků. Od roku 1965, kdy centrum zahájilo činnost, prošlo jeho programy na 80 000 profesionálů ze 172 zemí.

Mezinárodní institut pro problematiku práce se sídlem v Ženevě podporuje výzkum a veřejnou diskusi o souvisejících otázkách. Institut funguje jako globální fórum pro sociální politiku.

Mezinárodní letecká přeprava

V současné době se ročně realizuje více než 20 milionů civilních letů, které přepraví 1,6 miliardy pasažérů a 30 milionů tun zboží. Na bezpečnost a koordinaci mezinárodní letecké dopravy dohlíží **Mezinárodní organizace pro civilní letectví (ICAO)**.

Cílem činnosti organizace je vytvoření podmínek pro bezpečnou, pravidelnou, výkonnou a hospodárnou leteckou dopravu. Podporuje rozvoj leteckých tras, letišť a navigačních zařízení.

Základní činnost ICAO:

- přijímá mezinárodní standardy a doporučuje postupy týkající se konstrukce a výkonnosti letadel a jejich vybavení, práce leteckých pilotů, posádek letadel, kontrolorů vzdušné dopravy a pozemní obsluhy i letištního personálu a bezpečnostních požadavků a podmínek na mezinárodních letištích;
- koncipuje letová pravidla, navigační mapy, dohlíží na letecké telekomunikační systémy (včetně rádiových frekvencí) a stanoví bezpečnostní normy;
- usiluje o minimalizaci dopadu leteckého provozu na životní prostředí;
- usnadňuje pohyb letadel, pasažérů, posádek, zavazadel, nákladů a pošty přes hranice jednotlivých států.

Bezprostředně po teroristickém útoku na Spojené státy 11. září 2001 vypracovala ICAO akční plán na podporu bezpečnosti leteckého provozu. ICAO provozuje 10 výcvikových středisek na podporu mezinárodní spolupráce v této klíčové oblasti. Pomáhá také rozvojovým zemím při zakládání a zdokonalování systémů vzdušné dopravy a ve výcviku zaměstnanců a posádek.

Založila regionální výcviková centra v několika rozvojových zemích, kde experti ICAO vyškolili již tisíce studentů. Roční objem projektové pomoci organizace se pohybuje ve výši 54 milionů USD.

V současné době se podílí na vývoji satelitního systému, který bude vyhovovat nárokům nových komunikačních, navigačních, průzkumných a řídicích standardů civilního letectví. Tento integrovaný globální systém má zvýšit bezpečnost a efektivitu práce a změnit současný způsob organizace a řízení letecké dopravy. Systém byl již schválen členskými státy ICAO a nyní probíhá jeho testování.

Partnery ICAO jsou kromě členských států Mezinárodní sdružení pro vzdušnou dopravu (IATA), Mezinárodní výbor letišť (ACI), Mezinárodní federace pilotních svazů a Mezinárodní rada vlastníků letadel.

Mezinárodní lodní doprava

Když byla v roce 1959 založena Mezinárodní námořní organizace (IMO), měla méně než 40 členů. Dnes je v ní zastoupeno 162 států a téměř všechny světové obchodní flotily se drží tří základních bezpečnostních úmluv vypracovaných IMO.

Hlavní odpovědností IMO je přijímání námořní legislativy. Schválila již na 40 úmluv a protokolů, většina z nich je doplňována s ohledem na změny, které souvisí s vývojem v lodní dopravě. Dalším úkolem je zvyšování bezpečnosti mezinárodní námořní přepravy a prevence úniku látek znečišťujících moře a oceány.

Významné smlouvy IMO o bezpečnosti námořní dopravy a prevenci znečištění:

- Mezinárodní úmluva o linkách nákladních lodích (LL), 1966;
- Mezinárodní předpisy pro prevenci kolizí na moři (COLREG), 1972;
- Mezinárodní úmluva o bezpečných přepravních kontejnerech (CSC), 1972;
- Mezinárodní úmluva o prevenci znečištění, 1973, modifikovaná Protokolem z roku 1978, (MARPOL 73/78);
- Mezinárodní úmluva o bezpečnosti života v moři (SOLAS), 1974;
- Mezinárodní úmluva o standardech výcviku, certifikace a dozoru pro námořní přepravce (STCW), 1978;
- Mezinárodní úmluva o pátracích a záchranných akcích na moři (SAR), 1979.

Další závazná opatření přijatá IMO se týkají přepravy nebezpečných nákladů a vysokorychlostních lodí. Zabránit haváriím způsobených lidskou chybou má za úkol kodex bezpečnosti řízení (*International Safety Management Code*), který je závazný od roku 1994. Zvláštní pozornost je věnována standardům upravujícím práci posádek, v roce 1995 byla provedena úplná revize smlouvy o výcviku námořníků a vydávání certifikátů.

Otázce škod a jejich náhrady se věnuje několik smluv IMO. Mezi ty nejvýznamnější patří Protokol Mezinárodní úmluvy o odpovědnosti za škody způsobených ropným znečištěním (CLC, 1969) a Protokol Mezinárodní úmluvy o založení mezinárodního fondu na náhradu škod způsobených ropným znečištěním (IOPC, 1971). Athénská úmluva o převozu cestujících a jejich zavazadel (PAL, 1974) stanoví pravidla, podle nichž jsou odškodňováni cestující, kteří utrpěli škodu.

V prosinci 2002 přijala IMO Mezinárodní kodex bezpečnosti lodí a přístavů, který obsahuje nová opatření zaměřená na ochranu lodní přepravy před teroristickými útoky. Kodex byl přijat jako dodatek k Mezinárodní úmluvě o bezpečnosti života na moři (SOLAS) a vstoupil v platnost 1. července 2004.

Program technické spolupráce IMO má pomoci zejména rozvojovým zemím přijímat a uplatňovat mezinárodní pravidla a standardy a podporuje vlády států v řízení celého odvětví lodní přepravy. V rámci IMO působí **Světová námořní univerzita** ve švédském Malmö, Mezinárodní institut námořního práva na Maltě a Mezinárodní námořní akademie v italském Terstu.

Telekomunikace

Telekomunikace se staly klíčem k celosvětové distribuci služeb. Bankovníctví, cestovní ruch, doprava, informatika a mnoho dalších odvětví jsou dnes zcela závislá na rychlém a spolehlivém telekomunikačním spojení. V tomto sektoru došlo doslova k revolučním změnám. Telekomunikace přestaly být vnímány jako převážně veřejná služba a výrazně se přiblížily tržnímu a obchodnímu prostředí. Objem globálního trhu s telekomunikacemi má podle očekávání vzrůst z 1,4 bilionu dolarů v roce 2001 na 1,7 bilionu dolarů v roce 2007.

V tomto rychle se měnícím prostředí působí **Mezinárodní telekomunikační unie (ITU)** jako vůbec nejstarší mezivládní organizace světa. Založena byla již v roce 1865. V rámci ITU společně působí veřejný a soukromý sektor a koordinují globální telekomunikační síť a služby.

Hlavní činnost ITU:

- stanovování standardů pro zapojování národních komunikačních infrastruktur do globálních sítí;
- integrace nových technologií do globální telekomunikační sítě;
- přijímání mezinárodních smluv a předpisů pro rozdělování rozhlasových frekvencí a pozic satelitů na oběžné dráze;
- rozvoj telekomunikací v rozvojovém světě.

Mezinárodní telekomunikační unie je hlavním organizátorem **Světového summitu o informační společnosti (WSIS)**. První fáze se uskutečnila od 10. do 12. prosince 2003 v Ženevě. Podle deklarace a akčního plánu přijatých na summitu je cílem mezinárodního společenství vybudovat informační společnost orientovanou na vývoj a zaměřenou na člověka, v níž každý bude moci vytvářet, užívat a sdílet informace a znalosti. Závěrečná fáze summitu má proběhnout v Tunisu od 16. do 18. listopadu 2005.

ITU má 189 členských států a 640 tzv. sektorových členů, mezi něž patří výrobci i poskytovatelé připojení k internetu, mobilní operátoři, telekomunikační společnosti a další.

Mezinárodní poštovní služba

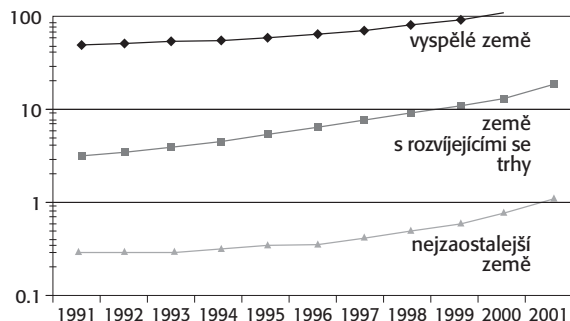
Přibližně 6 milionů poštovních zaměstnanců pracujících na více než 700 000 poštách na celém světě doručí každoročně přibližně 430 miliard dopisů, tiskovin a balíčků. Organizací, která tyto služby reguluje, je **Světová poštovní unie (UPU)**.

UPU vytváří podmínky pro reciproční výměnu listovních zásilek mezi různými zeměmi. Každý z členů se zavazuje, že bude přepravovat poštu všech ostatních členů stejným způsobem. Cílem činnosti unie je zkvalitnit mezinárodní poštovní služby, umožnit klientům pošt ve všech zemích jednoduché a vzájemně srovnatelné procedury posílání zásilek a zpřístupnit celosvětovou síť moderních poštovních produktů a služeb.

UPU stanovuje sazby, limity maximální a minimální váhy a velikosti a podmínky přijímání listovních zásilek, běžných i spěšných, dopisů, aerogramů, pohlednic, tiskovin a balíčků. Unie také předepisuje metody výpočtu a výběru tranzitních poplatků (za zásilky přepravované přes území jednoho či více cizích států) a terminálních poplatků (v případě poštovních nedoplatků). Vydává předpisy pro doporučenou

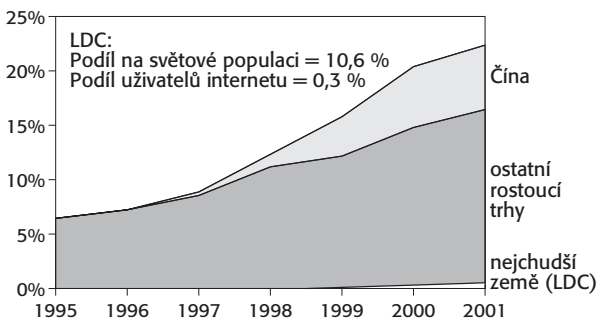
Propast v přístupu k telefonu se zmenšuje...

Počet uživatelů pevných linek a mobilních telefonů na 100 obyvatel

ale v případě užívání internetu roste

Procento uživatelů internetu

Poznámka: Graf nahoře je logaritmický. Termín „vyspělý svět“ se vztahuje na Evropskou unii, Island, Norsko, Švýcarsko, Kanadu, USA, Japonsko, Austrálii, Nový Zéland, Hongkong, Jižní Koreu, Singapur a Tchajwan. Zkratka LDC označuje 49 nejméně rozvinutých zemí. „Rozvojový“ se vztahuje na všechny ostatní země.

Zdroj: ITU, World Telecommunication Development Report (2002)

a leteckou poštu a pro doručování předmětů vyžadujících zvláštní zacházení, jako jsou infekční či radioaktivní látky.

Díky UPU mohou být do mezinárodní poštovní sítě začleněny nové produkty a služby. Většina obyvatel světa tak může využívat všech běžných poštovních služeb. Unie se rovněž podílí na zavádění technologií elektronické výměny dat (EDI) správami pošt členských zemí a monitorování kvality poštovních služeb na celém světě.

UPU poskytuje technickou pomoc v podobě mnohaletých projektů zaměřených na optimalizaci národních poštovních služeb. Realizuje také kratší projekty – studijní pobyty, stipendia a konzultace odborných poradců.

Poštovní služby na celém světě procházejí obdobím revitalizace. Jako součást trhu komunikací, který zažívá obrovský boom, se musí přizpůsobit rychle se měnícímu prostředí. UPU je nedílnou součástí tohoto procesu.

Duševní vlastnictví

Duševní vlastnictví se ve svých mnoha formách – knihy, filmy, počítačový software – stalo klíčovým pojmem mezinárodních obchodních vztahů. Na světě dnes platí miliony patentů, registrovaných firemních značek a registrací průmyslového designu. V dnešní znalostní ekonomice je duševní vlastnictví důležitým faktorem vytváření bohatství a ekonomického, sociálního a kulturního rozvoje.

Světová organizace na ochranu duševního vlastnictví (WIPO) je specializovanou organizací OSN zodpovědnou za ochranu duševního vlastnictví na celém světě prostřednictvím spolupráce mezi státy. Duševní vlastnictví se dělí do dvou základních kategorií: a) průmyslové vlastnictví, které zahrnuje především vynálezy, obchodní značky, průmyslový design a označení původu a b) autorská práva, která se vztahují na literární, hudební, umělecká, fotografická a audiovizuální díla.

WIPO dohlíží na dodržování 23 smluv, které se týkají základních aspektů duševního vlastnictví, jejichž počátek spadá až do 80. let 19. století. Stěžejními smlouvami jsou Pařížská úmluva o ochraně průmyslového vlastnictví (1883) a Bernská úmluva o ochraně literárních a uměleckých děl (1886). Kromě stanovování mezinárodních norem poskytuje WIPO rovněž doporučení týkající se ochrany známých značek (1999), poskytování ochranných známek (2000) a internetových značek.

Arbitrážní a zprostředkovací centrum WIPO pomáhá jednotlivcům a společnostem z celého světa řešit vzájemné spory. Pomáhá rovněž při řešení sporů týkajících se zneužívání domén na internetu – tzv. *cybersquatting*. Tuto službu poskytuje u obecných domén (.com, .net, .org a .info) i domén jednotlivých států. Celá procedura probíhá on-line, rozhodnutí jsou známa do dvou měsíců a jsou vymahatelná, což značně snižuje výlohy.

WIPO má rovněž svou digitální agendu, jejímž prostřednictvím podporuje šíření hudby, filmu a znalostí na internetu, aniž by byla poškozena práva tvůrců a vlastníků práv.

V oblasti rozvojové spolupráce nabízí rozvojovým státům rozmanité služby v oblasti využívání mezinárodních patentů, registrace obchodních značek a průmys-

lového designu. Poskytuje právní a technickou pomoc a poradní služby v oblasti legislativy.

WIPO poskytuje služby v mezinárodním uplatňování průmyslových majetkových práv. Čtyři smlouvy WIPO týkající se vynálezů (patentů), obchodních značek a průmyslových designů zajišťují, že podání jediné mezinárodní registrace bude platné ve všech signatářských státech. Služby poskytované WIPO v rámci těchto smluv zjednodušují proces registrace a snižují náklady, neboť žádost by jinak musela být podána v každé zemi zvlášť.

Globální statistiky

Činnost vlád, veřejných institucí i soukromého sektoru je podmíněna dostupností spolehlivých a komparativních státních i celosvětových statistik. OSN slouží od svého vzniku jako globální centrum pro jejich zpracování.

Statistická komise je mezivládním orgánem OSN s mandátem podporovat harmonizaci oficiálních statistik z celého světa. Jejími členy je 24 států. Komise rozvíjí metodologii statistik v oblasti demografie, sociálních údajů a bydlení. Vydává pravidla a doporučení pro sčítání lidu a získávání důležitých statistik týkajících se občanských registrů, státních účtů, produkce průmyslového zboží, spotřeby energií, životního prostředí a obchodních dat.

Statistický odbor Sekretariátu OSN poskytuje služby zpracovatelům i uživatelům statistik. Vydává *Statistickou ročenku*, *Měsíční statistický bulletin*, *Kapesní přehled statistik (World Statistics Pocketbok)* a další specializované publikace. (<http://unstats.un.org/unsd>).

Veřejná správa

Veřejný sektor je možná nejdůležitějším prvkem pro úspěšné plnění státních rozvojových programů. Nové možnosti, které přináší globalizace, informační revoluce a demokratizace, radikálně ovlivnily podobu států a jejich fungování. Výkon veřejné správy v prostředí neustálých změn se stal náročnou výzvou pro představitele výkonné moci, strategického plánování i samotné veřejné správy.

OSN prostřednictvím svého Programu veřejné správy a financí poskytuje členským státům podporu v této oblasti. Program je řízen **Odborem pro veřejnou správu a řízení rozvoje**.

Mezi aktivity programu patří pomoc rozvojovým zemím při navrhování programů na zlepšování spravedlnosti a transparentnosti při výkonu veřejné správy, programů decentralizace státní moci a posilování kapacit místních samospráv, inovace při poskytování veřejných služeb, rozvoj lidských zdrojů apod.

Rada aktivit se zaměřuje na spolupráci mezi rozvojovými zeměmi (program South-South) (www.unpan.org).

Věda a technologie pro rozvoj

Od 60. let OSN vytrvale prosazuje využití vědy a technologie ve prospěch rozvoje svých členských států. **Komise pro vědu a technologie**, která je výkonnou komisí ECOSOC, se zabývá problematikou technologického rozvoje a jeho vlivem na rozvoj. Komisi tvoří 33 členských států a schází se jednou ročně.

Konference OSN o obchodu a rozvoji (UNCTAD) poskytuje komisi materiální a organizační podporu. Zasazuje se o budování domácí technologické základny rozvojových států a přisun technologií do rozvojových zemí. Poskytuje technickou pomoc v oblasti informačních technologií a přispívá k budování technologických kapacit.

Otázkami vědy a technologií se v rámci svých mandátů zabývají také FAO, IAEA, ILO, UNDP, UNIDO a WMO či UNESCO.

Významné světové konference od roku 1990

- Světová konference o vzdělání pro všechny, 1990, Jomtien (Thajsko)
- Světový summit o dětech, 1990, New York
- Mezinárodní konference o výživě, 1992, Řím
- Konference OSN o životním prostředí a rozvoji (UNCED), 1992, Rio de Janeiro
- Světová konference o lidských právech, 1993, Vídeň
- Mezinárodní konference o populaci a rozvoji, 1994, Káhira
- Globální konference o udržitelném rozvoji malých ostrovních rozvojových států, 1994, Barbados
- Světový summit o sociálním rozvoji, 1995, Kodaň
- Čtvrtá světová konference o ženách: Akce pro rovnoprávnost, rozvoj a mír, 1995, Peking
- Druhá konference OSN o lidských sídlech (HABITAT II), 1996, Istanbul
- Světový potravinový summit, 1996, Řím
- Světové fórum o vzdělání, 2000, Dakar
- Třetí konference OSN o nejméně rozvinutých zemích (LDC), 2001, Brusel
- Světová konference proti rasismu, 2001, Durban
- Světový potravinový summit: pět let poté, 2001, Řím
- Mezinárodní konference o financování rozvoje, 2002, Monterrey
- Druhá světová konference o stárnutí, 2002, Madrid
- Světový summit o udržitelném rozvoji, 2002, Johannesburg

SOCIÁLNÍ ROZVOJ

S otázkou hospodářského rozvoje je nerozlučně spjata otázka rozvoje sociálního. Toto téma bylo od počátku pro OSN jednou z oblastí přednostního zájmu. V pozadí veškeré činnosti systému OSN je snaha o zlepšení života všech obyvatel světa.

OSN vždy jednoznačně podporovala snahy o zpřístupnění sociálních služeb jako je zdravotnictví, vzdělávání, rodinné plánování a bydlení všem lidem. Světová organizace se podílela nejen na vytváření modelů sociálních programů, ale přispěla i k propojování ekonomických a sociálních aspektů rozvoje. Zdůrazňuje,

že jednotlivé prvky rozvoje – sociální, ekonomický, ekologický a kulturní – jsou na sobě vzájemně závislé a nemohou být řešeny samostatně.

Globalizace a liberalizace postavily sociální rozvoj před nové výzvy. Sílí snaha dosáhnout spravedlivějšího rozdělování zisků plynoucích z globalizace. Řada států stále ještě čeká na kýžený prospěch z globalizace. Tam, kde se již projevil, není rovnoměrný.

U více než poloviny světové populace, která nemá přístup k přínosům globalizace, to prohlubuje pocitu zoufalství z toho, že slabí nebudou nikdy schopni obstát v konkurenci se silnými a mocnými. Zisky plynoucí z liberalizovaného trhu a z investic je proto třeba využít k omezení chudoby, zvýšení zaměstnanosti a podpoře sociální integrace.

Světový summit o sociálním rozvoji

Světový summit o sociálním rozvoji (Kodaň, 1995) byl součástí série konferencí svolaných OSN, jejichž cílem bylo zvýšit povědomí o ožehavých problémech pomoci spolupráce členských zemí a dalších významných hráčů. 117 nejvyšších představitelů států a vlád a 69 ministrů přijalo Kodaňskou deklaraci o sociálním rozvoji a akční plán.

Vlády se zavázaly čelit tíživým sociálním problémům světa řešením klíčových otázek společných pro všechny země: odstranění chudoby, podpora plné zaměstnanosti a prosazování sociální integrace, zvláště pak znevýhodněných skupin obyvatelstva. Summit předznamenal začátek nového přístupu k sociálnímu rozvoji jako jedné z hlavních priorit, která staví jednotlivce a jeho zájmy do centra rozvoje.

Pět let poté mimořádné zasedání Valného shromáždění (Ženeva 2000) potvrdilo klíčový význam dosažení rovnoprávnější, sociálně spravedlivější společnosti upřednostňující zájmy a potřeby lidí. Konference schválila několik nových iniciativ, včetně koordinované strategie podpory zaměstnanosti, hledání nových veřejných i soukromých zdrojů financování programů na odstraňování chudoby a sociálního rozvoje a stanovení prvního globálního cíle snižování chudoby – do roku 2015 snížit počet lidí žijících v extrémní bídě na polovinu.

V některých klíčových oblastech bylo navzdory dílčím úspěchům dosaženo jen malého pokroku a v jiných se situace dokonce zhoršila. Nerovnost mezi státy se dále prohlubuje.

Činnost OSN v sociální oblasti je charakterizována důrazem na zájmy člověka. Důraz na sociální rozvoj pramení zčásti z obavy, že na mezinárodním poli až příliš často převládají ekonomické a politické zájmy na úkor sociálních. Proto se velké mezinárodní konference OSN v průběhu uplynulé dekády zaměřovaly především na problematiku sociálního rozvoje. Světový summit o sociálním rozvoji byl první příležitostí ke společnému postupu v boji proti chudobě, nezaměstnanosti a spo-

lečenskému rozkladu a v posílení vědomí sociální zodpovědnosti a solidarity ve 21. století.

Problémy sociálního rozvoje představují výzvu pro rozvojové i vyspělé země. V určité míře jsou totiž problémem nezaměstnanosti a chudoby postiženy všechny společnosti. Navíc stále větší počet sociálních problémů – např. nucená migrace, drogy, organizovaný zločin nebo šíření infekčních nemocí – lze úspěšně řešit pouze koordinovaným úsilím celého světa.

Problematiku sociálního rozvoje v rámci OSN řeší Valné shromáždění a **Ekonomická a sociální rada (ECOSOC)**. Jeden z šesti hlavních výborů Valného shromáždění, **Sociální, humanitární a kulturní výbor**, se věnuje především otázkám sociální sféry. V rámci ECOSOC je hlavním mezivládním orgánem pro otázky rozvoje **Komise pro sociální rozvoj**. Tvoří ji 46 členských států a je poradním orgánem pro ECOSOC i vlády.

V rámci Sekretariátu OSN působí **Odbor pro ekonomické a sociální otázky**, jehož náplní práce je výzkum a analýzy a poskytování expertních doporučení. V rámci systému OSN existuje ještě celá řada dalších specializovaných orgánů, fondů, úřadů a programů, které se zabývají různými aspekty sociálního rozvoje.

Zmírňování chudoby

Pro Spojené národy je omezení chudoby jedním z přednostních cílů. Valné shromáždění vyhlásilo období 1997-2006 **Mezinárodní dekádou za odstranění chudoby**. V Deklaraci tisíciletí se vedoucí představitelé celého světa zavázali do roku 2015 snížit na polovinu počet lidí s příjmem nižším než 1 americký dolar na den a určili řadu dalších cílů ve prospěch rozvoje.

Klíčovým aktérem v této oblasti je **Rozvojový program OSN (UNDP)**, který se na zmírňování chudoby zaměřuje jako na svůj hlavní cíl. UNDP vnímá chudobu jako komplexní jev, na jehož vzniku se podílí nedostatečné možnosti lidí podílet se na chodu společnosti, příliš nízké příjmy a nedostatek základních služeb.

Posláním UNDP je pomáhat vládám i občanským organizacím v posilování jejich schopnosti řešit problémy přispívající ke vzniku chudoby. Světová banka odhaduje, že počet lidí žijících v extrémní chudobě se v letech 1990 až 1999 snížil přibližně o 125 milionů a že celkový podíl populace žijící za méně než dolar denně klesl z 29 procent na 22,7 procent. Nicméně současné tempo poklesu nestačí na to, aby byl splněn cíl snížit chudobu na polovinu ve všech regionech světa do roku 2015. Průměrná úmrtnost dětí do pěti let byla v roce 2000 v rozvojových zemích desetkrát vyšší než v zemích vyspělých. V subsaharské Africe, kde je situace vůbec nejhorší, byla během 90. let snížena pouze o tři procenta. Tento stav se dá přičíst také přenosu viru HIV z matky na dítě.

Rozvojové cíle tisíciletí

Na Summitu tisíciletí v září 2000 se vedoucí představitelé světa zavázali dosáhnout následujících cílů:

- Do roku 2015 snížit na polovinu celkový počet lidí s příjmy nižšími než 1 americký dolar na den a počet lidí bez přístupu k nezávadným zdrojům pitné vody.
- Do roku 2015 zajistit všeobecné základní vzdělání ve všech zemích pro všechny děti (chlapci i dívky) a zajistit jim rovný přístup ke všem úrovním vzdělání.
- Snížit úmrtnost rodiček o tři čtvrtiny a dětí do pěti let o dvě třetiny.
- Zastavit šíření HIV/AIDS, malárie a dalších infekčních nemocí.
- Zajistit zvláštní péči o sirotky, jejichž rodiče zemřeli na AIDS.
- Dosáhnout do roku 2020 výrazného zlepšení životních podmínek 100 milionů obyvatel příměstských chudinských čtvrtí (slumů).
- Podporovat rovnost pohlaví a posílit postavení žen jako jeden z důležitých aspektů boje proti chudobě, hladu a nemocem a napomáhat udržitelnému rozvoji.
- Vypracovat a uvést do praxe strategie, které dají mladým lidem všude na světě možnost důstojného pracovního uplatnění.
- Podněcovat farmaceutický průmysl k tomu, aby dodával na trh levnější a všeobecně přístupnější základní léky.
- Rozvíjet partnerství se soukromým sektorem a organizacemi občanské společnosti na podporu odstranění chudoby a rozvoje.
- Zajistit všem lidem přístup k novým – především informačním a komunikačním – technologiím.

Představitelé států se v Deklaraci tisíciletí rovněž zavázali podniknout opatření v oblasti ochrany životního prostředí:

- Zajistit, aby vstoupil v platnost Kjótský protokol, pokud možno do roku 2002 (vstoupila v platnost v roce 2005, pozn. UNIC), a zahájit požadované snižování emisí skleníkových plynů.
- Vyvíjet tlak na plné uplatňování Úmluvy o biologické rozmanitosti (CBD) a Úmluvy OSN o boji proti rozšiřování pouští (UNCCD), především v Africe.
- Zastavit neudržitelné plýtvání vodními zdroji pomocí nových vodohospodářských strategií na regionální, národní i místní úrovni.
- Prohloubit spolupráci při omezování dopadu přírodních i lidmi zaviněných katastrof.
- Zajistit svobodný přístup k informacím o lidském genomu.

Podle odhadů Organizace OSN pro výživu a zemědělství (FAO) klesl podíl podvyživených obyvatel rozvojových zemích z 29 procent v letech 1979-1981 na 17 procent v letech 1997-1999. Podvyživou však trpí stále ještě 777 milionů lidí. Mnoho rozvojových zemí zaznamenalo jen nepatrný pokles. Podíl lidí s přístupem k nezávadné vodě se v 90. letech zvýšil ze 77 na 82 procent. Přes varovná čísla je splnění cíle snížit počet lidí bez přístupu k nezávadné pitné vodě na polovinu do roku 2015 reálný.

Situace se lepší v oblasti zpřístupnění všeobecného základního vzdělání. V základních školách přibýlo v letech 1990 až 1998 celkem 82 milionů žáků. Gramotnost mladých na celém světě se zvýšila z odhadovaných 84 procent na 87 procent v letech 1990 až 2000 a do roku 2015 může dosáhnout 91 procent, pokud bude současný trend pokračovat. Znamky pokroku jsou patrné i v prosazování rovnosti pohlaví, propast mezi muži a ženami však dále existuje na trhu práce i na všech úrovních vzdělávání v rozvojových zemích.

Mezinárodní finanční instituce systému OSN mají zásadní podíl na financování četných programů zaměřených na specifické aspekty boje s chudobou. V oblasti podpory rozvojových cílů tisíciletí se Světová banka soustředí na čtyři prioritní oblasti: vzdělání pro všechny, hospodaření s vodou, hygiena a zdraví. Z půjček v celkové výši 11,2 miliard USD poskytnutých během roku 2003 dosáhly granty a půjčky na vzdělávání rekordních 2,3 miliardy, zatímco na vodohospodářské a sanitární projekty a prevenci proti záplavám bylo vynaloženo 1,4 miliardy USD (o rok dříve to bylo 546 milionů).

Mezinárodní asociace pro rozvoj (IDA) je největším zdrojem financí na krytí základních sociálních služeb v nejhudších zemích. Díky prostředkům IDA se například k africkým školákům dostalo přes 5 milionů učebnic, v Asii bylo postaveno a vybaveno personálem přes 6700 zdravotních středisek. V roce 2003 poskytla IDA na rozvojové projekty 7,3 miliardy USD. Od svého založení v roce 1960 poskytla zhruba 100 zemím úvěry v hodnotě přes 142 miliard USD a podpořila boj proti chudobě v klíčových oblastech, jako je zvyšování produktivity, budování odpovědné státní správy, zlepšování investičního prostředí, zlepšování přístupu ke vzdělání a zdravotní péče pro chudé.

Boj proti hladu

Od vzniku OSN v roce 1945 roste produkce potravin zcela nebyvalým tempem, předstihla dokonce tempo růstu populace, která za stejné období vzrostla o 100 procent. Od roku 1960 se podíl hladovějících lidí v rozvojovém světě snížil z 50 procent na méně než 20 procent. Přesto zůstává boj proti hladu obrovskou globální výzvou.

Dnes je na světě tolik jídla, aby každý člověk mohl vést produktivní život. Přesto postihuje hlad každého sedmého obyvatele planety. Přes 800 milionů lidí – tedy více, než kolik jich žije např. v Evropě – chodí každý večer spát s prázdným žaludkem. Asi 24 tisíc lidí, z toho skoro polovina dětí, umírá každý den na následky podvýživy. Každých osm vteřin tak zemře jedno dítě.

Většina organizací OSN, jejichž činnost je zaměřena na boj proti hladu, disponuje významnými sociálními programy, které mají zajistit potraviny pro nejchudší složky obyvatelstva, především ve venkovských oblastech.

Organizace OSN pro výživu a zemědělství (FAO) od svého založení usiluje o vymýcení chudoby a hladu podporou zemědělského rozvoje, zkvalitňováním výživy a snahou o zabezpečení stabilního a dostatečného přísunu potravin.

Výbor pro potravinovou bezpečnost, působící v rámci FAO, odpovídá za monitorování, vyhodnocování a poradní činnost v oblasti zajišťování potravin. Vyhodnocuje potřeby a dostupnost a předává informace o stavu potravinových zásob. Globální informační systém včasného varování je sítí monitorovacích systémů pro dohled nad kritickým vývojem.

Zvláštní program FAO pro potravinovou bezpečnost se zaměřuje na 83 zemí, v nichž žije drtivá většina všech dlouhodobě hladovějících lidí. Cílem programu je zvyšování výroby potravin a zlepšování životních podmínek rodin zemědělců. V průběhu testovací fáze projektu si zemědělci mohou zvolit a vyzkoušet vybrané technologie určené ke zvýšení produkce potravin. V rozšiřující fázi jsou úspěšně ověřené metody zpřístupněny širšímu počtu lidí.

Na Světovém potravinovém summitu (Řím, 1996) organizovaném FAO schválilo 186 států Deklaraci a akční plán pro zabezpečení světa potravinami, jehož cílem je snížit do roku 2015 počet hladovějících na polovinu a zajistit všeobecnou dostupnost potravin. Světový potravinový summit + 5 (Řím, 2002), který byl pětiletým zhodnocením vývoje po summitu v roce 1996, vyzval k vytvoření světového spolenectví, které by pomohlo vymýtit hlad ve světě. Jednomyslně na něm byla schválena deklarace vyzývající ke splnění závazku snížit do roku 2015 počet lidí trpících hladem na polovinu (asi 400 milionů lidí).

Mezinárodní fond pro zemědělský rozvoj (IFAD) financuje rozvojové programy cílené na boj s venkovskou chudobou a hladověním v nejchudších oblastech světa. Ve venkovských oblastech žije asi 75 procent z 1,2 miliardy lidí postižených extrémní chudobou. IFAD proto přikládá venkovské chudobě prvořadou důležitost. Od roku 1977 financoval IFAD 633 projektů ve 115 zemích. Na každý dolar poskytnutý z vlastních zdrojů získal IFAD 2 další dolary od dárců a vlád v celkové výši 22,2 miliardy USD.

IFAD pomohl více než 250 milionům chudých venkovských obyvatel aktivně se začlenit do národního hospodářství. Tito venkovští zemědělci se po zapojení do procesu ukázali být vzornými plátcí – až 97 procent všech půjček bylo splaceno. Tento vývoj byl podnětem k zakládání drobných úvěrových programů po celém světě.

Světový potravinový program (WFP) je organizací poskytující přímou potravinovou pomoc. V roce 2002 pomohl 72 milionům lidí v 82 zemích. V roce 2003 pak poskytl potraviny rekordním 110 milionům lidí. WFP nakupuje suroviny a potraviny především od rozvojových států a pomáhá tak posilovat jejich ekonomiky.

Za posledních třicet let investoval WFP zhruba 27,8 miliard dolarů a poskytl více než 43 milionů tun potravin. Soustředí se především na pomoc v nouzi, podporu a obnovu, ale i na dlouhodobou rozvojovou pomoc a zvláštní operace. V mimořádných

ných situacích je WFP vždy v první linii při distribuci potravinové pomoci obětem války, sucha, špatné úrody a přírodních pohrom.

Rozvojové projekty WFP v roce 2002 pomohly 14 milionům lidí v 55 zemích světa. Soustředí se na výživu, školní stravování, zmírňování následků katastrof a podporu udržitelného hospodaření.

Program **Jídlo za práci** se snaží pomoci lidem postavit se na vlastní nohy. Poskytuje dělníkům potraviny jako odměnu za práci a stimuluje je k zakládání živností. Poskytuje zdarma jídlo dětem, aby je přilákal do škol a aby jim poskytl dostatek energie k učení.

Projekt **Potraviny pro růst** je zaměřen na skupiny chudého obyvatelstva v citlivém údobí života – děti, školáky, těhotné ženy a starší osoby. V zemích, jako je Haiti, Pákistán či Maroko, je potravinová pomoc využívána jako prostředek k tomu, jak přimět rizikové skupiny matek a dětí k návštěvě nemocnic a škol.

Programy OSN opakovaně prokázaly, že hladovění a chudobu lze vymýtit pouze pečlivě připravenými sociálně orientovanými programy, které uspokojí dlouhodobé potřeby postižených skupin obyvatel. Důležitá je zejména pomoc ženám, aby získaly rovný přístup k základním životním zdrojům. Potravinová pomoc se rovněž pokouší řešit problémy související s epidemií HIV/AIDS.

WFP při financování svých humanitárních a rozvojových programů spoléhá výlučně na dobrovolné příspěvky. Přestože nedisponuje žádným nezávislým zdrojem fondů, má větší rozpočet než jakákoli jiná agentura či program OSN. Zároveň v jeho centrále pracuje méně úředníků a má nejmenší režijní náklady. Jeho hlavním zdrojem financí jsou státy, ale stále významnější jsou příspěvky od firem a jednotlivců. WFP spolupracuje s přibližně tisícovkou nevládních organizací, jejichž znalost prostředí a technické dovednosti jsou nedocenitelné při plánování, jak dopravit potravinovou pomoc tam, kam je potřeba.

Zdraví

Lidé ve většině oblastí světa dnes žijí déle, dětská úmrtnost klesá a daří se i potírat infekční nemoci, protože základní zdravotní péče, očkování, nezávadná pitná voda a základní hygiena je realitou pro stále větší počet lidí. Důležitou roli v této oblasti zejména v rozvojových zemích sehrála OSN. Zlepšení současné situace ve výživě, dodávkách pitné vody, péče o matku a dítě, kontroly infekčních nemocí a obecně přístupu k lékařské péči mají zajistit tzv. Rozvojové cíle tisíciletí přijaté všemi členskými státy v roce 2000. Cílovým rokem naplnění je rok 2015.

Svět bez dětské obrny

V roce 1988, kdy byla zahájena Globální kampaň za vymýcení dětské obrny, se odhadoval počet případů výskytu této nemoci na 350 tisíc. Dětskou obrnou onemocnělo přes tisíc dětí denně, a to ve více než 125 zemích pěti kontinentů. Po soustředěné kampani za očkování milionů dětí mladších pěti let, která se uskutečnila během národních očkovacích dnů, se v roce 2003 snížil počet na 677 ohlášených případů, což představuje pokles o více než 99 procent.

Tři miliony lidí z rozvojového světa, kteří by jinak ochrnuli, mohou dnes chodit díky tomu, že byli očkováni proti dětské obrně. Byly vyškoleny desetitisíce zdravotníků a miliony dobrovolníků. Došlo k posílení dopravních a komunikačních systémů, aby byl zajištěn hladký průběh očkování. Od roku 1988 byly očkovány dvě miliardy dětí na celém světě, na kampani totiž spolupracovalo více než 200 zemí a 20 milionů dobrovolníků. Investice do kampaně dosáhla tří miliard dolarů.

Tohoto úspěchu by nebylo možné dosáhnout bez spolupráce a významného příspěví WHO, UNICEF, amerického Centra pro prevenci a kontrolu nemocí a Rotary International. Každý z těchto partnerů přispěl do roku 2005 na kampaň 500 miliony dolarů. Významnou roli sehrála také ministerstva zdravotnictví, dárcovské vlády, nadace, korporace, významné osobnosti, generální tajemník OSN, bývalý jihoafrický prezident Nelson Mandela, filantropové, zdravotníci a dobrovolníci.

V současné době je dětská obrna endemicky rozšířena pouze v šesti zemích – v Nigérii, Indii, Pákistánu, Egyptě, Nigeru a Afghánistánu. V roce 2004 proběhla řada masivních kampaní s cílem opakovaně očkovat 250 milionů dětí a tuto chorobu zcela vymýtit. Úspory veřejného zdravotnictví související s odstraněním obrny jsou odhadovány na 1,5 miliardy dolarů ročně.

Zejména infekční choroby však nadále zůstávají závažnou hrozbou. Podle odhadů až 45 procent úmrtí v Africe a jihovýchodní Asii v roce 1998 bylo zaviněno infekčními nemocemi. V celosvětovém měřítku způsobují přibližně 48 procent předčasných úmrtí (u osob mladších 45 let). Mezi hlavní příčiny patří odolnost vůči existujícím lékům, rostoucí objem mezinárodní dopravy a šíření nových chorob, např. SARS. Příčiny i léčba většiny infekčních onemocnění jsou však známy a smrti je možno ve většině případů zabránit za poměrně nízkých nákladů. Nejničivější následky za sebou dnes zanechávají AIDS, malárie a tuberkulóza (viz rámečky). Zastavení jejich šíření je jedním z hlavních rozvojových cílů milénia.

OSN se věnuje programům na ochranu zdraví již několik desítek let. **Dětský fond OSN (UNICEF)** podporuje péči o zdraví dětí a matek, **Populační fond OSN (UNFPA)** se zaměřuje na reprodukční zdraví a plánování rodiny. Specializovaným orgánem systému OSN na ochranu zdraví populace je **Světová zdravotnická organizace (WHO)**. WHO zaznamenala již dva doslova historické úspěchy. Prvním byla

Boj OSN proti HIV/AIDS

Problém HIV/AIDS narostl do globálních rozměrů. V roce 2003 usmrtila epidemie viru HIV více než 3 miliony lidí. Každý den podlelo AIDS osm tisíc lidí. Dalšíh pět milionů lidí bylo v roce 2003 virem HIV infikováno, což znamená, že každou minutu se nakazilo 10 lidí. Na konci roku 2003 žilo na světě přibližně 40 milionů HIV pozitivních lidí, z čehož 2,5 milionu byly děti mladší 15 let. Odhaduje se, že doposud této chorobě podlelo 28 milionů lidí.

V Africe v důsledku AIDS osiřelo více než 11 milionů dětí, polovina z nich ve věku od 10 do 14 let. V nejhůře zasažených regionech jsou vyhlídky špatné. AIDS se šíří obrovskou rychlostí mezi ženami, které v současnosti tvoří polovinu všech infikovaných. Epidemie se šíří nejrychleji v regionech, které zůstávaly dosud ušetřeny – zvláště ve východní Evropě a napříč celou Asií, od Uralu až k Tichému oceánu.

Ve snaze čelit této hrozbě spojilo devět agentur OSN své síly ve Světovém programu pro HIV/AIDS (UNAIDS). UNAIDS je vůdčí institucí celosvětové reakce na hrozbu AIDS, klade důraz na prevenci přenosu HIV, poskytování léčby a podpůrné péče nemocným, snížení zranitelnosti lidí i komunit a zmírnění dopadů epidemie. Financován je z příspěvků vlád, nadací, korporací, soukromých společností a jednotlivců. UNAIDS působí spíše jako katalyzátor a koordinátor než přímý investor či realizátor. Jeho rozpočet pro rok 2003 činil 95 milionů dolarů.

Generální tajemník OSN vyzval k boji s epidemií HIV/AIDS a označil tento problém za osobní prioritu. Navrhl zřízení Globálního fondu pro boj proti AIDS, tuberkulóze a malárii. Fond začal fungovat v roce 2002. Jeho cílem je zajišťovat finanční prostředky, které pomohou řešit krizovou situaci v rozvojových zemích.

UNAIDS zaměřuje svou prioritní pozornost zejména na ženy, mladé lidi (polovina všech nově infikovaných jsou mladí lidé ve věku 15-24 let), zranitelné skupiny populace, prevenci přenosu viru HIV z matky na dítě, vytváření standardů péče o nemocné, vývoj účinné vakcíny a realizaci speciálních programů v nejméně zasažených regionech. UNAIDS také apeluje na větší zodpovědnost politických vůdců, podporuje výzkum nemoci a snaží se o zlepšení životního prostředí oblastí zasažených epidemií.

UNAIDS spolupracuje s vládami, korporacemi, médii, náboženskými organizacemi, občanskými organizacemi i infikovanými lidmi. Zaměstnanci UNAIDS a zástupci sponzorských organizací působící v rozvojových zemích si vyměňují informace, plánují koordinovaná opatření a rozhodují o společném financování významných aktivit. Hlavním cílem je podpořit účinnou kampaň proti AIDS.

pokračování na straně 153

pokračování ze strany 152

V bohatých zemích úmrtnost na AIDS v současné době klesá, a to především díky větší dostupnosti antiretrovirálních léků. Prvního prosince 2003, na Světový den boje proti AIDS, představily UNAIDS a WHO podrobný plán, v rámci něhož budou vyškoleny desetitisíce komunitních pracovníků v rozvojových zemích, aby mohli do roku 2005 poskytnout antiretrovirální léčbu třem milionům lidí nakaženým virem HIV.

S UNAIDS spolupracují UNICEF, WFP, UNDP, UNFPA, UNODC, ILO, UNESCO, WHO a Světová banka. V Deklaraci tisíciletí se světové představitelé zavázali zastavit šíření HIV/AIDS a poskytnout pomoc dětem osiřelým v důsledku této choroby.

úplná eliminace planých neštovic na celém světě v roce 1980. Druhým vítězstvím bylo odstranění dětské obrny v Jižní i Severní Americe v roce 1994. To byl první krok na cestě k celkové likvidaci této choroby do konce roku 2005.

Dalším velkým úspěchem je Rámcová úmluva o kontrole tabáku. Ta zahrnuje problematiku zdanění tabákových výrobků, prevenci kouření a léčbu závislých, pašování, reklamy na tabákové výrobky, sponzorství i regulace prodeje. Byla přijata jednomyslně všemi 192 členy WHO a k podpisu otevřena v červnu 2003. Konvence je klíčovou součástí globální strategie boje proti vysoké spotřebě tabáku. V roce 2002 zemřelo na následky kouření 4,9 milionu lidí. Vysokou daň si kouření tabáku vybírá především v rozvojových zemích. Pokud nebudou přijata důsledná protipatření, může na konci 20. let v důsledku kouření umírat až 10 milionů lidí ročně, z toho 70 procent v rozvojových zemích.

V průběhu let 1980 až 1995 vedla společná práce UNICEF a WHO ke zvýšení celosvětové úrovně očkování proti dětské obrně, tetanu, spalničkám, černému kašli, záškrtu a tuberkulóze z 5 na 80 procent. Ročně je tak nyní zachráněno dva a půl milionu dětských životů. Podobnou iniciativou je Globální aliance pro vakcíny a očkování. Zahrnuje i očkování proti hepatitidě B, která ročně zabíjí až jeden milion lidí, a hemofilní chřipce typu B, na kterou ročně umírá 900 000 dětí ve věku do pěti let. Iniciativa vznikla díky podpoře Nadace Billa a Melindy Gatesových v roce 1999 a své síly v ní spojily WHO, UNICEF, Světová banka, Nadace OSN a zástupci soukromého sektoru.

Díky novým a kvalitnějším léčebným postupům je na postupu vymýcení další nemoci, guinejské horečky. Na ústupu je také lepra. Říční slepota byla v podstatě zlikvidována ve všech jedenácti západních afrických zemích, v nichž se vyskytovala. Úsilí WHO je nyní zaměřeno na vyřešení problému elefantíazy.

Mezi současné priority WHO patří: prostřednictvím globální spolupráce omezit výskyt malárie a tuberkulózy; důslednější stálý dozor a mapování výskytu nemocí; reakce na globální problémy související s šířením nakažlivých chorob; omezení jejich dopadu prostřednictvím preventivní péče a pravidelných vyšetření; získávání nových poznatků a uplatňování strategií vhodných pro využití v rozvojových zemích.

Malárie, SARS a tuberkulóza

Iniciativa Roll Back Malaria, podporovaná WHO, vznikla v roce 1998 s cílem snížit do roku 2010 globální výskyt malárie na polovinu. UNDP, UNICEF, Světová banka a WHO se dohodly, že si v rámci boje s touto nemocí budou vyměňovat informace, odborné znalosti a sdílet své zdroje. Mimořádnou pozornost je nutné věnovat Africe. Od roku 1998 se mezinárodní výdaje na potírání malárie více než ztrojnásobily, činí 200 milionů dolarů ročně a pro více než třicet afrických zemí, v nichž je nemoc rozšířena, vznikají stále nové programy. Další významné prostředky přicházejí z nového globálního fondu pro boj proti AIDS, tuberkulóze a malárii.

Syndrom akutního respiračního selhání (SARS) je prvním novým onemocněním 21. století. Dosud neexistuje vakcína nebo jiná léčebná metoda kromě izolace a karantény. Následkem SARS utrpěla řada zemí velké ekonomické ztráty, zejména na Dálném východě. V červnu 2003 zahájila WHO iniciativu pro boj proti SARS, na níž se podílejí veřejné i soukromé instituce a která má podporovat epidemiologické i zdravotní laboratoře po celém světě. Zástupci nadnárodních obchodních společností se zavázali zajistit počáteční potřebné zdroje a založili zvláštní fond. Tyto finanční zdroje pomohou světu reagovat na nemoci, které se v budoucnu objeví, případně také na teroristické útoky biologickými zbraněmi.

Globální plán na zastavení tuberkulózy vznikl v roce 2001 jako pětiletý akční plán Globálního partnerství pro zastavení tuberkulózy, které působí v rámci WHO od roku 1998. V současné době spolupracuje na vymýcení této choroby více než 250 národních vlád, organizací, dárcovských agentur a institucí, a to prostřednictvím zdravotní strategie DOTS (léčba pod přímým dohledem).

Globální plán navrhuje rozšířit DOTS, a otevřít tak všem lidem přístup k diagnostice a účinné léčbě, najít účinné metody, jak vyřešit problém rezistence HIV/AIDS a tuberkulózy vůči podávaným lékům, zdokonalovat diagnostické metody, urychlit vývoj nových léků a vakcín a posílit vliv globálního partnerství tak, aby osvědčené metody mohly být použity celosvětově. Účinná kontrola tuberkulózy bude jen do konce roku 2005 stát 9,1 miliardy dolarů. Jestliže se podaří dosáhnout cílů, které si globální plán vytyčil, bude do roku 2005 poskytnuta léčba celkem 12,8 milionům lidem, čímž se podaří zachránit 3,4 milionu lidských životů.

WHO je rovněž důležitým hráčem v oblasti podpory základní zdravotní péče, zajišťování přísunu základních léků, ozdravování měst, zdravého životního stylu a zlepšování životního prostředí. Podílí se také na řešení nových naléhavých zdravotních problémů.

Hnací síla výzkumu v oblasti zdraví. Ve spolupráci s partnery v oblasti zdravotního výzkumu shromažďuje WHO údaje o současné situaci a potřebách, přede-

vším v rozvojových zemích. Program pro výzkum tropických chorob řeší otázku odolnosti parazitů způsobujících malárii vůči běžně užívaným lékům a podporuje vývoj nových léků a diagnostických metod pro boj s tropickými nemocemi.

Tvorba standardů. WHO stanovuje mezinárodní standardy pro biologické a farmaceutické látky. Vytvořila seznam „*nepostradatelných léků*“ v oblasti základní zdravotní péče. Spolupracuje se státy na zajištění rovnoměrného zásobování bezpečnými a účinnými léky za nejnižší možné ceny. Za tímto účelem vypracovala seznam více než tří stovek léků a vakcín, které jsou zásadní pro prevenci a léčbu více než osmdesáti procent všech zdravotních problémů. Téměř 160 zemí tento seznam přijalo a zahrnuje ho do svých zdravotních plánů. WHO spolupracuje s členskými státy a farmaceutickým průmyslem na vývoji nových léků pro řešení zdravotních problémů v chudých a nejhudších zemích a zasazuje se o to, aby pokračovala výroba již osvědčených léků.

WHO dohlíží na globální sběr informací o nakažlivých nemocích, sestavuje srovnávací statistiky a stanovuje mezinárodní standardy pro zdravotně nezávadné potraviny a biologické a farmaceutické výrobky.

Lidská sídla

V roce 1950 byl jedinou velkoměstskou aglomerací s více než 10 miliony obyvatel New York. V roce 2000 již takových velkoměst existovalo devatenáct, z nich patnáct v rozvojových zemích. V roce 1950 žilo ve městech pouze 30 procent světové populace, v současnosti je to téměř polovina z 6,5 miliardy obyvatel planety (údaj z roku 2005). Více než jedna miliarda světové populace přežívá ve slumech, v rozvojových zemích je to 40 procent městského obyvatelstva.

Program OSN pro lidská sídla (UN-HABITAT) je hlavním orgánem systému OSN pro řešení problematiky lidských sídel. Má mandát Valného shromáždění OSN k prosazování trvale udržitelného rozvoje měst a zabezpečení adekvátního bydlení pro všechny obyvatele. K naplňování těchto cílů přispívá 154 technických programů a projektů v 61 zemích, přičemž nejvíce jich je realizováno v nejméně rozvinutých zemích (LDC). Roční rozpočet pro období 2002-2003 činil 300 milionů dolarů.

Na Druhé konferenci OSN o lidských sídlech – HABITAT II (Istanbul, 1996) byla uzavřena dohoda o dosažení cílů Agendy HABITAT, globálního plánu na zajištění adekvátního bydlení pro všechny lidi a na podporu trvale udržitelného rozvoje měst. Program OSN pro lidská sídla je koordinačním orgánem pro naplňování této agendy, pro prosazování jejích principů na mezinárodní, regionální, národní i místní úrovni a pro monitorování situace a globálních trendů.

UN-HABITAT realizuje dvě celosvětové kampaně:

- Globální kampaň pro řízení městských sídel. V mnoha městech přispívají špatně fungující samospráva a nevhodné metody řízení ke zhoršování životního prostředí, nárůstu chudoby, nízkému ekonomickému růstu a sociálnímu vyloučení části obyvatelstva. Kampaň je zaměřena na zkvalitňování řízení měst, konkrétně na budování dobře fungujícího systému, který řeší problémy města prostřednictvím demokraticky volených a odpovědných místních samospráv spolupracujících s občany.

- Globální kampaň za zabezpečení držby. Tato kampaň byla navržena s cílem podpořit závazek adekvátního bydlení pro všechny, k čemuž se zavázaly vlády států. Uplatňování práva držby je v rámci kampaně považováno za základní předpoklad trvale udržitelné bytové politiky a práva na bydlení.

Společný projekt UN-HABITAT a Světové banky Aliance měst podporuje zlepšování chudinských obydlí. Jiné programy podporují efektivní bytovou politiku, kampaň za právo na bydlení a trvale udržitelný rozvoj měst.

UN-HABITAT podporuje také zásobování měst vodou i řešení problematiky zpracování tekutých i pevných odpadů. Prostřednictvím Programu za bezpečnější města bojuje proti kriminalitě, dále pomáhá sbližovat města s venkovem a podporuje rozvoj infrastruktury a veřejných služeb. Je zapojen do výzkumu a sledování hospodářského rozvoje měst, zaměstnanosti, snižování chudoby, fungování městské správy, systému dotovaného bydlení a městských investic.

Realizuje tyto programy: Program nejlepší praxe místní správy, Program udržitelných měst, Voda pro africká města, Program zvládnutí katastrof, Lokalizace Agendy 21 (uvádí body Agendy 21 do praxe na místní úrovni), Program pro globální sledování a statistiky.

Výchova a vzdělávání

V oblasti vzdělávání bylo v posledních letech dosaženo významného pokroku: výrazně vzrostl počet dětí, které pravidelně docházejí do školy. Přesto více než 115 milionů dětí (téměř 56 procent z nich tvoří dívky v rozvojových zemích) nemůže absolvovat ani základní školu a mnoho z těch, kdo školní docházku zahájí, je nuceno předčasně ji ukončit kvůli chudobě nebo rodinným a sociálním tlakům. Navzdory obrovskému úsilí zůstává stále 862 milionů dospělých negramotných, přičemž dvě třetiny z tohoto počtu tvoří ženy. Dekáda gramotnosti OSN (2003-2012) se snaží k tomuto problému upřít globální pozornost.

Průzkumy potvrzují úzký vztah mezi přístupem ke vzdělání a zlepšením sociální situace. Vzdělání má obrovský význam pro ženy. Žena, která je vzdělaná, je obvykle zdravější, má méně dětí a má více příležitostí ke zvýšení celkových příjmů domácnosti. Díky vzdělání se snižuje i dětská úmrtnost, protože vzdělaná žena je schopná poskytnout svým dětem kvalitnější výživu a zdravotní péči. Z tohoto důvodu jsou na dívky a ženy zaměřeny vzdělávací programy mnoha agentur OSN.

Na financování vzdělávacích a školících programů se podílí velký počet organizací OSN. Projekty jsou zaměřeny jak na podporu základního školství, tak na vyškolování odborníků. UNICEF např. věnuje více než 20 % ze svého ročního rozpočtu na podporu vzdělávacích programů, zvláště důraz pak klade na vzdělávání dívek.

Nejvýznamnější organizací působící v oblasti vzdělávání je **Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu (UNESCO)**. UNESCO je koordinátorem ambiciózní kampaně OSN za zpřístupnění všeobecného základního vzdělání všem lidem do roku 2015. Tento cíl byl potvrzen také v Deklaraci tisíciletí v roce 2000.

Nový interdisciplinární projekt UNESCO nazvaný Vzdělávání pro udržitelnou budoucnost pomáhá členským státům zlepšovat národní vzdělávací a školící programy v oblasti ochrany životního prostředí, rozvoje a populačního růstu. Jiné

programy jsou zaměřeny na šíření osvěty v oblasti péče o zdraví a zvyšování povědomí o nebezpečí drog a AIDS.

V rámci programů celoživotního vzdělávání podporuje UNESCO projekty zaměřené na modernizaci vzdělávacích systémů a rozvoj alternativních strategií, aby se celoživotní vzdělávání stalo dostupné všem lidem. Program se rovněž snaží přispívat k rozšíření přístupu k základnímu vzdělání a zvýšení jeho kvality a podporovat průběžné vzdělávání dospělých na celém světě.

Do projektu přidružených škol UNESCO je zapojeno asi sedm a půl tisíce škol v 171 zemích, které společně tvoří mezinárodní síť pro výchovu k toleranci a mírovému soužití. Širokou škálu vzdělávacích a kulturních aktivit realizuje přibližně pět tisíc klubů UNESCO (jejich členy jsou převážně učitelé a studenti) působících ve více než 120 státech.

Výzkum a odborné vzdělávání

Vědeckou činností, která zahrnuje výzkum a odborná školení, se zabývá velký počet specializovaných agentur OSN. Cílem je naučit se lépe rozumět globálním problémům, jimž lidstvo čelí, a vyškolení odborníky, kteří budou schopni řešit i složitější problémy ekonomického a sociálního rozvoje.

Úkolem **Univerzity OSN (UNU)** je prostřednictvím výzkumu a lidských i materiálních zdrojů přispívat k řešení aktuálních globálních problémů. Univerzita OSN je mezinárodním společenstvím vědců, jejichž úkolem je propojení systému OSN s mezinárodní akademickou obcí. Plní také funkci expertní skupiny OSN, která se zaměřuje na školení odborníků působících v rozvojových zemích. Univerzita OSN spolupracuje s třemi desítkami agentur OSN a s více než stovkou výzkumných institucí na celém světě.

Vědecká činnost Univerzity OSN se zaměřuje na specifické problémy, v současné době je to pět oblastí: životní prostředí, udržování míru, rozvoj, dobré metody výkonu státní správy a samosprávy a vědeckotechnický pokrok. Vědeckou činnost provádí Centrum Univerzity OSN v Tokiu a výzkumná a školicí centra v různých částech světa. Patří mezi ně:

- **Program UNU pro výživu a lidský a sociální rozvoj**, Ithaca, New York, USA (1975);
- **Geotermální program UNU (UNU/GTP)**, Rejkjavík, Island (1979);
- **Světový institut UNU pro výzkum v oblasti rozvojové ekonomie (UNU/WIDER)**, Helsinky, Finsko (založen 1985);
- **Biotechnologický program UNU pro Latinskou Ameriku a Karibskou oblast (UNU/BIOLAC)**, Caracas, Venezuela (1998);
- **Institut UNU pro nové technologie (UNU/INTECH)**, Maastricht, Holandsko (1990);
- **Institut UNU pro přírodní zdroje Afriky (UNU/INRA)**, Accra, Ghana (1990);
- **Mezinárodní institut UNU pro softwarové technologie (UNU/IIST)**, Macau, Čína (1992);
- **Postgraduální institut UNU (UNU/IAS)**, Tokio, Japonsko (1995);

- **Mezinárodní akademie pro vedoucí pracovníky (UNU/ILA)**, Ammán, Jordánsko (1995);
- **Mezinárodní síť UNU pro vodu, životní prostředí a zdraví (UNU/INWEH)**, Hamilton, Ontario, Kanada (1996);
- **Program UNU pro rybolov (UNU/FTP)**, Rejkjavík, Island (1998);
- **Program UNU pro srovnávací studie regionální integrace**, Bruggy, Belgie (2001);
- **Program UNU pro využití vědy a technologií pro trvale udržitelný rozvoj**, Kwangju, Korejská republika (2001);
- **Regionální program UNU pro životní prostředí**, Mato Grosso, Brazílie (2002);
- **Institut UNU pro životní prostředí a bezpečnost**, Bonn, Německo (2003).

Institut OSN pro vzdělávání a výzkum (UNITAR) podporuje efektivitu OSN prostřednictvím vzdělávacích programů a výzkumu. Jeho vzdělávací programy jsou zaměřeny na oblast mezinárodní spolupráce a sociálního a hospodářského rozvoje.

UNITAR každoročně pořádá více než sto sympozií, seminářů a workshopů, jichž se účastní více než pět a půl tisíce účastníků z celého světa. Je financován výhradně z dobrovolných příspěvků.

Vysoká škola pracovníků systému OSN (UNSSC) má na starosti rozvoj manažerských schopností vedoucích pracovníků působících v rámci systému OSN a realizuje tři hlavní programy. První je zaměřen na odborné vzdělávání pracovníků OSN a podporuje systém sdílení informací o osvědčených postupech. Druhý program je zaměřen na oblast managementu a lidských zdrojů. Třetí program je určen k zdokonalování řízení a posilování soudržnosti celého systému OSN. UNSSC zahájila činnost v lednu 2002 (viz www.unssc.org).

Výzkumný ústav OSN pro sociální rozvoj (UNRISD) se zabývá výzkumem sociálních rozměrů současných problémů způsobených prudkým rozvojem. Na výzkumu se podílí celá řada národních výzkumných center. Institut spolupracuje s vládami, rozvojovými agenturami, občanskými sdruženími a školami. V současné době se zaměřuje na tato témata: sociální politika a rozvoj, principy demokracie, fungování státní správy a samosprávy, dodržování lidských práv, budování občanské společnosti, role technologií a obchodu v současném světě.

Obyvatelstvo a rozvoj

Podle odhadů OSN dojde v příštích 50 letech k dramatickému nárůstu počtu obyvatel na Zemi. Bude to mít výrazný dopad na přírodní zdroje a životní prostředí. Proto OSN zaměřuje svou pozornost na analyzování populačních trendů ve vztahu k rozvoji. Zvláštní důraz klade na posilování práv žen jako jednoho z klíčových předpokladů sociálního a hospodářského vývoje.

V průběhu několika desítek let vykonala OSN zejména v rozvojových zemích mnoho práce. Prostřednictvím svých agentur podporuje činnost národních statistických úřadů, koordinuje sčítání obyvatelstva, vypracovává prognózy a zpřístupňuje ověřené informace o populačních otázkách.

Komise pro populaci a rozvoj má 47 členských států. Poskytuje doporučení Ekonomické a sociální radě (ECOSOC) v oblasti populačních trendů a jejich možných dopadů na hospodářskou a sociální situaci zemí. Je pověřena dohledem na uplatňování akčního programu schváleného v roce 1994 na Mezinárodní konferenci o populaci a rozvoji.

Součástí Odboru pro ekonomické a sociální otázky (DESA) je **Populační divize OSN**. Plní funkci sekretariátu Komise pro populaci a rozvoj. Je také pověřena poskytováním aktuálních a vědecky ověřených informací o složení populace a populačních trendech. Vypracovává prognózy dalšího vývoje a podílí se na zavádění populační politiky, která zohledňuje problematiku vlivu počtu obyvatelstva na celkový rozvoj. Vytváří a udržuje rozsáhlé databáze, např. databázi trendů vývoje světové populace do roku 2050 nebo databázi populačních strategií (GRIPP).

Populační fond OSN (UNFPA) je hlavním koordinátorem pomoci OSN rozvojovým zemím v oblasti populační politiky. Pomáhá státům zlepšovat reprodukční zdraví obyvatelstva, podporuje plánované rodičovství a populační politiku v prospěch rozvoje. Dalším úkolem UNFPA je šíření informací a posilování obecného povědomí o populačních problémech.

UNFPA je nejvýznamnější mezinárodní organizací, která se aktivně zapojuje do řešení populačních problémů. Poskytuje finanční prostředky na projekty a programy realizované vládami států, agenturami OSN a nevládními organizacemi. Poskytuje čtvrtinu prostředků na řešení přelidnění.

Hlavní tematické zaměření programů financovaných UNFPA:

- reprodukční zdraví obyvatelstva – bezpečné mateřství, plánované rodičovství a pohlavní zdraví;
- populační a rozvojové strategie;
- podpůrné iniciativy – rovnoprávné postavení žen, dodržování politických závazků, vyšší informovanost veřejnosti o populačních problémech.

Další programy se zaměřují na mládež, problematiku stárnutí, prevenci AIDS, neodkladnou porodní péči, prevenci a léčbu porodního píštěle. Jiné řeší otázku vztahu mezi populačním vývojem a životním prostředím.

UNFPA nepodporuje umělé přerušování těhotenství. Interrupci nepovažuje za optimální řešení, soustředí se na osvětu plánovaného rodičovství.

Podílí se na prosazování akčního programu schváleného Mezinárodní konferencí o populaci a rozvoji v roce 1994 v Káhiře, který dále upravilo v roce 1999 Valné shromáždění na svém zvláštním zasedání. Program se zaměřuje spíše na zajišťování potřeb jednotlivých lidí než na naplňování demografických plánů.

Jedna z priorit UNFPA je reprodukční zdraví dospívajících. Osvětová činnost je zaměřena na předcházení nechtěnému otěhotnění, cílem je omezit počet interrupcí.

Možnost rodičů zvolit si svobodně počet dětí, které chtějí mít, i rozestup mezi nimi je mezinárodně uznaným lidským právem. Ačkoli se počet párů, které jsou obeznámeny s metodami plánovaného rodičovství, v posledních letech dramaticky zvýšil, nejméně 350 milionů párů na celém světě tuto možnost nemá. Podle průzkumů by dalších 120 milionů žen chtělo využívat moderní metody plánování rodiny a mít přístup ke kvalitním informacím a cenově dostupné související péči.

Úkolem UNFPA je ve spolupráci s vládami, soukromým sektorem a nevládními organizacemi zpřístupnit všem lidem potřebné informace a péči.

Podpora postavení žen

Podpora rovnoprávnosti žen a mužů je jednou z hlavních náplní práce OSN. Rovné postavení je klíčovým prostředkem k dosažení Rozvojových cílů tisíciletí. Snahy o překonání chudoby a zmírnění počtu hladovějících jsou přímo spjaty s klíčovou úlohou žen v hospodářském a sociálním rozvoji. K dosažení cíle zajistit všeobecné základní vzdělání pro všechny je zásadní podpora vzdělávání dívek, které mnohem častěji než chlapci nedostanou šanci chodit do školy. Ženy dnes tvoří téměř 50 procent všech osob nakažených virem HIV. Boj proti AIDS proto vyžaduje plné zapojení žen a dívek. OSN aktivně podporuje snahy o posílení postavení žen ve společnosti a respektování jejich lidských práv. Činí tak prostřednictvím přijímání globálních právních norem, standardů a strategií.

Komise pro postavení žen je součástí systému ECOSOC a zabývá se otázkou rovnoprávného postavení žen všude na světě. Navrhuje znění mezinárodních úmluv a jiných právních úprav zaměřených na posílení postavení žen. Komise, která má 45 členů, byla iniciátorem již čtyř globálních konferencí o problematice postavení žen a je pověřena dohledem nad naplňováním závazků přijatých na těchto mezinárodních fórech.

Výbor pro odstranění diskriminace žen (CEDAW) dohlíží na dodržování Úmluvy OSN o odstranění všech forem diskriminace žen. Doporučení výboru složeného z 23 odborníků přispívají k lepšímu pochopení ekonomických, sociálních, politických i občanských práv žen a možností, jak je uplatňovat.

Oddělení na podporu postavení žen v rámci Odboru pro ekonomické a sociální otázky podporuje práci Komise pro postavení žen a Výboru pro odstranění diskriminace žen. Na práci oddělení dohlíží **zvláštní poradce generálního tajemníka** pro otázky rovného postavení žen a mužů a posilování postavení žen. Jeho úkolem je věleňovat otázku gender do činnosti všech organizací a programů OSN i jiných mezivládních orgánů. Má na starosti prosazování akčního plánu a Úmluvy o odstranění všech forem diskriminace žen.

Rozvojový fond OSN pro ženy (UNIFEM) je dobrovolným fondem k zajištění finanční a technické pomoci programům na podporu ženských práv. Činnost UNIFEM se soustředí především na posílení ekonomického postavení žen ve výrobní a podnikatelské sféře, zvýšení jejich podílu na řízení a rozhodování v podnicích a na podporu dodržování práv žen v zájmu spravedlivějšího rozvoje.

Mezinárodní výzkumný a vzdělávací institut pro problematiku postavení žen (INSTRAW) organizuje vzdělávací programy s využitím nových poznatků a komunikačních technologií. Jeho cílem je přispět ke zlepšení postavení žen podporou jejich zapojení do informační společnosti 21. století.

Světová konference o problematice žen

Konference OSN, která byla podpořena bohatou činností ženských hnutí v nejrůznějších zemích světa, napomohly porozumění, všeobecnému zájmu a vedly ke konkrétním krokům, které posílily postavení žen na světě.

Tři světové konference – v Mexico City (1975), Kodani (1980) a Nairobi (1985) – výrazně posílily mezinárodní povědomí o ženských otázkách a staly se základem nedocenených vazeb mezi ženskými hnutími na celém světě a mezinárodním společenstvím.

Na čtvrté konferenci o ženách v Pekingu v roce 1995 přijali představitelé 189 vlád Pekingskou deklaraci a akční plán s cílem odstranit překážky, které stojí v cestě začlenění žen do všech oblastí veřejného i soukromého života. Akční plán definuje 12 zásadních oblastí:

- trvalý a zvětšující se dopad chudoby na ženy;
- nerovný přístup ke vzdělání;
- nedostačující zdravotní péče a nerovný přístup ke zdravotní péči;
- násilí na ženách;
- dopad válečných konfliktů na ženy;
- nerovnoprávnost žen v hospodářských strukturách a v práci;
- nerovnoprávnost v podílu na moci a na rozhodování;
- nedostatek mechanismů k posílení postavení žen;
- nedostatečné povědomí o uznávaných ženských právech a připravenosti je hájit;
- malé zapojení médií při zdůrazňování přínosu žen pro společnost;
- nedostatek uznání podílu žen na ochraně životního prostředí.

Na 23. mimořádném zasedání Valného shromáždění v roce 2000, které navázalo na Pekingskou deklaraci a akční plán, se státy zavázaly k dodatečným iniciativám v oblasti legislativy, které by řešily všechny druhy domácího násilí, předčasné a nucené manželství či znetvořování ženských pohlavních orgánů (obřízka). Byl vytyčen cíl zabezpečit povinnou školní docházku pro chlapce i dívky a zlepšit zdraví žen rozšířením možností zdravotní péče a zavedením programů prevence.

Podpora práv dítěte

Ročně umírá 11 milionů dětí mladších pěti let. Desítky milionů dětí jsou tělesně či mentálně postižené v důsledku nedostatečné péče. Řada úmrtí je zapříčiněna nemocemi, jimž se dá předejít nebo je snadno vyléčit. Další úmrtí jsou důsledkem chudoby, lhostejnosti, diskriminace a násilí.

Mimořádné zasedání o problematice dětí

Od 8. do 10. května 2002 se více než sedm tisíc delegátů zúčastnilo mezinárodní konference o problematice dětí – zvláštního zasedání Valného shromáždění OSN o problematice dětí. Účastníci hodnotili pokrok od Světového zasedání o problematice dětí (*World Summit for Children*) v roce 1990 a zavázali se zvýšit podporu práv dětí. Zvláštní zasedání bylo **významným** milníkem, poprvé bylo věnováno výhradně dětem a bylo to zároveň první zasedání, kam byly děti přijaty jako oficiální delegáti.

Zvláštní zasedání vyvrcholilo přijetím závěrečného dokumentu a akčního plánu *Lepší svět pro děti* (*A World Fit for Children*). Nový program pro všechny děti světa počítá s jejich účastí a obsahuje 21 specifických cílů pro příští dekádu. Je výsledkem více než dvouletého hledání konsenzu, v němž se všechny státy světa shodly na zlepšení podmínek života dětí a mladých lidí. Dokument *Lepší svět pro děti* vytyčil čtyři priority:

- podpora zdravého života;
- zajištění kvalitního vzdělání pro všechny;
- ochrana dětí před zneužíváním, vykořisťováním a násilím;
- boj s HIV/AIDS.

Dokument zavázal vedoucí představitelé k dokončení programu Světového summitu o problematice dětí z roku 1990 a k dosažení dalších cílů a závazků, zvláště těch, které jsou obsaženy v Deklaraci tisíciletí. Zdůrazňuje též povinnost vlád podporovat a chránit práva každého dítěte v souladu s Úmluvou o právech dítěte.

Akční plán stanoví tři nejdůležitější cíle: co nejlepší start dětí do života, přístup ke kvalitnímu základnímu vzdělání, včetně zabezpečení bezplatné povinné školní docházky, a dostatek příležitostí pro děti a mládež k rozvíjení jejich individuálních schopností. Plán důrazně vyzývá k podpoře rodiny, potírání diskriminace a k překonání chudoby.

Při plnění tohoto plánu mají sehrát zásadní úlohu různí aktéři: samotné děti, rodiče, příbuzní a další vychovatelé, vlády, členové parlamentu, nevládní organizace, soukromý sektor, církevní, duchovní a kulturní představitelé, zástupci původního obyvatelstva, média, místní a mezinárodní organizace a všichni lidé, kteří pracují s dětmi.

Za účelem splnění těchto úkolů a cílů požaduje dokument *Lepší svět pro děti* okamžité uvolnění a rozdělení nových zdrojů na národní i mezinárodní úrovni. Podporuje rozvoj místní spolupráce a zároveň vyzývá k plnění globálních cílů, k nimž patří např. vyčlenění 0,7 procenta hrubého národního důchodu vyspělých zemí na oficiální rozvojovou pomoc (ODA). Podporuje rovněž Iniciativu 20/20 – ujednání mezi rozvojovými a vyspělými zeměmi, podle něhož by 20 procent rozpočtu rozvojových zemí a 20 procent oficiální rozvojové pomoci ODA mělo být vynaloženo na základní sociální služby.

Dětský fond OSN (UNICEF) se aktivně podílí na ochraně práv dětí. Prosazuje dodržování Úmluvy o právech dítěte a Úmluvy pro odstranění všech forem diskriminace žen. Cílem UNICEF je zabezpečit co nejlepší start dětí do života. Spolupracuje s vládami, organizacemi OSN i nevládními organizacemi. Ve 158 zemích realizuje programy s důrazem na povzbuzování místní iniciativy na ochranu dětí.

Mezi současné priority UNICEF patří: zdravý vývoj dětí po narození, vzdělávání dívek, očkování, potírání AIDS a ochrana dětí před násilím a diskriminací. Tyto cíle se shodují s Rozvojovými cíli tisíciletí a se závazky závěrečného dokumentu Lepší svět pro děti zvláštního zasedání Valného shromáždění v roce 2002.

Dětský fond OSN se věnuje všem oblastem zdraví dětí na všech stupních jejich vývoje. Vytváří podmínky pro zajištění péče o těhotné ženy, potírání AIDS a je jednou z klíčových organizací zajišťujících očkovací programy proti infekčním nemocem na celém světě. Ročně dnes dokáže zajistit očkování 100 milionů dětí a zachráni tak 2,5 milionu životů. Nakupuje a následně distribuuje plných 65 procent z celosvětového objemu očkovacích látek a je hlavním dodavatelem těchto látek v rozvojových zemích.

Významná je i činnost UNICEF v oblasti školství. Jeho programy zajišťují učitele pro nejchudší oblasti, pomáhají s vypracováváním osnov. Zajišťuje, aby děti měly příležitost k učení i hře, a to i v průběhu válečných konfliktů. UNICEF propaguje kojení dětí a vhodnou výživu těhotných žen a usiluje o zlepšení hygienických podmínek včetně zajištění přístupu k nezávadné pitné vodě. Podílí se na tvorbě legislativy s ohledem na práva dětí a vystupuje proti dětské práci a sexuálnímu zneužívání dětí. Pořádá osvětové kampaně o nášlapných minách a pomáhá při demobilizaci dětských vojáků. Značnou pozornost věnuje problematice osiřelých dětí v důsledku válek a infekčních nemocí a pomáhá při znovuspojení rodin rozdělených konflikty a násilím.

Sociální integrace

OSN vymezuje tři hlavní sociální skupiny, které vyžadují zvláštní pozornost: mládež a starší lidé, postižení lidé, menšiny a původní obyvatelé. Zájmy všech zmíněných skupin hájí Valné shromáždění, ECOSOC a Komise pro sociální rozvoj. Specifické programy na pomoc těmto skupinám jsou realizovány Odborem pro sociální a ekonomické otázky OSN (DESA).

Spojené národy sehrály klíčovou úlohu při definování a obraně lidských práv znevýhodněných skupin obyvatelstva. Přispěly k ustavení mezinárodních norem, standardů a doporučení zaměřených na tyto skupiny. Řešení této problematiky podporuje výzkumem, shromažďováním informací a vyhlásováním zvláštních tematických roků a desetiletí, jejichž smyslem je zvýšit obecné povědomí a podnítit konkrétní iniciativu na řešení souvisejících problémů.

Rodina

Rodina je základní jednotkou společnosti. Za posledních 50 let se její role do značné míry změnila. Přispěly k tomu změny ve struktuře rodiny (např. menší počet dětí, pozdější uzavírání manželství a plazení dětí, zvýšená rozvodovost a vyšší počet neúplných rodin), migrace obyvatelstva, stárnutí populace, nákaza AIDS a vlivy

globalizace. Tyto dynamické sociální tlaky mají značný vliv na schopnost rodin plnit sociální funkce.

Vyhlášením roku 1994 Mezinárodním rokem rodiny pomohlo Valné shromáždění dostat rodinnou problematiku do záběru mezinárodních debat o rozvoji. Výsledkem bylo stanovení akčního plánu pro rodinu, který podpořil legislativní úpravy na podporu rodin na úrovni států. Valné shromáždění rovněž uspořádalo roku 1994 v New Yorku Mezinárodní konferenci o rodině.

Každoročně si 15. května z iniciativy Valného shromáždění OSN připomínáme Mezinárodní den rodiny. Cílem je přispět ke zvýšení informovanosti o problematice rodiny a iniciovat prosazování potřebných opatření.

Mládež

OSN považuje problematiku spojenou s mladými lidmi za důležitou a v souvislosti s tím realizuje řadu aktivit:

- V roce 1965 přijalo Valné shromáždění Deklaraci o rozvoji ideálů míru, tolerance a porozumění mezi mládeží, která specifikuje důležitou úlohu mladých v dnešním světě.
- O dvě desetítky let později vyhlásilo Valné shromáždění rok 1985 Mezinárodním rokem mládeže, přijalo směrnice pro realizaci souvisejících kroků a podpořilo dlouhodobou globální strategii pro vytváření pracovních příležitostí pro mládež. OSN následně podporovala praktické uplatňování těchto směrnic a pomáhala vládám při rozvoji programů na podporu mládeže.
- V roce 1995 přijalo Valné shromáždění Mezinárodní akční program pro mládež zaměřený na problémy mladých lidí a jejich zapojení do společenského dění.
- Valné shromáždění svolalo čtyři zasedání Světového fóra mládeže v rámci systému OSN s cílem podpořit společné iniciativy mladých.
- Fond OSN pro mládež podporuje projekty, na jejichž realizaci se podílejí mladí lidé, a poskytuje vládám a nevládním organizacím granty na programy ve prospěch mládeže.

Na Summitu tisíciletí se nejvyšší představitelé států a vlád zavázali „rozvíjet a zavádět strategie, které budou pro mladé skutečnou šancí na získání solidního zaměstnání“. Z podnětu generálního tajemníka byla v roce 2001 vytvořena mezinárodní síť na podporu zaměstnávání mladých lidí (Youth Employment Network), společná iniciativa OSN, ILO a Světové banky.

Starší lidé

Statistiky napovídají, že v průběhu let 2000 až 2050 se celkový počet starších lidí (60 a více let) více než zdvojnásobí (z 10 na 22 procent celkové populace) a vyrovná se procentuálnímu zastoupení dětí v populaci (0 – 4 roků). Důsledkem této historické demografické změny se staří a mladí poprvé v historii budou na celkové populaci podílet stejnou měrou.

V mnoha rozvinutých zemích dnes počet starších lidí převyšuje počet dětí a porodnost klesá pod úroveň populační výměny. V některých zemích počet starších lidí do roku 2050 převyší počet dětí v poměru 2:1.

V rozvojových zemích se očekává, že poměrné zastoupení starších lidí stoupne do roku 2050 ze současných osmi procent na 21, zatímco u dětí klesne ze 33 procent na 20. Ještě závažnější je vysoké tempo stárnutí a skutečnost, že za méně než tři desetiletí budou tři čtvrtiny všech starších osob žít v rozvojových zemích. Navíc bude i přes stoupající urbanizaci obyvatelstva většina starších lidí v rozvojových zemích nadále žít na venkově.

Světové společenství si uvědomuje nutnost začlenit otázku stárnutí do širšího kontextu rozvoje. Víme, že starší lidé mohou a musí mít na rozvoji velký podíl. Uznání jejich schopnosti být aktivní a prospěšní nejen sami sobě, ale i svému okolí je nutné brát v potaz při stanovování dalších strategií.

V reakci na celkové stárnutí populace zahájila OSN několik iniciativ:

- První Světové shromáždění o problematice stárnutí (Vídeň, 1982) přijalo Mezinárodní akční plán pro problematiku stárnutí. Plán doporučuje přijmout opatření v oblastech zajištění finančních prostředků, zdraví, výživy, bydlení, vzdělávání a sociální pomoci. Starší osoby jsou podle plánu různorodou a aktivní skupinou obyvatel, která disponuje znalostním a dovednostním potenciálem.
- Zásady OSN pro starší osoby (1991) – univerzální základ pro definici statusu starších osob v pěti základních oblastech: nezávislost, účast, péče, sebenaplnění a důstojnost.
- Mezinárodní konference o stárnutí (1992) – konference přijala Proklamaci o stárnutí, která vytyčuje hlavní směr pro další postup, a vyhlásila rok 1999 Mezinárodním rokem starších osob.
- Druhé Světové shromáždění o problematice stárnutí (Madrid, 2002) – přijalo nový mezinárodní akční plán pro problematiku stárnutí, v rámci něhož se všechny členské státy zavázaly zavádět konkrétní opatření ve prospěch starší generace.

Problematika původního obyvatelstva

Na světě žije více než 370 milionů původního obyvatelstva, velká část ve velmi nuzných podmínkách. Mají nejkratší pravděpodobnou délku života, nejvyšší dětskou úmrtnost, nejhorší školní docházku a nejvyšší nezaměstnanost. Často žijí v přeplněných chudých obydlených trpí chronickými zdravotními problémy.

Na konci 80. let minulého století se začalo diskutovat o založení stálého orgánu, který by se zabýval celkovou problematikou původního obyvatelstva a v němž by aktivně působili zástupci těchto menšin. Ekonomická a sociální rada ECOSOC proto založila v červenci 2000 **Stálé fórum o otázkách původního obyvatelstva**, jehož cílem je řešit problémy v této oblasti a šířit obecné povědomí o potřebách této znevýhodněné skupiny. Aktivní činnosti na podporu původního obyvatelstva jsou pověřeny organizace systému OSN.

Fórum pro otázky původního obyvatelstva má 16 členů – osm z nich navrhuji členské státy a volí je ECOSOC, osm navrhuji zástupci původních obyvatel (více viz www.un.org/esa/socdev/pfi/).

Lidé s postižením

Lidé s postižením často žijí v izolaci na okraji společnosti. Jejich diskriminace má různé podoby, od té zjevné, jako je stížený přístup ke vzdělání, po méně viditelné formy, např. segregace a izolace plynoucí z technických a sociálních překážek. Odsouvání osob s postižením na okraj ochuzuje ale i většinovou společnost, která tak ztrácí velký potenciál a o přínos takových lidí je ochuzována. Změna zažitých stereotypů ve vnímání a pojetí zdravotního postižení vyžaduje změny ve všeobecných hodnotách a větší pochopení na všech úrovních společnosti.

OSN svou činností usiluje o posílení postavení lidí s postižením a o zlepšení jejich života. Zájem, který OSN o kvalitu života a práva těchto lidí projevuje, vychází ze základních hodnot světové organizace, které jsou založeny na lidských právech, základních svobodách a rovnoprávnosti všech lidí.

V sedmdesátých letech minulého století získala myšlenka podpory lidských práv lidí s postižením širší mezinárodní uznání. Valné shromáždění přijalo v roce 1971 Deklaraci práv mentálně zasažených osob a v roce 1975 Deklaraci práv lidí s postižením, které vytvořily právní podmínky pro rovnoprávné zacházení s postiženými a zaručily jim rovný přístup ke všem veřejným službám.

Mezinárodní rok postižených osob (1981) vyústil v přijetí Světového akčního programu pro osoby s postižením, rámcové strategie na podporu práv lidí s postižením. V roce 1992 vyhlásilo Valné shromáždění Mezinárodní den lidí s postižením, který připadá na 3. prosince. Hlavním přínosem Dekády OSN pro lidi s postižením (1983-1992) bylo přijetí Norem pro zrovnoprávnění příležitostí pro osoby s postižením.

V činnosti na podporu lidí s postižením pokračuje OSN i v novém století. V roce 2001 ustavilo Valné shromáždění výbor, který má za úkol vypracovat návrh komplexní mezinárodní úmluvy na podporu a ochranu práv a důstojnosti osob s postižením. V roce 2004 začal výbor jednat o pracovní verzi úmluvy.

Kriminalita, drogy a terorismus

Mezinárodní organizovaný zločin, pašování drog a terorismus lze dnes počítat mezi sociální, politické i ekonomické faktory, které mají značný vliv na vývoj celých zemí i regionů. Negativními trendy posledních let jsou například rozsáhlá korupce ve státní správě, růst vlivu nadnárodních zločineckých organizací a obchodování s lidmi. K hrozbám, které vyžadují účinnou mezinárodní spolupráci, patří také využívání terorismu k zastrahování a ohrožování hospodářského vývoje. OSN usiluje o to, aby tyto problémy byly řešeny společnou globální odpovědí.

Úřad OSN pro drogy a kriminalitu (UNODC) se sídlem ve Vídni je jedním z důležitých koordinátorů boje proti zneužívání a pašování drog, organizovanému zločinu a mezinárodnímu terorismu. Úřad má dva programy – program prevence kriminality včetně problematiky terorismu a program kontroly drog.

Boj proti drogám

Ve světě je více než 200 milionů uživatelů nezákonných drog. Mezi problémy s tím spojené patří rostoucí náklady na zdravotní péči, rozpadlé rodiny, šíření HIV/AIDS a hepatitidy. Problém zneužívání drog se týká všech částí světa.

Mezi drogami, kriminalitou a násilím existuje přímá souvislost. Drogové kartely podkopávají autoritu vlád a korumpují podnikatele. Příjmy z obchodu s drogami jsou využívány na financování ničivých ozbrojených konfliktů.

Výdaje na potírání tohoto problému jsou obrovské. Vysoké částky musí být vynakládány na posílení policejních sil, soudních systémů i léčebných a rehabilitačních programů. Nepříjemné jsou i sociální dopady: násilí v ulicích měst, války gangů, strach, rozklad městských komunit a zmařené životy.

OSN řeší globální problematiku drog na mnoha úrovních. **Komise pro narkotika** je jednou z výkonných komisí ECOSOC, která plní funkci hlavního mezivládního orgánu pro stanovování právních norem a koordinaci v oblasti mezinárodní kontroly drog. Komise má 53 členských států a je pověřena monitorováním a analýzou drogové situace ve světě a vytvářením návrhů opatření na posílení zkvalitnění mezinárodní kontroly drog. Monitoruje zavádění mezinárodních dohod o kontrole drog a doporučení přijatá Valným shromážděním.

Komise má pět přidružených orgánů podporujících spolupráci a koordinaci na regionální úrovni v Africe, Asii a Tichomoří, Evropě, Latinské Americe, Karibské oblasti a na Blízkém východě.

Mezinárodní výbor pro kontrolu drog (INCB) je třináctičlenný, nezávislý, orgán, který monitoruje dodržování mezinárodních smluv o drogách ze strany vlád a poskytuje jim v této oblasti podporu. Usiluje o to, aby byla dostupnost drog omezena pouze na lékařské a vědecké účely a aby nedocházelo k jejich únikům do ilegální sféry. Výbor stanovuje mezní limity množství drog, které jednotlivé země potřebují na lékařské a vědecké účely.

Mezinárodní drogové úmluvy přijaté pod záštitou OSN stanoví povinnost států provádět kontrolu výroby a distribuce omamných a psychotropních látek, potírat zneužívání drog a ilegální obchod. Státy jsou dále povinny předkládat zprávy o své činnosti v této oblasti mezinárodním orgánům. Jedná se o tyto mezinárodní úmluvy:

- Jednotná úmluva o narkotikách (1961) – jejím cílem je omezit produkci, distribuci, držení, užívání a obchod s omamnými látkami čistě na lékařské a vědecké účely a zavazuje signatáře, aby podnikli mimořádná opatření vůči některým drogám, například heroinu. Protokol k úmluvě z roku 1972 zdůrazňuje nezbytnost léčení a rehabilitace drogově závislých jedinců.
- Úmluva o psychotropních látkách (1971) – zakládá mezinárodní kontrolní systém pro psychotropní látky. Úmluva zavádí kontrolu nad výrobou celé řady syntetických omamných látek.
- Úmluva OSN o ilegálním obchodu s narkotiky a psychotropními látkami (1988) – stanoví komplexní opatření proti obchodu s drogami včetně kroků proti praní špinavých peněz a rozšiřování základny chemických surovin pro výrobu drog. Úmluva je hlavním nástrojem mezinárodní spolupráce v boji proti pašování drog a umožňuje pátrání po ziscích a majetku nabytém z obchodu s drogami, jejich zmrazení a zabavení, vydávání překupníků za účelem trestního stíhání.

UNODC je koordinátorem veškeré činnosti OSN v oblasti kontroly drog. Jeho přístup k problematice drog je komplexní. Komunitní programy zaměřené na prevenci zneužívání drog, léčbu a rehabilitaci zahrnují účast nevládních organizací

a občanské společnosti. Alternativní rozvojová pomoc poskytuje nové ekonomické příležitosti lidem hospodářsky závislým na pěstování ilegálních plodin. Školení, výcvik a zavádění nových technologií na omezování ilegálního obchodu zvyšují účinnost při vymáhání práva. Důležitá je i podpora soukromé a nevládní sféry. Mezi pozitivní příklady patří:

- Globální program monitorování ilegálních drog působí v Afghánistánu, Laosu, Barmě, Bolívii, Kolumbii a Peru. Zahrnuje satelitní, letecký a pozemní průzkum umožňující státům získat ucelenou představu o oblastech a trendech v pěstování nezákonných plodin.
- Globální hodnotící program dodává přesné a aktuální statistiky o světové spotřebě nezákonných drog.
- Program právní podpory prostřednictvím podpory v oblasti legislativy a vzdělávání soudců.

Na mimořádném zasedání Valného shromáždění v roce 1998 věnovaném problematice drog se vlády států zavázaly ke spolupráci při sladování strategií a posilování praktických kroků zaměřených na omezení nezákonné výroby a konzumace drog.

Prevence kriminality

Zločinnost ohrožuje bezpečnost občanů na celém světě a brzdí sociální a ekonomický rozvoj států. Globalizace přináší nové formy mezinárodního zločinu. Nadnárodní zločinecké organizace rozšiřují své pole působnosti z drog a pašování na praní špinavých peněz. Pašeráci každoročně přepraví až 4 miliony ilegálních migrantů, z čehož jim plyne zisk v hodnotě až 7 miliard dolarů. Země sužovaná korupcí je schopná přilákat o 5 procent méně investic než relativně nezkorumpovaná země a ztrácí až 1 procento ročního ekonomického růstu.

Komisi pro prevenci kriminality a trestní spravedlnost tvoří 40 členských států. Je výkonným orgánem ECOSOC. Formuluje mezinárodní pravidla a koordinuje činnost na poli prevence kriminality a trestní justice.

Realizací mandátu komise je pověřen UNODC. Zvláštní pozornost věnuje potírání nadnárodního zločinu, korupce, terorismu a pašování lidí. Jeho strategie je postavena na mezinárodní spolupráci a poskytování podpory.

UNODC podporuje vytváření nových mezinárodních právních nástrojů pro řešení globální kriminality. Patří mezi ně Úmluva OSN o nadnárodním organizovaném zločinu a její tři protokoly, která vešla v platnost v září 2003, a Úmluva OSN proti korupci, schválená Valným shromážděním v roce 2003.

UNODC také poskytuje technickou podporu pro posílení schopnosti vlád modernizovat systém trestního soudnictví. Ve spolupráci s UNICRI byly v roce 1999 zahájeny tři programy: Globální program proti korupci, Globální program proti obchodování s lidmi a Globální program pro výzkum organizovaného zločinu.

Úřad OSN pro drogy a kriminalitu prosazuje a napomáhá uplatňování standardů a norem OSN v oblasti trestního soudnictví a prevence kriminality. Analyzuje nové trendy na poli kriminality a justice, vytváří databáze, vydává globální studie a shromažďuje a šíří informace.

V roce 2002 byl zahájen Globální program proti terorismu. V prvním roce poskytl právní a technickou pomoc více než třiceti zemím v zavádění protiteroristických opatření. Program funguje ve spolupráci s regionálními a mezinárodními organizacemi, např. OBSE nebo MMF, a je v úzkém kontaktu s protiteroristickým výborem ustanoveným podle rezoluce Rady bezpečnosti 1373 z roku 2001.

Globální program proti praní špinavých peněz – odhady celkového objemu praní špinavých peněz hovoří až o 500 miliardách USD ročně. Globální program poskytuje technickou podporu vládám, doporučení ve vztahu ke zkvalitnění bankovních služeb a podporuje schopnost zemí vyšetřit trestnou činnost v oblasti finančních toků.

Výzkumný ústav pro otázky meziregionálního zločinu a trestní spravedlnosti (UNICRI) je orgánem UNODC. Zabývá se otázkami prevence mezinárodního zločinu a kriminality a vypracovává nová doporučení a strategie.

Na základě rozhodnutí Valného shromáždění se každých pět let koná **Kongres OSN o prevenci kriminality a zacházení s pachateli**, který slouží jako fórum pro výměnu zkušeností a strategií a posílení kapacit pro boj proti zločinu. Účastní se ho experti i zástupci vlád.

Věda, kultura a komunikace

Výměna informací a komunikace v oblasti vědy a kultury podporuje mír a rozvoj. **Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu (UNESCO)** se kromě své primární role v oblasti vzdělávání zaměřuje na další tři oblasti: věda ve službách rozvoje; kulturní rozvoj – dědictví a tvořivost; komunikace a informace.

Věda

Základní program UNESCO v oblasti vědy pro rozvoj je zaměřen na předávání a sdílení znalostí v oblasti přírodních, sociálních a humanitních věd. UNESCO realizuje následující mezivládní programy: Člověk a biosféra; Projekt o životním prostředí a rozvoji pobřežních oblastí; Program pro řízení sociální transformace; Mezinárodní hydrologický program a Mezinárodní korelační geologický program. Prostřednictvím dalších vzdělávacích a školicích iniciativ se snaží změnit fakt, že více než 90 procent vědeckých pracovníků působí ve vyspělých zemích.

V reakci na vývoj v oblasti klonování živých organismů schválily členské státy UNESCO v roce 1997 Všeobecnou deklaraci o lidském genomu a lidských právech, která je prvním mezinárodním dokumentem pro etiku genetického výzkumu. Deklarace vymezuje šest univerzálních etických standardů výzkumu a praxe v oboru lidské genetiky.

V oblasti sociálních a humanitních věd se UNESCO zaměřuje na obory filozofie, sociálního výzkumu, podporu lidských práv a demokracie, boj proti všem druhům diskriminace, zlepšení postavení žen a na problematiku mládeže.

Kulturní rozvoj

Kulturní činnost UNESCO je zaměřena zejména na ochranu kulturního dědictví. V Úmluvě o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví z roku 1972 se 175 států zavázalo ke spolupráci při ochraně 730 významných památek ve 125 zemích,

kteří jsou zapsáni v Seznamu světového dědictví. Úmluva UNESCO z roku 1970 zakazuje ilegální dovoz, vývoz a přesun kulturních statků a úmluva z roku 1995 specifikuje povinnost navracet zcizené či ilegálně vyvezené kulturní a umělecké předměty do zemí původu.

V rámci UNESCO se nyní připravuje úmluva o ochraně nehmotného kulturního dědictví, do něhož spadají ústní tradice, zvyky, jazyky, hudba, tance, rituály, slavnosti, tradiční léčba, gastronomie a všechny druhy tradičního umění. UNESCO svou činností také podporuje kulturní aspekty rozvoje, tvorbu a kreativitu, zachování kulturní identity a ústních tradic a knižní kulturu.

Komunikace a informace

UNESCO je jedním z hlavních obhájců svobody tisku, pluralismu a nezávislosti médií. Podněcuje a podporuje státy k mediální politice založené na demokracii, ochraně nezávislosti novinářů působících ve veřejnoprávních i soukromých médiích. K případům porušování svobody tisku se veřejně vyjadřuje generální ředitel UNESCO a snaží se do situace zasáhnout diplomatickými prostředky.

Z podnětu UNESCO si každoročně 3. května připomínáme **Světový den svobody tisku**.

Nové informační a komunikační technologie (ICT) podporuje a rozšiřuje princip volného pohybu myšlenek. UNESCO usiluje, aby možnostmi nových technologií mohlo využívat co nejvíce lidí.

V roce 2001 ustavil generální tajemník OSN Zvláštní útvar OSN pro informační a komunikační technologie. Cílem jeho činnosti je podpora informovanosti a sdílení znalostí. Působí jako globální platforma pro zavádění informačních a komunikačních technologií a jejich zpřístupňování co nejširším vrstvám obyvatelstva. Podílí se na odstraňování tzv. digitální propasti mezi vyspělým a rozvojovým světem, jinými slovy umožňuje, aby i chudé země a jejich obyvatelé mohli využívat výhod internetu a dalších komunikačních prostředků.

UDRŽITELNÝ ROZVOJ

V prvních desetiletích existence OSN se otázky související se životním prostředím dostávaly na pořad mezinárodních jednání jen vzácně. Práce OSN v této oblasti se týkala výzkumu a využívání přírodních zdrojů a úsilí, aby si zejména rozvojové země dokázaly udržet kontrolu nad svými zdroji. V průběhu 60. let bylo uzavřeno několik dohod týkajících se znečišťování moří, zejména v souvislosti s úniky ropy. Hromadící se důkazy o zhoršujícím se stavu světového životního prostředí přiměly mezinárodní společenství, aby zařadilo ekologii mezi prioritní témata. Organizace spojených národů se tak stala mezinárodním garantem ochrany životního prostředí a trvale udržitelného rozvoje.

Vztah mezi ekonomickým rozvojem a poškozováním životního prostředí se poprvé dostal na pořad mezinárodních jednání v roce 1972 na stockholmské Konferenci OSN o lidském prostředí. Po ukončení této konference ustavily vlády členských států **Program OSN pro životní prostředí (UNEP)**, který se stal vůdčí světovou institucí pro ochranu životního prostředí.

V roce 1973 ustavila OSN **Súdánsko-sahelský úřad (UNSO)**, jehož úkolem bylo věnovat mezinárodní pozornost zastavení šíření pouští v západní Africe. Zařazení ekologických ohledů do hospodářského plánů států však probíhalo pomalu a celkový stav životního prostředí se nadále zhoršoval. Problémy, jako například řídnutí ozonové vrstvy, globální oteplování a znečišťování vodních toků a ploch, začaly být zjevné a tempo ničení přírodních zdrojů se zvyšovalo.

Summity o trvale udržitelném rozvoji

Na Konferenci OSN o životním prostředí a rozvoji (UNCED) (Rio de Janeiro, 1992), známé rovněž jako Summit Země, se státy světa usnesly, že podle *principů z Ria* jsou sociální i ekonomický rozvoj spolu s ochranou životního prostředí základem trvale udržitelného rozvoje. K dosažení takového rozvoje přijali světoví představitelé globální program Agenda 21.

V Agendě 21 vlády stanoví detailní plán aktivit, jež by měly změnit vývoj světa od současného neudržitelného modelu hospodářského růstu směrem k procesům, které by dokázaly chránit a obnovovat přírodní zdroje, na nichž jsou růst a vývoj závislé. Návrh také doporučil cesty k posílení role velkých skupin obyvatelstva – ženy, odbory, zemědělci, děti a mládež, původní obyvatelstvo, vědecká obec, místní samosprávy, firmy, průmyslové podniky a nevládní organizace – ve snaze o dosažení trvale udržitelného rozvoje.

V roce 1997 svolalo Valné shromáždění OSN mimořádné zasedání (Summit Země + 5), které hodnotilo naplňování Agendy 21. Členské státy se neshodly v názorech na zajištění globálního financování udržitelného rozvoje, shodly se však na tom, že realizace Agendy 21 je naprosto nezbytná. Závěrečný dokument zasedání doporučil opatření k zajištění důslednější realizace Agendy 21 včetně: přijetí právně závazných cílů omezení emisí skleníkových plynů způsobujících klimatické změny; výrazně pokročit na cestě k udržitelným způsobům výroby, distribuce a využití energií; zaměřit se na odstranění chudoby jako na základní předpoklad udržitelného rozvoje.

Světový summit o trvale udržitelném rozvoji (Johannesburg, 2002) zhodnotil pokrok dosažený od roku 1992, kdy se uskutečnil Summit Země. Johannesburská deklarace o trvale udržitelném rozvoji a plán implementace potvrdily zásadní význam trvale udržitelného rozvoje a otevřely cestu k řešení nejpálčivějších problémů. Došlo k přijetí časově určených závazků včetně nových cílů týkajících se hygieny, výroby a využívání chemických látek, zachování a obnovení stavů ryb a zachování biodiverzity. Zvlášť byly zohledněny specifické potřeby Afriky a malých rozvojových ostrovních států.

V 80. letech se uskutečnila řada jednání členských států o ochraně životního prostředí. Vyústily v uzavření dohod o ochraně ozonové vrstvy a omezení toxických

odpadů. V roce 1983 byla Valným shromážděním ustavena Světová komise pro životní prostředí a rozvoj. Její činnost významně přispěla k pochopení bezprostřední nutnosti zohlednit vedle ekonomického rozvoje také ochranu přírodních zdrojů. V roce 1987 předložila komise Valnému shromáždění koncepci trvale udržitelného rozvoje jako alternativu ke stávajícímu konceptu, založenému na neomezeném ekonomickém růstu. Valné shromáždění následně rozhodlo o uspořádání Konference OSN o životním prostředí a rozvoji, známé jako Summit Země.

Agenda 21

Tzv. Agenda 21, komplexní plán globální podpory trvale udržitelného rozvoje, která byla přijata na Summitu Země, je historickým krokem k zajištění budoucího vývoje planety. Vlády států v ní stanovily detailní plán činností, které jsou nezbytné k přechodu od současného neudržitelného modelu ekonomického růstu k rozvoji, který je založen na ochraně a obnově přírodních zdrojů. Agenda specifikuje mimo jiné opatření na ochranu ovzduší, boj proti odlesňování, erozi a rozšiřování pouští, prevenci znečišťování ovzduší a vody, zastavení úbytku stavů ryb i ve prospěch bezpečného nakládání s toxickými odpady.

Potřeba změny lidského chování

Dosažení trvale udržitelného rozvoje závisí do značné míry na změně výrobních a spotřebních modelů – co vyrábíme, jak to vyrábíme a kolik spotřebujeme. Tento proces zahájil Summit Země. Od té doby Komise pro trvale udržitelný rozvoj spolupracuje s organizacemi v rámci systému OSN i mimo něj na programu zaměřeném na změnu chování jednotlivých spotřebitelů, domácností, průmyslových koncernů, firem a vlád.

Důležitost takového vývoje potvrdil v roce 2002 Světový summit o trvale udržitelném rozvoji. Označil změnu neudržitelných vzorců spotřeby a výroby jako nezbytnou pro dosažení trvale udržitelného rozvoje. V čele tohoto vývoje by měly stát vyspělé země prostřednictvím následujících aktivit: rozvoj a uplatňování politických přístupů; zvýšení ekologické efektivity; podpora výroby šetrnější k životnímu prostředí; větší informovanost a rozsáhlejší zodpovědnost podniků. Diskusí o uvedených tématech se zúčastnily zástupci firem a průmyslu, spotřebitelských organizací, mezinárodních organizací, akademické obce a nevládních organizací.

Úspora zdrojů a omezení odpadů je prospěšné pro obchod. Šetří se tak peníze a zvyšuje se zisk. Zároveň tento přístup chrání životní prostředí, protože šetří přírodní zdroje a způsobuje menší znečištění.

Agenda 21 se zabývá se také dalšími problémy, které zatěžují životní prostředí. Patří mezi ně např. chudoba či zadluženost rozvojových států, neudržitelné modely výroby a spotřeby, demografické tlaky nebo celková struktura mezinárodní ekonomiky.

K zajištění globálního naplňování Agendy 21 ustavilo v roce 1992 Valné shromáždění **Komisi pro trvale udržitelný rozvoj**. Má 53 členů a je funkčním orgánem ECOSOC. Komise je pověřena monitorováním situace a připravuje průběžné zprávy o zavádění Agendy 21 a dalších závěrů Summitu Země. Podobným způsobem podporuje výstupy Světového summitu o trvale udržitelném rozvoji z roku 2002. Podporuje aktivní a průběžný dialog s vládami, občanskou společností a mezinárodními organizacemi. Cílem dialogu je budovat partnerství, která umožní řešení klíčových problémů v oblasti trvale udržitelného rozvoje.

Světový summit o trvale udržitelném rozvoji

Světový summit o trvale udržitelném rozvoji se uskutečnil v jihoafrickém Johannesburgu ve dnech 26. srpna až 4. září 2002. Cílem summitu bylo zhodnocení vývoje a nových výzev deset let po Summitu Země.

Summit se zabýval širokým spektrem otázek. Zúčastnilo se ho více než 22 tisíc delegátů, mezi nimi více než stovka nejvyšších představitelů států a vlád, osm tisíc zástupců nevládních organizací, soukromého sektoru a dalších významných skupin a na čtyři tisíce novinářů.

Členské státy přijaly tzv. Johannesburgskou deklaraci o trvale udržitelném rozvoji a Plán implementace, který stanoví priority dohodnutých činností. Summit potvrdil zásadní význam trvale udržitelného rozvoje a otevřel cestu ke konkrétním řešením nejpalčivějších problémů světa. Vytyčil časově vymezené závazky, mezi jinými v oblasti výroby a využití chemických látek, zachování a obnovy stavů ryb a zachování biologické rozmanitosti. Zvláštní pozornost byla věnována specifickým potřebám Afriky a malých rozvojových ostrovních států. K významným výsledkům summitu patří i to, že mezinárodní závazky doplnila i řada dobrovolných partnerských iniciativ v oblasti trvale udržitelného rozvoje.

Financování udržitelného rozvoje

Na Summitu Země se státy dohodly, že finanční zdroje pro naplňování Agendy 21 budou čerpány z veřejného a soukromého sektoru států. Zavádění pravidel trvale udržitelného rozvoje a ochrany globálního životního prostředí v rozvojových zemích však vyžaduje další externí zdroje.

Přidělováním finančních prostředků byl pověřen **Globální fond pro životní prostředí (GEF)** ustavený v roce 1991. V roce 1994 přispělo do fondu 34 států částkou 2 miliardy USD na příští čtyři roky, v roce 1998 to bylo 2,75 miliardy USD a o čtyři roky později již 3 miliardy amerických dolarů. Fond GEF je hlavním zdrojem pro praktické naplňování cílů stanovených úmluvami o biologické rozmanitosti, klimatických změnách a organických znečišťujících látkách.

Projekty financované GEF realizují převážně UNDP, UNEP a Světová banka. Jsou cíleny na zachování biologické rozmanitosti, řešení problému změny klimatu, zastavení zhoršování životního prostředí, postupné snižování emisí látek způsobujících řidnutí ozonové vrstvy, boj proti znehodnocování půdy a omezování výroby a využívání některých organických znečišťujících látek.

V současné době financuje GEF téměř 1200 projektů ve 140 rozvojových zemích. Vynaložil na ně 4,5 miliardy USD a získal dalších 13 miliard dolarů formou

spolufinancování ze strany vlád, mezinárodních rozvojových organizací, soukromého sektoru a nevládních organizací.

V roce 1991 byl ustanoven Multilaterální fond pro pomoc rozvojovým zemím při plnění povinností stanovených Montrealským protokolem (mezinárodní dohoda o látkách, které poškozují ozonovou vrstvu). Fond realizoval ve 130 rozvojových zemích pomoc v hodnotě více než 1,5 miliardy USD. Na čtyři tisíce projektů vedlo ke snížení používání látek ohrožujících ozonovou vrstvu v objemu 180 tisíc tun.

Ochrana životního prostředí

Hlavním orgánem OSN v této oblasti je **Program OSN pro životní prostředí (UNEP)**. Hodnotí ekologický stav světa a soustředí pozornost k problémům, které vyžadují mezinárodní spolupráci. Podílí se na tvorbě mezinárodního environmentálního práva a přispívá k začlenění ekologických aspektů do sociálních a ekonomických programů systému OSN. Přispívá k řešení problémů, které nemohou státy řešit samostatně, a je vyjednávacím fórem k hledání mezinárodního konsenzu a uzavírání mezinárodních smluv. Usiluje o zapojení obchodních firem, průmyslu a vědecké i akademické obce, nevládních organizací a dalších činitelů do procesu ochrany životního prostředí.

Jednou z hlavních funkcí UNEP je podpora vědeckého výzkumu a informovanosti v oblasti životního prostředí. Vydává publikace a studie o stavu životního prostředí (např. Globální vyhlídky životního prostředí).

UNEP se svými aktivitami podílí i na ochraně moří a oceánů a podporuje ekologické využívání bohatství moře v souladu s Regionálním programem o mořích, který je nyní respektován více než 140 státy. Tento program se zabývá ochranou sdílených mořských a sladkovodních zdrojů.

Přímořské oblasti zabírají přes 70 procent zemského povrchu a jsou nezbytné k udržení životaschopnosti planetárního ekosystému. Většina znečišťujících látek pochází z průmyslového odpadu, hutnictví, zemědělské činnosti a emisí motorových vozidel, k nimž může docházet i daleko ve vnitrozemí. UNEP inicioval rozhovory, které v roce 1995 vedly k přijetí Globálního akčního programu OSN na ochranu životního prostředí moří před dopady činnosti na pevnině. Koordinační centrum programu sídlí v nizozemském Haagu.

Divize UNEP pro technologie, průmysl a ekonomii se sídlem v Paříži je orgánem OSN na podporu tzv. čistých technologií, které napomáhají efektivnějšímu využívání přírodních zdrojů a omezují rizika znečištění.

Oddělení chemických látek UNEP poskytuje zemím přístup k informacím o toxických chemikáliích, pomáhá zemím ve vytváření kapacit pro bezpečnou výrobu, využití a likvidaci chemických látek a podporuje mezinárodní i regionální aktivity vedoucí k omezení či odstranění rizik souvisejících s chemikáliemi.

Ve spolupráci s FAO zprostředkoval UNEP ujednání Rotterdamské úmluvy o předběžném konsenzu o zacházení s určitými chemikáliemi a pesticidy v rámci mezinárodního obchodu (1998). Úmluva dává importujícím zemím možnost rozhodnout, které chemikálie chtějí dovážet, a odmítnout ty, s nimiž nejsou schopny bezpečně nakládat. V roce 2001 byla díky podpoře UNEP uzavřena Stockholmská úmluva o persistentních organických polutantech, závazná dohoda o omeze-

ní a odstranění některých chemických látek, které zůstávají v životním prostředí po dlouhou dobu, šíří se do rozsáhlých území, ukládají se do tukové vrstvy živých organismů a jsou jedovaté pro lidský organismus i životní prostředí. Patří k nim vysoce toxické pesticidy a průmyslové chemikálie a jejich vedlejší produkty, které jsou vysoce mobilní a zachycují se v potravním řetězci.

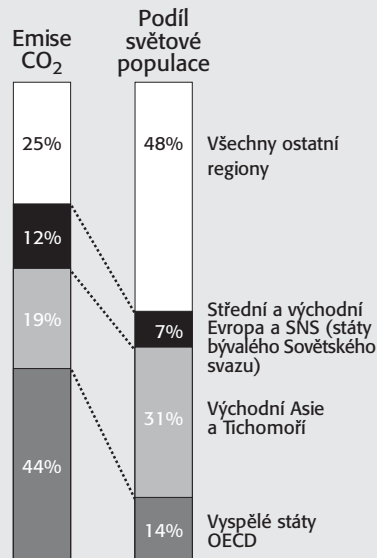
Díky činnosti UNEP došlo k uzavření řady mezinárodních dohod, které se staly základem dalších snah OSN o zvrácení procesu ničení planety. Montrealský protokol (1987) a jeho dodatky usilují o zachování ozonové vrstvy v horní vrstvě atmosféry. Basilejská úmluva o kontrole nebezpečných odpadů a jejich zneškodňování (1989) snížila nebezpečí znečištění životního prostředí toxickými odpady.

Úmluva o mezinárodním obchodu s ohroženými druhy (1973) je všeobecně uznávána díky úspěšnému omezování obchodu s produkty z divokých zvířat. UNEP pomohl dojednat africkým vládám Lusackou dohodu o spolupráci při potírání ilegálního obchodu s divokou faunou a flórou (1994). Úmluva o biologické rozmanitosti (1992) a Kartagenský protokol o biobezpečnosti (2000) usilují o zachování planetární rozmanitosti rostlin, zvířat a mikroorganismů. V rámci UNEP byly také uzavřeny a uvedeny v platnost úmluvy o boji proti rozšiřování pouští a změnách klimatu.

Klimatické změny a globální oteplování

Existují pádné důkazy o tom, že lidská činnost přispívá k akumulaci tzv. skleníkových plynů v atmosféře a ta způsobuje postupné celosvětové zvyšování teplot. Jeden z těchto plynů, oxid uhličitý, vzniká při spalování fosilních paliv nebo vypalování lesů. Mezivládní panel pro klimatické změny uvádí, že podle současných modelů lze předpokládat růst teplot od 1,4 do 5,8 stupňů Celsia do roku 2100. Tato předpokládaná změna je větší než jakákoli změna klimatu v průběhu uplynulých deseti tisíc let a může mít závažný dopad na životní prostředí.

Emise oxidu uhličitého vznikají především ve vyspělých státech

Zdroj: UNDP, Zpráva o lidském rozvoji (2002)

Jako reakce na globální oteplování byla v roce 1992 v Rio de Janeiru podepsána Rámcová úmluva OSN o klimatických změnách. V souladu s touto úmluvou došly průmyslově vyspělé země za úkol do roku 2000 snížit emise oxidu uhličitého a dalších skleníkových plynů na úroveň roku 1990. Tyto státy, od nichž pochází zhruba 60 procent všech emisí oxidu uhličitého, rovněž souhlasily s tím, že dají rozvojovým státům k dispozici technologie a informace umožňující snížení emisí skleníkových plynů. Do května roku 2004 byla úmluva ratifikována 189 státy.

Úsilí OSN v oblasti klimatických změn podporuje činnost **Mezivládního panelu pro klimatické změny (IPCC)**, který společně založily UNEP a WMO. Jedná se o mezinárodní síť dvou a půl tisíce předních vědců a odborníků a jeho úkolem je podpora vědeckého výzkumu na poli klimatických změn. V roce 1989 bylo díky tomuto širokému vědeckému společenství prokázáno, že lidská činnost může pravděpodobně vést ke změně světového klimatu. Tento poznatek byl přímým podnětem pro uzavření úmluvy o změnách klimatu. V roce 2001 panel s pomocí nových a výkonnějších počítačových modelů zjistil, že existují „nové a přesvědčivější důkazy, že většinu oteplování pozorovaného v posledních padesáti letech lze připsat na vrub lidské činnosti“.

Důkazy předložené týmem vědců IPCC v roce 1995 jasně prokázaly, že i kdyby se podařilo včas dosáhnout původního cíle z roku 1992, nezabránilo by to globálnímu oteplování a souvisejícím problémům. Bylo proto nutné přistoupit k dalším omezením. V roce 1997 se signatáři úmluvy sjeli do japonského města Kjóto a dohodli se na právně závazném protokolu, podle něhož mají průmyslově vyspělé státy v letech 2008 až 2012 omezit celkové emise šesti druhů skleníkových plynů o 5,2 procenta ve srovnání s rokem 1990. Protokol také založil několik nových mechanismů na snížení nákladů nezbytných pro dodržení emisních limitů.

Řídnutí ozonové vrstvy

Ozonová vrstva je tenká vrstva plynu v horní části atmosféry (12-45 kilometrů nad zemským povrchem), která chrání povrch Země před dopadem škodlivého ultrafialového záření. Ultrafialové paprsky způsobují rakovinu kůže a mohou způsobit poškození rostlin, řas, potravního řetězce a celého ekosystému.

V rámci UNEP byla dojednána **Vídeňská úmluva o ochraně ozonové vrstvy** (1985) a Montrealský protokol (1987) a jeho dodatky. V souladu s těmito smlouvami zakázaly vyspělé země výrobu a prodej freonů, chemických látek způsobujících řídnutí ozonové vrstvy. Byl rovněž vytyčen časový rozvrh postupného vyřazení dalších látek poškozujících ozonovou vrstvu.

V roce 2002 provedlo přes 250 vědců z celého světa pod záštitou UNEP a WMO rozbor stavu ozonové vrstvy. Ten potvrdil účinnost Montrealského protokolu. Koncentrace látek způsobujících řídnutí ozonové v nejnižší části atmosféry dosáhla podle tohoto rozboru svého vrcholu v roce 1994 a od té doby pomalu klesá. Nebýt kroků učiněných v souladu s Montrealským protokolem, poškození atmosférického ozonu by bylo rychlejší a probíhalo by další desítky let. Přestože dodržování protokolu úspěšně omezuje užívání a vypouštění látek způsobujících řídnutí ozonové vrstvy, životnost již vypuštěných látek způsobí, že řídnutí ozonové vrstvy bude pokračovat ještě v příštích letech.

Vědci předpokládají, že **pokud** bude protokol důsledně dodržován, ozonová vrstva se začne obnovovat v blízké budoucnosti a k její plné obnově by mělo dojít do poloviny století.

Malé ostrovní státy

Zhruba 40 malých ostrovních rozvojových států a teritorií čelí řadě společných specifických nevýhod a problémů. Křehké ekosystémy, malá rozloha, nedostatek zdrojů a ekonomická izolace jim neumožňují dostatečně využít výhod globalizace, což představuje zásadní překážku jejich společenského i hospodářského rozvoje. Trvale udržitelný rozvoj je proto významnou příležitostí a výzvou pro tyto státy i celé mezinárodní společenství. Od Summitu Země v roce 1992 jsou malé ostrovní státy považovány za „zvláštní skupinu se specifickými problémy v oblasti životního prostředí a rozvoje“.

Na Globální konferenci o udržitelném rozvoji malých ostrovních rozvojových států (Barbados, 1994) přijali její účastníci akční program, který stanoví strategie, opatření a činnosti, jež musí být na národní i mezinárodní úrovni zavedeny na podporu udržitelného rozvoje těchto států. Valné shromáždění v roce 1999 zhodnotilo dosažený pokrok a vyzvalo k další činnosti v prioritních oblastech. Další zhodnocení vývoje v této oblasti proběhlo na konferenci na Mauriciu v roce 2005.

Trvale udržitelná správa lesů

Od roku 1992, kdy byly na Summitu Země přijaty nezávazné zásady pro správu lesů, došlo v této oblasti na mezinárodním poli k významnému pokroku. Vznikla řada iniciativ v systému OSN i mimo něj. V letech 1995 až 2000 se hlavními mezivládními fóry pro rozvoj pravidel pro správu lesů staly Mezivládní panel o lesích a Mezivládní fórum o lesích. Oba orgány spadají pod Komisi OSN pro trvale udržitelný rozvoj.

V říjnu 2000 ustavil ECOSOC **Fórum OSN pro lesy** – mezivládní orgán na vysoké úrovni s univerzálním členstvím. Jeho cílem je podpora správy, zachování a trvale udržitelného rozvoje lesů a posilování dlouhodobých politických závazků. Schází se každoročně, aby pojmenoval oblasti přednostního zájmu a zhodnotil pokrok dosažený při realizaci doporučení jiných mezivládních orgánů.

Na výzvu ECOSOC vytvořili vedoucí představitelé mezinárodních organizací čtrnáctičlenné **Společné partnerství pro lesy**. Věnuje se rozvoji spolupráce a koordinace pro dosažení cílů Fóra OSN pro lesy a celosvětovému zavádění principů trvale udržitelného rozvoje v oblasti správy lesů.

Rozšiřování pouští

Podle odhadů UNEP je takřka čtvrtina zemského povrchu ohrožena rozšiřováním pouští. Tento proces přímo ovlivňuje život 250 milionů lidí a ohrožuje více než miliardu obyvatel ve více než stovce států, protože dochází ke snížení produktivity polí a pastvin. Rozšiřování pouští je výsledkem suchého klimatu, ale nejčastější příčinou je lidská činnost – vyčerpávání půdy, nadměrné pastevectví, odlesňování a nedostatečné zavlažování.

Tomuto problému se snaží zabránit Úmluva o boji proti rozšiřování pouští v zemích stížených dlouhodobým suchem nebo rozšiřováním pouští (1994). Úmluva, kterou podepsalo 186 zemí, definuje činnosti pro boj s rozšiřováním pouští. Zaměřuje se na zvyšování výnosnosti půdy, obnovu krajiny, ochranu a dobré způsoby hospodaření s vodními a půdními zdroji. Úmluva obsahuje závazky postižených států k vypracování akčních plánů a zdůrazňuje zásadní úlohu nevládních organizací v přípravě a realizaci těchto programů.

V oblasti pomoci proti rozšiřování pouští se angažuje řada orgánů OSN. UNDP prostřednictvím Rozvojového centra pro suché oblasti se sídlem v Nairobi financuje projekty, poskytuje technické poradenství a prosazuje kontrolu rozšiřování pouští a efektivní správu suchých území.

Zvláštní program IFAD získal 400 milionů dolarů na projekty proti rozšiřování pouští ve 25 afrických státech a dalších 350 milionů bylo získáno prostřednictvím spolufinancování. Také Světová banka zajišťuje financování programů na ochranu ohrožených suchých oblastí a zvyšování zemědělské produktivity v těchto oblastech na principu trvale udržitelného rozvoje. FAO podporuje udržitelné hospodaření prostřednictvím širokého spektra praktické pomoci vládám. UNEP podporuje regionální akční programy, šíření informací a budování kapacit.

Biologická rozmanitost, znečišťování a nadměrný rybolov

Biodiverzita – druhová rozmanitost rostlin a živočichů – je základním předpokladem pro přežití lidstva. Hlavním smyslem Úmluvy OSN o biologické rozmanitosti (1992), kterou podepsalo 180 států, je ochrana pestré škály rostlinných a živočišných druhů a jejich přirozených biotopů. Úmluva zavazuje státy k ochraně biologické rozmanitosti, zajištění jejího udržitelného rozvoje a k rovnoměrnému a spravedlivému využívání genetických zdrojů. V roce 2000 byl přijat protokol pro bezpečné využívání geneticky modifikovaných organismů.

Ochrana ohrožených druhů je součástí Úmluvy o mezinárodním obchodu s ohroženými druhy z roku 1973, na jejíž dodržování dohlíží UNEP. Strany úmluvy se pravidelně scházejí a aktualizují seznam rostlinných a živočišných produktů (např. slonovina), které vyžadují přísné kvóty či přímé obchodní zákazy. Bonnská úmluva o ochraně stěhovavých druhů živočichů z roku 1979 a série přidružených dohod chrání suchozemské, vodní i létající druhy. Na konci roku 2003 měla úmluva 84 signatářských států.

Kyselý déšť. Je způsobován oxidem siřičitým, který vzniká při některých výrobních procesech. Díky Úmluvě o mezinárodním znečišťování ovzduší z roku 1979 se množství kyselých dešťů ve větší části Severní Ameriky a Evropy výrazně snížilo. K úmluvě se připojilo 48 států a na její dodržování dohlíží Ekonomická komise OSN pro Evropu (EHK).

Nebezpečné odpady a chemikálie. Za účelem omezení množství toxických odpadů, kterých je ročně převezeno přes hranice na tři miliony tun, schválily členské státy v roce 1989 Basilejskou úmluvu o kontrole nebezpečných odpadů a jejich zneškodňování. Úmluva, ke které dosud přistoupilo 157 států a na jejíž dodržování dohlíží UNEP, byla roku 1995 posílena o zákaz vyvážení toxických odpadů do

rozvojových států, které často nedisponují technologiemi na jejich bezpečnou likvidaci.

Rybolov na otevřeném moři. Nadměrný rybolov, vyčerpávání mnoha komerčně zajímavých druhů ryb spolu se zvyšováním výskytu ilegálního, neregulovaného či neohlášeného lovu na otevřeném moři vedly státy k poznání, že je nezbytné přijmout opatření na ochranu a udržitelné nakládání se zdroji ryb. V roce 1995 byla uzavřena Dohoda OSN o stavech stěhovavých a vysoce migračních ryb, která vešla v platnost v prosinci roku 2001. Zavádí režim na ochranu ryb s cílem zajistit jejich dlouhodobé přežití.

Ochrana životního prostředí moří

Oceány pokrývají dvě třetiny zemského povrchu a jejich ochrana je jednou z priorit OSN. Na různé aspekty ochrany v této oblasti se zaměřuje UNEP. **Mezinárodní námořní organizace (IMO)** je specializovanou organizací OSN, která odpovídá za prevenci znečišťování moří lodní dopravou a zvýšení bezpečnosti mezinárodní lodní dopravy. Navzdory značnému zvýšení objemu světové lodní dopravy bylo ropné znečišťování pocházející z lodí sníženo v průběhu 80. let o 60 procent a počet ropných skvrn v posledních dvaceti letech výrazně poklesl. Částečně toho bylo dosaženo díky lepším metodám nakládání s odpady a částečně zpřísněním podmínek mezinárodních úmluv.

Historicky průkopnická Mezinárodní úmluva o prevenci znečišťování moří byla přijata v roce 1954 a o pět let později převzala odpovědnost za její plnění IMO. Řada havárií ropných tankerů na konci 60. let vedla k dalším opatřením. IMO od té doby přijala řadu kroků k zabránění havárií a vzniku ropných skvrn nebo minimalizaci jejich následků.

Hlavní mezinárodní dohody v této oblasti jsou: Mezinárodní úmluva týkající se zásahů na volném moři v případě ropných havárií, 1969; Úmluva o prevenci znečišťování moří vypouštěním odpadů a dalších látek, 1972; Mezinárodní úmluva o připravenosti, akceschopnosti a spolupráci v oblasti ropného znečišťování, 1990.

IMO se podílí na snižování ekologických hrozeb způsobených rutinními činnostmi, jako jsou například čištění ropných nádrží tankerů a vypouštění palivových zbytků z motorů. Toto znečišťování představuje z hlediska objemu vypuštěných látek větší nebezpečí než havárie. Nejvýznamnějším opatřením v této oblasti je Mezinárodní úmluva o prevenci znečišťování z lodí přijatá v roce 1973 a pozměněná v roce 1978 doplňujícím protokolem (MARPOL 73/78). Úmluva se vztahuje nejen na náhodné a provozní ropné znečištění, ale i na znečištění způsobené jinými chemikáliemi, obaly, kanalizačním odpadem a dalšími odpady. V souladu s úpravami úmluvy z roku 1992 musí být nové tankery vybaveny dvojitým trupem nebo takovou konstrukcí, aby náklad zůstal v případě srážky či njetí na pevninu netknutý.

Dvě smlouvy IMO – Mezinárodní úmluva o ručení za škody způsobené ropným znečištěním (CLC) a Mezinárodní úmluva o založení mezinárodního fondu na škody vzniklé ropným znečištěním (FUND) – tvoří systém na poskytování kompenzací těm, kdo utrpěli finanční újmu v důsledku znečištění. Smlouvy uzavřené v letech

1969 a 1971 a revidované v roce 1992 umožňují obětem znečištění získat náhradu mnohem snadněji, než tomu bylo dříve.

Počasí, podnebí a voda

Světová meteorologická organizace (WMO) se věnuje rozmanitým aktivitám od předpovědi počasí a výzkumu klimatických změn až po varování před přírodními pohromami. Koordinuje globální vědeckou činnost na podporu včasných a přesných informací o počasí i dalších služeb, např. pro letecké a lodní dopravce. Činnost WMO přispívá ke zvyšování bezpečnosti, k hospodářskému a sociálnímu rozvoji a k ochraně životního prostředí.

WMO poskytuje v rámci OSN autoritativní vědecké informace o stavu a chování zemské atmosféry a klimatu. Podporuje mezinárodní spolupráci při zakládání sítí meteorologických stanic provádějících meteorologická, hydrologická a související pozorování. Podporuje rychlou výměnu meteorologických informací, standardizaci metod meteorologického pozorování a sjednocování publikační a statistické činnosti. Přispívá také k uplatnění meteorologie v letectví, lodní plavbě, vodohospodářství, zemědělství a dalších socioekonomických činnostech, při kterých hraje důležitou roli počasí.

Jádrum činnosti WMO je program *World Weather Watch*. Ten nabízí každou minutu aktualizované informace o počasí získané prostřednictvím pozorovacích systémů a telekomunikačních spojů provozovaných členskými státy – jedná se o 16 družic, tři tisíce letadel, deset tisíc pozemních pozorovacích stanic, více než sedm tisíc stanic na lodích a 900 pevných či volně plujících bójí vybavených automatickými meteorologickými přístroji. Vysoce výkonná spojovací technika umožňuje každodenně přenášet data a diagramy do tří světových, 34 regionálních a 187 národních meteorologických center, která spolupracují na přípravě analýz a předpovědi počasí. Lodě, letadla, výzkumní pracovníci, média a veřejnost tak mají stálý přístup čerstvých informací o počasí.

Prostřednictvím WMO došlo k ustanovení komplexních mezinárodních dohod o počasí týkajících se standardů, kódů, způsobů měření a komunikace. Program pro tropické cyklóny pomáhá více než 50 státům v zemích náchylných na vznik cyklónů, aby dokázaly minimalizovat rozsah škod a ztráty na lidských životech. Program pro prevenci a zmírňování následků přírodních katastrof zajišťuje integraci různých programů WMO v této oblasti a jejich koordinaci se souvisejícími aktivitami mezinárodních, regionálních i národních organizací včetně úřadů civilní obrany. Poskytuje také vědeckou a technickou podporu při odstraňování následků katastrof.

Světový program pro klima má za úkol sběr a uchovávání dat a pomáhá vládám připravovat plány, jak se vyrovnat s nadcházejícími změnami podnebí. Tyto informace dokáží zlepšit ekonomické a sociální plánování i chápání klimatických procesů. Umožňuje také odhalit hrozící změny klimatu (El Niño nebo La Niña) a jejich dopad a varovat před nimi příslušné vlády v předstihu několika měsíců. Za účelem vyhodnocování všech dostupných informací založily WMO a UNEP v roce 1988 **Mezivládní panel pro klimatické změny**.

Program pro výzkum atmosféry a životního prostředí koordinuje výzkum struktury a skladby atmosféry, fyzikální a chemické vlastnosti mraků a změn počasí. Věnuje se také tropické meteorologii, pohybu znečištění vzduchu přes hranice států i předpovědím počasí. Program pomáhá členským státům provádět vlastní výzkum, šířit vědecké informace a uplatňovat výsledky výzkumu v předpovědích počasí a dalších oborech. Více než 340 stanic v 80 zemích vytváří v rámci globálního sledování atmosféry globální síť pro monitorování skleníkových plynů, ozonu, radionuklidů a dalších plynů a částic v atmosféře.

V některých zemích dosahuje míra zemědělských ztrát vlivem počasí až 20 procent celkových výnosů. Program aplikované meteorologie pomáhá těmto zemím využít meteorologických poznatků k ochraně majetku a zajištění sociálního a ekonomického rozvoje. V zemědělství může včasné doporučení meteorologů znamenat výrazné snížení ztrát způsobených suchem, chorobami a škůdci.

Program hydrologie a vodních zdrojů podporuje správu a ochranu vodních zdrojů a vyhodnocování jejich stavu. Podporuje globální spolupráci při analyzování vodních zdrojů a rozvoji hydrologických sítí a služeb. Tento program například usnadňuje spolupráci při využívání vodních ploch sdílených několika státy a poskytuje odborné předpovědi pro oblasti ohrožené povodněmi, čímž přispívá k ochraně života a majetku.

Vesmírný program WMO má přispívat k rozvoji globálního monitorovacího systému *World Weather Watch* a dalších programů WMO. Vzdělávací a výcvikový program podporuje výměnu vědeckých informací prostřednictvím kurzů, seminářů a konferencí.

Program technické spolupráce pomáhá rozvojovým státům v získávání technických informací a vybavení, aby mohly zlepšit své meteorologické a hydrologické služby. Regionální program podporuje implementaci programů a činností regionálního zaměření prostřednictvím osmi regionálních a subregionálních poboček rozmístěných po celém světě.

Přírodní zdroje a energie

Organizace spojených národů se již řadu let podílí na poskytování pomoci zemím při správě přírodních zdrojů. Již v roce 1952 Valné shromáždění deklarovalo, že rozvojové státy „mají právo svobodně rozhodovat o využití svých přírodních zdrojů“ a používat tyto zdroje k realizaci svých plánů ekonomického rozvoje v souladu se svými národními zájmy.

Výbor pro energii a přírodní zdroje pro rozvoj, 24členný expertní orgán ECOSOC, vypracovává ve spolupráci s Komisí pro trvale udržitelný rozvoj směrnice a strategie pro ECOSOC a vlády členských států. Výbor je rozdělen do dvou dvanáctičlenných týmů. **Podskupina pro energii** zkoumá trendy a problémy energetického rozvoje a koordinuje činnost OSN na poli energetiky. **Podskupina pro vodní zdroje** zvažuje otázky týkající se integrované správy pozemních a vodních zdrojů, stejně jako koordinaci souvisejících aktivit OSN.

Vodní zdroje. OSN se již dlouho věnuje otázkám spojeným s rostoucími nároky na spotřebu vodních zdrojů k uspokojení lidských, obchodních a zemědělských potřeb. Voda, tento nedocenitelný přírodní zdroj, se stala hlavním předmětem

Konference OSN o vodě (1977), Mezinárodní konference OSN o vodě a životním prostředí a jedním z témat Summitu Země (1992) a Mezinárodní dekády hygieny a zásobování pitnou vodou (1981-1990). Díky této dekádě získalo 1,3 miliardy lidí přístup k nezávadné pitné vodě. Rok 2003 byl vyhlášen Mezinárodním rokem OSN sladké vody.

Podle údajů OSN nemá 1,1 miliardy lidí k dispozici pitnou vodu a 2,4 miliardy lidí nemá možnost provádět ani tu nejzákladnější hygienu. Do roku 2050 bude zřejmě každý čtvrtý člověk na světě žít v zemi postižené trvalým či momentálním nedostatkem pitné vody. Nedostatek vody má mnoho příčin: neefektivní hospodaření, zhoršování kvality vody v důsledku znečištění či přílišného odčerpávání vody z povrchových nádrží. Je zapotřebí podniknout opatření k dosažení lepší správy vzácných sladkovodních zdrojů se zvláštním důrazem na oblast dodávek, spotřeby a kvality vody.

Činnost OSN směřuje k trvale udržitelnému rozvoji zdrojů sladké vody, které jsou pod tlakem populačního růstu, znečištění a rostoucí spotřeby vody na zemědělské a průmyslové účely. Odbor pro ekonomické a sociální záležitosti OSN provozuje rozsáhlý program technické spolupráce v oblasti rozvoje vodních zdrojů. Komise pro trvale udržitelný rozvoj zvažuje způsoby zlepšení přístupu k vodě prostřednictvím tržních mechanismů včetně cenové politiky, které by však nebyly na úkor dostupnosti vody pro chudé.

Energie. Přiměřený přísun energie je zásadním prvkem ekonomického rozvoje a odstraňování chudoby. Dopady provozu konvenčních energetických systémů na životní prostředí a zdraví lidí se však stávají závažným problémem. Zvyšující se spotřeba energie na osobu má navíc v souvislosti s rostoucím počtem celosvětové populace za následek takovou míru spotřeby, která není za použití stávajících energetických systémů udržitelná.

Jsou sice vyvíjeny snahy o přechod k obnovitelným zdrojům energie, které produkují podstatně méně znečištění, růst poptávky však stále přesahuje možnosti technologií založených na těchto zdrojích. Proto je v zájmu trvale udržitelného rozvoje nutné zvýšit energetickou výkonnost a přejít na čistší technologie zpracování fosilních paliv. Celkově se má celosvětová spotřeba energie podle odhadů do roku 2060 zdvojnásobit.

Technická spolupráce. OSN disponuje aktivním programem technické spolupráce na poli vodních, nerostných a energetických zdrojů. V oblasti vodních a nerostných zdrojů zajišťuje systém OSN technickou spolupráci a poradenské služby, upozorňuje na důležitost ochrany životního prostředí a podpory investic, zavádění legislativy a dosažení trvale udržitelného rozvoje. V oblasti energetiky je technická spolupráce zaměřena na přístup ke zdrojům energie, reformu energetického sektoru, výkonnost energetiky, získávání energie z obnovitelných zdrojů, rurální energetiku, čistší technologie zpracování fosilních paliv a přenos energie.

V průběhu uplynulých dvou desetiletí byly realizovány stovky projektů technické spolupráce. Tyto projekty dosáhly hodnoty stovek milionů dolarů a byly realizovány organizacemi systému OSN. Další pomoc poskytly vlády příslušných zemí ve formě místních pracovníků, zázemí a krytí místních provozních nákladů.

Výsledkem jsou stovky terénních projektů pomáhajících rozvojovým zemím v trvale udržitelném rozvoji přírodních zdrojů.

Jaderná bezpečnost

V současné době vyrábí 441 jaderných reaktorů téměř 16 procent světové elektrické energie. V devíti zemích je přes 40 procent energie vyrobeno jadernou technologií. **Mezinárodní agentura pro atomovou energii (MAAE)** je mezinárodní organizací systému OSN, která podporuje rozvoj bezpečného a mírové využití jaderné energie a hraje klíčovou roli v mezinárodním úsilí o využití nukleární technologie k trvale udržitelnému rozvoji. V debatách o možnostech snižování emisí oxidu uhličitého, které přispívají ke globálnímu oteplování, zdůrazňuje MAAE přínos jaderné energetiky jako zdroje nezatěžujícího prostředí skleníkovými a dalšími toxickými plyny.

MAAE plní funkci mezivládního fóra pro vědeckou a technickou spolupráci na poli jaderného výzkumu. Podporuje výměnu informací a přípravu směrnic a norem v oblasti jaderné bezpečnosti.

V souvislosti s růstem počtu jaderných programů a zvýšením zájmu veřejnosti o bezpečnostní aspekty tohoto odvětví role MAAE v otázce jaderné bezpečnosti vzrostla. MAAE stanovuje základní standardy ochrany před radiací a vydává nařízení a kodexy postupů při realizaci určitých operací, např. bezpečné přepravy radioaktivních materiálů. Zajišťuje také mimořádnou pomoc členským státům v případě havárie v souladu s Úmluvou o pomoci v případě jaderné havárie či mimořádné radiační situace (1986) a Úmluvou o včasném hlášení jaderných havárií (1986). Další mezinárodní úmluvy deponované u MAAE zahrnují Úmluvu o fyzické ochraně jaderného materiálu (1987), Vídeňskou úmluvu o odpovědnosti za jaderné škody (1963), Úmluvu o jaderné bezpečnosti (1994) a Společnou úmluvu o bezpečném zacházení s vyhořelým jaderným palivem a radioaktivním odpadem (1997).

Programy technické spolupráce MAAE poskytují pomoc v podobě národních projektů, poskytování expertů a školení zaměřených na uplatnění mírových nukleárních technologií. Činnost agentury tak zemím pomáhá v důležitých oblastech: voda, zdraví, výživa, zdravotnictví nebo výroba potravin. Příkladem z poslední uvedené kategorie může být mutování, v jehož rámci bylo radioaktivním ozařováním vytvořeno přes 2000 nových druhů plodin. Dalším příkladem je využití izotopové hydrologie ke zmapování podzemních vod, správě povrchových a podzemních vod, k odhalování a kontrole znečištění a také ke sledování propustnosti a bezpečnosti přehrad.

MAAE shromažďuje a šíří informace prakticky o všech aspektech jaderného výzkumu a technologií prostřednictvím Mezinárodního jaderného informačního systému (INIS) ve Vídni. V rámci UNESCO funguje Mezinárodní centrum teoretické fyziky v italském Terstu. MAAE spolupracuje s FAO na výzkumu využití jaderné energie v zemědělství a potravinářském průmyslu a s WHO v oblasti vyživování ozařování v medicíně a biologii. Laboratoř pro výzkum životního prostředí moří se sídlem v Monaku zkoumá ve spolupráci s UNEP a UNESCO znečišťování světových moří.

Vědecký výbor OSN pro účinky atomového záření (UNSCEAR) je samostatný orgán ustavený v roce 1955. Zkoumá úroveň a účinky ionizačního záření.

LIDSKÁ PRÁVA

KAPITOLA 4

LIDSKÁ PRÁVA

Mezi nejdůležitější úspěchy Organizace spojených národů patří vytvoření uceleného souboru právních norem na ochranu lidských práv. Tento univerzální a mezinárodně uznávaný kodex mohou přijmout všechny národy a každý člověk se na něj může odvolávat. OSN definovala širokou škálu mezinárodně přijímaných práv, včetně práv ekonomických, sociálních a kulturních, občanských a politických, a zároveň vytvořila mechanismy zajišťující ochranu těchto práv a podporující vlády při jejich naplňování.

Základem souboru je **Charta OSN a Všeobecná deklarace lidských práv**, které přijalo Valné shromáždění v letech 1945 a 1948. V průběhu let byly tyto dokumenty rozšiřovány, takže dnes obsahují i ochranu žen, dětí, tělesně či duševně postižených, ochranu menšin, migrujících pracovníků a dalších ohrožených skupin. Tyto skupiny mají v současné době práva, která je chrání před nejrůznějšími formami diskriminace, jež byly po léta v mnoha společnostech považovány za běžné.

Práva byla rozšiřována díky přelomovým rozhodnutím Valného shromáždění, postupně byla prosazena jejich všeobecná platnost, nedělitelnost a soulad s rozvojem a demokratizací. Světová veřejnost byla prostřednictvím vzdělávacích kampaní vytrvale informována o svých nezcizitelných právech, školicí programy a technická pomoc OSN umožnily celé řadě států zlepšit soudní a trestní systémy. Systém monitorování dodržování lidských práv si získal značnou podporu a respekt ze strany členských států.

Vysoký komisař OSN pro lidská práva podporuje a koordinuje činnost OSN na ochranu a dodržování lidských práv po celém světě. Generální tajemník učinil z otázky lidských práv ústřední téma, které má spojovat práci organizace v klíčových oblastech míru a bezpečnosti, rozvoje, humanitární pomoci, ekonomické a sociální problematice. Téměř všechny orgány a specializované agentury OSN se dnes do určité míry podílí na ochraně lidských práv.

NÁSTROJE NA OCHRANU LIDSKÝCH PRÁV

Na zakládající konferenci OSN roku 1945 v San Francisku spojilo své síly zhruba 40 nevládních organizací zastupujících ženy, odborové svazy, etnické a náboženské skupiny s delegacemi převážně menších států, aby prosadily konkrétnější formulace lidských práv oproti původně navrženým. Výsledkem bylo zařazení několika dalších ustanovení o lidských právech do **Charty OSN**, čímž byly položeny základy pro tvorbu mezinárodního práva v období po roce 1945.

Preambule Charty explicitně vyjadřuje „víru v základní lidská práva, důstojnost a jedinečnost lidských bytostí, rovnost práv žen a mužů, malých i velkých národů“. Podle článku 1 je jedním ze čtyř hlavních úkolů OSN rozšiřování a podpora „respektování lidských práv a základních svobod všech lidí bez rozdílu rasy, pohlaví, jazyka či vyznání“. Další ustanovení zavazují státy, aby v součinnosti s Organizací spojených národů usilovaly o dosažení všeobecného uznávání lidských práv.

Mezinárodní listina lidských práv

Tři roky po založení OSN položilo Valné shromáždění základní kámen dnešnímu souboru zákonů o lidských právech tím, že přijalo **Všeobecnou deklaraci lidských práv**. Jejím smyslem bylo ustavit „všeobecnou normu, jejíž dodržování by mělo být cílem pro všechny národy“. Deklarace byla přijata 10. prosince 1948 a tento den je od té doby každoročně připomínán jako **Mezinárodní den lidských práv**. V třiceti člancích deklarace jsou vyjmenována základní občanská, politická, kulturní, ekonomická a sociální práva, kterým by se měli těšit všichni lidé ve všech zemích (viz rámeček).

Ustanovení deklarace kladou mnozí odborníci na úroveň zvykového mezinárodního práva, protože jsou všeobecně respektována a považována za měřítko pro posuzování jednání jednotlivých států. Mnoho států, které nově získaly nezávislost, citovalo nebo přímo zařadilo ustanovení Všeobecné deklarace do svých základních zákonů či ústav.

Mezi další nejdůležitější právně závazné dohody o lidských právech sjednané pod záštitou OSN patří Mezinárodní pakt o ekonomických, sociálních a kulturních právech a Mezinárodní pakt o občanských a politických právech. Tyto dohody z roku 1966 rozšiřují ustanovení Všeobecné deklarace tím, že z nich vyplývají právně závazné povinnosti a ustavují orgány pověřené dohledem nad jejich dodržováním.

Všeobecná deklarace spolu s mezinárodními pakty lidských práv a opčními protokoly k Mezinárodnímu paktu o občanských a politických právech tvoří **Mezinárodní listinu lidských práv**.

Ekonomická, sociální a kulturní práva

Mezinárodní pakt o ekonomických, sociálních a kulturních právech vstoupil v platnost v roce 1976 a dosud byl ratifikován 148 státy. Lidská práva, na jejichž ochranu a podporu pakt vznikl, jsou definována jako:

- Právo na práci za spravedlivých a příznivých podmínek.
- Právo na sociální zabezpečení, na přiměřenou životní úroveň a na co nejvyšší možnou úroveň tělesného a duševního blaha.
- Právo na vzdělání a využívání výhod kulturní svobody a vědeckého pokroku.

V roce 1985 byl Ekonomickou a sociální radou (ECOSOC) založen **Výbor pro ekonomická, sociální a kulturní práva**, aby dohlížel na zavádění paktu v účastnických státech. Tento osmnáctičlenný orgán tvořený odborníky zkoumá předkládané zprávy a jedná o nich se zástupci příslušných vlád. Na základě hodnocení zpráv pak státům předkládá svá doporučení. Dále vydává obecná hodnocení, jejichž smyslem je zdůraznit význam lidských práv a učinit kroky, aby smluvní státy mohly ustanovení paktu uvádět v praxi.

Občanská a politická práva

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a jeho První opční protokol vstoupily v platnost v roce 1976. K paktu dosud přistoupilo 151 států, k protokolu 104 států.

Definice všeobecných práv

Všeobecná deklarace lidských práv je základním kamenem rozsáhlého systému mezinárodních právních instrumentů na ochranu lidských práv vytvářeného po několik desetiletí.

Články 1 a 2 uvádějí, že „všechny lidské bytosti se rodí sobě rovny co do důstojnosti a práv“ a že mají nárok na všechna práva a svobody zakotvené v deklaraci „bez jakéhokoli rozlišování, zejména podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, vyznání, politického a jiného smýšlení, národnostního nebo sociálního původu, majetku, rodu nebo jiného postavení“.

Články 3 až 21 stanovují občanská a politická práva, na něž má každý člověk nárok. Mezi ně patří:

- Právo na život, svobodu a bezpečnost.
- Svoboda od otroctví a nevolnictví.
- Právo nebýt mučen nebo podrobován krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání.
- Právo na uznávání právní osobnosti; právo na účinné opravné prostředky; svoboda nebýt svévolně zatčen, zadržován nebo vyhoštěn; právo na spravedlivý proces a veřejné slyšení před nezávislým a nestranným soudem; právo být považován za nevinného, dokud není prokázána vina.
- Svoboda nebýt vystavován svévolnému zasahování do soukromého života, rodiny, domova nebo korespondence; svoboda nebýt vystavován útokům proti vlastní cti a pověsti; právo na právní ochranu před takovými útoky.
- Svoboda pohybu; právo na azyl; právo na státní příslušnost.
- Právo uzavřít sňatek a založit rodinu; právo vlastnit majetek.
- Svoboda myšlení, svědomí a náboženství; svoboda přesvědčení a projevu.
- Právo na pokojné shromažďování a sdružování.
- Právo podílet se na vládě a právo na rovný přístup k veřejným službám.

Články 22 až 27 deklarace stanovují ekonomická, sociální a kulturní práva, na něž má každý člověk nárok. Mezi ně patří:

- Právo na sociální zabezpečení.
- Právo na práci; právo na stejnou odměnu za stejnou práci; právo zakládat odbory a vstupovat do nich.
- Právo na odpočinek a volný čas.
- Právo na životní úroveň umožňující zdraví a blahobyt.
- Právo na vzdělání.
- Právo účastnit se kulturního života společnosti.

pokračování na straně 190

pokračování ze strany 189

Závěrečné články 28 až 30 stanovují, že každý má nárok žít v takovém sociálním a mezinárodním pořádku, ve kterém mohou být lidská práva uvedená v deklaraci plně uplatňována; že tato práva lze omezit jedině proto, aby bylo zajištěno uznání a respektování práv a svobod druhých a aby bylo vyhověno požadavkům morálky, veřejného pořádku a obecného blaha v demokratické společnosti. Každý člověk je přitom vázán povinnostmi vůči společnosti, ve kterém žije.

- Pakt zahrnuje tyto práva: svoboda pohybu; rovnost před zákonem; právo na spravedlivý soud a presumpci nevinny; svoboda myšlení, svědomí a vyznání; svoboda přesvědčení a projevu; právo na pokojné shromažďování; svoboda sdružování; svoboda účastnit se veřejného života a voleb; ochrana práv menšin.
- Pakt zakazuje svévolné zblavení života; mučení, kruté a ponižující zacházení či trestání; otroctví a nevolnickou práci; svévolné zatčení či zadržování; svévolné narušování soukromí; válečnou propagandu; obhajobu rasové či náboženské nesnášenlivosti.

Součástí paktu jsou dva protokoly. První opční protokol (1966) představuje procedurální nástroj, který přiznává jednotlivcům petiční právo. Druhý opční protokol (1989) usiluje o zrušení trestu smrti a zatím k němu přistoupilo 50 států.

Pakt ustavil osmnáctičlenný **Výbor pro lidská práva**, který posuzuje zprávy předkládané smluvními státy o plnění ustanovení paktu. U signatářských států Prvního opčního protokolu výbor rovněž přijímá a posuzuje stížnosti jednotlivců na porušování práv zaručených paktem. Výbor posuzuje informace předkládané jednotlivci na uzavřených schůzích, veškeré materiály a dokumenty zůstávají důvěrné. Naopak nálezy výboru jsou zveřejňovány okamžitě po zasedání, na kterém byly přijaty, a jsou uváděny ve výroční zprávě, kterou výbor předkládá Valnému shromáždění.

Další úmluvy

Všeobecná deklarace dala podnět ke vzniku zhruba 80 různých úmluv a deklarací. Dodržování sedmi z těchto úmluv je sledováno účastnickými státy. Ratifikací některé z těchto úmluv vyslovuje stát souhlas s tím, že legislativa v oblasti lidských práv a její dodržování budou podrobeny kontrole nezávislých odborných orgánů.

- Úmluva o prevenci a trestání zločinu genocidy (1948) je přímou reakcí na krutosti druhé světové války. Úmluva definuje genocidu jako spáchání určitých činů s cílem vyhladit určitou národnostní, etnickou, rasovou či náboženskou skupinu a zavazuje státy, aby vydávaly osoby obviněné ze zločinů genocidy do rukou spravedlnosti. K úmluvě dosud přistoupilo 135 států.
- Úmluva o právním postavení uprchlíků (1951) definuje práva uprchlíků, zejména právo nebýt nucen k návratu do zemí, kde jsou v ohrožení. Úmluva také ošetřuje nejrůznější aspekty každodenního života uprchlíků, včetně práva na práci, vzdělání, státní podporu a sociální zabezpečení a práva na cestovní doklady. Úmluvu ratifikovalo 142 států. Protokol týkající se právního postavení uprchlíků (1967)

zajišťuje univerzální platnost úmluvy, která se původně vztahovala pouze na uprchlíky z druhé světové války. K protokolu přistoupilo 141 států. K alespoň jednomu z těchto nástrojů se přihlásilo celkem 145 států.

- Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace (1966) již byla přijata 169 státy. V úvodu úmluvy se říká, že veškerá politika nadřazenosti založená na rasových odlišnostech je neospravedlnitelná, vědecky nesprávná a morálně a právně zavržená. Na tomto základě úmluva definuje rasovou diskriminaci a zavazuje smluvní státy, aby přijímaly legislativní i praktická opatření na odstranění rasové diskriminace. Úmluva ustavuje kontrolní orgán, **Výbor pro odstranění rasové diskriminace**, který posuzuje zprávy jednotlivých států i stížnosti jednotlivců na porušování úmluvy, pokud dotyčný stát ratifikoval tuto dobrovolnou proceduru úmluvy.
- Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen (1979) je v současnosti akceptována 175 státy. Zaručuje rovnoprávné postavení žen a mužů před zákonem a blíže určuje opatření na odstranění diskriminace žen z hlediska politického a veřejného života, národnosti, vzdělání, zaměstnání, zdraví, manželství a rodiny. Úmluva ustavila **Výbor pro odstranění diskriminace žen** coby orgán pověřený dohledem nad plněním úmluvy a posuzováním zpráv jednotlivých států. Opční protokol úmluvy (1999), k němuž se připojilo 59 států, umožňuje jednotlivcům předkládat výboru stížnosti na porušování úmluvy.
- Úmluva o zákazu mučení a jiného nelidského a ponižujícího zacházení a trestání (1984), kterou ratifikovalo 134 států, označuje mučení za mezinárodně uznávaný zločin, ukládá státům povinnost předcházet podobným činům a trestat jejich pachatele. Dále říká, že mučení nemůže být ospravedlněno žádnými výjimečnými okolnostmi ani tím, že bylo vykonáváno na příkaz. Kontrolním orgánem úmluvy je **Výbor proti mučení**, který posuzuje zprávy států a stížnosti jednotlivců a je oprávněn zahájit vyšetřování států, které jsou podezřelé z mučení.
- Úmluva o právech dítěte (1989) poukazuje na obzvláštní zranitelnost dětí a shrnuje do jediného kodexu výsady a zvláštní ochranu dětí z hlediska všech druhů lidských práv. Úmluva jednoznačně odsuzuje jakoukoli diskriminaci a zdůrazňuje, že veškerá činnost se musí podřizovat zájmům dětí. Zvláštní pozornost je věnována uprchlickým a postiženým dětem a dětem z menšinových skupin. Smluvní státy se zavazují chránit dětské životy a podporovat rozvoj dětí a jejich zařazení do společnosti. Úmluva o právech dítěte je dohodou s největším množstvím smluvních států – dosud k ní přistoupilo 192 zemí. **Výbor pro práva dítěte**, ustavený úmluvou, dohlíží na její plnění a posuzuje zprávy předkládané smluvními státy.
- Mezinárodní úmluva o ochraně práv všech migrujících pracovníků a jejich rodinných příslušníků (1990) určuje základní práva a zásady a specifikuje opatření na ochranu legálně i ilegálně migrujících pracovníků. Úmluva vstoupila v platnost 1. července 2003 a dosud se k ní připojilo 24 států. První schůze kontrolního orgánu, **Výboru pro migrující pracovníky**, se uskutečnila v březnu roku 2004.

Všeobecná deklarace a další právní dokumenty OSN daly podnět ke vzniku řady regionálních dohod, jakými jsou Evropská úmluva o lidských právech, Americká úmluva o lidských právech a Africká charta lidských práv a práv národů.

Další normy

OSN přijala kromě těchto dohod ještě řadu dalších norem a pravidel prosazujících ochranu lidských práv. Tyto „deklarace“, „pravidla jednání“ a „zásady“ nejsou dohodami, které podléhají ratifikaci smluvními stranami. Přesto však mají významný dopad, v neposlední řadě proto, že jsou často pečlivě připravovány členskými státy a přijímány na základě konsenzu. Mezi nejdůležitější z nich patří:

- Deklarace o odstranění všech forem netolerance a diskriminace na základě vyznání a přesvědčení (1981) potvrzuje právo každého na svobodu myšlení, svědomí a vyznání a právo nebýt diskriminován na základě náboženského či jiného přesvědčení.
- Deklarace o právu na rozvoj (1986) definuje toto právo jako „nezcizitelné lidské právo, které umožňuje všem lidem těšit se z výsledků ekonomického, sociálního, kulturního a politického rozvoje, který je podmínkou pro efektivní uplatňování všech základních lidských práv a svobod“. Deklarace dodává, že „rovnost příležitostí rozvoje je výsadním právem národů i jednotlivců“.
- Deklarace o právech příslušníků národnostních, etnických, náboženských a jazykových menšin (1992) zdůrazňuje právo menšin na vlastní kulturu, právo hlásat a vyznávat vlastní náboženství, právo používat vlastní jazyk a právo opustit jakoukoli zemi, včetně vlastní, a právo vrátit se do své země. Deklarace vyzývá státy, aby podporovaly a chránily tato práva.
- Deklarace o zastáncích lidských práv (1998) usiluje o uznání, podporu a obranu činnosti ochránců lidských práv po celém světě. Zakotvuje právo všech, ať již působí samostatně či organizovaně, podporovat a hájit lidská práva na národní i mezinárodní úrovni a podílet se na mírových aktivitách proti porušování lidských práv. Státy jsou zavázány přijmout všechny nezbytné kroky k tomu, aby chránily ochránce lidských práv proti jakémukoli násilí, výhrůžkám, projevům pomsty, nátlaku či jiné formě svévole.

Mezi další významné nesmluvní dokumenty patří Minimální standardní pravidla pro zacházení s vězni (1957), Základní principy nezávislosti soudnictví (1985), Souhrn zásad na ochranu všech zadržovaných či vězněných osob (1988) a Deklarace na ochranu všech osob proti nedobrovolnému zmizení (1992).

INSTITUTE NA OCHRANU LIDSKÝCH PRÁV

Komise pro lidská práva

Komise OSN pro lidská práva, založená v roce 1946, je hlavním orgánem OSN na podporu a ochranu lidských práv. Komise vydává všeobecné směrnice postupů, posuzuje problematiku ochrany lidských práv, vytváří nové mezinárodní normy a monitoruje dodržování lidských práv na celém světě. Jakožto hlavní mezivládní orgán OSN pro tvorbu norem v oblasti lidských práv je komise oprávněna jednat o dodržování lidských práv kdekoli na světě a zkoumat zprávy předkládané členskými státy, nevládními organizacemi a dalšími subjekty.

Zvláštní zpravodajové a pracovní skupiny

Zvláštní zpravodajové a pracovní skupiny pro lidská práva stojí v čele boje za ochranu lidských práv. Vyšetřují případy porušování, zasahují v jednotlivých případech a v mimořádných situacích pomocí „zvláštních postupů“. Odborníci v oblasti lidských práv nepobírají odměny a působí nezávisle a dle vlastních možností po maximální dobu šesti let. Počet těchto expertů se v průběhu let trvale zvyšuje. V současné době je vydáno přes 30 mandátů pro zvláštní postupy.

Při vyhotovování zpráv určených Komisi pro lidská práva a Valnému shromáždění využívají všechny důvěryhodné zdroje včetně stížností od jednotlivců a informací od nevládních organizací. Mohou také aktivovat „postupy pro naléhavé případy“ pro jednání s vládami na nejvyšší úrovni. Velká část jejich činností je prováděna v terénu formou rozhovorů s úřady i oběťmi a sběrem důkazních materiálů. Jejich zprávy jsou zveřejňovány s cílem šířit informace o porušování lidských práv a vést vlády k větší odpovědnosti.

Tito experti zkoumají, monitorují a veřejně informují o případech porušování lidských práv v jednotlivých zemích a o závažném porušování lidských práv v celosvětovém měřítku.

- Zvláštní zpravodajové, nezávislí experti a zmocněnci pro jednotlivé země v současné době podávají zprávy z Afghánistánu, Burundi, Demokratické republiky Kongo, Haiti, Iráku, Kambodže, Kuby, Liberie, Myanmaru, palestinských okupovaných území a Somálska. Generální tajemník byl navíc pověřen vypracováním zpráv o Kypru, Východním Timoru, Kosovu a o okupovaných arabských územích.
- Zvláštní zpravodajové, zmocněnci a pracovní skupiny specializované podle témat podávají zprávy o případech vynuceného či nedobrovolného zmizení, kolektivních popravách, mučení, svévolného zadržování, rasové diskriminace, násilí vůči ženám, prodeji dětí, náboženské nesvobodě, vysídlování osob v rámci jednoho státu, diskriminaci migrujících osob a zastánců lidských práv, o porušování svobody projevu, omezování nezávislosti justice, upírání restitucí a odškodnění obětí, najímání žoldnéřů, o problémech se strukturálními změnami a zahraničním zadlužením, extrémní chudobě, neblahých dopadech nezákonných hnutí a vypouštění toxických a nebezpečných produktů a odpadů, o porušování práv na rozvoj, vzdělání, stravu, bydlení a zdraví.

Komise slouží státům, mezivládním a nevládním organizacím jako fórum, kde mohou vyjadřovat svá stanoviska k otázkám lidských práv. Komise složená ze zástupců 53 členských států volených na tříleté období se každoročně schází na šest týdnů v Ženevě. Státy a nevládní organizace předkládají Komisi zprávy o situacích, které je znepokojují, a dotčené státy často prezentují své odpovědi. V rámci posuzování těchto situací může komise jmenovat expertní či vyšetřovací skupiny,

organizovat inspekce do příslušných oblastí, vést jednání s vládami, poskytovat pomoc a odsuzovat porušování lidských práv.

V obzvláště závažných případech je komise oprávněna pověřit vyšetřováním skupinu nezávislých expertů (pracovní skupinu) nebo jednotlivce (zvláštního zpravodaje nebo zmocněnce). Na základě výsledků vyšetřování potom vyzývá příslušné vlády k provedení nutných změn.

V roce 1947 založila Komise pro lidská práva **Subkomisi pro podporu a ochranu lidských práv** (dříve Subkomise pro prevenci diskriminace a na ochranu menšin). Subkomise se schází jednou ročně a je složena ze 26 odborníků, kteří jednají v souladu se svým svědomím, nikoli z pověření vlád svých států. Oblast zájmu subkomise, původně omezená pouze na problematiku diskriminace a ochrany menšin, se v průběhu let značně rozšířila o celou řadu dalších otázek týkajících se lidských práv. Subkomise předkládá doporučení Komisi pro lidská práva a podnítila vznik mnoha studií zaměřených zejména na vytváření právních norem. Na práci subkomise se podílí i nevládní organizace. K subkomisi jsou přidruženy tři hlavní pracovní skupiny zabývající se původním obyvatelstvem, novodobými formami otroctví a menšinami.

Vysoký komisař OSN pro lidská práva

Vysoký komisař OSN pro lidská práva je představitelem Organizace spojených národů, který nese hlavní odpovědnost za činnost OSN na poli lidských práv. Je jmenován na čtyřleté období a pověřen mnoha úkoly, mezi něž patří mimo jiné: podpora a ochrana efektivního uplatňování lidských práv pro všechny lidi bez rozdílu, podněcování mezinárodní spolupráce v oblasti lidských práv, podpora a koordinace činnosti na podporu lidských práv v rámci OSN, účast na formulování nových norem pro lidská práva a podpora ratifikace dohod o lidských právech. Dále je vysoký komisař pověřen reagovat na vážná porušování lidských práv a podnikat preventivní akce.

25. února 2004 schválilo Valné shromáždění do funkce Vysokého komisaře OSN pro lidská práva Kanadanku Louise Arbourovou. Od října 1996 do září 1999 působila v roli hlavní prokurátorky Mezinárodních trestních tribunálů pro bývalou Jugoslávii a pro Rwandu. Její čtyřleté funkční období začalo 1. července 2004, poté co v červnu odstoupila z funkce u Nejvyššího soudu Kanady. Její předchůdce Sergio Vieira de Mello (Brazílie) se stal 19. srpna 2003 obětí útoku na ústředí OSN v Bagdádu, kde působil jako vedoucí mise OSN v Iráku. V mezidobí zastával funkci vysokého komisaře Bertrand Ramcharan (Guyana).

Na základě rozhodnutí generálního tajemníka předkládá vysoký komisař zprávy o své činnosti Komisi pro lidská práva a prostřednictvím Ekonomické a sociální rady Valnému shromáždění.

V rámci snahy zabránit porušování lidských práv se vysoký komisař snaží navázat dialog o lidských právech se všemi vládami světa. Dále pracuje na posílení a zlepšení systému OSN pro otázky lidských práv tak, aby jeho činnost byla co nejefektivnější a nejspornější.

Úřad vysokého komisaře pro lidská práva (OHCHR) je ústředním orgánem OSN pro problematiku lidských práv a slouží jako sekretariát Komise pro lidská

práva, smluvních orgánů (expertních skupin dohlížejících na plnění dohod) a dalších orgánů OSN pro lidská práva. Úřad působí i přímo v terénu a poskytuje poradní služby a technickou pomoc. Kromě řádného rozpočtu je činnost úřadu financována také z mimorozpočtových zdrojů.

Světová konference o lidských právech

Druhá konference o lidských právech (Viedeň, 1993) potvrdila univerzálnost a zásadní úlohu lidských práv.

Na konferenci se projevil rozdílný názor na mnohé otázky, jako je například státní suverenity, univerzálnost, role nevládních organizací a otázka nestrannosti a neselektivnosti mezinárodních akcí na ochranu lidských práv. Ve Vídeňské deklaraci a akčním programu se 171 účastnických států shodlo na tom, že lidská práva se stala „legitimním zájmem celého mezinárodního společenství“ a že „všechna lidská práva jsou univerzální, nedělitelná, vzájemně provázaná a související“.

Deklarace uvádí, že „i když je nutné mít na zřeteli národní a regionální specifika a odlišné historické, kulturní a náboženské prostředí, státy mají povinnost hájit lidská práva a základní svobody bez ohledu na svůj ekonomický a kulturní systém“.

„Demokracie, rozvoj a respektování lidských práv a základních svobod jsou vzájemně závislé a navzájem se posilují,“ uvádí deklarace. Potvrzuje tak univerzální právo na rozvoj a neoddělitelný vztah mezi rozvojem a lidskými právy.

Vysoký komisař podnikl konkrétní kroky k formálnímu zakotvení spolupráce a koordinace s dalšími orgány OSN zapojenými do ochrany lidských práv, jako je například Dětský fond OSN (UNICEF), Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu (UNESCO), Rozvojový program OSN (UNDP), Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky (UNHCR) nebo Dobrovolnický program OSN (UNV). Úřad vysokého komisaře dále úzce spolupracuje s různými odděleními Sekretariátu OSN v záležitostech týkajících se míru a bezpečnosti. Úřad je součástí Stálého meziresortního výboru, který je zodpovědný za koordinaci mezinárodní reakce na humanitární krize.

Vzdělávání a informace. Vzdělání je pro Organizaci spojených národů jedním ze základních lidských práv a zároveň jedním z neefektivnějších prostředků na jejich ochranu. Vzdělávání o lidských právech, ať již formální či neformální, se snaží prosazovat univerzální kulturní model založený na respektování lidských práv.

Dekáda OSN pro výchovu k lidským právům (1995-2004) měla za úkol zvýšit globální povědomí a posílit všeobecnou kulturu lidských práv. Tato iniciativa již inspirovala kolem 40 zemí například k začlenění vzdělávání o lidských právech do školních osnov. Mnohé další země přijaly vlastní akční plány a zapojily do tohoto úsilí řadu národních institucí.

Hlavním zdrojem informací je internetová stránka OHCHR (www.ohchr.org).

PODPORA A OCHRANA LIDSKÝCH PRÁV

Úloha a pole působnosti OSN v oblasti podpory a ochrany lidských práv neustále roste. Základním úkolem je zajistit, aby byla respektována lidská důstojnost „lidu spojených národů“, jehož jménem byla sepsána Charta OSN. Prostřednictvím mezinárodního systému se OSN angažuje na několika úrovních:

- **Globální svědomí** – Organizace spojených národů udává krok při zavádění mezinárodních norem přijatelného jednání států. Zaměřuje pozornost světa na praktiky, které nejsou v souladu s těmito normami. Valné shromáždění přijímá deklarace a úmluvy, které zdůrazňují univerzální platnost těchto norem.
- **Zákonodárce** – díky OSN došlo ke kodifikaci bezprecedentního množství mezinárodních zákonů. Významnou součástí mezinárodního práva se staly např. práva žen, dětí, vězňů, zadržovaných osob a mentálně postižených osob, ale také porušení lidských práv, jako jsou genocida, rasová diskriminace či mučení.
- **Dohlížitel** – OSN plní klíčovou roli při aplikaci teoreticky definovaných lidských práv. Mezi smlouvami, které zmocňují mezinárodní orgány dohlížet nad plněním smluvních závazků jednotlivých států, patří Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Mezinárodní pakt o ekonomických, sociálních a kulturních právech (1966). Smluvní orgány, zvláště zpravodajové a pracovní skupiny Komise pro lidská práva mají k dispozici postupy a mechanismy na kontrolu dodržování mezinárodních norem a na vyšetřování jejich údajného porušování. Morální autoritě konečných rozhodnutí o jednotlivých případech dokáže odporovat jen málokterá vláda.
- **Rídicí centrum** – OHCHR přijímá stížnosti skupin a jednotlivců na porušování jejich práv. Úřad ročně obdrží přes 100 000 stížností. Obdržené informace předává příslušným orgánům OSN s ohledem na realizační procedury stanovené v úmluvách a rezolucích. Naléhavé žádosti o intervenci lze OHCHR zasílat faxem (+41 22 917 9022) nebo e-mailem (tb-petitions@ohchr.org).
- **Zastávce** – když zpravodaj či předseda pracovní skupiny obdrží informace o vážném porušování lidských práv, jako je například týrání či hrozící mimo-soudní poprava, doručí dotyčnému státu naléhavou zprávu, v níž žádá o vysvětlení a požaduje záruky, že práva údajné oběti budou respektována.
- **Analytik** – údaje z oblasti lidských práv, které OSN průběžně shromažďuje, jsou nepostradatelné z hlediska rozvoje a uplatňování lidských práv. Například studie prováděné v mnoha zemích světa se staly základem pro vytvoření návrhu dokumentu o ochraně práv domorodých národů. Studie a zprávy připravené OHCHR na žádost orgánů OSN zavádějí nová opatření, postupy a instituce potřebné pro zvýšení respektu k lidským právům.
- **Odvolačí fórum** – První opční protokol Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace, Úmluva proti mučení a Opční protokol Úmluvy o odstranění všech forem diskriminace žen umožňují jednotlivcům podávat (po vyčerpání všech možností nápravy v rámci vlastní země) stížnosti na státy, které přijaly příslušné právní procedury. Také Komise pro lidská práva přijímá každoročně četné stížnosti od nevládních organizací i jednotlivců.

Program technické spolupráce

Lidská práva je nejsnazší ubránit tam, kde jsou hluboce zakořeněna v místní kultuře. OSN se proto ve zvýšené míře snaží podporovat a chránit lidská práva na národní a místní úrovni. Normy chránící lidská práva nemohou být uplatňovány, pokud netvoří součást národní legislativy a pokud nejsou podporovány národními institucemi.

Mnoho překážek na národní úrovni stále brání tomu, aby se dodržování lidských práv stalo samozřejmou skutečností. Některé členské státy stále nemají k dispozici infrastrukturu, které by jim dovolily efektivně podporovat a chránit lidská práva občanů. To platí zvláště pro státy, které se vzpamatovávají z ničivých občanských válek nebo humanitárních krizí.

Organizace spojených národů proto rozšířila své poradenské služby a programy technické spolupráce na podporu demokracie, rozvoje a lidských práv a posilování schopnosti států prosazovat lidská práva v rámci zákonů i v praxi.

Program technické spolupráce pro lidská práva, který funguje pod záštitou OHCHR, provozuje kolem padesáti projektů ročně ve zhruba třiceti zemích. Tyto projekty se uskutečňují převážně v rozvojových zemích a zemích, v nichž probíhá demokratická transformace. Program má roční rozpočet asi 9 milionů USD a je financován převážně z dobrovolných příspěvků, které se v roce 2002 vyšplhaly na 7,6 milionů USD.

Program odráží cíle národního rozvoje a podporuje schvalování a zavádění legislativy týkající se mezinárodních lidských práv. Zájem se soustředí na čtyři základní oblasti: výkon spravedlnosti; vzdělávání v oblasti lidských práv; státní úřady a národní akční plány. Zvláštní pozornost je věnována tématům, jako jsou ekonomická, sociální a kulturní práva; právo na rozvoj; rasismus; práva původního obyvatelstva; obchodování se ženami a dětmi; otázky pohlaví a lidská práva žen; práva dítěte.

OHCHR nemůže být ve všech zemích, a proto vytvořil regionální strategie, jejichž prostřednictvím je podporována mezivládní spolupráce, sdílejí se zkušenosti a vytvářejí společné postupy a programy. Regionální zastoupení OHCHR slouží jako informační centra odpovídající potřebám jednotlivých zemí.

Úřad také podporuje uskutečňování reformního programu generálního tajemníka OSN, který označuje lidská práva za základní součást činnosti systému OSN. OHCHR podporuje tuto integraci norem v oblasti lidských práv. Podporuje i zohlednění lidských práv v odhadech a plánování stejně jako ve vývoji strategií a metodologie.

- **Vyšetřovatel** – Komise pro lidská práva vytvořila mechanismy, díky kterým lze provádět dohled a podávat zprávy o případech zneužívání a porušování lidských

práv v konkrétní zemi. Těmito humanitárními, politicky choulostivými a často nebezpečnými úkoly jsou pověřováni zvláštní zpravodajové či zmocněnci a pracovní skupiny. Jejich úkolem je shromažďovat údaje, udržovat styky s místními skupinami a úřady, provádět inspekce s povolením příslušné vlády a doporučovat způsoby, jak respektování lidských práv zvyšovat.

- **Diskrétní diplomat** – Generální tajemník a vysoký komisař OSN pro lidská práva při důvěrných jednáních s členskými státy připomínají lidská práva v oblastech, jako je propouštění vězňů a zmírňování trestů smrti. Komise pro lidská práva je oprávněna požádat generálního tajemníka o intervenci nebo o vyslání expertů do příslušné oblasti za účelem vyšetření situace a zabránění hrubému porušení lidských práv. V uplatňování této tiché diplomacie může generální tajemník rovněž využít svoji osobní morální autoritu, a přispět tak k ukončení porušování lidských práv.

Právo na rozvoj

Přijetí Deklarace o právu na rozvoj Valným shromážděním v roce 1986 bylo významným mezníkem. Podle této deklarace je nezadatelným lidským právem každého jednotlivce a všech národů podílet se na ekonomickém, sociálním, kulturním a politickém rozvoji, přispívat k němu a užívat jeho plodů.

Právo na rozvoj má výsadní postavení ve Vídeňské deklaraci z roku 1993 přijaté na Druhé světové konferenci o lidských právech. Je také zmíněno v závěrech z jiných významných setkání a konferencí OSN včetně Miléniové deklarace. Roku 1998 zavedla Komise pro lidská práva duální mechanismus určený specificky pro tuto tematiku. Jedná se o pracovní skupinu pro sledování pokroku, analýzu překážek a vývoj strategií v oblasti uplatňování práva na rozvoj a o nezávislého odborníka na právo na rozvoj, který podává pravidelné zprávy o dosaženém pokroku.

Práva pracujících

Mezinárodní organizace práce (ILO) je specializovaným úřadem OSN pověřeným formulováním a ochranou práv pracujících. Její tripartita, **Mezinárodní konference práce**, sestávající ze zástupců vlád, zaměstnavatelů a zaměstnanců přijala celkem 185 úmluv a 194 doporučení, které dohromady tvoří systém mezinárodních pracovních norem. Doporučení konference se týkají politických, legislativních a praktických otázek plnění úmluv. Po ratifikaci úmluv jsou členské státy vázány povinnostmi realizovat jejich ustanovení.

Přijaté úmluvy a doporučení se týkají oblastí, jako jsou organizace práce, vztahy mezi průmyslovými odvětvími, přístup k otázce zaměstnanosti, pracovní podmínky, sociální zabezpečení, bezpečnost a zdraví. Některé mají za cíl zajistit základní lidská práva na pracovišti, zatímco jiná se zabývají např. zaměstnáváním žen a dětí, migrujících pracovníků či postižených.

Díky ILO byla přijata řada úmluv zásadního významu:

- Úmluva o nucené práci (1930) – vyžaduje odstranění všech forem nucené a nedobrovolné práce.
- Úmluva o svobodě sdružování a o ochraně práva zakládat organizace (1948) – zajišťuje právo pracujících a zaměstnanců tvořit a vstupovat do organizací bez

nutnosti předchozího povolení a stanovuje záruky pro svobodnou činnost těchto organizací.

- Úmluva o právu zakládat organizace a o kolektivním vyjednávání (1949) – poskytuje ochranu před diskriminací členů odborů, ochranu zaměstnavatelských a zaměstnaneckých organizací a opatření na podporu kolektivního vyjednávání.
- Úmluva o rovnoprávném odměňování (1951) – požaduje za stejnou práci stejné odměny a výhody.
- Úmluva o diskriminaci (1958) – vyzývá státy k přijetí opatření na podporu rovných příležitostí a zacházení a na odstranění diskriminace na pracovištích, ať už na základě rasy, barvy pleti, pohlaví, politického přesvědčení, původu či společenského postavení.
- Úmluva o minimální věkové hranici (1973) – s cílem odstranit práci dětí určuje, že minimální věková hranice pro zaměstnávání dětí nesmí být nižší než věk ukončení povinné školní docházky.
- Úmluva o nejhorsích formách práce dětí (1999) – zakazuje dětské otroctví, nevolnictví, prostituci a pornografii, nebezpečnou práci a nucenou účast v ozbrojených konfliktech.

Valné shromáždění navíc přijalo řadu opatření na ochranu práv migrujících pracovníků.

Boj proti diskriminaci

Apartheid

Role, kterou OSN sehrála při potlačení apartheidu v Jihoafrické republice, je příkladem toho, jak může Organizace spojených národů úspěšně přispívat k potlačování ohnisek nespravedlnosti ve světě. Prakticky od svého vzniku se OSN angažovala v boji proti apartheidu (systém institucionalizované rasové segregace a diskriminace) zavedeném jihoafrickou vládou.

Když v roce 1994 vystoupil nově zvolený jihoafrický prezident Nelson Mandela před Valným shromážděním OSN, poznamenal, že poprvé za jeho života promlouvá k shromáždění nejvyšší představitel Jihoafrické republiky pocházející z tamní africké většiny. Porážku apartheidu přivítal slovy: „K této historické změně mohlo dojít v neposlední řadě díky ohromnému úsilí, s nímž se OSN zasazovala o potlačování apartheidu coby zločinu proti lidskosti.“

V roce 1966 OSN odsoudila apartheid jako „zločin proti lidskosti“, který je v rozporu s Chartou OSN a Všeobecnou deklarací lidských práv. Nicméně otázka apartheidu byla součástí agendy Valného shromáždění již od roku 1948 až do jeho porážky v roce 1994:

- Během padesátých let Valné shromáždění opakovaně vyzývalo jihoafrickou vládu, aby s ohledem na Chartu OSN upustila od apartheidu.
- V roce 1962 založilo Valné shromáždění **Zvláštní výbor proti apartheidu** za účelem monitorování rasové politiky v Jihoafrické republice. Výbor se stal ústředním orgánem v rámci mezinárodní snahy vytvořit komplexní plán aktivit proti apartheidu.

- V roce 1963 zahájila Rada bezpečnosti dobrovolné zbrojní embargo proti Jihoafrické republice.
- V letech 1970 až 1974 odmítalo Valné shromáždění přijmout pověření Jihoafrické republiky na pravidelná jednání. Po tomto zákazu se Jihoafrická republika nepodílela na práci Valného shromáždění až do pádu apartheidu v roce 1994.
- Výzva Valného shromáždění z roku 1971 k bojkotování jihoafrických sportovců trvale ovlivnila veřejné mínění v Jihoafrické republice i jinde ve světě.
- Roku 1973 přijalo Valné shromáždění Mezinárodní úmluvu o potlačování a trestání zločinů apartheidu.
- V roce 1977 změnila Rada bezpečnosti dobrovolné zbrojní embargo uvalené na Jihoafrickou republiku na povinné poté, co usoudila, že útoky na sousední státy a potenciální jaderný arzenál země ohrožují mezinárodní mír a bezpečnost. Bylo to vůbec poprvé, kdy Rada bezpečnosti přistoupila k podobnému opatření vůči členskému státu.
- V roce 1985 byla přijata Mezinárodní úmluva proti apartheidu ve sportu.
- Když v roce 1985 jihoafrická vláda vyhlásila výjimečný stav a vystupňovala represe, vydala Rada bezpečnosti poprvé v historii výzvu vládám, aby přijaly významná hospodářská opatření proti Jihoafrické republice podle kapitoly VII Charty OSN.

Přechod od vlády apartheidu k demokracii bez rasové diskriminace usnadnila mírová dohoda mezi vládou a hlavními politickými stranami z roku 1990. Dohoda byla uzavřena s plnou podporou OSN. Dvě rezoluce vydané Radou bezpečnosti v roce 1992 dokazují význam mezinárodního společenství při prosazení změn v Jihoafrické republice.

Jako dozor nad plněním mírové dohody vyslala Rada bezpečnosti do země v roce 1992 **Pozorovatelskou misi OSN v Jižní Africe (UNOMSA)**. Mise dohlížela na průběh voleb v roce 1994, které vedly k nastolení nerasistické demokratické vlády. Systém apartheidu skončil v okamžiku, kdy byla vytvořena nová vláda a přijata první demokratická, nerasistická ústava.

Rasismus

V roce 1963 přijalo Valné shromáždění Deklaraci OSN o odstranění všech forem rasové diskriminace. Deklarace stanoví, že všichni lidé jsou si ve své podstatě rovni a že jakákoli diskriminace na základě rasy, barvy či etnického původu je porušením lidských práv zakotvených ve Všeobecné deklaraci lidských práv a překážkou přátelských a mírových vztahů mezi státy a národy.

O dva roky později Valné shromáždění přijalo Mezinárodní úmluvu o odstranění všech forem rasové diskriminace, která zavazuje smluvní státy, aby přijímaly legislativní, právní, administrativní a jiná opatření za účelem prevence a trestání rasové diskriminace.

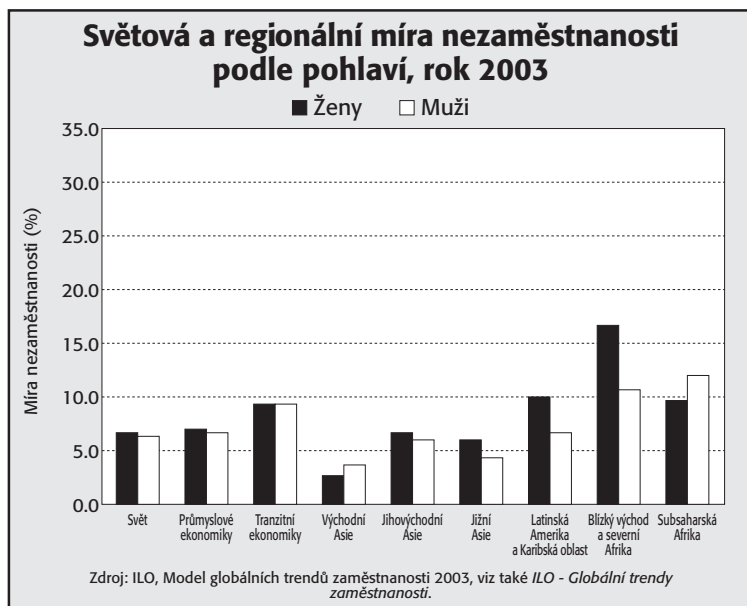
V roce 1993 vyhlásilo Valné shromáždění **Třetí dekádu boje proti rasismu a rasové diskriminaci (1993-2003)** a vyzvalo státy, aby bojovaly proti novým formám rasismu, zejména prostřednictvím zákonů, administrativních opatření, vzdělávání a šíření informací. V roce 1993 jmenovala Komise pro lidská práva zvláštního zpravodaje pro soudobé formy rasismu, rasové diskriminace, xenofobie

a další formy netolerance. Jeho úkolem je sledovat v celosvětovém měřítku výskyt současných forem rasismu, rasové diskriminace a jakéhokoli druhu diskriminace vůči černochům, Arabům a muslimům, xenofobie, antisemitismu a dalších forem netolerance, stejně jako vládní opatření na jejich překonání.

Valné shromáždění rozhodlo, že roku 2001 se v Jihoafrické republice uskuteční **Světová konference proti rasismu, xenofobii a dalším formám netolerance**. Hlavním záměrem konference bylo hledání praktických kroků k odstranění rasismu, včetně preventivních, vzdělávacích a ochranných opatření. Předchozí konference se uskutečnily v Ženevě v letech 1978 a 1983.

Práva žen

Otázka ženské rovnoprávnosti představuje jednu ze stěžejních oblastí zájmu OSN od jejího založení v roce 1945. OSN sehrála hlavní úlohu v globálním boji za podporu a ochranu práv žen, v úsilí zajistit ženám rovný přístup do veřejného života a rovnost příležitostí ve všech oblastech ekonomického a sociálního rozvoje.

Komise pro postavení žen vypracovala mezinárodní směrnice a normy pro rovnost žen a zamezení jejich diskriminace. K nejvýznamnějším patří Úmluva o odstranění diskriminace žen přijatá v roce 1979 a opční protokol k této úmluvě z roku 1999. Komise také připravila Deklaraci o odstranění násilí na ženách, kterou schválilo Valné shromáždění v roce 1993. Deklarace zahrnuje jasnou definici násilí

jako fyzického, sexuálního a psychologického násilí, ke kterému dochází v rodině nebo ve společnosti a které je páčáno či přehlíženo státem.

Komise pro odstranění diskriminace žen čítá 23 nezávislých odborníků a spravuje ji Divize pro pokrok žen Sekretariátu OSN. Tato komise monitoruje dodržování úmluvy zkoumáním zpráv od jednotlivců a vyšetřováním dodržování pravidel opčního protokolu. (O ženských právech se můžete informovat na internetové stránce www.un.org/womenwatch.)

Práva dětí

Každoročně umírají miliony dětí kvůli podvýživě a nemocem. Bezpočet dalších se stává obětí válek a extrémních forem zneužívání. **Dětský fond OSN (UNICEF)**, který je v rámci Spojených národů jediným orgánem speciálně pověřeným ochranou dětských práv, se zasazuje o dodržování závazku, k němuž se státy přihlásily podpisem Úmluvy o právech dítěte. Tato úmluva zakotvuje etické zásady a mezinárodní normy chování vůči dětem.

V roce 2000 Valné shromáždění přijalo dva opční protokoly k této úmluvě: jeden z nich zakazuje přijímání dětí mladších 18 let do ozbrojených sil a jejich účast v bojích, druhý je zaměřen na posílení mezinárodního zákazu obchodu s dětmi, dětské prostituce a dětské pornografie.

Výbor pro práva dítěte, založený jako součást úmluvy, se pravidelně schází za účelem dohledu nad plněním smluvních závazků států. Výbor předkládá vládám a Valnému shromáždění návrhy a doporučení, jak je možné požadavkům úmluvy dostát.

V otázce dětské práce se OSN zaměřuje na ochranu dětí před vykořisťováním a nebezpečnými pracovními podmínkami, které ohrožují jejich tělesný a duševní rozvoj. Dále dohlíží na zajištění alespoň minimálního vzdělání pro všechny děti, na zajištění dostatečné výživy a zdravotní péče a na postupné odstranění dětské práce.

- Mezinárodní organizace práce (ILO) je iniciátorem Mezinárodního programu na odstranění dětské práce, který poskytuje technickou pomoc a prostřednictvím šíření informací mobilizuje veřejné mínění. Přímé zásahy se soustřeďují na prevenci dětské práce, hledání alternativních řešení (například odpovídající zaměstnání rodičů) a dále na zajištění rehabilitace, vzdělávání a odborného školení dětí.
- UNICEF podporuje programy poskytující vzdělání, poradenské služby a péči dětem pracujícím ve velmi nebezpečných podmínkách – ať už v postavení sexuálních otroků či domácích sluhů – a důrazně vystupuje proti porušování jejich práv.
- Valné shromáždění vyzvalo vlády, aby řešily problém dětí, které žijí na ulici, a jsou proto stále častěji zatahovány do trestné činnosti, zneužívání drog, násilí a prostituce.
- Podkomise pro podporu a ochranu lidských práv vyzvala, aby byly učiněny kroky v zájmu zastavení přijímání dětí do ozbrojených sil. Zvláštní zmocněnec generálního tajemníka pro otázku dětí v ozbrojených konfliktech usiluje o zvýšení ochrany dětí v průběhu konfliktů.

- Komise pro lidská práva jmenovala zvláštního zpravodaje pro obchod s dětmi, dětskou prostitucí a dětskou pornografií.

Práva menšin

Podle odhadů patří téměř miliarda lidí z celého světa k menšinám. Podle výzkumů se mnohé menšiny často stávají terčem diskriminace a vyloučení ze společnosti a obětmi násilných konfliktů.

Jasně definovaný zájem o otázky menšin vyvstal poté, co eskalace etnického, rasového a náboženského napětí v mnoha případech ohrozila ekonomickou, sociální a politickou soudržnost zemí. Nejedná se totiž jen o ochranu a přizpůsobení se kulturní rozmanitosti, ale také o posílení stability celé společnosti.

Od svého vzniku se Organizace spojených národů snaží zařazovat otázku práv menšin na přední místo v rámci svého programu pro lidská práva. Ochrana lidských práv příslušníků etnických, náboženských a jazykových menšin je explicitně zaručena článkem 27 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, stejně jako v principech nediskriminace a spoluúčasti, které jsou základním předpokladem všech aktů OSN o lidských právech.

Přijetí **Deklarace o právech příslušníků národnostních, etnických, náboženských a jazykových menšin** Valným shromážděním v roce 1992 dalo nový podnět programům OSN pro lidská práva. Roku 1995 souhlasila Komise pro lidská práva s tím, aby její subkomise založila pracovní skupinu pro otázky menšin – jediné fórum svého druhu, na něž mají příslušníci menšin přístup. Pracovní skupina vyhledává kontakt s minoritními komunitami, aby mohly hovořit o svých problémech na jednáních OSN a aby jejich obavy byly zveřejněny. Pracovní skupina také doporučuje praktická opatření na podporu a ochranu práv příslušníků menšin.

Původní obyvatelstvo

Organizace spojených národů se stále více zabývá otázkou původních obyvatel, kteří jsou považováni za jednu z nejvíce znevýhodněných skupin. Původní obyvatelé bývají také nazýváni *prvními národy*, *kmenovými národy* či *praobyvateli*. Na světě žije nejméně 300 milionů původních obyvatel náležejících k pěti tisícům domorodých skupin ve více než sedmdesáti zemích na pěti kontinentech. Tyto skupiny jsou často vyloučeny z rozhodovacích procesů, a pokud se jejich příslušníci snaží obhajovat svá práva, bývají ignorováni, zneužíváni, násilně asimilováni, vystavováni represím, mučení a vraždám. Ze strachu z perzekuce jsou často nuceni stát se uprchlíky a někdy musí skrývat svou identitu tím, že se vzdají svého jazyka a zvyků.

V roce 1982 byla Komise pro lidská práva ustavena pracovní skupina pro otázky původních obyvatel. Tato skupina se zabývá rozvojem práv domorodého obyvatelstva a podporuje dodržování mezinárodních norem ve vztahu k příslušníkům těchto menšin. Skupina vypracovala návrh Deklarace o právech původních obyvatel, který by mělo schválit Valné shromáždění. V současné době návrh posuzuje Komise pro lidská práva.

V roce 2000 ECOSOC ustavil **Stálé fórum pro otázky původních obyvatel** jako svůj přidružený orgán. Toto šestnáctičlenné odborné fórum složené ze stejného

počtu vládních a domorodých expertů má za úkol poskytovat doporučení ECOSOC, pomáhat s koordinací a diskutovat problematiku domorodého obyvatelstva ve vztahu k rozvoji, kultuře, životnímu prostředí, zdraví a dodržování lidských práv. První setkání fóra se uskutečnilo v květnu roku 2002.

Na Summitu Země v roce 1992 zazněl kolektivní hlas původních obyvatel, který vyjádřil jejich společnou obavu ze zhoršujícího se stavu životního prostředí na jejich území. UNDP, UNICEF, IFAD, UNESCO, Světová banka a WHO vytvořily programy zaměřené na konkrétní skupiny původních obyvatel, které usilují o zlepšování zdravotní péče a gramotnosti a o zabránění ničení životního prostředí v jejich domovských územích.

Na závěr Mezinárodního roku světového původního obyvatelstva (1993) vyhlásilo Valné shromáždění **Mezinárodní dekádu původních obyvatel světa (1995-2004)**, jejímž cílem je posílit partnerství pro zlepšování životních podmínek domorodých obyvatel.

Osoby s postižením

Více než 600 milionů lidí – přibližně 10 procent světové populace, z nichž asi 80 procent žije v rozvojových zemích – trpí nějakou formou tělesného, duševního či smyslového postižení.

Lidé s postižením jsou často vyloučeni z většinové společnosti. Diskriminace má různorodé podoby od upírání práva na základní vzdělání po méně nápadné formy, jako je segregace a izolace postižených uplatňováním fyzických a sociálních bariér. Uvedenými jevy trpí i celá společnost, neboť ztráta tak ohromného lidského potenciálu znamená ochuzení lidstva. Aby bylo dosaženo změny vnímání postižených, je nutno změnit hodnoty a zvýšit porozumění na všech úrovních společnosti.

Organizace spojených národů se snaží zlepšovat postavení osob s postižením a zvyšovat kvalitu jejich života již od svého vzniku. Zájem OSN o blaho těchto lidí vychází ze základních zásad organizace, které jsou založeny na respektování lidských práv, základních svobod a rovnosti všech lidí.

V 70. letech se pojmu lidská práva pro osoby s postižením začalo dostávat širšího mezinárodního uznání. Deklarací práv mentálně postižených osob (1971) a Deklarací práv tělesně postižených osob (1975) zavedlo Valné shromáždění normy pro rovnocennou péči o tyto osoby a jejich rovnocenný přístup ke službám. Díky tomu došlo k urychlení integrace postižených do společnosti.

V průběhu **Mezinárodního roku osob s postižením** (1981) přijalo Valné shromáždění Světový akční program pro osoby s postižením, který představuje základní strategickou koncepci na podporu práv postižených osob. Program vytyčil dva hlavní cíle: rovné možnosti a plné zapojení postižených osob do společenského života a rozvoje.

Velkým úspěchem **Dekády OSN pro osoby s postižením** (1983-1992) bylo přijetí Standardních pravidel pro vyrovnávání příležitostí pro osoby se zdravotním postižením. Tento dokument slouží jako nástroj pro tvorbu strategií a jako základ technické a ekonomické spolupráce v této oblasti.

V roce 1991 Valné shromáždění přijalo nový soubor pravidel na ochranu mentálně postižených osob – Zásady ochrany a zlepšování zdraví osob s mentálním postižením.

V roce 1994 Valné shromáždění zahájilo plnění dlouhodobé strategie Světového akčního plánu s cílem vytvořit „společnost pro všechny“. Přednostními strategickými cíli stanovenými v roce 1997 jsou přístupnost, zaměstnanost, sociální služby a záchytné sociální sítě.

Roku 2003 rozhodlo Valné shromáždění zahájit práce na Komplexní a úplné mezinárodní úmluvě o ochraně a podpoře práv a důstojnosti osob s postižením, která má přispět k plné účasti osob s postižením na společenském životě a rozvoji a jejich rovnosti.

Existuje stále více důkazů pro nutnost řešit otázku postižených v kontextu rozvoje na úrovni států a také v širším rámci problematiky lidských práv. OSN spolupracuje s vládami, nevládními organizacemi, akademickými institucemi a profesními svazy při šíření informací a zvyšování schopností států zahrnout otázku osob s postižením do širšího kontextu lidských práv.

Rostoucí veřejná podpora poukázala na nutnost zlepšit informační služby, dosah a instituční mechanismy na podporu zrovnoprávnění příležitostí pro postižené. OSN ve velkém pomáhá zemím v posilování jejich potenciálu pro taková řešení v rámci celkových plánů národního rozvoje. (Další informace viz www.un.org/esa/socdev/enable a www.unhchr.ch/disability/index.htm).

Migrující pracovníci

V současné době je stále více lidí při hledání zaměstnání nuceno překračovat hranice mezi státy, což podnítilo vznik nové úmluvy o lidských právech, která by měla zamezit diskriminaci migrujících pracovníků. Po desetiletém jednání přijalo Valné shromáždění roku 1990 Mezinárodní úmluvu o ochraně práv všech migrujících pracovníků a jejich rodinných příslušníků. Úmluva:

- definuje práva migrujících pracovníků a jejich rodin, ať již s platnými dokumenty či bez nich;
- zakazuje vypovídání migrujících pracovníků na kolektivním základě a znehodnocování jejich průkazů totožnosti, pracovních povolení a pasů;
- přiznává migrujícím pracovníkům nárok na stejnou odměnu, sociální výhody a zdravotní péči jako příslušníkům daného státu; právo vstupovat do odborů a účastnit se jejich činnosti; po ukončení zaměstnání mají nárok na převoz svého výtěžku, úspor a osobního majetku;
- zaručuje dětem migrujících pracovníků právo na registraci narození a národnosti a právo na vzdělání.

Úmluva vstoupila v platnost 1. července 2003. Kvůli monitoringu jejího dodržování byla ustavena **Komise pro migrující pracovníky**, která se poprvé sešla v březnu roku 2004.

Výkon spravedlnosti

Organizace spojených národů učinila mnoho kroků v zájmu zlepšení ochrany lidských práv v soudních záležitostech. Při vyšetřování jednotlivců státními úřady, při jejich zatýkání, zadržování, obviňování, souzení a věznění je nutné neustále dohlížet na to, zda jsou zákony uplatňovány s respektem k lidským právům.

OSN vypracovala pravidla a kodexy, které představují vzory pro národní zákonodárství. Týkají se oblastí, jako jsou zacházení s vězni, ochrana zadržovaných mladistvých, používání střelných zbraní policií, chování orgánů vynucujících právo, úloha právníků a prokurátorů a nezávislost justice. Mnohá z těchto pravidel byla stanovena prostřednictvím Komise pro prevenci kriminality a pro trestní právo a Centra pro prevenci mezinárodního zločinu.

Při OHCHR byl zřízen program technické pomoci, který poskytuje mnoha státům poradenskou pomoc z oblasti lidských práv pro zákonodárce, soudce, právníky, veřejné orgány, vězeňskou službu a armádní složky.

Budoucí priority

Přes vytrvalé úsilí OSN v oblasti ochrany lidských práv je jejich porušování i nadále časté a rozšířené. Padesát let od přijetí Všeobecné deklarace lidských práv dominují zprávám z celého světa případy porušování lidských práv. Alespoň částečně může být tato skutečnost přičítána zvýšené informovanosti a zdokonalenému systému kontroly jevů, které byly donedávna považovány podle tradičních měřítek za přijatelné (konkrétně jde např. o zneužívání dětí a násilí na ženách).

Je pravdou, že opatření na podporu a ochranu lidských práv jsou v dnešní době důraznější než dříve a že jsou stále více spojena s úsilím o nastolení sociální spravedlnosti, ekonomického rozvoje a demokracie. Generální tajemník OSN Kofi Annan ve svém reformním programu uvedl, že lidská práva se stanou ústředním tématem prostupujícím všemi oblastmi zájmu organizace. Rázné kroky vysokého komisaře OSN pro lidská práva a opatření na podporu koordinace mezi různými orgány OSN jsou měřitelným důkazem posílené schopnosti OSN bojovat za lidská práva.

HUMANITÁRNÍ ČINNOST

KAPITOLA 5

HUMANITÁRNÍ ČINNOST

Organizace spojených národů poprvé koordinovala humanitární operace ve zdevastované Evropě po druhé světové válce, během níž bylo vysídleno obrovské množství lidí. Od té doby OSN pomáhá ve všech případech, kdy následky přírodních nebo člověkem zaviněných neštěstí přesahují schopnost zasažených států účinně reagovat. V současné době je tak OSN hlavním poskytovatelem nouzové i dlouhodobé pomoci, je katalyzátorem činnosti vlád a humanitárních organizací a hájí zájmy postižených lidí.

Každý rok jsou lidé nuceni opustit své domovy v důsledku různých konfliktů a přírodních pohrom. Jen v roce 2002 měly přírodní katastrofy na svědomí vysídlení 5,8 milionu lidí a 14,8 milionu nových uprchlíků. V roce 2003 zapříčinily smrt zhruba padesáti tisíc lidí a způsobily škody přesahující 60 miliard dolarů. Podle UNDP mají 94 procent přírodních pohrom na svědomí cyklony, záplavy, zemětřesení a sucha. Nezanedbatelnou roli sehrály rovněž vlny horka a lesní požáry. Podle zprávy UNDP z února 2004¹ pochází naprostá většina obětí (98,2 procenta) z rozvojových zemí. To jasně dokazuje, jak chudoba, populační tlaky a poškozování životního prostředí prohlubují utrpení lidí a rozsah škod.

Tváří v tvář obnoveným konfliktům a rostoucímu počtu obětí i finančních škod rozvíjí OSN dva základní přístupy. Na jedné straně se snaží poskytnout obětem okamžitou pomoc, a to především prostřednictvím operačních orgánů, na straně druhé usiluje o zlepšení preventivních strategií, které by umožnily těmto krizím předcházet.

Co nejdříve po katastrofě se OSN a její agentury snaží do oblasti dopravit humanitární pomoc. Jen za rok 2002 vypsál Úřad pro koordinaci humanitární pomoci 24 mezíresortních sbírek, jejichž prostřednictvím se podařilo získat více než 4,2 miliardy dolarů, jež pomohly 35 milionům lidí v osmnácti zemích a oblastech světa. Úřad vysokého komisaře pro uprchlíky ročně poskytuje pomoc více než dvaceti milionům lidí. Světový potravinový program OSN každý rok zajistí výživu pro 110 milionů lidí.

Cílem prevence katastrof je minimalizace zranitelnosti jednotlivých společností a řešení příčin katastrof souvisejících s lidskou činností. Agentury OSN kladou velký důraz na zavedení systémů včasného varování, jakožto prostředku krátkodobé prevence. Organizace OSN pro výživu a zemědělství monitoruje hrozící hladomory, Světová meteorologická organizace vypracovává předpovědi výskytu tropických cyklonů a monitoruje nebezpečí sucha, Rozvojový program OSN pomáhá ohroženým zemím vypracovat krizové plány a další opatření zvyšující míru jejich připravenosti.

Prevence konfliktů zahrnuje strategie jako preventivní diplomacie, preventivní odzbrojení a prosazování lidských práv. Dlouhodobé preventivní strategie řeší hlubší příčiny konfliktů. Zaměřují se na posílení bezpečnosti, hospodářského růstu, dobrého vládnutí a respektování lidských práv. Tyto metody jsou i nadále

¹ Snižování rizik katastrof: Výzva pro rozvoj, Komise UNDP pro prevenci a zažehnání následků krizí, 2004

nejefektivnější ochranou před různými katastrofami, jak přírodními, tak zaviněnými lidmi.

KOORDINACE HUMANITÁRNÍ POMOCI

V uplynulém desetiletí došlo k výraznému nárůstu počtu i intenzity občanských válek. Tyto konflikty vedly k rozsáhlým humanitárním krizím, vyžádaly si nesčetné oběti na životech, vedly k masovému vysídlování a vážnému narušení společností v již tak složitým politickým prostředím. OSN musí být schopná na tyto jevy rychle a efektivně reagovat.

V roce 1991 založilo Valné shromáždění **Stálý meziresortní výbor** pověřený koordinací mezinárodní reakce na humanitární krize. Ústředním prvkem tohoto úsilí je **Koordinátor humanitární pomoci OSN**, který plní úlohu hlavního strategického poradce, koordinátora a obhájce v oblasti humanitární činnosti. Zároveň stojí v čele **Úřadu pro koordinaci humanitární činnosti (OCHA)**, který koordinuje poskytování pomoci OSN v případech, kdy rozsah poskytované pomoci přesahuje možnosti a mandát jedné agentury.

Reakce na mimořádné situace

Odpověď na mimořádnou situaci či katastrofu vyžaduje rychlé nasazení všech zdrojů: lidských, finančních i logistických. OCHA vytvořila mechanismy, které to umožňují.

Čtyřiadvacetihodinový pohotovostní systém je zárukou nepřetržité připravenosti: monitoruje situaci tak, aby rozpoznal přírodní katastrofy, ekologické krize a průmyslové nehody a aby pomáhal koordinovat záchranné činnosti. Rychlá reakce je možná také díky existenci týmů OSN pro posouzení rozsahu katastrof. Týmy jsou složeny z odborníků na krizový management a z expertů OCHA. Týmy mohou být k dispozici během několika hodin, aby místním úřadům pomohly zvážit situaci a zajistit potřebnou pomoc.

V případě katastrofy OCHA koordinuje mobilizaci a nasazení vojenských i civilních záchranných prostředků z různých zemí a od různých organizací. OCHA vede centrální registr, který obsahuje soupis kapacit využitelných pro mezinárodní pomoc. V italském přístavu Brindisi jsou k dispozici zásoby určené pro pomoc v krizových oblastech.

V mnoha rozvojových zemích byly ustaveny týmy pro zvládání krizí, které jsou složeny z vedoucích představitelů agentur OSN v dané zemi. Vedením týmů jsou zpravidla pověřeni rezidentní koordinátoři z UNDP.

OSN se ve spolupráci s mezinárodními a nevládními organizacemi podařilo zvýšit připravenost na krizové situace ve více než 70 zemích.

Mnozí aktéři – vlády, nevládní organizace, agentury OSN – se snaží reagovat na krize společně. Aby pomoc byla rychlá a efektivní, spolupracují aktéři s OCHA na vytvoření uceleného rámce pomoci.

V případě krize koordinuje OCHA mezinárodní spolupráci. Konzultuje ji s týmy OSN v daných zemích a provádí meziresortní jednání v ústředí OSN, aby bylo dosaženo shody ohledně hlavních akčních priorit.

OCHA dále koordinuje mise agentur OSN zaměřené na posouzení rozsahu potřebné pomoci, pomáhá mobilizovat nezbytné zdroje prostřednictvím vypisování meziresortních sbírek, organizuje setkání dárců, monitoruje stav příspěvků přicházejících v reakci na výzvy a vydává zprávy o vývoji situace pro dárcce a další aktéry. Od roku 1992 se díky meziresortním výzvám podařilo shromáždit přes 14 miliard dolarů pro použití v krizových situacích.

OCHA také spolupracuje se svými partnery v rámci humanitárního společenství při vytváření konsenzu a strategií a definování konkrétních problémů, které vyplývají ze zkušeností získaných při poskytování pomoci. OCHA se snaží zabezpečit, aby byly řešeny všechny zásadní problémy, včetně těch, které svou povahou spadají mimo přímý mandát humanitárních organizací, jako je například utrpení osob vysídlených v rámci jednoho státu.

Zviditelňováním humanitárních problémů dává OCHA zaznít hlasům osob, které by se jinak staly jen tichými oběťmi krizí, a zajišťuje, že názory a zájmy humanitárního společenství se odrazí v celkovém úsilí o obnovu a nastolení míru. OCHA prosazuje důsledné respektování humanitárních norem a zásad a upozorňuje na konkrétní specifické problémy, jako je například přístup k postiženým obyvatelům, humanitární dopad sankcí, problematika násilných min nebo nekontrolované šíření lehkých zbraní.

Ústřední revolvingový fond OCHA zajišťuje přísun financí potřebných pro okamžitou reakci na krizi. Je využíván humanitárními organizacemi, které mají problémy s přísunem hotovosti před obdržení příspěvků od dárců. Organizace, která si od fondu vypůjčí určitou částku, ji musí splatit v průběhu jednoho roku. Od roku 1992 byl fond využit přibližně stošedesátkrát a půjčil prostředky v souhrnné hodnotě přesahující 228 milionů dolarů.

OCHA rovněž spravuje Relief Web, přední humanitární internetovou stránku, která poskytuje aktuální informace o humanitárních krizích po celém světě (viz www.reliefweb.int).

POSKYTOVÁNÍ POMOCI A OCHRANY

Hlavní úlohu při poskytování humanitární pomoci plní čtyři orgány OSN: UNICEF, UNDP, WFP a UNHCR.

Drtivou většinu uprchlíků a vysídlených osob představují ženy a děti. V případech naléhavých katastrof působí **Dětský fond OSN (UNICEF)** v těsné součinnosti s dalšími orgány OSN a pomáhá obnovovat základní služby, jako jsou dodávky vody a dostupnost hygienických zařízení, zakládat školy a poskytovat utečencům očkování, léky a další potřeby.

UNICEF rovněž soustavně naléhá na vlády a bojující strany, aby zajistily efektivnější ochranu dětí. Jeho programy v konfliktních oblastech zahrnují například dojednávání příměří za účelem očkování dětí. UNICEF zavedl například koncepci *děti jako mírové zóny*, vytvořil *dny klidu a koridory míru* ve válkou postižených regionech. Speciální programy poskytují pomoc traumatizovaným dětem a pomáhají

bezprizorním dětem znovu najít své rodiče a příbuzné. V roce 2002 poskytoval UNICEF pomoc v 51 zemích.

Koordinace humanitární pomoci

Spolupráci všech hlavních humanitárních organizací v rámci systému OSN i mimo něj zajišťuje Stálý meziresortní výbor. Výboru předsedá koordinátor humanitární pomoci OSN a jeho posláním je dohlížet na to, jakým způsobem mezinárodní společenství reaguje na vzniklé krize. Jeho členy jsou:

- Vysoký komisař OSN pro uprchlíky – poskytuje humanitární pomoc uprchlíkům a vysídleným (rozpočet na programy v roce 2003: 1,15 miliardy dolarů).
- Světový potravinový program – poskytuje potravinovou pomoc obětem krizových situací a katastrof (výdaje na humanitární pomoc v roce 2002: 4,3 miliardy dolarů).
- Dětský fond OSN – zaměřuje se na pomoc dětem a ženám (náklady na humanitární pomoc v roce 2002: 243 miliony dolarů).
- Organizace OSN pro výživu a zemědělství – pomáhá obnovit zemědělskou výrobu (rozpočet na humanitární pomoc pro období 2004-2005: 749 milionů dolarů).
- Světová zdravotnická organizace – poskytuje pomoc v oblasti zdraví (rozpočet na humanitární pomoc pro období 2004-2005: 71,4 miliony dolarů).
- Rozvojový program OSN – poskytuje finanční prostředky a koordinuje humanitární pomoc v postižených zemích.
- Populační fond OSN – podporuje projekty na ochranu reprodukčního zdraví v krizových oblastech.
- Světová banka – podporuje projekty humanitární pomoci při obnově a rekonstrukci.
- Úřad vysokého komisaře OSN pro lidská práva – prosazuje dodržování lidských práv prostřednictvím právního poradenství a přítomnosti svých zástupců přímo v terénu.
- Hlavní mezivládní humanitární organizace – Mezinárodní organizace pro migraci, Mezinárodní výbor Červeného kříže, Mezinárodní federace společností Červeného kříže a Červeného půlměsíce.
- Zástupce generálního tajemníka pro osoby vysídlené v rámci jedné země.
- Tři mezinárodní konsorcia nevládních organizací: InterAction, Mezinárodní rada dobrovolnických organizací a Řídící výbor reakce na humanitární krize.

V závislosti na konkrétní situaci mohou být přizvány i další organizace.

Ochrana dětí ve válce

Přes 300 000 osob mladších osmnácti let ve více než třiceti zemích světa je bezohledně využíváno v roli vojáků. Patří k nim dívky i chlapci, přičemž některým je teprve sedm či osm let. V minulém desetiletí zemřely ve válkách a občanských konfliktech dva miliony dětí, dalších šest milionů bylo zmrzačeno. Mnoho z nich v důsledku války osiřelo nebo bylo odděleno od svých rodičů a boj o přežití v nich zanechal hluboká traumata.

Rada bezpečnosti vyzvala k zesílení úsilí o ukončení zneužívání dětí jako vojáků. Součástí mandátu mírových operací je nyní i zajištění ochrany dětí. V současnosti se odborníci na ochranu dětí účastní některých mírových misí, jako např. v Sierra Leone, Demokratické republice Kongo a v Pobřeží slonoviny.

Zvláštní představitel generálního tajemníka pro otázky dětí Olara Otunnu od roku 1997 usiluje o zvýšení mezinárodní informovanosti o dopadu válek na děti a snaží se získat podporu vlád a občanské společnosti na posílení ochrany dětí. Je předním zastáncem posílení monitorovacích a zpravodajských mechanismů týkajících se porušování práv dětí v ozbrojených konfliktech, začlenění otázky ochrany dětí do mírových plánů a zohlednění potřeb dětí v programech poválečné obnovy.

Olara Otunnu navštívil řadu válečných zón, kde požadoval a následně i obdržel důležité záruky vlád a povstalců, že se budou zabývat ochranou a blahem dětí během konfliktů i po jejich skončení. Také UNICEF již dlouho spolupracuje s oběma stranami konfliktu při demobilizaci dětských vojáků, při jejich opětovného začleňování do společnosti a rodin.

Rozvojový program OSN (UNDP) odpovídá za koordinaci činnosti v oblasti prevence, připravenosti a zmírňování následků přírodních katastrof. V případě krizových situací koordinují zástupci UNDP humanitární pomoc. Vlády se na UNDP obracují často se žádostí o pomoc při tvorbě rehabilitačních programů a rozdělování pomoci. UNDP také spolupracuje s dalšími humanitárními organizacemi při přípravě podmínek pro dlouhodobý rozvoj dotčené oblasti. UNDP podporuje programy demobilizace bývalých bojujících stran, komplexní programy odstraňování min, návrat uprchlíků a osob vysídlených v rámci jednoho státu a obnovu institucí a právního řádu.

Každý projekt je prováděn po konzultaci s místními a národními činiteli, tak aby získané zdroje byly maximálně využity. UNDP nabízí rychlou pomoc celým společenstvím a zároveň pomáhá položit sociální a ekonomické základy pro trvalý mír, rozvoj a odstranění chudoby. Tento přístup kladoucí důraz na zájmy jednotlivých komunit pomohl zajistit potřebnou pomoc stovkám tisíců obětí válek a občanských nepokojů. Mnoho společenství poznamenaných válkou zlepšilo svou životní úroveň díky školicím programům, projektům na poskytování drobných úvěrů a obnově infrastruktury.

Děti ve válce – právní normy a standardy

V průběhu let byl vytvořen systém norem a standardů na ochranu dětí v průběhu konfliktů. Zahrnuje:

- Římský statut Mezinárodního trestního soudu – klasifikuje verbování, odvedení či využití dětí mladších patnácti let k bojovým akcím jako válečný zločin.
- Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte – stanovuje věkový limit pro brannou povinnost a přímou účast v bojových akcích na 18 let a vyžaduje po státech stanovení minimálního věku pro dobrovolné odvedení na nejméně 16 let.
- Čtyři rezoluce Rady bezpečnosti – 1261 (1999), 1314 (2000), 1379 (2001) a 1460 (2003) – o ochraně práv dětí v průběhu konfliktu.
- Úmluva ILO 182 – označuje dětské vojáky za oběti jedné z nejhorších forem dětské práce a stanoví 18 let jako nejnižší přípustný věk pro povinný i dobrovolný odvod.
- Ženevské konvence a jejich dodatkové protokoly – stanoví, že děti musí být předmětem zvláštního respektu, musí být chráněny před jakoukoliv formou napadení během konfliktu a má jim být poskytnuta „potřebná péče a pomoc“.

K dalším mezinárodním nástrojům zajišťujícím ochranu dětí patří otawská Úmluva o zákazu použití, skladování, výroby a přesunu protipěchotních min a o jejich zničení a také Africká charta práv a dobrého prospívání dítěte – první regionální pakt uvádějící věk 18 let jako minimum pro všechny podoby verbování a účasti ve válkách.

Světový potravinový program (WFP) poskytuje rychlou a účinnou pomoc milionům obětí různých katastrof, včetně uprchlíků a osob vysídlených v rámci jedné země. Pomoc při takových krizích pohltí většinu zdrojů WFP. Před deseti lety byly dvě ze tří tun potravinové pomoci poskytované WFP použity k zajištění soběstačnosti příjemců. Dnes je poměr obrácený, neboť téměř 80 procent zdrojů WFP míří k obětem humanitárních krizí.

V roce 2002 poskytl WFP prostřednictvím krátkodobých i dlouhodobých humanitárních akcí pomoc 58 milionům osob včetně vysídlených v rámci jednoho státu, uprchlíků, dětí osiřelých vinou AIDS a obětí přírodních katastrof, jako jsou povodně či sucha. WFP odpovídá i za mobilizaci potravin a fondů na přepravu nákladů rozsáhlých potravinových operací organizovaných UNHCR.

WFP se ve stále větší míře podílí na projektech potravinové pomoci pro demobilizované vojáky. V období po skončení války nebo katastrofy WFP rovněž organizuje projekty zaměřené na obnovu a rekonstrukci zničené infrastruktury.

Většina lidí postižených katastrofami žije ve venkovských oblastech. **Organizace OSN pro výživu a zemědělství (FAO)** spolupracuje s WFP na systému včasného varování před hrozícími potravinovými krizemi a na hodnocení problémů se zásobováním potravinami po celém světě.

Ochrana zaměstnanců OSN a humanitárních pracovníků

V posledních letech dramaticky vzrostl počet útoků na humanitární pracovníky. Při útocích jich bylo mnoho zabito, drženo jako rukojmí nebo vězněno. Násilné útoky proti zaměstnancům OSN zahrnovaly i ozbrojenou loupež, přepadení a znásilnění.

Od roku 1992 přišlo při výkonu služby v rámci operací OSN o život 196 civilních zaměstnanců následkem aktů nepřátelství, dalších 18 zemřelo při leteckých haváriích. Přibližně 240 lidí působících v operacích OSN po celém světě bylo uneseno či drženo jako rukojmí. Zaregistrováno bylo také 34 případů zatčených, zadržovaných či zmizelých osob, z nichž některé jsou staré již 20 let. OSN nebyla schopna plně uplatnit své právo na ochranu.

Jen za první polovinu roku 2003 bylo zaznamenáno pět násilných úmrtí, přes 258 útoků na personál OSN a nevládních organizací a asi 270 násilných útoků proti jejich skladům a konvojům. Odehrálo se nejméně 83 vniknutí do skladů OSN, více než 550 krádeží v oficiálních objektech OSN a sídlech zaměstnanců a 168 případů obtěžování. Pracovníci OSN jsou kvůli nebezpečnému pracovnímu prostředí též častými terči pouličního zločinu.

„Bezpečnost pracovníků OSN je často ohrožována,“ uvedl generální tajemník v srpnu roku 2003. „Z důvodů zvýšené viditelnosti představitelů mezinárodního společenství jsou tito zaměstnanci OSN vystaveni značnému riziku ohrožení ze strany mnoha rozličných skupin i jednotlivců.“

Uvedené tvrzení se šokujícím způsobem potvrdilo 19. srpna 2003, kdy došlo k ničivému bombovému útoku na sídlo OSN v Bagdádu. Výsledkem bylo 22 mrtvých a přes 150 zraněných. Mezi zabitými byl i Sergio Vieira de Mello, vysoký komisař OSN pro lidská práva, který byl pověřen vedením mise OSN v Iráku.

Úmluvou o bezpečnosti pracovníků OSN a přidružených organizací z roku 1994 se vlády zemí, v nichž pracovníci OSN působí, zavazují ochránit je a podniknout preventivní opatření proti jejich zabíjení a únosům. Ze 196 výše uvedených případů násilných úmrtí však bylo zajištěno pouze 24 pachatelů. A jen několik málo zemí přistoupilo k důkladnému vyšetřování útoků či výhrůžek proti mezinárodním i místním zaměstnancům OSN a přidružených organizací, či k odsouzení jejich organizátorů.

Je nutné podotknout, že výše uvedená čísla se vztahují pouze na civilní zaměstnance a není v nich zahrnuto 1934 členů mírových jednotek zabitých od roku 1948 – včetně 68 za prvních šest měsíců roku 2004.

Globální systém FAO pro poskytování informací a včasné varování poskytuje pravidelné a aktuální informace o globální potravinové situaci. Provádí také hodnocení v zemích, kde hrozí problémy s dostupností potravin v důsledku lidmi zaviněných katastrof.

WFP a FAO spolupracují na posudku, na jehož základě je postižené oblasti poskytnuta pomoc. FAO poskytuje zemědělské prostředky pro obnovu potravinové

produkce v postiženém regionu a nabízí nouzovou technickou pomoc. Speciální projekt humanitární pomoci poskytuje nezanedbatelnou podporu jednotlivým farmářům postiženým následky katastrof.

Světová zdravotnická organizace (WHO) se ve svých programech soustředí na posuzování zdravotních potřeb obyvatel postižených katastrofami a krizemi, poskytování zdravotních informací a pomoc při koordinaci a plánování. WHO provozuje krizové programy, jako je epidemiologické a nutriční pozorování, zvládání epidemií (včetně HIV/AIDS), očkování, management základních léků, reprodukční zdraví a duševní zdraví. V zemích postižených katastrofami vynakládá WHO mimořádné úsilí na odstranění dětské obrny a kontrolu tuberkulózy a malárie.

MEZINÁRODNÍ OCHRANA A PODPORA UPRCHLÍKŮ

Ke konci roku 2003 poskytl **Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky (UNHCR)** mezinárodní ochranu a pomoc přibližně 17,1 milionu lidí, kteří byli nuceni uprchnout před válkou nebo pronásledováním. O rok dříve pomohl 20,6 milionu lidí, z nichž 10,4 milionu tvořili uprchlíci, 5,8 milionu osoby vysídlené v rámci jednoho státu, 2,4 milionu navrátilci a jeden milion žadatelé o azyl. Z důvodu měnící se podoby války v posledních desetiletích, kdy vnitřní konflikty nahrazují války mezi státy, významně vzrostl počet lidí vysídlených v rámci jedné země. Tito lidé dnes tvoří druhou největší skupinu spadající do působnosti UNHCR.

UNHCR působil jako přední humanitární organizace poskytující pomoc uprchlíkům v řadě krizí – na Balkáně, kde vznikly největší uprchlické vlny v Evropě od dob druhé světové války, během války v Perském zálivu, v oblasti Velkých jezer v Africe, během masivních exodů v Kosovu, ve Východním Timoru a nejnověji v západní Africe a v rámci repatričních operací v Afghánistánu.

Uprchlíci jsou definováni jako lidé, kteří utekli ze své země z oprávněného strachu z perzekuce kvůli rase, náboženství, politickému přesvědčení či příslušnosti k určité sociální skupině a kteří se nemohou nebo nechťejí vrátit.

Právní status uprchlíků je definován dvěma mezinárodními smlouvami, a sice Úmluvou o právním postavení uprchlíků z roku 1951 a jejím protokolem z roku 1967, které definují práva a povinnosti uprchlíků. Ke konci roku 2003 ratifikovalo jednu či obě smlouvy 145 států.

Nejdůležitější funkcí UNHCR je mezinárodní ochrana, tj. záruka respektování základních lidských práv uprchlíků. Dále možnost žádat o azyl a vyloučit nedobrovolný návrat do země, kde jim hrozí perzekuce. Mezi další druhy pomoci poskytované UNHCR patří:

- pomoc v průběhu závažných krizí, kdy dochází k pohybům velkého množství uprchlíků;
- pravidelné programy v oblasti vzdělání, zdravotnické péče a poskytnutí přístřeší;
- podpora soběstačnosti uprchlíků a jejich integrace do společnosti v hostitelské zemi;
- dobrovolná repatriace;
- přesídlování uprchlíků do třetí země, pokud se nemohou vrátit do země původu a zároveň čelí problémům v zemi, kde žádají o azyl.

Mandát UNHCR sice spočívá v ochraně a pomoci uprchlíkům, přesto se na tento úřad stále častěji obracují lidé, kteří se nacházejí v podobném postavení jako uprchlíci. Patří mezi ně například lidé vysídlení ve vlastní zemi, bývalí uprchlíci, kteří žádají pomoc a dohled UNHCR při návratu do původních domovů, lidé bez státní příslušnosti a lidé, kterým je udělena dočasná ochrana mimo jejich vlastní zemi, ale neobdrží plný azylův status. Klasičtí uprchlíci dnes tvoří jen něco přes polovinu z celkového počtu lidí, jimž UNHCR pomáhá.

Uprchlíci ve vlastní zemi

Osoby vysídlené ve vlastní zemi jsou lidé, kteří byli nuceni utéci ze svých domovů, aby unikli před válkou, násilím, porušováním lidských práv či před přírodními nebo lidmi zaviněnými katastrofami a kteří přitom nepřekročili mezinárodní hranice. Hlavní příčinou vysídlení lidí po celém světě jsou občanské války. Odhaduje se, že dnes žije ve světě 20 až 25 milionů osob vysídlených ve vlastní zemi, tedy více než klasických uprchlíků.

Uprchlíci obvykle naleznou bezpečí, stravu a přístřeší v druhé zemi. Jsou chráněni souborem přesně stanovených mezinárodních zákonů a úmluv, ochranu jim poskytuje také UNHCR a další organizace. Osud lidí vysídlených ve vlastní zemi je často mnohem nejistější než osud klasických uprchlíků. V probíhajících konfliktech mohou být vydáni na milost bojujícím stranám, což znesnadňuje nebo znemožňuje pomoc těmto lidem.

Primární odpovědnost za tyto utečence nese vláda příslušného státu. Jsou však případy, kdy vláda nemůže či nechce svým povinnostem dostát. Vláda, která má naprostou kontrolu nad jejich osudem, je může vnímat jako nepřítele. Žádné mezinárodní úmluvy se vysídlených ve vlastní zemi přímo netýkají a až donedávna dárci váhali s poskytováním pomoci kvůli obavě ze zasahování do vnitřních záležitostí států.

Potřeby vysídlených ve vlastní zemi jsou přitom velice podobné potřebám uprchlíků. Obě skupiny vyžadují zajištění bezprostřední ochrany a pomoci a dlouhodobé řešení své situace, jako je například návrat či přesídlení.

Při pomoci uprchlíkům ve vlastní zemi je efektivní koordinace zvláště důležitá, neboť neexistuje žádná mezinárodní organizace, která by se specializovala výhradně na tuto oblast humanitární činnosti. Její provádění proto společně zajišťují Mezinárodní výbor Červeného kříže, UNHCR, OCHA, zástupce generálního tajemníka pro vysídlené a Úřad vysokého komisaře OSN pro lidská práva.

Zástupce generálního tajemníka Francis M. Deng vydal směrnice pro pomoc utečencům ve vlastní zemi. Ty charakterizují tento druh vysídlení, zmiňují mezinárodně zakotvená práva, která se na ně vztahují, a stanovují odpovědnost, kterou za ně vlády nesou. Tyto směrnice jsou přijímány stále větším počtem států.

pokračování na straně 218

pokračování ze strany 217

UNHCR byl osloven s žádostí o pomoc zhruba 5,8 milionu vysídlených z různých regionů. Mnohokrát – například v bývalé Jugoslávii, ve Východním Timoru, v Kolumbii, Čečensku a nejnověji v Afghánistánu – se UNHCR rozhodl poskytovat pomoc všem lidem vyhnáným z domova spíše na základě humanitárních potřeb, než z důvodu jejich statutu uprchlíka.

Navzdory tomuto úsilí zůstává mnoho vysídlených bez jakékoli humanitární pomoci či ochrany, což je důkazem selektivní, nevyvážené a v mnoha případech nedostatečné reakce státních orgánů i mezinárodního společenství. Proto neustále pokračují snahy o nalezení efektivnějších způsobů, které by těmto lidem pomohly.

Žadatelé o azyl jsou osoby, které opustily svou zemi původu, podaly žádost o uznání statutu uprchlíka v jiné zemi a jejich žádost se teprve vyřizuje. UNHCR v současné době pomáhá jednomu milionu lidí spadajících do této kategorie. Největší skupina žadatelů o azyl žije ve vyspělých průmyslových zemích.

Většina uprchlíků se chce vrátit domů, jakmile to okolnosti dovolí. Ke konci roku 2002 pomáhal UNHCR 2,4 milionu navrátilců. V průběhu roku pomohl k návratu do vlasti kolem 3,6 milionu uprchlíků a jiným skupinám. Ty zahrnují téměř dva miliony Afghánců ze sousedního Pákistánu a Íránu a dalších 750 000 civilistů, kteří byli vysídleni uvnitř Afghánistánu.

Lidé na útěku

Počet osob spadajících pod ochranu UNHCR*

Celkem:	17,1 milionu
Podle regionů:	
Afrika	4,3 milionu
Asie	7,3 milionu
Evropa	4,3 milionu
Latinská Amerika a Karibská oblast	1,3 milionu
Severní Amerika	962 tisíc
Oceánie	74 tisíc

Do tohoto počtu nejsou zahrnuty zhruba 4 miliony Palestinců pod ochranou UNRWA. Mnoho dalších Palestinců mimo oblast činnosti UNRWA, jako například v Iráku či v Libyi, však spadá do pravomoci UNHCR. Ke konci roku 2002 činil jejich počet 428 700.

* Zahrnuje uprchlíky, žadatele o azyl, osoby vysídlené ve vlastní zemi a další příbuzné kategorie osob k datu 1. ledna 2004. Zdroj: UNHCR

K významným repatriacím došlo také v Angole (90 000), Sierra Leone (76 000), Burundi (54 000) a Bosně a Hercegovině (42 000).

Náhlý návrat velkého počtu lidí však může narušit křehkou ekonomickou a sociální infrastrukturu dané země. Proto UNHCR spolupracuje na integraci uprchlíků i s dalšími organizacemi. K tomu je zapotřebí zajistit ve zničených oblastech nouzovou pomoc, rozvojové programy a projekty k vytváření pracovních příležitostí.

Při hledání řešení uprchlického problému je nutné brát v úvahu vzájemné souvislosti mezi mírem, stabilitou, bezpečností, respektováním lidských práv a trvale udržitelným rozvojem.

PALESTINŠTÍ UPRCHLÍCI

Organizace OSN pro pomoc palestinským uprchlíkům na Blízkém východě (UNRWA) zajišťuje od roku 1950 vzdělání, zdravotní péči, humanitární pomoc a sociální zabezpečení pro palestinské uprchlíky. UNRWA zahájil svou činnost zajištěním humanitární pomoci pro 750 000 palestinských uprchlíků, kteří v důsledku arabsko-izraelského konfliktu v roce 1948 přišli o své domovy a živobytí. Ke konci roku 2003 UNRWA zajišťoval základní služby více než čtyřem milionům registrovaných palestinských uprchlíků v Jordánsku, Libanonu, Sýrii, na západním břehu Jordánu a v pásmu Gazy.

Význam humanitárních aktivit UNRWA se značně zvyšuje v důsledku narůstajících a dlouhotrvajících konfliktů v oblasti Blízkého východu – libanonská občanská válka, palestinské povstání (*intifáda*) v roce 1987 a druhé povstání v září roku 2000 (*intifáda Al-Aksá*).

UNRWA působí nejvýznamněji v oblasti vzdělávání, na které připadá polovina jejího rozpočtu a dvě třetiny zaměstnanců. Vzdělávání probíhá v 656 základních a přípravných školách UNRWA, které ve školním roce 2002/2003 navštěvovalo přes 490 900 žáků. Dalších osm center pro odbornou přípravu na zaměstnání navštěvovalo přes 5100 studentů.

V rámci systému 122 zdravotních středisek zřízených UNRWA byla v roce 2002 poskytnuta lékařská péče 9,4 milionům pacientů. V 59 uprchlických táborech bylo lékařsky ošetřeno na 1,3 milionu uprchlíků.

Kolem 229 000 lidí obdrželo v roce 2002 od UNRWA zvláštní podporu s cílem zajistit základní potravinovou pomoc a přístřeší. Prostřednictvím programů na zmírňování chudoby UNRWA podporovala u uprchlíků postupné nabývání soběstačnosti. Další program poskytl malým podnikům na Západním břehu Jordánu a v pásmu Gazy přes 54 900 půjček v celkové hodnotě 66,2 milionu dolarů.

UNRWA úzce spolupracuje s palestinskou samosprávou. Po uzavření dohody mezi Izraelem a Organizací pro osvobození Palestiny v roce 1993 a po ustavení palestinské samosprávy na Západním břehu Jordánu a v pásmu Gazy zahájil úřad Program upevňování míru. Posláním programu je zajistit, aby se výsledky mírového procesu projeví i na místní úrovni. Program přispěl ke z kvalitnění infrastruktury, vytvoření pracovních příležitostí a zlepšení životních podmínek v uprchlických táborech spadajících pod ochranu UNRWA. Do konce roku 2002 UNRWA obdržel na tyto projekty v příspěvcích a vkladech více než 297,8 milionu dolarů.

Mezinárodní společenství chápe UNRWA jako významný stabilizační prvek v oblasti Blízkého východu. Pro palestinské uprchlíky jsou programy UNRWA symbolem úsilí mezinárodního společenství vyřešit jejich otázku.

MEZINÁRODNÍ PRÁVO

KAPITOLA 6

MEZINÁRODNÍ PRÁVO

Mezi významné úspěchy OSN patří vytvoření mezinárodního právního řádu sestávajícího se z úmluv, smluv a standardů, které hrají klíčovou roli při podpoře světového míru a bezpečnosti i hospodářského a sociálního rozvoje. Mnohé ze smluv uzavřených z iniciativy OSN představují základ pro úpravu vztahů mezi státy. Přestože práce OSN v této oblasti denně ovlivňuje životy lidí na celém světě, není vždy náležitě docenována.

Charta výslovně vyzývá OSN, aby pomohla při urovnávání mezinárodních sporů mírovými prostředky, včetně rozhodčího a soudního řízení (článek 33) a aby se zasazovala o rozvoj mezinárodního práva a jeho kodifikaci (článek 13). V průběhu uplynulých let OSN iniciovala přes 500 mnohostranných dohod, které se týkají širokého spektra společných zájmů více států a které jsou pro státy, jež je ratifikují, právně závazné.

V mnoha oblastech, které postupně nabývaly mezinárodních rozměrů, byla právní činnost OSN průkopnická. Mimo jiné stála v čele snah o zavedení právního rámce v oblastech, jako jsou ochrana životního prostředí, regulace pohybu migrujících pracovních sil, boj proti obchodu s drogami a potírání terorismu. Tato činnost pokračuje i nadále a mimo to získala organizace postupně ústřední roli v širším spektru témat, například v otázce lidských práv a mezinárodního humanitárního práva.

SOUDNÍ UROVNÁVÁNÍ SPORŮ

Hlavním orgánem OSN pro urovnávání sporů je **Mezinárodní soudní dvůr** (ICJ). Světový soud, jak bývá ICJ obecně nazýván, byl založen v roce 1946. Ke konci roku 2003 vynesl 78 rozsudků ve sporech přednesených státy a 24 posudků v reakci na žádosti řádně zmocněných organizací OSN. Většinu případů projednával celý soud, od roku 1981 však mohou být na žádost sporných stran případy předkládány také odborným komorám (viz internetová stránka soudu na adrese www.icj-cij.org).

Soud vynesl řadu rozhodnutí v otázkách mezinárodních sporů týkajících se hospodářských práv, tranzitního práva, zneužití síly, nevměšování se do vnitřních záležitostí států, diplomatických vztahů, únosů, práva na azyl a na národní sebeurčení. Soud rozhoduje tyto spory jako nestranný arbitr. Pomocí nenásilného řešení sporů o vymezení hranic mezi státy, námořních hranic a územní svrchovanost jednotlivých zemí Mezinárodní soudní dvůr často zabránil další eskalaci napětí.

ICJ například v roce 2002 rozhodl při mezi Kamerunem a Nigérií o svrchovanost nad poloostrovem Bakassi, na jehož území se nacházejí bohatá naleziště ropy, a posléze vydal i rozhodnutí o průběhu suchozemské a mořské hranice mezi oběma státy. V tomtéž roce vyřešil spor mezi Indonésií a Malajsií o svrchovanost nad dvěma ostrovy v Celebeském moři, které nakonec přiřkl Malajsií. V roce 2001 soud ukončil mořskou a teritoriální při mezi Katarom a Bahrajnem, která představovala překážku ve vzájemných vztazích obou zemí.

Roku 1999 Mezinárodní soudní dvůr svým rozhodnutím, které obě země akceptovaly, vyřešil citlivý spor týkající se hranic mezi Botswanou a Namibií.

V roce 1992 urovnal spor, který se mezi Salvadorem a Hondurasem táhl téměř sto let a který v roce 1969 vedl ke krátké, ale krvavé válce mezi oběma státy. Roku 1994 soudu společně předložily svůj spor Libye a Čad. Poté, co soud rozhodl, že se hranice bude řídit smlouvou mezi Francií a Libyí z roku 1955, stáhla Libye z oblasti při jižní hranici s Čadem své jednotky.

Některé případy byly Mezinárodnímu soudnímu dvoru podány v souvislosti s politickými nepokoji či regionálními konflikty. V roce 1980 předložily USA soudu případ spojený s obsazením amerického velvyslanectví v Teheránu a zadržením jeho zaměstnanců. Soud rozhodl, že Írán musí vydat rukojmí a zaplatit Spojeným státům náhradu škody. Než však soud určil její výši, byl případ s ohledem na dvoustrannou dohodu mezi Íránem a USA stažen. Roku 1989 požádal Írán ICJ, aby odsoudil sestřelení iránského letadla americkou válečnou lodí Vincennes, aby označil za viníka Spojené státy a donutil je uhradit vzniklou škodu. Po vzájemném ujednání o kompenzaci byl případ uzavřen v roce 1996.

V roce 1986 žalovala Nikaragua Spojené státy za podporu nikaragujských *contras*. Soud došel k závěru, že svou podporou *contras* a kladením min do blízkosti nikaragujských přístavů, tedy akty neospravedlnitelnými „kolektivní sebeobranou“, Spojené státy porušily své mezinárodně právní závazky nevměšovat se do vnitřních záležitostí cizího státu, nepoužít proti němu sílu a nezasahovat do jeho suverenity. Soud proto rozhodl, že Spojené státy jsou povinny uhradit škodu. V roce 1991, ještě před stanovením reparační částky, však Nikaragua žalobu stáhla.

V roce 1992 předložila Libye ICJ dva případy, jeden proti Velké Británii a druhý proti USA, týkající se interpretace Úmluvy o potlačení nezákonných činů ohrožujících bezpečnost dopravního letectví v případě zřícení letadla letu 103 společnosti Pan American nad skotským Lockerbie v roce 1988. Případy byly vyjmuty ze soudního rejstříku v září 2003 s ohledem na uzavření dohody mezi zúčastněnými stranami.

Roku 1993 postoupila Bosna a Hercegovina soudu žalobu proti Svazové republice Jugoslávii (Srbsku a Černé Hoře) ohledně uplatnění Úmluvy o prevenci a postihu zločinu genocidy. Soud vyzval strany sporu, aby zabránily další eskalaci genocidy a vyhrocení pře. Příklad ještě není dořešen.

V roce 1996 ICJ odmítl námitky USA vůči pravomoci soudu v případě týkajícím se zničení iránských ropných plošin americkými válečnými loděmi. Soud v listopadu 2003 uvedl, že tyto aktivity Spojených států nelze ospravedlnit jako akty nezbytné k zajištění národní bezpečnosti. Soud však také rozhodl, že tyto aktivity nezakládaly právo na porušování svobody obchodu ze strany Íránu, a proto jeho žádost o reparace nebyla vyslyšena. Soud také odmítl kontrolující žádost Spojených států.

Státy Mezinárodnímu soudnímu dvoru také často předkládaly záležitosti související s hospodářskými právy. Například v roce 1995 podalo Španělsko ve sporu o práva rybolovu mezi Kanadou a Evropskou unií podnět proti Kanadě poté, co Kanada na otevřeném moři zadržela španělskou rybářskou loď. V jiném nedávném případě žádalo Lichtenštejnsko po Německu vrácení určitých nemovitostí zabavených v průběhu druhé světové války.

Slovensko a Maďarsko postoupily ICJ případ týkající se ochrany životního prostředí, vzniklý v souvislosti se sporem o platnost vzájemné dohody z roku 1997 o výstavbě vodního díla na Dunaji. V roce 1997 soud shledal oba státy odpovědné za porušení právních závazků a vyzval je, aby podmínky smlouvy splnily.

Během minulých deseti let se počet případů předkládaných Mezinárodním soudnímu dvoru výrazně zvýšil. Zatímco v 70. letech soud projednával zároveň jeden či dva případy, v letech 1990 až 1997 se počet současně projednávaných případů pohyboval mezi devíti až třinácti a v následujících letech překročil dvacítku. Ke konci roku 2003 čekalo na rozhodnutí ICJ 22 případů, z nichž jeden byl aktivně posuzován.

Posudky vypracované Mezinárodním soudním dvorem se mimo jiné týkaly přijímání nových členů do OSN, vyplácení kompenzací pracovníkům OSN, kteří ve službě utrpěli zranění, územního statutu Západní Sahary, hrazení výdajů některých mírových operací a nejnověji také statusu zpravodajů OSN pro lidská práva. Dva posudky, vydané roku 1996 na základě usnesení Valného shromáždění a Světové zdravotnické organizace, se týkaly otázky legálnosti hrozby užití jaderných zbraní.

V roce 1971 se v jednom z posudků vydaném na základě podnětu Valného shromáždění uvádělo, že další setrvávání jihoafrických sil v Namibii je ilegální a že Jihoafrická republika je povinna stáhnout ze země svůj správní aparát a ukončit okupaci území, aby tak uvolnila cestu k nezávislosti Namibie v březnu 1990.

ROZVOJ A KODIFIKACE MEZINÁRODNÍHO PRÁVA

V roce 1947 ustavilo Valné shromáždění **Komisi pro mezinárodní právo**, jejímž úkolem je zasazovat se o pokrokový rozvoj a kodifikaci mezinárodního práva. Komise se schází jednou za rok a tvoří ji 34 členů volených Valným shromážděním na pětileté funkční období. Členové jednají v souladu s vlastním svědomím na základě své odbornosti, nikoli z pověření vlád. Jejich činnost zahrnuje široké spektrum témat souvisejících s regulací mezinárodních vztahů.

Většina činnosti Komise pro mezinárodní právo spočívá v přípravě návrhů mezinárodních instrumentů reagujících na aktuální vývoj mezinárodního práva. Některá témata vybírá sama komise, jiná postupuje Valnému shromáždění nebo Ekonomické a sociální radě. Když komise ukončí práci na určitém tématu, Valné shromáždění obvykle svolá mezinárodní konferenci zplnomocněných zástupců. Jejím úkolem je vytvoření mezinárodní úmluvy, kterou může následně podepsat kterákoliv země, čímž vyjádří formální souhlas s dodržováním ustanovení úmluvy. Některé z těchto úmluv tvoří samotný základ zákonů upravujících mezistátní vztahy. Jsou to například:

- Úmluva o jiných než navigačních využitích mezinárodních vodních toků přijatá Valným shromážděním v roce 1997, která upravuje rovnoměrné a racionální využití vodních toků sdílených dvěma či více státy.
- Úmluva o smluvním právu mezi státy a mezinárodními organizacemi nebo mezi mezinárodními organizacemi přijatá na konferenci ve Vídni roku 1986.
- Úmluva o sukcesi států ve vztahu ke státnímu majetku, archivům a dluhům schválená na konferenci ve Vídni roku 1983.

- Úmluva o prevenci a postihu zločinů proti mezinárodně chráněným osobám včetně diplomatických představitelů přijatá Valným shromážděním roku 1973.
- Úmluva o smluvním právu přijatá na konferenci ve Vídni roku 1969.
- Úmluva o diplomatických stycích (1961) a Úmluva o konzulárních stycích (1963) přijaté na konferenci ve Vídni.

V roce 1999 přijala komise návrh deklarace zaměřené na předcházení tomu, aby se lidé ocitli bez státního občanství v případech, jako jsou separace části území či zánik státu. Mezinárodně právní odpovědnost státu náleží k hlavním zájmům komise již od její první schůze v roce 1949. Roku 2001 komise dokončila práci na návrhu článků o Odpovědnosti států za mezinárodně protiprávní chování. V tomtéž roce přijala komise návrh článků o prevenci přeshraničních škod zapříčiněných nebezpečnými aktivitami. V současné době se zabývá mezinárodní odpovědností za škodlivé následky činů, které nejsou zapovězeny mezinárodním právem, včetně již zmíněných přeshraničních škod.

K dalším aktuálně diskutovaným tématům komise patří jednostranné právní akty států, právo na diplomatickou ochranu, smluvní výhrady, odpovědnost mezinárodních organizací, sdílení přírodních zdrojů států a fragmentace mezinárodního práva v souvislosti s obtížemi plynoucími z různorodosti i vývoje mezinárodního práva (viz též internetové stránky Komise pro mezinárodní právo na adrese www.un.org/law/ilc/index.htm).

MEZINÁRODNÍ OBCHODNÍ PRÁVO

Komise OSN pro mezinárodní obchodní právo (UNCITRAL) podporuje rozvoj světového obchodu utvářením úmluv, modelových zákonů, pravidel a právních pomůcek zaměřených na sladění práva mezinárodního obchodu. Komisi, kterou založilo Valné shromáždění v roce 1966, tvoří zástupci šedesáti států reprezentující různé geografické oblasti a hlavní ekonomické a právní systémy. UNCITRAL se v průběhu let stala hlavním právním orgánem systému OSN na poli mezinárodního obchodu. Jejím sekretariátem je mezinárodní právní pobočka Úřadu OSN pro právní otázky.

Za 37 let své existence vytvořila Komise všeobecně přijímané právní texty pro různé oblasti mezinárodního obchodního práva, které jsou dnes považovány za přelomové dokumenty. Patří k nim Pravidla arbitrážního řízení UNCITRAL (1976); Pravidla UNCITRAL pro urovnávání obchodních sporů (1980); Úmluva OSN o kontraktech na mezinárodní prodej zboží (1980); Modelový zákon UNCITRAL o mezinárodním arbitrážním řízení (1985); Modelový zákon UNCITRAL o udělování zakázek na zboží, stavební práce a služby (1994); Poznámky UNCITRAL o postupu arbitrážního řízení (1996) a Modelový zákon o elektronickém obchodu (1996).

Mezi další významné dokumenty vytvořené UNCITRAL náleží: Úmluva o promlčecí lhůtě při mezinárodním prodeji zboží (1974); Úmluva OSN o lodní dopravě zboží /Hamburská pravidla/ (1978); Úmluva OSN o mezinárodních směnkách a dluhopisech (1988); Právní směrnice UNCITRAL o sjednávání mezinárodních kontraktů na konstrukci průmyslových objektů (1988); Úmluva OSN o ručení operátorů přepravních terminálů v mezinárodním obchodu (1991); Právní směrnice

UNCITRAL o transakcích v mezinárodním vzájemném obchodu (1992); Úmluva OSN o mezinárodních zárukách a záložních akreditivách (1995) a Modelový zákon UNCITRAL o přeshraniční platební neschopnosti (1997).

Aktuálně se komise soustředí na přípravu Legislativní směrnice UNCITRAL o soukromě financovaných projektech rozvoje infrastruktury; sestavení a publikování precedenčního práva UNCITRAL (CLOUT); návrh právního dokumentu týkajícího se přepravy zboží po moři a návrh legislativní směrnice o bezpečnostních zájmech. Komise rovněž pracuje na přípravě mezinárodního nástroje pro elektronické uzavírání smluv a zvažuje cesty, jak odstranit možné právní překážky elektronického obchodu ve stávajících mezinárodních nástrojích, jež regulují mezinárodní obchod.

UNCITRAL se i nadále zabývá tématy, která souvisejí s požadavkem „psaní“, jak je zakotveno v Modelovém zákonu UNCITRAL o mezinárodním arbitrážním řízení (1985) a v Úmluvě o uznání a výkonu cizích arbitrážních nálezů (1958). Dalším stěžejním tématem je nové ustanovení týkající se uznání a výkonu dočasných ochranných opatření, které doplňuje článek 17 Modelového zákonu UNCITRAL o mezinárodním arbitrážním řízení.

PRÁVO V OBLASTI ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ

OSN patří k průkopníkům v prosazování rozvoje mezinárodního práva v oblasti životního prostředí a sjednávání smluv, které přispívají k celosvětové ochraně životního prostředí. **Program OSN pro životní prostředí (UNEP)** dohlíží na uplatňování mnoha dohod tohoto druhu:

- **Úmluva o mokřadech mezinárodně významných zvláště jako sídliště vodního ptactva (1971)** zavazuje státy k prozíravému využívání mokřadů na jejich území. Tato úmluva byla iniciována Organizací OSN pro výchovu, vědu a kulturu (UNESCO).
- **Úmluva o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví (1972)** zavazuje státy k ochraně přírodních a kulturních oblastí. I tuto úmluvu iniciovalo UNESCO.
- **Mezinárodní konvence o obchodu s ohroženými druhy divoké fauny a flóry (1973)** kontroluje prostřednictvím kvót a zákazů vývozu mezinárodní obchodování s vybranými druhy divokých zvířat a rostlin či produkty z nich, aby zajistila jejich zachování.
- **Bonnská úmluva o ochraně stěhovavých druhů volně žijících živočichů (1979)** a série přidružených regionálních a druhově specifických dohod usiluje o zachování suchozemských, vodních i ptačích živočišných druhů a jejich sídlišť.
- **Úmluva o dálkovém znečištění ovzduší překračujícím hranice států /Úmluva o kyselých deštích/ (1979)** a její protokoly dojednané pod záštitou Evropské hospodářské komise OSN (ECE) stanovují způsoby kontroly a omezení znečištění ovzduší v Evropě a v Americe.
- **Úmluva OSN o mořském právu (1982)** komplexním způsobem upravuje četná námořní témata včetně práva civilní i vojenské navigace, ochrany pobřeží a mořského prostředí, práva na živé i neživé zdroje a podmořský vědecký výzkum.

- **Vídeňská úmluva o ozonové vrstvě (1985), Montrealský protokol (1987)** a jeho dodatky se snaží o redukcii poškození ozonové vrstvy, která chrání život na Zemi před škodlivými vlivy ultrafialového záření.
- **Basilejská úmluva o pohybu nebezpečného odpadu přes hranice a jeho zneškodnění (1989)** zavazuje signatářské státy k omezení přepravy a vypouštění nebezpečných odpadů přes hranice, k minimalizaci míry toxicity nebezpečných odpadů a k zajištění ekologicky šetrného zpracování odpadů co nejbližší místu jejich vzniku. Roku 1999 přijaly smluvní strany protokol o odpovědnosti a kompenzaci ve vztahu k přeshraničnímu pohybu nebezpečných odpadů.
- **Multilaterální fond pro plnění Montrealského protokolu (1991)** byl založen pro pomoc rozvojovým zemím při naplňování Montrealského protokolu. Pomoc se týká států, jejichž roční spotřeba a produkce látek porušujících ozonovou vrstvu je nižší než 0,3 kg na hlavu – bývají též označovány za „země článku 5“. Výše příspěvku do fondu ze strany země, jichž se článek 5 netýká, je určen podle hodnotící škály OSN.
- **Dohoda o zachování malých kytovců Baltského a Severního moře (1991)** byla uzavřena pod patronátem Úmluvy o migrujících druzích. Jejím cílem je podpořit úzkou spolupráci mezi smluvními stranami tak, aby vedla k zachování příznivého vývoje malých kytovců. Signatářské státy mají povinnost podílet se na zachování a správě jejich přirozeného prostředí, na průzkumech a výzkumech, omezování znečištění a informování veřejnosti.
- **Úmluva o biologické rozmanitosti (1992)** usiluje o zachování biologické rozmanitosti, podporuje udržitelné využití jejích komponentů a rovnoměrné rozdělení užitků plynoucích z využití genetických zdrojů. Její Kartagenský protokol o biologické bezpečnosti (2000) usiluje o ochranu biologické rozmanitosti proti rizikům, která by mohla hrozit ze strany geneticky modifikovaných organismů. Zakládá informační proceduru, která zajišťuje, aby jednotlivé státy byly předem písemně spraveny o možném dovozu geneticky modifikovaných organismů určených k začlenění do životního prostředí, a měly tak dost podkladů pro kvalifikované rozhodnutí, zda dovoz povolí.
- **Rámcová úmluva OSN o klimatických změnách (1992)** zavazuje státy k omezení emisí skleníkových plynů způsobujících globální oteplování a s tím spojené atmosférické poruchy. Její Kjótský protokol (1997) zesiluje mezinárodní reakci na klimatické změny stanovením emisních limitů vyspělým zemím pro období 2008-2012. Protokol však též zavádí několik mechanismů, které umožňují jistou flexibilitu při snižování a měření emisí.
- **Úmluva OSN o boji proti rozšiřování pouští v zemích, zejména afrických, postižených úporným suchem (1994)** se snaží podněcovat mezinárodní spolupráci v boji proti rozšiřování pouští a omezovat dopady sucha v postižených státech.
- **Dohoda o zachování kytovců v Černém moři, Středozezemním moři a v přílehlé atlantské oblasti (1996)** usiluje o omezení hrozeb pro kytovce ve vodách Středozezemního a Černého moře. Vyžaduje od států přijetí podrobného plánu na zachování kytovců, který bude zahrnovat legislativu zakazující jejich svévolný

lov, dále prostředky pro minimalizaci nahodilého polapení a vytvoření chráněných zón.

- **Rotterdamská úmluva o principu vyslovení souhlasu při mezinárodním obchodu s určitými chemikáliemi a pesticidy (1998)** zavazuje exportující země, aby importujícím zemím poskytly informace o všech přepravovaných látkách, které potenciálně škodí lidskému zdraví a životnímu prostředí.
- **Stockholmská úmluva o persistentních organických polutantech (2001)** má za cíl snižovat a odstraňovat vypouštění určitých vysoce toxických pesticidů, průmyslových chemikálií a vedlejších produktů jako DDT, PCB a dioxiny, které jsou velmi mobilní a hromadí se v potravním řetězci.
- **Program člověk a biosféra UNESCO** si klade za cíl rozvinout v rámci přírodních a společenských věd základnu pro udržitelné využívání a zachování biologické rozmanitosti a pro zlepšení vztahů mezi lidmi a jejich životním prostředím po celém světě. Tento program podporuje mezioborové výzkumy, ukázky a školení v oblasti přírodních zdrojů.

Mezinárodní námořní organizace (IMO) přispěla k uzavření úmluv, jež pomohly omezit znečišťování moří. Série regionálních mořských programů pomáhá vládám při ochraně sdílených mořských a dalších vodních zdrojů prostřednictvím úmluv a protokolů přijatých pod patronací UNEP ve třinácti regionech.

MOŘSKÉ PRÁVO

Úmluva OSN o mořském právu, často označovaná za ústavu pro oceány, je považována za jeden z nejucelenějších nástrojů mezinárodního práva. Jejich 320 článků a 9 doplňků představuje obecný právní rámec pro veškerá světová moře a oceány. Stanovuje pravidla pro všechny aktivity v oceánech a pro využívání jejich zdrojů včetně navigace a přeletů, průzkumu a těžby nerostů, zachování přírodního bohatství, znečišťování mořského prostředí, rybolovu a lodní přepravy. Úmluva zdůrazňuje, že všechny problémy týkající se oceánů spolu úzce souvisí, a je tedy nutné je řešit na globální úrovni. Kodifikací utřídí a spojuje tradiční pravidla pro využívání oceánů do jediného nástroje a podílí se i na vývoji nových pravidel pro řešení vznikajících problémů.

Dnes je všeobecně přijímanou skutečností, že jakákoli činnost týkající se moří a oceánů musí být v souladu s ustanoveními úmluvy. Její široká legitimita je založena na jejím takřka všeobecném uznání – přistoupilo k ní více než 140 států a mnoho dalších prochází procesem ratifikace či přístupu a kromě několika výjimek uznávají a plní její ustanovení. V roce 2002 oslavilo Valné shromáždění dvoudenním zasedáním dvacáté výročí otevření úmluvy k podpisu.

Dopady Úmluvy OSN o mořském právu

Státy prostřednictvím svých národních legislativ a z nich vycházejících rozhodnutí posilují pravomoci úmluvy, která je hlavním mezinárodněprávním dokumentem na tomto poli. Jedním z jejích dosavadních úspěchů je takřka všeobecné přijetí pásma 12 námořních mil od břehu jako hranice teritoriálních vod; 200 námořních mil jako vymezení výlučné hospodářské zóny, jejíž zdroje spravují přímořské státy spolu se zdroji pevninské mělčiny, která na tuto zónu navazuje. Úmluva také

napomohla stabilizovat situaci v oblasti mezinárodní navigace, neboť prosadila koncepci svobodného průjezdu teritoriálními vodami či tranzitu úžinami sloužícími mezinárodní navigaci.

Cesta k všeobecnému uznání této úmluvy se otevřela po roce 1994, kdy Valné shromáždění přijalo Dohodu týkající se implementace XI. části této úmluvy. Dohoda, která odstranila některé obtíže bránící přístupu vyspělých zemí, v současnosti zavazuje více než 110 smluvních stran.

Úmluva je oceňována pro svůj dopad na různé aspekty ovlivňující kontrolu mořského vědeckého výzkumu, prevenci znečišťování moří a zajištění přístupu vnitrozemských států k moři ze strany pobřežních států. Je považována za základ jakýchkoli budoucích právních nástrojů usilujících o definici práv a povinností na světových mořích a oceánech. Tato skutečnost se odrazila například v přijetí Dohody o stavech stěhovavých a vysoce migračních ryb roku 1995.

Tato dohoda stanovuje režim pro zachování a správu těch rybích hejn, která se pohybují ve **výlučné hospodářské zóně** příslušného přímořského státu a také v oblastech za touto zónou a v jejím sousedství. Dohoda uvádí, že správa musí být založena na opatrném přístupu a nejhodnějších vědeckých podkladech. Dále uvádí, že státy mají spolupracovat na zajištění dlouhodobé udržitelnosti a podpoře optimálního využití rybářských zdrojů, ať už uvnitř či vně výlučných hospodářských zón.

Orgány ustanovené úmluvou

Úmluva ustavila tři specifické orgány pro řešení rozličných aspektů mořského práva.

Mezinárodní úřad pro mořské dno je organizací, jejímž prostřednictvím státy organizují a kontrolují činnost související s těžbou nerostných surovin na mořském dně v oblastech přesahujících pravomoci národních jurisdikcí. Úřad byl založen roku 1994 a sídlí v jamajském Kingstonu. Roku 2002 přijal úřad těžební kodex, který obsahuje omezení průzkumu a sondování polymetalických rud v oblasti (ta je definována jako „mořské a oceánské dno a jeho geologické podloží nespádající do národní jurisdikce“).

Po přijetí kodexu obsahujícího ustanovení nutná pro smlouvy o průzkumu došlo k podpisu prvních patnáctiletých smluv o průzkumu polymetalických rud s prvními registrovanými investory: Společnou organizací InterOceanmetal (konsorcium tvoří Bulharsko, Kuba, Česká republika, Polsko, Ruská federace a Slovenská republika); Korejskou republikou; Čínskou asociací pro výzkum a rozvoj nerostů v oceánech (COMRA); Institut français de recherche pour l'exploitation de la mer (IFREMER)/Association française pour l'étude et la recherche des nodules (AFERNOD); Společností pro rozvoj zdrojů v hlubokém oceánu (DORD – Japonsko) a indickou Sekcí pro rozvoj oceánu.

Prvními investory jsou státem vlastněné podniky a mezinárodní konsorcia, jimž bylo, po uskutečnění průzkumných aktivit a nalezení ekonomicky využitelných ložisek polymetalických rud ještě před přijetím úmluvy, přiznáno přednostní právo před ostatními zájemci vyjma Podniku. Podnik je orgánem Mezinárodního úřadu

pro mořské dno, který v oblasti provádí aktivity vymezené úmluvou a zajišťuje dopravu, zpracování a prodej nerostů vytěžených z oblasti.

Mezinárodní tribunál pro mořské právo fungující od roku 1996 je soudem pro řešení sporů vznikajících z odlišné interpretace Úmluvy o mořském právu. Tribunál tvoří 21 soudců volených stranami úmluvy a sídlí v německém přístavním městě Hamburku. První případ se k tribunálu dostal v listopadu 2001. Od té doby bylo podáno 11 žádostí o projednání. Většina z nich požadovala urychlené propuštění lodí a jejich posádek, které byly údajně zadrženy v rozporu s úmluvou. Některé případy se týkaly zachování živých organismů – konkrétně jižního tuňáka modroploutvého ve sporu Nového Zélandu s Japonskem a Austrálie s Japonskem a mečouna v jihovýchodním Pacifiku ve sporu mezi Chile a Evropským společenstvím. Jiný spor, tentokrát mezi Irskem a Velkou Británií, se týkal prevence proti znečištění pocházejícího z pevniny, jehož zdrojem byl podnik přeměňující vyhořelé jaderné palivo v nové palivo známé jako smíšené oxidové palivo.

Cílem **Komise pro vymezení pevninské mělčiny** je usnadnit dodržování úmluvy s ohledem na vymezení vnější hranice pevninské mělčiny za úrovní 200 námořních mil od pobřeží, která představuje hranici teritoriálních vod. Podle úmluvy stanoví pobřežní stát vnější hranici své pevninské mělčiny v místech, kde pokračuje i za hranici 200 námořních mil, v návaznosti na doporučení komise.

Komise se poprvé sešla roku 1997 v sídle OSN. Tvoří ji 21 expertů na geologii, geofyziku, hydrografii a geodézii volených zúčastněnými státy úmluvy. Prvním předkladatelem návrhu komisi se stala Ruská federace v prosinci 2001.

Jednání členských zemí

Ačkoli úmluva samotná neobsahuje ustanovení o pravidelných setkáních smluvních stran, slouží jejich každoroční setkání svolávané generálním tajemníkem jako fórum pro diskusi o všech souvisejících otázkách. Toto fórum navíc plní vymezené správní funkce, například zajišťuje volbu členů tribunálu a komise i další rozpočtové a administrativní aktivity.

Dohled nad otázkami, které se týkají moří a oceánů, vykonává Valné shromáždění. V roce 2000 Valné shromáždění započalo otevřený neformální konzultativní proces, který má zajišťovat samostatné každoroční hodnocení situace v této oblasti. Jeho cílem je poskytnout Valnému shromáždění doporučení týkající se konkrétních otázek s důrazem na vytyčení oblastí, v nichž by měla být prohloubena spolupráce mezi vládami a orgány založenými podle úmluvy. Jedná se především o otázky bezpečné navigace a ochrany zranitelných mořských ekosystémů. Tento konzultativní proces byl původně plánován na dobu tří let, vzhledem k pozitivním výsledkům došlo ale k jeho prodloužení o další tři roky.

MEZINÁRODNÍ HUMANITÁRNÍ PRÁVO

Mezinárodní humanitární právo tvoří principy a pravidla upravující prostředky a metody vedení válečného konfliktu a ochrany civilního obyvatelstva, nemocných a raněných vojáků a válečných zajatců. Mezi hlavní nástroje patří Ženevské úmluvy o ochraně válečných obětí z roku 1949 a dva dodatečné protokoly uzavřené roku 1977 pod záštitou Mezinárodního výboru Červeného kříže.

V posledních letech plní OSN vedoucí úlohu v úsilí o rozvoj mezinárodního humanitárního práva. Rada bezpečnosti se stále více podílí na ochraně civilistů v ozbrojených konfliktech, ochraně lidských práv a ochraně dětí ve válečných konfliktech. Rada rovněž ustavila dva mezinárodní soudy – pro bývalou Jugoslávii a pro Rwandu – a tribunály ve Východním Timoru, Sierra Leone a Kambodži. Tribunály nepřispívají jen k určení odpovědnosti, ale také k posílení a širšímu uznávání humanitárního práva. K významnému posunu ve vývoji mezinárodního humanitárního práva přispělo též nedávné založení Mezinárodního trestního soudu, jehož přípravná komise definovala „základní zločiny“, jako jsou genocida, válečné zločiny a zločiny proti lidskosti.

Valné shromáždění jako politické fórum OSN přispělo k vypracování celé řady mezinárodních úmluv. Patří mezi ně Úmluva o prevenci a postihu zločinu genocidy (1948), Úmluva o neplatnosti statutárních omezení v případě válečných zločinů a zločinů proti lidskosti (1968), Úmluva o zákazu nebo omezení užití určitých konvenčních zbraní s mimořádně zraňujícími nebo nerozlišujícími účinky (1980) a jejich čtyři protokoly a Zásady mezinárodní spolupráce při odhalování, zadržování, vydávání a stíhání osob zodpovědných za spáchání válečných zločinů a zločinů proti lidskosti, které Valné shromáždění schválilo v roce 1973. Valné shromáždění také umožnilo uskutečnění diplomatické konference, která v roce 1998 přijala **Římský statut Mezinárodního trestního soudu**.

MEZINÁRODNÍ TRIBUNÁLY

Rozsáhlé porušování mezinárodního humanitárního práva v bývalé Jugoslávii a ve Rwandě přimělo Radu bezpečnosti k založení dvou mezinárodních tribunálů pro stíhání osob zodpovědných za spáchání těchto zločinů. Oba tribunály byly založeny na základě kapitoly VII Charty OSN, která se týká vynutitelnosti práva, a oba jsou přidruženými orgány Rady bezpečnosti.

- **Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii** založený v roce 1993 tvoří tři komory (dvě soudní a jedna odvolací), prokurátor a registrační oddělení. Podle svého statutu může stíhat čtyři typy zločinů: vážná porušení ženevských úmluv, porušení zásad vedení války; genocidu a zločiny proti lidskosti. Tribunál sídlí v nizozemském Haagu.
 - **Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu** zřízený v roce 1994 se skládá ze čtyř komor (tři soudních a jedné odvolací), prokurátora a registračního oddělení. V roce 1998 poprvé v historii mezinárodních soudů tribunál usvědčil obviněného z genocidy. Sídlem tribunálu je Arusha v Tanzanii; úřad prokurátora sídlí ve rwandském Kigali.
- Tribunály mají společnou odvolací komoru a společného prokurátora a v současné době v nich probíhá několik soudních řízení. Zabývají se řadou procesů a vznesly žalobu již proti více než 150 osobám. V srpnu 2003 rozhodla Rada bezpečnosti, že každý tribunál bude mít svého vlastního prokurátora.

Mezinárodní trestní soud*(www.icc-cpi.int/php/index.php)*

Myšlenka založení Mezinárodního trestního soudu, který by stíhal genocidu, zločiny proti lidskosti, válečné zločiny a zločin agrese, byla na půdě OSN poprvé projednávána roku 1948 v souvislosti s přijetím Úmluvy o genocidě. V důsledku názorové nejednotnosti států pak další vývoj na mnoho let ustrnul. Teprve v roce 1992 Valné shromáždění pověřilo Komisi pro mezinárodní právo přípravou Statutu Mezinárodního trestního soudu. Masakry v Kambodži, bývalé Jugoslávii a Rwandě potřebovaly takové instituce ještě zintenzívnily.

Mezinárodní trestní soud byl ustaven Římským statutem Mezinárodního trestního soudu (*www.un.org/law/icc*) přijatým 17. července 1998 na konferenci zplnomocněných zástupců v Římě. Soud je oprávněn vyšetřovat a trestat jedince odpovědné za genocidu, zločiny proti lidskosti a válečné zločiny. Pod pravomoc soudu bude po dosažení shody na definici spadat i akt agrese. Statut vstoupil v platnost 1. července 2002. K prosinci 2003 k němu přistoupilo 92 států.

Soud je složen z osmnácti soudců volených signatářskými státy na devítileté funkční období, dva soudci nesmějí být příslušníky téhož státu. Soudci byli zvoleni v únoru 2003 a následující měsíc se ujali svých úřadů. Předsedou soudu je soudce Philippe Kirsch (Kanada), prokurátorem je Luis Moreno Ocampo (Argentina) a registrátorem se stal Bruno Cathala (Francie). Mezinárodní trestní soud sídlí v nizozemském Haagu. Jeho rozpočet pro první finanční rok (září 2002 – prosinec 2003) činil 30 893 500 euro.

V lednu 2002 vznikl nezávislý justiční orgán **Zvláštní soud pro Sierra Leone** jako výsledek dohody mezi vládou Sierra Leone a OSN. Dohoda stanoví, že dojde ke stíhání osob s největší odpovědností za páchaní zločinů proti lidskosti, válečných zločinů a dalších závažných porušení mezinárodního humanitárního práva i zločinů spáchaných podle příslušných zákonů Sierra Leone na území tohoto státu od 30. listopadu 1996. Soud sídlí ve Freetownu v Sierra Leone. Prokurátora a registrátora jmenuje generální tajemník OSN. Soudce pro soudní i odvolací komory jmenuje generální tajemník a vláda Sierra Leone.

MEZINÁRODNÍ TERORISMUS

Organizace spojených národů se zabývá problematikou terorismu na právní i politické úrovni.

V právní sféře vytvořily specializované orgány OSN jako například Organizace pro civilní letectví (ICAO), Mezinárodní námořní organizace (IMO) a Mezinárodní agentura pro atomovou energii (IAEA) síť mezinárodních dohod představujících základní právní nástroje pro boj s terorismem. Patří k nim:

- Úmluva o trestných a dalších nežádoucích činech páchaných na palubě letadel (Tokio, 1963).

- Úmluva o potlačení nezákonných únosů letadel (Haag, 1970).
- Úmluva o potlačení nezákonné činnosti ohrožující bezpečnost civilního letectví (Montreal, 1971).
- Úmluva o prevenci a postihu zločinů proti mezinárodně chráněným osobám včetně diplomatických představitelů (New York, 1973).
- Úmluva o fyzické ochraně jaderného materiálu (Vídeň, 1980).
- Protokol o potlačení nezákonné činnosti na mezinárodních civilních letištích (Montreal, 1988).
- Protokol o potlačení nezákonné činnosti ohrožující bezpečnost námořní dopravy (Řím, 1988).
- Protokol o potlačení trestné činnosti ohrožující bezpečnost stálých plošin umístěných na kontinentálním šelfu (Řím, 1988).
- Úmluva o označování plastických výbušnin pro účely detekce (Montreal, 1991).

Valné shromáždění přijalo následující čtyři úmluvy:

- **Úmluvu proti braní rukojmích (1979)**, v níž se státy zavazují, že braní rukojmích bude postihováno náležitými trestnými sazbami. Státy rovněž souhlasily, že na svém území zakáží určité činnosti, budou se podílet na výměně informací a umožní vydání hledaných osob. Pokud strana úmluvy nevydá pachatele, musí předložit případ vlastním trestním orgánům.
- **Úmluvu o bezpečnosti zaměstnanců OSN a přidružených pracovníků (1994)**, na jejímž ustavení se usneslo Valné shromáždění v roce 1993 v souvislosti s četnými útoky na zaměstnance OSN, z nichž mnohé měly za následek zranění či úmrtí.
- **Mezinárodní úmluvu o potlačení teroristických pumových útoků (1977)**. Úmluva zakazuje státům poskytovat útočiště osobám stíhaným za teroristické pumové útoky. Státy se v ní zavazují, že budou tyto osoby samy stíhat, nevydají-li je jinému státu, který o vydání požádal.
- **Mezinárodní úmluvu o potlačení financování terorismu (1999)**, která zavazuje strany ke stíhání či vydání osob obviněných z financování teroristické činnosti a požaduje, aby banky zavedly opatření k identifikaci podezřelých transakcí. Výbor založený Valným shromážděním roku 1996 vypracovává úmluvu o potlačování jaderného terorismu a ucelenou úmluvu proti mezinárodnímu terorismu. Na politické úrovni přijalo Valné shromáždění roku 1994 Deklaraci o opatřeních na odstranění mezinárodního terorismu a v roce 1996 deklaraci doplňující deklaraci z roku 1994, které odsuzují všechny teroristické akty a praktiky jako zločinné a neospravedlnitelné, ať už jsou páchany kdekoli a kýmkoli. Shromáždění vyzvalo státy, aby přijaly opatření k odstranění mezinárodního terorismu jak na státní, tak i mezinárodní úrovni.

DALŠÍ PRÁVNÍ OTÁZKY

Valné shromáždění rovněž přijalo úmluvy a právní nástroje týkající se některých dalších otázek. Náleží k nim Mezinárodní dohoda proti náboru, využívání, placení a výcviku žoldnéřů (1989), Zásady ochrany všech zadržovaných a vězněných osob

(1988) a Deklarace o zvýšení účinnosti zásady zřeknutí se vyhrožování či užití síly v mezinárodních vztazích (1987).

Valné shromáždění přijalo četné mezinárodní právní dokumenty na doporučení **Zvláštního výboru pro Chartu OSN a posílení úlohy organizace**, který byl zřízen Valným shromážděním v roce 1974. Tyto smlouvy zahrnují Modelová pravidla OSN pro urovnávání sporů mezi státy (1995), Deklaraci o posílení spolupráce mezi OSN a regionálními uskupeními při udržování mezinárodního míru a bezpečnosti (1994), Deklaraci o zjišťovací činnosti OSN na poli udržování mezinárodního míru a bezpečnosti (1991), Deklaraci o předcházení a řešení sporů a situací, které by mohly ohrozit mezinárodní mír a bezpečnost a o úloze OSN v této oblasti (1988) a Deklaraci o mírovém urovnání mezinárodních sporů (1982).

Podle článku 102 Charty OSN mají členské státy u OSN zaregistrovat mezinárodní smlouvy, které uzavřou. **Úřad OSN pro právní otázky** zodpovídá za registraci, uložení a uveřejňování smluv a úmluv. Úřad vydává publikaci *Série úmluv OSN*, která obsahuje texty více než 50 000 smluv a související informace. Dále vydává publikaci s názvem *Multilaterální smlouvy uložené u generálního tajemníka*, která obsahuje přibližně 500 významných smluv uložených členskými státy (viz <http://untreaty.un.org>).

DEKOLONIZACE

KAPITOLA 7

DEKOLONIZACE

Od založení OSN v roce 1945 se stalo členy OSN přes 80 svrchovaných a nezávislých států, které byly předtím podřízeny koloniální nadvládě. Mnoho dalších území navíc dosáhlo sebeurčení prostřednictvím připojení k dalším státům. OSN sehrála při této historické proměně stěžejní roli – zejména podpořila snahy závislých národů a stanovila cíle a standardy nutné k rychlému dosažení samostatnosti. Míse OSN dohlížely nad volbami vedoucími k nezávislosti v Togu (1956 a 1968), v Západní Samoí (1961), Namibii a naposledy ve Východním Timoru (viz níže).

Dekolonizační úsilí OSN vychází z principu „rovnoprávnosti a sebeurčení národů“ zakotveného v Chartě OSN a ze tří konkrétních kapitol Charty – XI, XII a XIII – věnovaných zájmům závislých národů. Od roku 1960 se OSN řídí také **Deklarací o poskytnutí nezávislosti koloniálním územím a národům** známou jako Deklarace o dekolonizaci. V deklaraci přijaté Valným shromážděním členské státy vyhláší nutnost urychleně ukončit éru kolonialismu. Dalším dokumentem, jímž se OSN řídí, je rezoluce Valného shromáždění číslo 1541 (XV) z 15. prosince 1960, která definovala tři možnosti udělení plné samostatnosti dosud nesamosprávným územím.

Přes obrovský pokrok v oblasti kolonialismu žije stále kolem dvou milionů lidí pod koloniální nadvládou a Spojené národy proto pokračují v pomoci při dosažení sebeurčení či nezávislosti.

MEZINÁRODNÍ PORUČENSKÁ SOUSTAVA

V souladu s kapitolou XII Charty OSN byla zřízena Mezinárodní poručenská soustava pro dohled nad poručenskými územími, a to po dohodě se státy, které je do té doby spravovaly.

Systém se vztahuje na: (a) mandátní území vytvořená Společností národů po první světové válce; (b) území odňatá „nepřátelským“ státům v důsledku druhé světové války; (c) území, která byla dobrovolně začleněna do poručenské soustavy státy, které je do té doby spravovaly. Posláním soustavy byla podpora politického, ekonomického a sociálního postavení území a jejich vývoj směrem k sebeurčení.

Poručenská rada byla založena na základě Kapitoly XIII Charty OSN s cílem zajistit výkon správy poručenských území a přimět vlády pověřené správou těchto území, aby připravily poručenská území na dosažení cílů obsažených v Chartě OSN.

V počátečních letech existence OSN bylo pod patronát poručenské rady začleněno 11 území. V průběhu let získalo všech 11 území nezávislost nebo se dobrovolně připojilo k jinému státu. Posledním poručenským územím, které tak učinilo, bylo souostroví Palau spravované Spojenými státy. V roce 1994 Rada bezpečnosti ukončila poručenskou dohodu pro toto území poté, co se jeho obyvatelé na základě plebiscitu z roku 1993 rozhodli uvolnit vazbu k USA. Palau vyhlásilo nezávislost v roce 1994 a stalo se 185. členským státem OSN. Se zánikem posledního poručenského území splnila poručenská soustava svou historickou roli.

NESAMOSPRÁVNÁ ÚZEMÍ

Charta OSN nezapomíná ani na problematiku nesamosprávných území, která nebyla začleněna do poručenské soustavy. Kapitola XI Charty je deklarací zabývající se nesamosprávnými územími. Členské státy spravující území, která do té doby nedosáhla samostatnosti, uznávají zásadu, že „zájmy obyvatelstva těchto území jsou rozhodující“, a přijímají na sebe „posvátnou povinnost“ maximálně podporovat jejich blahobyt.

Za tímto účelem se správcovské státy zavazují nejen k zajištění politického, sociálního a vzdělávacího rozvoje spravovaných území, ale také k podpoře samostatnosti a demokratických institucí. Správcovské státy mají povinnost pravidelně informovat generálního tajemníka o hospodářských, sociálních a vzdělávacích podmínkách na územích spadajících pod jejich pravomoc.

Roku 1946 sestavilo osm členských států (Austrálie, Belgie, Dánsko, Francie, Nizozemsko a Nový Zéland) soupis území, která spadají pod jejich správu a která považují za závislá. Celkem uvedly 72 území, z nichž osm dosáhlo samostatnosti před rokem 1959. V roce 1963 Valné shromáždění schválilo upravený seznam 64 území, na která se vztahovala Deklarace o udělení nezávislosti koloniálním zemím a národům (Deklarace o dekolonizaci) z roku 1960. Do roku 1990 dosáhlo samostatnosti 53 území. V roce 2003 existovalo 16 nesamosprávných území (viz tabulka níže). Současnými správcovskými státy jsou Francie, Nový Zéland, Velká Británie a USA.

DEKLARACE O POSKYTNUTÍ NEZÁVISLOSTI KOLONIÁLNÍM ZEMÍM A NÁRODŮM

Snahy závislých národů o získání samostatnosti a pocit světového společenství, že zásady Charty OSN jsou aplikovány příliš pomalu, vedly roku 1960 Valné shromáždění k vyhlášení Deklarace o poskytnutí nezávislosti koloniálním zemím a národům (Rezoluce 1514 /XV/).

Deklarace stanoví, že podrobování národů cizí nadvládě, područí a vykořisťování je popřením základních lidských práv a svobod, odporuje duchu Charty OSN a brání rozvoji světového míru a spolupráce. Deklarace dále dodává, že v poručenských a nesamosprávných územích a dalších územích, která dosud nedosáhla samostatnosti, „budou podniknuty okamžité kroky směřující k převedení výkonu veškeré moci do rukou obyvatel těchto území, a to bez předběžných podmínek či výhrad, v souladu s jejich svobodně vyjádřenou vůlí a přáními a bez rozlišování na základě rasy, náboženského vyznání či barvy pleti, a bude jim umožněno užívat plně nezávislosti a svobody“.

V roce 1960 také Valné shromáždění schválilo Rezoluci 1541 (XV), která definuje tři legitimní způsoby politického uspořádání nabízející nezávislost – dobrovolné přidružení k nezávislému státu, začlenění do nezávislého státu nebo dosažení samostatnosti. (Seznam území, které byly od přijetí Deklarace o dekolonizaci integrovány nebo přidruženy k nezávislým státům, viz část 3).

V roce 1961 Valné shromáždění ustavilo 17členný zvláštní výbor a pověřilo ho dohledem nad plněním deklarace a předkládáním doporučení týkajících se jejího plnění. Tento výbor bývá někdy nazýván Zvláštní výbor 24 nebo **Zvláštní výbor**

pro dekolonizaci. Jeho plný název však zní Zvláštní výbor o situaci související s plněním deklaráce o poskytnutí samostatnosti koloniálním územím a národům.

Území, na něž se nadále vztahuje Deklarace o poskytnutí nezávislosti koloniálním zemím a národům (situace v roce 2003)

TERITORIUM	SPRÁVCOVSKÁ ZEMĚ
Afrika:	
Západní Sahara ¹	
Asie a Tichomoří:	
Americká Samoa	USA
Guam	USA
Nová Kaledonie ²	Francie
Ostrov Pitcairn	Velká Británie
Tokelau	Nový Zéland
Atlantský oceán, Karibská oblast a Středomoří:	
Americké Panenské ostrovy	USA
Anguilla	Velká Británie
Bermudy	Velká Británie
Britské Panenské ostrovy	Velká Británie
Falklandy (Malvíny)	Velká Británie
Gibraltar	Velká Británie
Kajmanské ostrovy	Velká Británie
Montserrat	Velká Británie
Ostrovy Turks a Caicos	Velká Británie
Svatá Helena	Velká Británie

¹ Dne 26. února 1976 informovalo Španělsko generálního tajemníka OSN, že k tomuto datu ukončilo svou přítomnost na tomto území a že se od tohoto dne považuje za vyňaté z mezinárodní odpovědnosti za správu tohoto území vzhledem k tomu, že jeho dočasný výkon správy tohoto území je ukončen. V roce 1990 se Valné shromáždění usneslo, že další osud Západní Sahary je součástí procesu dekolonizace a musí o něm rozhodnout obyvatelstvo Západní Sahary.

² Dne 2. prosince 1986 Valné shromáždění rozhodlo zařadit Novou Kaledonii mezi nesamosprávná území.

Výbor na své každoroční schůzi jedná se zástupci nesamosprávných území, vysílá na tato území mise a pořádá semináře o politické, ekonomické a vzdělávací situaci na nesamosprávných územích.

Za období, které uplynulo od podepsání deklaráce, dosáhlo zhruba 60 bývalých koloniálních území s populací přesahující 80 milionů obyvatel sebeurčení formou nezávislosti a stalo se plnoprávnými členy OSN.

Valné shromáždění vyzvalo správcovské státy, aby učinily všechna opatření nutná k tomu, aby se mohla nesamosprávná území plně a v co nejkratší době těšit právu na sebeurčení a nezávislost. Shromáždění rovněž vyzvalo správcovské země k dokončení demontáže vojenských základen na těchto územích a zajištění, aby žádné cizí ekonomické a další zájmy nebránily naplňování deklaráce.

V této souvislosti prodloužil Nový Zéland svou spolupráci se Zvláštním výbo-rem při správě Tokelau. Francie začala s výbo-rem spolupracovat v roce 1999 po podepsání dohody o budoucnosti Nové Kaledonie. Dva správcovské státy v posledních letech s výbo-rem nespolu-pracují. Spojené státy prohlašují, že jsou si vědomy závazků vyplývajících z jejich postavení jako správcovské země a budou dále plnit své povinnosti v souladu s Chartou OSN. Velká Británie uvádí, že zatímco většina území pod její správou se rozhodla pro samostatnost, menší část chce zůstat ve svazku s Británií.

V roce 2003 se každoroční seminář o dekolonizaci poprvé konal na půdě nesamosprávného území – Velká Británie souhlasila s tím, aby se seminář uskutečnil v Anguilla a vyslala na něj svého vysokého představitele.

Při příležitosti ukončení **Mezinárodní dekády pro odstranění kolonialismu (1991-2000)** vyhlásilo Valné shromáždění **Druhou mezinárodní dekádu pro odstranění kolonialismu (2001-2010)** a vyzvalo členské státy, aby znásobily své úsilí dosáhnout plné dekolonizace. V otázce některých území (například Západní Sahara) pověřilo Valné shromáždění generálního tajemníka konkrétními úkoly při provádění dekolonizace v souladu s Chartou OSN a cíli deklaráce.

Namibie

Organizace spojených národů přispěla k dosažení nezávislosti Namibie v roce 1990 a tento případ je modelovou historickou událostí dokreslující složitost úsilí o zajištění pokojného přechodu k samostatnosti.

Namibie byla původně známa pod názvem Jihozápadní Afrika a jako africké teritorium spadala do mandatorního systému Společnosti národů. V roce 1946 požádalo Valné shromáždění Jihoafrickou republiku, aby toto území spravovala v rámci poručenské soustavy. Jihoafrická republika žádost odmítla a roku 1949 sdělila OSN, že nadále nebude předávat informace o tomto území s poukazem na to, že se zánikem Společnosti národů skončil i mandatorní status tohoto území.

V roce 1966 Valné shromáždění rozhodlo, že vzhledem k neplnění závazků bude správcovský mandát Jihoafrické republiky zrušen a území bylo převedeno pod přímou správu OSN. Za účelem výkonu správy Valné shromáždění v roce 1967 založilo Radu OSN pro Jihozápadní Afriku. Tento orgán byl roku 1968 přejmenován na Radu pro Namibii.

V roce 1976 Rada bezpečnosti požádala Jihoafrickou republiku o souhlas s konáním voleb na tomto území pod dohledem OSN. Valné shromáždění uvedlo, že jednání o nezávislosti se musí jakožto jediný zástupce namibijského lidu účastnit Organizace lidu Jihozápadní Afriky (SWAPO).

V roce 1978 předložily Kanada, Francie, Spolková republika Německo, Velká Británie a USA Radě bezpečnosti návrh mírového urovnání. Ten předpokládal vyhlášení voleb do ústavodárného shromáždění pod záštitou OSN. Rada bezpečnosti schválila doporučení generálního tajemníka týkající se realizace návrhu a požádala ho, aby jmenoval zvláštního zástupce pro Namibii a ustavil **Skupinu OSN pro pomoc v období transformace (UNTAG)**.

Dlouholetá jednání generálního tajemníka, jeho zvláštního zástupce a za pomoci Spojených států vedla k dohodě o dosažení míru na jihu Afriky. Jihoafrická republika souhlasila se spoluprací generálního tajemníka během voleb potvrzujících nezávislost Namibie.

Operace vedoucí k samostatnosti Namibie začala v dubnu 1989. Skupina UNTAG dohlížela na celý volební proces organizovaný namibijskými orgány, monitorovala dodržování příměří mezi SWAPO a jihoafrickou armádou; průběh demobilizace a zajišťovala též hladké konání voleb včetně dohledu nad činností místní policie.

Ve volbách do ústavodárného shromáždění zvítězila SWAPO. Zvláštní zástupce generálního tajemníka pro Namibii Marti Ahtisaari prohlásil volby za „svobodné a spravedlivé“. Po volbách stáhla Jihoafrická republika své zbývající jednotky. Ústavodárné shromáždění vytvořilo návrh nové ústavy, která byla přijata v únoru 1990, a zvolilo vůdce SWAPO Sama Nujomu prezidentem na pětileté funkční období. V březnu vyhlásila Namibie nezávislost a první namibijský prezident složil přísahu do rukou generálního tajemníka OSN. V dubnu se Namibie stala členským státem OSN.

Východní Timor

Nejnovejším úspěšným příkladem činnosti OSN je proces, který vedl k nezávislosti Východního Timoru. Při rozsáhlé operaci OSN dohlížela na přechod k samostatnosti poté, co obyvatelé Východního Timoru rozhodli o nastoupení této cesty ve všelidovém hlasování zorganizovaném OSN v roce 1999.

Ostrov Timor se nachází severně od Austrálie v jižní části pásma ostrovů tvořících Indonésii. Západní část ostrova byla holandskou kolonií a stala se součástí Indonésie v době, kdy tato země získala nezávislost. Východní Timor zůstal portugalskou kolonií. V roce 1960 Valné shromáždění zařadilo Timor do seznamu nesamosprávných území. Když v roce 1974 Portugalsko přiznalo svým koloniím právo na sebeurčení a nezávislost, snažilo se ustavit prozatímní vládu a lidové shromáždění, které by byly schopny určit nový status Timoru. V roce 1975 však vypukla mezi nově vytvořenými politickými stranami občanská válka. Portugalsko se stáhlo s tím, že není nadále schopno situaci kontrolovat. Jedna politická strana vyhlásila nezávislost Timoru a vznik samostatného státu, druhá strana také vyhlásila nezávislost a připojení k Indonésii.

V prosinci téhož roku se ve Východním Timoru vylodila indonéská armáda a byla vytvořena „prozatímní vláda“. Portugalsko přerušilo diplomatické styky s Indonésií a předneslo celou záležitost Radě bezpečnosti. Rada bezpečnosti a Valné shromáždění vyzvaly Indonésii, aby stáhla své síly, a zároveň se obrátily na všechny státy s žádostí o respektování územní celistvosti a nezczitelných práv místních obyvatel na sebeurčení.

V roce 1976 uspořádala „prozatímní vláda“ volby do shromáždění, které poté požádalo o sjednocení s Indonésií. Jakmile Indonésie vydala zákon podporující tento požadavek, hnutí za nezávislost zahájilo ozbrojený odboj a mezinárodní opoziční kampaň. Portugalsko trvalo na tom, že obyvatelé Východního Timoru nedostali příležitost uplatnit právo na sebeurčení, zatímco podle Indonésie byl proces dekolonizace ve Východním Timoru ukončen. OSN neuznala ani legitimitu shromáždění ani indonéskou anexi a nadále považovala Portugalsko za správcovskou zemi.

Na žádost Valného shromáždění zahájil generální tajemník v roce 1983 jednání s Indonésií a Portugalskem s cílem dosáhnout spravedlivého a celkového řešení situace. Díky zprostředkovatelskému úsilí generálního tajemníka a jeho osobního zmocněnce pro Východní Timor (jmenovaného v roce 1997) byly v květnu 1999 uzavřeny dohody, které otevřely cestu k vypsání referenda. Obyvatelé Východního Timoru si tak mohli vybrat mezi autonomií v rámci Indonésie a přechodem k nezávislosti s pomocí OSN.

Na základě těchto dohod byla ustavena **Mise OSN pro pomoc Východnímu Timoru (UNAMET)**, která zorganizovala a provedla registraci voličů a hlasování. To se uskutečnilo 30. srpna a 78,5% ze 450 000 registrovaných voličů v něm navrhovanou autonomii v rámci Indonésie odmítlo. Po vyhlášení výsledků zahájily milice odmítající nezávislost vlnu systematického ničení a násilí, při kterém mnoho obyvatel Východního Timoru zabily a přes 200 000 donutily uprchnout převážně do Západního Timoru. OSN musela evakuovat většinu svých zaměstnanců. V ústředí OSN ve správním středisku Východního Timoru Dili však zůstalo 86 mezinárodních pracovníků spolu s více než 1000 místními obyvateli, kteří se uchýlili na půdu budovy OSN.

Po intenzivních rozhovorech, jejichž součástí byla i mise na vysoké úrovni vyslaná Radou bezpečnosti do Jakarty a Dili, přistoupila Indonésie na rozmístění mnohonárodních sil pod záštitou OSN, jejichž úkolem bylo obnovit mír a bezpečnost v oblasti. V souladu s kapitolou VII Charty OSN schválila Rada bezpečnosti v září 1999 rozmístění **Mezinárodních sil pro Východní Timor (INTERFET)**.

V říjnu 1999 Rada bezpečnosti ustavila **Přechodnou správu OSN ve Východním Timoru (UNTAET)** vybavenou výkonnými a legislativními pravomocemi pro období přechodu k nezávislosti. Do čela mise byl jmenován Sergio Vieira de Mello, který se zároveň stal zvláštním zástupcem generálního tajemníka ve Východním Timoru. V únoru 2000 vojenské složky UNTAET, tvořené 8800 vojáky a 1600 policisty, převzaly od sil INTERFET odpovědnost za udržování míru a bezpečnosti. V souladu se svým mandátem ustavila UNTAET civilní správu na celém území, pomáhala rozvíjet sociální služby a podílela se na obnově a vytváření předpokladů pro přechod k plné státnosti Východního Timoru.

Dne 30. srpna 2001 více než 91 procent oprávněných východotimorských voličů zvolilo 88členné ústavodárné shromáždění, jehož úkolem bylo sepsat a přijmout novou ústavu a vytvořit předpoklady pro budoucí volby a přechod k plné nezávislosti. Dne 22. března 2002 shromáždění schválilo první ústavu tohoto teritoria. Po prezidentských volbách 14. dubna se nově zvoleným prezidentem stal Xanana Gusmao (získal 82,7 procenta hlasů).

Tím byly splněny dvě podmínky pro předání moci a Východní Timor získal 20. května 2002 nezávislost. Ústavodárné shromáždění se změnilo na parlament a nový stát se 27. září stal 191. členskou zemí OSN.

OSN pokračovala v podpoře Východního Timoru i po vyhlášení nezávislosti, a to prostřednictvím **Podpůrné mise OSN ve Východním Timoru (UNMISSET)** zřízené Radou bezpečnosti 17. května 2002. Jejím mandátem je pomáhat nově vznikajícímu státu při vytváření základních správních orgánů nezbytně důležitých pro jeho fungování a politickou stabilitu, prozatímně zajišťovat bezpečnost a prosazování práva, pomáhat při budování místní policie a přispívat k udržování vnitřní a vnější bezpečnosti státu.

Západní Sahara

Od roku 1963 se OSN zabývá nepřetržitými spory o Západní Saharu – území na severozápadním pobřeží Afriky hraničící s Marokem, Mauretánií a Alžírskem. Západní Sahara byla od roku 1884 španělskou kolonií. V roce 1963 na toto území vznesly nárok Maroko i Mauretánie. V roce 1975 vydal Mezinárodní soudní dvůr na žádost Valného shromáždění posudek, v němž nároky obou zemí zamítl.

Spojené národy se zasazují o vyřešení situace v Západní Sahaře od ukončení španělské přítomnosti v oblasti v roce 1976 a následného vypuknutí bojů mezi Marokem, které území „reintegrovalo“, a Lidovou frontou za osvobození Saguia el-Hamra a Río de Oro (POLISARIO) podporovanou Alžírskem.

Organizace africké jednoty (OAU) vyzvala v roce 1979 k uspořádání referenda, které by umožnilo obyvatelům Západní Sahary využít jejich právo na sebeurčení. Do roku 1982 uznalo 26 členských států OAU Saharskou arabskou demokratickou republiku (SADR), kterou v roce 1976 vyhlásila fronta POLISARIO. Po účasti Saharské arabské demokratické republiky na summitu OAU v roce 1984 Maroko z této organizace vystoupilo.

V letech 1983 a 1984 Valné shromáždění opětovně zdůraznilo, že obyvatelům Západní Sahary ještě nebyla dána příležitost využít práva na sebeurčení a nezávislost a že by proto nepřátelenné strany měly uzavřít příměří a umožnit uspořádání referenda.

Pod záštitou generálního tajemníka a předsedy Organizace africké jednoty proběhla v roce 1988 společná zprostředkovatelská mise, jejímž výsledkem byl návrh mírového ujednání, podle kterého mělo dojít k uzavření příměří a uspořádání referenda, v němž by se rozhodlo mezi nezávislostí Západní Sahary a připojením k Maroku. Obě strany s těmito návrhy souhlasily a v červnu 1990 Rada bezpečnosti schválila zprávu generálního tajemníka, která příslušné návrhy představila.

Rezoluci číslo 690 z 29. dubna 1991 Rada bezpečnosti zřídila **Mísi OSN pro referendum v Západní Sahaře (MINURSO)**, aby pomáhala zvláštnímu představiteli

generálního tajemníka ve všech záležitostech souvisejících s přípravou a uskutečněním referenda o sebeurčení lidu Západní Sahary. Všichni obyvatelé Západní Sahary starší 18 let podle španělského sčítání lidu z roku 1974 měli mít hlasovací právo bez ohledu na to, zda žijí v Západní Sahaře, či mimo ni. Identifikační komise měla za úkol aktualizovat výsledky sčítání a identifikovat voliče. Při identifikaci uprchlíků žijících mimo Západní Saharu pomáhal Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky.

Kromě funkce kanceláře zvláštního představitele měla mise MINURSO zahrnovat civilní, bezpečnostní a vojenský aparát. Příměří vstoupilo v platnost 6. září 1991 a na jeho dodržování dohlíželi vojenští pozorovatelé MINURSO. K žádnému většímu narušení příměří přitom nedošlo.

Přestože obě strany potvrdily svou důvěru ke Spojeným národům a svůj souhlas s navrhovaným plánem, jejich stanoviska se nadále lišila zejména v otázce kritérií pro určování oprávněných voličů.

Generální tajemník definoval tato kritéria ve své zprávě Radě bezpečnosti z roce 1991. Marocká strana kritéria přijala, přestože se jí zdála zbytečně restriktivní. Fronta POLISARIO prohlásila, že původně měli být voliči identifikováni pouze na základě seznamu obyvatel Západní Sahary pořízeného při sčítání lidu v roce 1974 a že kritéria navrhovaná generálním tajemníkem počet voličů proti stavu z roku 1974 nepřiměřeně zvyšují tím, že do něj zahrnují i osoby, které nežijí na území Západní Sahary.

V srpnu 1994 začala identifikační komise na základě kompromisního návrhu generálního tajemníka OSN zapisovat potenciální voliče. Tento proces ale v průběhu 90. let několikrát vyústil do ztracena. Obě zúčastněné strany trvaly na svých počátečních požadavcích na složení volebního orgánu i přesto, že s průběhem identifikace voličů původně souhlasily. POLISARIO namítalo, že podle plánu na urovnání se referenda mohou účastnit jen ti, kdo byli zahrnuti do sčítání organizovaného v roce 1974 Španělskem. Maroko zastávalo opačný názor – především podle něj měly stejné právo volit i tisíce dalších obyvatel Západní Sahary včetně těch, kteří se v době sčítání zdržovali na území teritoria, ale nebyli do sčítání zahrnuti, a také těch, kteří v minulých letech uprchli do Maroka, a konečně včetně obyvatel oblastí, jež byly původně součástí teritoria, ale Španělsko je postupně v 50. a 60. letech vrátilo Maroku.

V roce 1997 se bývalému ministru zahraničí USA a osobnímu zmocněnci generálního tajemníka OSN pro Západní Saharu Jamesi Bakerovi podařilo dohodnout kompromisní řešení známé jako ujednání z Houstonu. Proces identifikace voličů byl doveden do konce v prosinci 1999 a identifikační komise zveřejnila prozatímní seznam 86 000 osob způsobilých volit. Obyvatelé, kteří do seznamu zahrnutí nebyli, se měli právo proti rozhodnutí odvolat. Do konce roku 2000 se takto odvolalo celkem 131 038 žadatelů.

Neshody mezi zúčastněnými stranami ohledně uskutečnění plánu na urovnání situace přetrvávaly přesto, že v letech 2000 a 2001 se za přispění osobního zmocněnce generálního tajemníka OSN a za účasti okolních zemí uskutečnilo hned několik kol jednání.

Rada bezpečnosti 30. července 2002 vyzvala osobního zmocněnce, aby pokračoval ve svém úsilí o politické řešení, které by vedlo k sebeurčení teritoria. Návrh osobního zmocněnce byl zúčastněným stranám a okolním zemím předložen během jeho návštěvy v oblasti v lednu 2003. Obě strany měly k různým aspektům mírového plánu výhrady. Nicméně 6. července fronta POLISARIO písemně informovala generálního tajemníka OSN, že mírový plán přijímá. Předpokládalo se, že Maroko se k plánu vyjádří v roce 2004.

Dne 31. července 2003 Rada bezpečnosti prostřednictvím rezoluce číslo 1495 vyslovila jednomyslnou podporu mírovému plánu jako optimálnímu politickému řešení opírajícímu se o dohodu obou zúčastněných stran. V srpnu generální tajemník jmenoval Alvara de Soto svým zvláštním představitelem pro Západní Saharu. V září POLISARIO propustilo 243 marockých válečných vězňů a dalších 300 osvobodilo o dva měsíce později. Dosud POLISARIO drží v zajetí 613 marockých válečných zajatců.

V listopadu a prosinci přicestoval do oblasti Alvaro de Soto, aby jednal s oběma stranami a zabýval se situací přibližně 165 000 západosaharských uprchlíků, kteří strávili téměř tři desetiletí v pouštních táborech západního Alžírsku. Jednalo se o plány na obnovení osobních kontaktů mezi uprchlíky a jejich příbuznými na druhé straně hranice. Návštěvy rodinných příslušníků mezi obyvateli Západní Sahary žijícími na území teritoria a těmi, kteří obývali alžírské uprchlické tábory, začaly 5. března 2004.

Dne 15. dubna 2004 během návštěvy osobního vyslance generálního tajemníka doručilo Maroko svou konečnou reakci na mírový plán, v níž vyzývalo k dojednání řešení založeného na „autonomii v mezích marocké suverenity“. V následující zprávě Radě bezpečnosti generální tajemník uvedl, že „otázka suverenity je pochoptitelně hlavním tématem, které obě strany po léta rozdělovalo. Maroko nepřijalo plán na urovnání, s nímž po léta souhlasilo (...) a stejně tak nyní nepřijalo prvky mírového plánu“.

Z pohledu generálního tajemníka a jeho vyslance by nyní měla Rada bezpečnosti zvážit, zda „ukončit misi MINURSO a vrátit otázku Západní Sahary Valnému shromáždění, a tím vzít na vědomí, že OSN nebyla schopna problém vyřešit, aniž by přinutila jednu nebo obě zúčastněné strany učinit kroky, které dobrovolně učinit nechtějí“ – nebo „se ještě jednou pokusit obě strany přimět, by usilovaly o přijetí a uskutečnění“ mírového plánu.

Dne 29. dubna Rada bezpečnosti znovu potvrdila podporu mírovému plánu jako „optimálnímu politickému řešení opírajícímu se o dohodu zúčastněných stran“ a vyzvala obě strany stejně jako ostatní země regionu, aby plně spolupracovaly s generálním tajemníkem a jeho osobním vyslancem. Rada zároveň prodloužila mandát MINURSO do konce října.

ČÁST III.

PŘÍLOHY

ČLENSKÉ STÁTY OSN

(k prosinci 2003)

Členský stát	Datum přijetí	Příspěvek do rozpočtu OSN v roce 2004 (%)	Počet obyvatel
Afghánistán	19. listopadu 1946	0,002	22 083 000
Albánie	14. prosince 1955	0,005	3 122 000
Alžírsko	8. října 1962	0,076	30 836 000
Andorra	28. července 1993	0,005	66 000
Angola	1. prosince 1976	0,001	12 768 000
Antigua a Barbuda	11. listopadu 1981	0,003	77 000
Argentina	24. října 1945	0,956	36 224 000
Arménie	2. března 1992	0,002	3 458 000
Austrálie	1. listopadu 1945	1,592	19 387 000
Ázerbájdžán	2. března 1992	0,005	8 114 000
Bahamy	18. září 1973	0,013	307 000
Bahrajn	21. září 1971	0,030	651 000
Bangladéš	17. září 1974	0,010	140 880 000
Barbados	9. prosince 1966	0,010	268 000
Bělorusko ^{A/}	24. října 1945	0,018	9 973 000
Belgie	27. prosince 1945	1,069	10 273 000
Belize	25. září 1981	0,001	257 000
Benin	20. září 1960	0,002	6 417 000
Bhútán	21. září 1971	0,001	2 699 000
Bolívie	14. listopadu 1945	0,009	8 274 000
Bosna a Hercegovina	22. května 1992	0,003	4 067 000
Botswana	17. října 1966	0,012	1 680 000
Brazílie	24. října 1945	1,523	172 386 000
Brunej	21. září 1984	0,034	344 000
Bulharsko	14. prosince 1955	0,017	8 033 000
Burkina Faso	20. září 1960	0,002	12 259 000
Burundi	18. září 1962	0,001	6 412 000

Členský stát	Datum přijetí	Příspěvek do rozpočtu OSN v roce 2004 (%)	Počet obyvatel
Bývalá jugoslávská republika Makedonie ^{B/}	8. dubna 1993	0,006	2 035 000
Côte d'Ivoire	20. září 1960	0,010	16 939 000
Čad	20. září 1960	0,001	8 322 000
Česká republika	19. ledna 1993	0,183	10 224 000
Čína	24. října 1945	2,053	1 285 229 000
Dánsko	24. října 1945	0,718	5 337 000
Demokratická republika Kongo ^{C/}	20. září 1960	0,003	49 785 000
Dominika	18. prosince 1978	0,001	71 000
Dominikánská republika	24. října 1945	0,035	8 528 000
Džibutsko	20. září 1977	0,001	681 000
Egypt ^{D/}	24. října 1945	0,120	67 886 000
Ekvádor	21. prosince 1945	0,019	12 156 000
Eritrea	28. května 1993	0,001	3 847 000
Estonsko	17. září 1991	0,012	1 353 000
Etiopie	13. listopadu 1945	0,004	65 374 000
Federativní státy Mikronésie	7. září 1991	0,001	107 000
Fidži	13. října 1970	0,004	822 000
Filipíny	24. října 1945	0,095	77 151 000
Finsko	14. prosince 1955	0,533	5 188 000
Francie	24. října 1945	6,030	59 191 000
Gabon	20. září 1960	0,009	1 237 000
Gambie	21. září 1965	0,001	1 420 000
Ghana	8. března 1957	0,004	20 028 000
Grenada	17. září 1974	0,001	101 000
Gruzie	31. července 1992	0,003	5 224 000
Guatemala	21. listopadu 1945	0,030	11 683 000
Guinea	12. prosince 1958	0,003	8 242 000
Guinea-Bissau	17. září 1974	0,001	1 407 000

Základní údaje o Organizaci spojených národů

Členský stát	Datum přijetí	Příspěvek do rozpočtu OSN v roce 2004 (%)	Počet obyvatel
Guyana	20. září 1966	0,001	762 000
Haiti	24. října 1945	0,003	8 132 000
Honduras	17. prosince 1945	0,005	6 619 000
Chile	24. října 1945	0,223	15 402 000
Chorvatsko	22. května 1992	0,037	4 445 000
Indie	30. října 1945	0,421	1 017 544 000
Indonésie ^{E/}	28. září 1950	0,142	214 840 000
Irák	21. prosince 1945	0,016	23 860 000
Írán	24. října 1945	0,157	64 530 000
Irsko	14. prosince 1955	0,350	3 917 000
Island	19. listopadu 1946	0,034	285 000
Itálie	14. prosince 1955	4,885	57 948 000
Izrael	11. května 1949	0,467	6 445 000
Jamajka	18. září 1962	0,008	2 621 000
Japonsko	18. prosince 1956	19,468	127 130 000
Jemen	30. září 1947	0,006	18 863 000
Jihoafrická republika	7. listopadu 1945	0,292	44 328 000
Jordánsko	14. prosince 1955	0,011	5 183 000
Kambodža	14. prosince 1955	0,002	13 311 000
Kamerun	20. září 1960	0,008	15 429 000
Kanada	9. listopadu 1945	2,813	30 007 000
Kapverdy	16. září 1975	0,001	445 000
Katar	21. září 1971	0,064	598 000
Kazachstán	2. března 1992	0,025	14 831 000
Keňa	16. prosince 1963	0,009	31 065 000
Kiribati	14. září 1999	0,001	85 000
Kolumbie	5. listopadu 1945	0,155	43 071 000
Komory	12. listopadu 1975	0,001	726 000
Kongo	20. září 1960	0,001	3 542 000

FAKTA A ČÍSLA OSN

Členský stát	Datum přijetí	Příspěvek do rozpočtu OSN v roce 2004 (%)	Počet obyvatel
Korejská lidově demokratická republika	7. září 1991	0,010	22 409 000
Korejská republika	17. září 1991	1,796	47 343 000
Kostarika	2. listopadu 1945	0,030	3 873 000
Kuba	24. října 1945	0,043	11 230 000
Kuvajt	14. května 1963	0,162	2 275 000
Kypr	20. září 1960	0,039	690 000
Kyrgyzstán	2. března 1992	0,001	4 955 000
Laos	14. prosince 1955	0,001	5 403 000
Lesotho	17. října 1966	0,001	2 189 000
Libanon	24. října 1945	0,024	3 537 000
Libérie	2. listopadu 1945	0,001	3 099 000
Libye	14. prosince 1955	0,132	5 299 000
Lichtenštejnsko	18. září 1990	0,005	33 000
Litva	17. září 1991	0,024	3 484 000
Lotyšsko	17. září 1991	0,015	3 539 000
Lucembursko	24. října 1945	0,077	441 000
Maďarsko	14. prosince 1955	0,126	9 968 000
Madagaskar	20. září 1960	0,003	16 439 000
Malajsie ^{E/}	17. září 1957	0,203	23 492 000
Malawi	1. prosince 1964	0,001	11 140 000
Maledivy	21. září 1965	0,001	276 000
Mali	28. září 1960	0,002	10 400 000
Malta	1. prosince 1964	0,014	395 000
Maroko	12. listopadu 1956	0,047	29 170 000
Maršallov ostrovy	17. září 1991	0,001	57 000
Mauritánie	27. října 1961	0,001	2 724 000
Mauricius	24. dubna 1968	0,011	1 200 000
Mexiko	7. listopadu 1945	1,883	101 754 000
Moldavsko	2. března 1992	0,001	4 276 000

Základní údaje o Organizaci spojených národů

Členský stát	Datum přijetí	Příspěvek do rozpočtu OSN v roce 2004 (%)	Počet obyvatel
Monako	28. května 1993	0,003	34 000
Mongolsko	27. října 1961	0,001	2 442 000
Mosambik	16. září 1975	0,001	17 656 000
Myanmar	19. dubna 1948	0,010	48 205 000
Namibie	23. dubna 1990	0,006	1 930 000
Nauru	14. září 1999	0,001	12 000
Německo	18. září 1973	8,662	82 357 000
Nepál	14. prosince 1955	0,004	23 152 000
Niger	20. září 1960	0,001	11 134 000
Nigérie	7. října 1960	0,042	117 823 000
Nikaragua	24. října 1945	0,001	5 205 000
Nizozemsko	10. prosince 1945	1,690	16 044 000
Norsko	27. listopadu 1945	0,679	4 513 000
Nový Zéland	24. října 1945	0,221	3 850 000
Omán	7. října 1971	0,071	2 478 000
Pákistán	30. září 1947	0,055	142 280 000
Palau	15. prosince 1994	0,001	20 000
Panama	13. listopadu 1945	0,019	2 897 000
Papua-Nová Guinea	10. října 1975	0,003	5 460 000
Paraguay	24. října 1945	0,012	5 604 000
Peru	31. října 1945	0,092	26 347 000
Polsko	24. října 1945	0,461	38 641 000
Portugalsko	14. prosince 1955	0,470	10 024 000
Rakousko	14. prosince 1955	0,859	8 066 000
Rovníková Guinea	12. listopadu 1968	0,002	468 000
Rumunsko	14. prosince 1955	0,060	22 408 000
Ruská federace ^{G/}	24. října 1945	1,100	144 400 000
Rwanda	18. září 1962	0,001	8 066 000
Řecko	25. října 1945	0,530	10 020 000
Salvador	24. října 1945	0,022	6 313 000

FAKTA A ČÍSLA OSN

Členský stát	Datum přijetí	Příspěvek do rozpočtu OSN v roce 2004 (%)	Počet obyvatel
Samoa	15. prosince 1976	0,001	175 000
San Marino	2. března 1992	0,003	27 000
Saúdská Arábie	24. října 1945	0,713	22 829 000
Senegal	28. září 1960	0,005	9 803 000
Seychely	21. září 1976	0,002	81 000
Sierra Leone	27. září 1961	0,001	4 573 000
Singapur	21. září 1965	0,388	4 131 000
Slovensko	19. ledna 1993	0,051	5 380 000
Slovinsko	22. května 1992	0,082	1 948 000
Somálsko	20. září 1960	0,001	9 088 000
Spojené arabské emiráty	9. prosince 1971	0,235	2 879 000
Spojené státy americké	24. října 1945	22,000	284 797 000
Srbsko a Černá Hora ^{H/}	24. října 1945	0,019	10 651 000
Srí Lanka	14. prosince 1955	0,017	18 700 000
Středoafriická republika	20. září 1960	0,001	3 770 000
Súdán	12. listopadu 1956	0,008	31 627 000
Surinam	4. prosince 1975	0,001	429 000
Svatá Lucie	18. září 1979	0,002	158 000
Svatý Kryštof a Nevis	23. září 1983	0,001	46 000
Svatý Tomáš a Princův ostrov	16. září 1975	0,001	153 000
Svatý Vincenc a Grenadiny	16. září 1980	0,001	109 000
Svazijsko	24. září 1968	0,002	1 058 000
Sýrie ^{I/}	24. října 1945	0,038	16 720 000
Šalomounovy ostrovy	19. září 1978	0,001	450 000
Španělsko	14. prosince 1955	2,520	40 847 000
Švédsko	19. listopadu 1946	1,998	8 860 000
Švýcarsko	10. září 2002	1,197	7 231 000
Tádžikistán	2. března 1992	0,001	6 293 000
Tanzanie ^{J/}	14. prosince 1961	0,006	34 569 000

Členský stát	Datum přijetí	Příspěvek do rozpočtu OSN v roce 2004 (%)	Počet obyvatel
Thajsko	16. prosince 1946	0,209	62 968 000
Togo	20. září 1960	0,001	4 686 000
Tonga	14. září 1999	0,001	101 000
Trinidad a Tobago	18. září 1962	0,022	1 294 000
Tunisko	12. listopadu 1956	0,032	9 674 000
Turecko	24. října 1945	0,372	68 610 000
Turkmenistán	2. března 1992	0,005	4 720 000
Tuvalu	5. září 2000	0,001	10 000
Uganda	25. října 1962	0,006	22 788 000
Ukrajina	24. října 1945	0,039	48 416 000
Uruguay	18. prosince 1945	0,048	3 361 000
Uzbekistán	2. března 1992	0,014	25 068 000
Vanuatu	15. září 1981	0,001	202 000
Velká Británie	24. října 1945	6,127	58 789 000
Venezuela	15. listopadu 1945	0,171	24 632 000
Vietnam	20. září 1977	0,021	79 197 000
Východní Timor	27. září 2002	0,001	711 000
Zambie	1. prosince 1964	0,002	10 570 000
Zimbabwe	25. srpna 1980	0,007	12 960 000

Státy, které nejsou členy Organizace spojených národů, avšak účastní se některých aktivit organizace, byly vyzvány, aby přispívaly takto:

Vatikán 0,001

A/ Dne 19. září 1991 informovalo Bělorusko OSN, že změnilo název na Republika Belarus.

B/ Na základě rezoluce A/RES/46/225 z 8. dubna 1993 se Valné shromáždění rozhodlo přijmout za člena OSN stát, který pro vnitřní účely OSN dočasně nazvalo Bývalá jugoslávská republika Makedonie. Tento název zůstane v platnosti do vyřešení sporů, které kvůli názvu vznikly.

C/ Zairská republika informovala OSN, že dnem 17. května 1997 změnila své jméno na Demokratická republika Kongo.

D/ Egypt a Sýrie byly od 24. října 1945 původními členskými státy OSN. Po plebiscitu 21. února 1958 byla spojením Egypta a Sýrie ustavena Sjedinčená arabská republika a pokračovala v členství jako jeden člen. Dnem 13. října 1961 obnovila Sýrie svůj status nezávislého státu a oddělené členství ve Spojených národech. Dne 2. září 1971 změnila Sjedinčená arabská republika název na Egypťská arabská republika.

E/ Dopisem z 20. ledna 1965 oznámila Indonésie své rozhodnutí zrušit „v této situaci a za stávajících okolností“ své členství v OSN. Dne 19. září 1966 sdělila telegraficky své rozhodnutí „obnovit plnou spolupráci s OSN a dále se zúčastňovat její činnosti“. Valné shromáždění vzalo 28. září 1966 toto rozhodnutí na vědomí a jeho předseda vyzval indonéské představitele, aby zaujali svá místa ve shromáždění.

F/ Malajská federace vstoupila do OSN 17. září 1957. Dne 16. září 1963 byla vyhlášena Malajsijská federace, která zahrnovala Malajskou federaci, Singapur, Sabah (severní Borneo) a Sarawak. Singapur se stal 9. srpna 1965 nezávislým a 21. září 1965 členským státem OSN.

G/ Svaz sovětských socialistických republik byl od 24. října 1945 zakládajícím členským státem OSN. V dopise z 24. prosince 1991 informoval prezident Ruské federace Boris Jelcin generálního tajemníka, že Ruská federace s podporou všech 11 členských zemí Společenství nezávislých států pokračuje v členství v Radě bezpečnosti a všech dalších orgánech OSN.

H/ 12. února 2003 Svazová republika Jugoslávie informovala OSN, že s platností od 4. února 2003 změnila svůj název na Srbsko a Černá Hora.

I/ Sýrie a Egypt byly od 24. října 1945 původními členskými státy OSN. Po plebiscitu 21. února 1958 byla spojením Egypta a Sýrie ustavena Sjedinčená arabská republika a pokračovala v členství jako jeden člen. Dnem 13. října 1961 obnovila Sýrie svůj status nezávislého státu a oddělené členství v OSN.

J/ Tanganika byla členem OSN od 14. prosince 1961 a Zanzibar byl členem od 16. prosince 1963. Dne 26. dubna 1964 ratifikovaly oba státy Články o jednotě Tanganiky a Zanzibaru a poté pokračovaly v členství jako jeden člen pod názvem Sjedinčená republika Tanganiky a Zanzibaru. Ta 1. listopadu 1964 změnila jméno na Tanzanská sjedinčená republika.

RŮST POČTU ČLENSKÝCH STÁTŮ OSN V LETECH 1945-2003

Rok přijetí	Pořadí	Členské země
1945	51	(Zakládající členové) Argentina, Austrálie, Belgie, Bělorusko, Bolívie, Brazílie, Československo, Čína, Dánsko, Dominikánská republika, Ekvádor, Egypt, Etiopie, Filipíny, Francie, Guatemala, Haiti, Honduras, Chile, Indie, Irák, Írán, Jihoafrická republika, Jugoslávie, Kanada, Kolumbie, Kostarika, Kuba, Libanon, Libérie, Lucembursko, Mexiko, Nikaragua, Nizozemsko, Norsko, Nový Zéland, Panama, Paraguay, Peru, Polsko, Ruská federace, Řecko, Salvador, Saúdská Arábie, Spojené království Velké Británie a Severního Irska, Spojené státy americké, Sýrie, Turecko, Ukrajina, Uruguay, Venezuela
1946	55	Afghánistán, Island, Švédsko, Thajsko
1947	57	Jemen ¹ , Pákistán
1948	58	Myanmar
1949	59	Izrael
1950	60	Indonésie
1955	76	Albánie, Bulharsko, Finsko, Irsko, Itálie, Jordánsko, Kambodža, Laos, Libye, Maďarsko, Nepál, Portugalsko, Rakousko, Rumunsko, Srí Lanka, Španělsko
1956	80	Japonsko, Maroko, Súdán, Tunisko
1957	82	Ghana, Malajsie
1958	82	Guinea ²
1960	99	Benin, Burkina Faso, Côte d'Ivoire, Čad, Demokratická republika Kongo, Gabon, Kamerun, Kongo, Kypr, Madagaskar, Mali, Niger, Nigérie, Senegal, Somálsko, Středoafriická republika, Togo
1961	104 ³	Mauritánie, Mongolsko, Sierra Leone, Tanzanie
1962	110	Alžírsko, Burundi, Jamajka, Rwanda, Trinidad a Tobago, Uganda
1963	112	Keňa, Kuvajt
1964	115	Malawi, Malta, Zambie
1965	117 ⁴	Gambie, Maledivy, Singapur
1966	122 ⁵	Barbados, Botswana, Guyana, Lesotho
1967	123	Demokratický Jemen ¹
1968	126	Mauricius, Rovníková Guinea, Svazijsko
1970	127	Fidži
1971	132	Bahrajn, Bhútán, Katar, Omán, Spojené arabské emiráty

Rok přijetí	Pořadí	Členské země
1973	135	Bahamy, Německá demokratická republika, Spolková republika Německo ⁶
1974	138	Bangladéš, Grenada, Guinea-Bissau
1975	144	Kapverdy, Komory, Mosambik, Papua-Nová Guinea, Surinam, Svatý Tomáš a Princův ostrov
1976	147	Angola, Samoa, Seychely
1977	149	Džibutsko, Vietnam
1978	151	Dominika, Šalomounovy ostrovy
1979	152	Svatá Lucie
1980	154	Svatý Vincenc a Grenadiny, Zimbabwe
1981	157	Antigua a Barbuda, Belize, Vanuatu
1983	158	Svatý Kryštof a Nevis
1984	159	Brunej
1990	159 ^{1,6}	Lichtenštejnsko, Namibie
1991	166	Estonsko, Korejská lidově demokratická republika, Korejská republika, Litva, Lotyšsko, Marshallovy ostrovy, Federativní státy Mikronésie
1992	179	Arménie, Ázerbájdžán, Bosna a Hercegovina ⁷ , Gruzie, Chorvatsko ⁷ , Kazachstán, Kyrgyzstán, Moldavsko, San Marino, Slovinsko ⁷ , Tádžikistán, Turkmenistán, Uzbekistán
1993	184	Andorra, Bývalá jugoslávská republika Makedonie ⁷ , Česko ⁸ , Eritrea, Monako, Slovensko ⁸
1994	185	Palau
1999	188	Kiribati, Nauru, Tonga
2000	189	Srbsko a Černá Hora ⁷ , Tuvalu
2002	191	Švýcarsko, Východní Timor

¹ Jemen byl přijat za člena OSN v roce 1947 a Demokratický Jemen roku 1967. 22. května 1990 se obě země spojily a od té doby jsou zastoupeny jako jeden členský stát se jménem Jemen.

² Počet zůstává stejný, protože od 21. ledna 1958 byly Sýrie a Egypt zastoupeny jako jeden člen (Sjednocená arabská republika).

³ Sýrie obnovila členství jako nezávislý stát.

⁴ Indonésie z OSN k 20. lednu 1965 vystoupila.

⁵ Indonésie obnovila své členství 28. září 1966.

⁶ Německá spolková republika a Německá demokratická republika byly přijaty do OSN 18. září 1973. Spojením NDR k NSR v roce 1990 se vytvořil jeden svrchovaný stát Spolková republika Německo.

⁷ Socialistická federativní republika Jugoslávie byla zakládajícím členem OSN. K Chartě OSN připojila podpis 26. června 1945 a ratifikovala ji 19. října 1945. Členským státem pak byla až do svého rozpadu a přijetí následnických států Bosny a Hercegoviny, Chorvatské republiky, Slovinské republiky, Bývalé jugoslávské republiky Makedonie a Svazové republiky Jugoslávie. Republika Bosna a Hercegovina, Chorvatská republika a Slovinská republika se staly členskými státy 22. května 1992. Dne 8. dubna 1993 rozhodlo Valné shromáždění o přijetí státního útvaru s dočasným pracovním názvem Bývalá jugoslávská republika Makedonie. Tento název zůstane

MÍROVÉ OPERACE (SKONČENÉ A PROBÍHAJÍCÍ)

(k červenci 2004)

UNTSO*

Organizace OSN pro dohled nad příměřím (Jeruzalém)
květen 1948

UNMOGIP*

Skupina vojenských pozorovatelů OSN v Indii a Pákistánu
leden 1949

UNEF I

První pohotovostní jednotky OSN (Gaza)
listopad 1956 – červen 1967

UNOGIL

Skupina pozorovatelů OSN v Libanonu
červen – prosinec 1958

ONUC

Operace OSN v Kongu
červenec 1960 – červen 1964

UNSF

Bezpečnostní síly OSN v Západní Nové Guineji (Západní Irian)
říjen 1962 – duben 1963

UNYOM

Pozorovatelská mise OSN v Jemenu
červenec 1963 – září 1964

UNFICYP*

Mírové síly OSN na Kypru
březen 1964

DOMREP

Mise představitele generálního tajemníka v Dominikánské republice
květen 1965 – říjen 1966

UNIPOM

Pozorovatelská mise OSN v Indii a Pákistánu
září 1965 – březen 1966

v platnosti do vyřešení sporů, které kvůli názvu vznikly. Svazová republika Jugoslávie se stala členským státem 1. listopadu 2000. 12. února 2003 Svazová republika Jugoslávie informovala OSN, že 4. února 2003 změnila svůj název na Srbsko a Černá Hora.

⁸¹ Československo bylo zakládajícím členem OSN. V roce 1992 stálý zástupce Československa informoval generálního tajemníka OSN o zániku České a Slovenské federativní republiky k 31. 12. 1992 a o tom, že Česká republika a Slovenská republika jako nástupnické státy požádají o členství v OSN. Na základě toho 8. ledna 1993 Rada bezpečnosti doporučila Valnému shromáždění, aby Česká republika a Slovenská republika byly přijaty za členy OSN, což se pak stalo 19. ledna 1993.

UNEF II

Druhé pohotovostní jednotky OSN
(Suezský průplav a později Sinajský poloostrov)
říjen 1973 – červenec 1979

UNDOF*

Pozorovatelská mise OSN pro uvolňování napětí (Syrské Golanské výšiny)
červen 1974

UNIFIL*

Prozatímní jednotky OSN v Libanonu
březen 1978

UNGOMAP

Mise zprostředkovatelských služeb OSN v Afghánistánu a Pákistánu
květen 1988 – březen 1990

UNIIMOG

Skupina vojenských pozorovatelů OSN v Íránu a Iráku
srpen 1988 – únor 1991

UNAVEM I

Ověřovací mise OSN v Angole
prosinec 1988 – červen 1991

UNTAG

Skupina pro pomoc v přechodném období (Namibie a Angola)
duben 1989 – březen 1990

ONUSCA

Skupina pozorovatelů OSN ve Střední Americe
listopad 1989 – leden 1992

UNIKOM*

Pozorovatelská mise OSN na irácko-kuvajtské hranici
duben 1991

UNAVEM II

Ověřovací mise OSN v Angole II
květen 1991 – únor 1995

ONUSAL

Pozorovatelská mise OSN v Salvadoru
červenec 1991 – duben 1995

MINURSO*

Mise OSN pro referendum v Západní Sahaře
duben 1991

UNAMIC

Předsunutá mise OSN v Kambodži
říjen 1991 – březen 1992

UNPROFOR

Ochranné jednotky OSN (bývalá Jugoslávie)
únor 1992 – prosinec 1995

UNTAC

Přechodná správa OSN v Kambodži
březen 1992 – září 1993

UNOSOM I

Operace OSN v Somálsku I
duben 1992 – březen 1993

ONUMOZ

Operace OSN v Mosambiku
prosinec 1992 – prosinec 1994

UNOSOM II

Operace OSN v Somálsku II
březen 1993 – březen 1995

UNOMUR

Pozorovatelská mise OSN v Ugandě a Rwandě
červen 1993 – září 1994

UNOMIG*

Pozorovatelská mise OSN v Gruzii
srpen 1993

UNOMIL

Pozorovatelská mise OSN v Libérii
září 1993 – září 1997

UNMIH

Mise OSN na Haiti
září 1993 – červen 1996

UNAMIR

Mise OSN na pomoc Rwandě
říjen 1993 – březen 1996

UNASOG

Skupina pozorovatelů v Pásmu Aozou (Čad/Libye)
květen – červen 1994

UNMOT

Pozorovatelská mise OSN v Tádžikistánu
prosinec 1994 – květen 2000

UNAVEM III

Ověřovací mise v Angole III
únor 1995 – červen 1997

UNCRO

Operace OSN pro obnovení důvěry v Chorvatsku
březen 1995 – leden 1996

UNPREDEP

Síly preventivního nasazení OSN (Bývalá jugoslávská republika Makedonie)
březen 1995 – únor 1999

UNMIBH

Mise OSN v Bosně a Hercegovině
prosinec 1995 – prosinec 2002

UNTAES

Přechodná správa OSN ve východní Slavonii, Baranji a Západním Sirmiu
(Chorvatsko)
leden 1996 – leden 1998

UNMOP

Pozorovatelská mise OSN v Prevlace (Chorvatsko)
únor 1996 – prosinec 2002

UNSMIH

Podpůrná mise OSN na Haiti
červenec 1996 – červenec 1997

MINUGUA

Ověřovací mise OSN v Guatemale
leden – květen 1997

MONUA

Pozorovatelská mise OSN v Angole
červen 1997 – únor 1999

UNTMIH

Mise OSN pro přechodné období na Haiti
srpen – listopad 1997

MIPONUH

Civilní policejní mise na Haiti
prosinec 1997 – březen 2000

UNPSG

Podpůrná policejní mise OSN v Chorvatsku
leden – říjen 1998

MINURCA

Mise OSN ve Středoafričské republice
duben 1998 – únor 2000

UNOMSIL

Pozorovatelská mise OSN v Sierra Leone
červenec 1998 – říjen 1999

UNMIK*

Mise dočasné správy OSN v Kosovu
červen 1999

UNAMSIL*

Mise OSN v Sierra Leone
říjen 1999

UNTAET

Přechodná správa OSN ve Východním Timoru
říjen 1999 – květen 2002

MONUC*

Pozorovatelská mise OSN v Demokratické republice Kongo
prosinec 1999

UNMEE*

Mise OSN v Etiopii a Eritreji
červenec 2000

UNMISET*

Mise podpory ve Východním Timoru
květen 2002

UNMIL*

Mise OSN v Libérii
září 2003

MINUSTAH*

Stabilizační mise OSN na Haiti
duben 2004

ONUB*

Operace OSN v Burundi
květen 2004

* současné operace (k červenci 2004)

DEKOLONIZACE

Svěřenecká a nesamosprávná území, která dosáhla samostatnosti od přijetí
Deklarace o udělení nezávislosti koloniálním zemím a národům v roce 1960.*

Stát nebo území

datum přijetí do OSN

AFRIKA

Alžírsko	8. října 1962
Angola	1. prosince 1976
Botswana	17. října 1966
Burundi	18. září 1962
Džibutsko	20. září 1977
Gambie	21. září 1965
Guinea-Bissau	17. září 1974
Kapverdy	16. září 1975
Keňa	16. prosince 1963
Komory	12. listopadu 1975
Lesotho	17. října 1966
Malawi	1. prosince 1964
Mauricius	24. dubna 1968
Mosambik	16. září 1975
Namibie	23. dubna 1990
Rovníková Guinea	12. listopadu 1968
Rwanda	18. září 1962
Svatý Tomáš a Princův ostrov	26. září 1975
Seychely	21. září 1976
Sierra Leone	27. září 1961
Svazijsko	24. září 1968
Uganda	25. října 1962
Tanzanie ¹	14. prosince 1961
Východní Timor	27. září 2002
Zambie	1. prosince 1964
Zimbabwe	18. dubna 1980

ASIE

Brunej	21. září 1984
Demokratický Jemen	14. prosince 1967
Omán	7. října 1971

* Deklarace o udělení nezávislosti koloniálním zemím a národům přijatá Valným shromážděním 14. prosince 1960.

Singapur

21. září 1965

KARIBSKÁ OBLAST

Antigua a Barbuda	11. listopadu 1981
Bahamy	18. září 1973
Barbados	9. prosince 1966
Belize	25. září 1981
Dominika	18. prosince 1978
Grenada	17. prosince 1974
Guayana	20. září 1966
Jamajka	18. září 1962
Surinam ²	4. prosince 1975
Svatá Lucie	18. září 1979
Svatý Kryštof a Nevis	23. září 1983
Svatý Vincenc a Grenadiny	16. září 1980
Trinidad a Tobago	18. září 1962

EVROPA

Malta 1. prosince 1964

TICHOMOŘÍ

Federativní státy Mikronésie	17. září 1991
Fidži	13. října 1970
Kiribati	14. září 1999
Marshallovy ostrovy	17. září 1991
Nauru	14. září 1999
Palau	15. prosince 1994
Papua-Nová Guinea	10. října 1975
Samoa	15. prosince 1976
Šalomounovy ostrovy	19. září 1978
Tuvalu	5. září 2000
Vanuatu	15. září 1981

¹ Bývalé svěřenecké území Tanganika, které dosáhlo samostatnosti v prosinci 1961, a bývalý protektorát Zanzibar, kterému byla udělena nezávislost v prosinci 1963, se roku 1964 spojily v jeden stát.

² Rezolucí 945(X) Valné shromáždění přijalo ukončení přísunu informací o Surinamu po ústavních změnách upravujících vztahy mezi Nizozemskem, Surinamem a Nizozemskými Antilami.

DEKOLONIZACE

Závislá území, která byla integrována či přidružena k nezávislým státům od přijetí Deklarace o udělení nezávislosti koloniálním zemím a národům z roku 1960.*

Území	poznámky
Kamerun pod britskou správou	severní část tohoto svěřeneckého území se 1. června 1961 připojila k Nigérii a jižní část se 1. října 1961 spojila s Republikou Kamerun
Cookovy ostrovy	od srpna 1965 plně samosprávné území volně přidružené k Novému Zélandu
Ifni	v červnu 1969 navráčeno Maroku
Niue	od srpna 1974 plně samosprávné území volně přidružené k Novému Zélandu
Severní Borneo	Severní Borneo a Sarawak se roku 1963 připojily k Malajsku a tak vznikla federace Malajsie
São João Batista de Ajuda	v srpnu 1961 připojeno k Dahomské republice (nynějšímu Beninu)
Sarawak	Sarawak a Severní Borneo se roku 1963 připojily k Malajsku a vznikla tak Malajská federace
Západní Nová Guinea (Západní Irian)	roku 1963 připojena k Indonésii
Kokosové (Keelingovy) ostrovy	roku 1984 připojeny k Austrálii

* Deklarace o udělení nezávislosti koloniálním zemím a národům přijatá Valným shromážděním OSN 14. prosince 1960.

DEKOLONIZACE

Poručenská území, která dosáhla sebeurčení

Togo (pod britskou správou)

Sjednoceno se Zlatonosným pobřežím (kolonie a protektorát) v nesamosprávné území pod britskou správou, z něhož v roce 1957 vznikla Ghana.

Somálsko (pod italskou správou)

Sjednocením s Britským protektorátem Somálsko vznikla v roce 1960 republika Somálsko.

Togo (pod francouzskou správou)

Vyhlásilo nezávislost v roce 1960 jako Togo.

Kamerun (pod francouzskou správou)

Vyhlásil nezávislost v roce 1960 jako republika Kamerun.

Kamerun (pod britskou správou)

Severní část poručenského území se 1. června 1961 připojila k Nigerijské federaci a jižní část se 1. října 1961 stala součástí Kamerunu.

Tanganika (pod britskou správou)

Vyhlásila nezávislost v roce 1961 (roku 1964 se sjednotila s bývalým protektorátem Zanzibar, který získal nezávislost roku 1963, a byl vytvořen jednotný stát pod jménem Tanzanská sjednocená republika).

Ruanda-Urundi (pod belgickou správou)

Na základě hlasování v roce 1962 bylo rozhodnuto o rozdělení země na dva svrchované státy, republiky Rwanda a Burundi.

Západní Samoa (pod správou Nového Zélandu)

Vyhlásila nezávislost v roce 1962 pod názvem Samoa.

Nauru (jménem Austrálie, Nového Zélandu a Velké Británie spravována Austrálií)

Nezávislost vyhlášena v roce 1968.

Nová Guinea (pod australskou správou)

Spojila se s nesamostatným územím Papua, rovněž pod australskou správou, a v roce 1975 byl vytvořen nezávislý stát Papua-Nová Guinea.

Poručenská území Tichomořských ostrovů:

(a) Federativní státy Mikronésie

Od roku 1990 plně samosprávné území v rámci volného přidružení k USA.

(b) Marshallovy ostrovy (republika)

Od roku 1990 plně samosprávné území v rámci volného přidružení k USA.

(c) Společenství ostrovů Severní Mariany

Plně samosprávné území, od roku 1990 volně přidružené k USA.

(d) Palau (republika)

Zcela samosprávná oblast v rámci volného přidružení k USA od roku 1994.

ROZPOČET OSN

Částka vyhrazená na pravidelný rozpočet OSN (nezahrnuje finance úřadů, programů a specializovaných a přidružených orgánů) pro dvouleté období 2004-2005, původně schválená v roce 2003, činila 3 160 860 300 dolarů a byla rozdělena do 13 následujících kategorií (v amerických dolarech):

1.	Celkové plánování, řízení a koordinace	593 884 900
2.	Politické záležitosti	349 252 200
3.	Mezinárodní právo a zákony	70 245 400
4.	Mezinárodní spolupráce pro rozvoj	336 495 300
5.	Regionální spolupráce pro rozvoj	388 613 700
6.	Lidská práva a humanitární činnost	170 670 500
7.	Poskytování informací veřejnosti	155 969 900
8.	Běžné podpůrné služby	516 168 900
9.	Vnitřní dohled	23 227 200
10.	Společně financované aktivity a mimořádné výdaje	102 445 300
11.	Kapitálové výdaje	58 651 300
12.	Zaměstnanecký příspěvek*	382 270 700
13.	Účet pro rozvoj	13 065 000

Hlavním zdrojem financí pro pravidelný rozpočet jsou příspěvky členských států, jejichž výši určuje Valné shromáždění na základě doporučení osmnáctičlenného Příspěvkového výboru. Základním kritériem při sestavování stupnice pro výši příspěvků je reálná platební kapacita jednotlivých států. Valné shromáždění stanovilo maximální příspěvek od jednoho přispěvatele na 22 % celkového rozpočtu a 0,001 % jako příspěvek minimální. (Výše příspěvků jednotlivých členských států viz str. 251)

Příjmy z jiných zdrojů než z příspěvků členských států byly pro období 2004-2005 odhadovány na 415 291 800 dolarů.

1.	Příjem ze zaměstnaneckých příspěvků*	386 491 700
2.	Správní příjmy	24 043 200
3.	Služby veřejnosti	4 756 900

*Z mezd svých zaměstnanců odečítá OSN tzv. „zaměstnanecký příspěvek“, kterým vyrovnává hodnoty čistých mezd zaměstnanců bez ohledu na daňové povinnosti v jednotlivých státech. Výše zdanění se zhruba rovná tomu, kolik standardně platí občané USA na federálních, státních a regionálních daních. Takto vybrané peníze jsou potom použity na uhrazení „povinných příspěvků“ členských zemí OSN, z nichž zaměstnanci OSN pocházejí.

Většina vlád zbavuje své zaměstnance OSN dalších daňových povinností. Hlavní výjimkou jsou Spojené státy americké – zaměstnanci Sekretariátu OSN z řad amerických občanů musí platit stejnou daň z příjmu jako ostatní občané USA. Aby byli schopni platit své daňové povinnosti, refunduje jim OSN tu část jejich daňového výměru, jež odpovídá částce, kterou po nich vyžadují americké daňové úřady. Američtí zaměstnanci OSN potom tuto částku odvedou na daních. Tímto způsobem OSN zabraňuje dvojímu zdanění.

Rozpočet na pravidelné programy, jehož se výměry týkají, pokrývá výdaje na základní programy, jejich podporu a na administrativní činnost organizace, a to jak v ústředí, tak v úřadech po celém světě.

VÝZNAMNÁ OBDOBÍ A DNY VYHLAŠOVANÉ OSN

MEZINÁRODNÍ DEKÁDY A ROKY

1994-2004	Mezinárodní dekáda původních obyvatel světa
1995-2004	Dekáda OSN pro výchovu k lidským právům
1997-2006	Dekáda OSN za vymýcení bídy
2001-2010	Dekáda za vytlačení malárie z rozvojových zemí, především z Afriky
2001-2010	Druhá mezinárodní dekáda za odstranění kolonialismu
2001-2010	Mezinárodní dekáda za mír a nenásilí pro děti světa
2003-2012	Dekáda OSN na podporu gramotnosti: Vzdělání pro všechny
2005-2014	Dekáda OSN za výuku k trvale udržitelnému rozvoji
2005-2015	Mezinárodní akční dekáda Voda pro život (od 22. března 2005)
2004	Mezinárodní rok na paměť boje proti otroctví a za jeho odstranění
2004	Mezinárodní rok rýže
2005	Mezinárodní rok malých půjček (microcredit)
2005	Mezinárodní rok sportu a tělesné výchovy
2006	Mezinárodní rok pouští a rozšiřování pouští

KAŽDOROČNĚ PŘIPOMÍNANÉ DNY A TÝDNY

8. března	Den OSN pro práva žen a mezinárodní mír
21. března	Mezinárodní den za odstranění rasové diskriminace
od 21. března	Týden solidarity s národy bojujícími proti rasismu a rasové diskriminaci
22. března	Světový den vody
7. dubna	Mezinárodní den připomínky genocidy ve Rwandě (v roce 2004 10. výročí)
3. května	Světový den svobody tisku
15. května	Mezinárodní den rodiny
21. května	Světový den kulturní rozmanitosti pro dialog a rozvoj
22. května	Mezinárodní den biodiverzity
od 25. května	Mezinárodní týden solidarity s lidmi z nesamosprávných území
29. května	Mezinárodní den mírových sil OSN
4. června	Mezinárodní den dětí, které se staly obětí agrese
5. června	Světový den životního prostředí
17. června	Světový den boje proti rozšiřování pouští a sucha
20. června	Světový den uprchlíků
23. června	Den OSN pro veřejnou službu
26. června	Světový den boje proti zneužívání drog a nezákonnému obchodování s nimi
26. června první sobota v červenci	Mezinárodní den na podporu obětí mučení
11. července	Mezinárodní den družstev
9. srpna	Světový den populace
	Mezinárodní den původních obyvatel světa

12. srpna	Mezinárodní den mládeže
16. září	Mezinárodní den ochrany ozonové vrstvy
21. září	Mezinárodní den míru
1. října	Mezinárodní den seniorů
první pondělí v říjnu	Světový den lidských sídel
druhá středa v říjnu	Světový den lidských sídel
4.-10. října	Mezinárodní den za omezení přírodních katastrof
16. října	Mezinárodní týden vesmíru
17. října	Světový den výživy
24. října	Světový den za vymýcení bídy
24.-30. října	Den Spojených národů
6. listopadu	Týden za odzbrojení
16. listopadu	Mezinárodní den pro prevenci exploatace přírodních zdrojů ve válkách a ozbrojených konfliktech
20. listopadu	Mezinárodní den tolerance
21. listopadu	Den industrializace Afriky
25. listopadu	Světový den televize
29. listopadu	Mezinárodní den za odstranění násilí na ženách
1. prosince	Mezinárodní den solidarity s palestinským lidem
1. prosince	Světový den AIDS
3. prosince	Mezinárodní den za vymýcení otroctví
10. prosince	Mezinárodní den osob s postižením
11. prosince	Den lidských práv
18. prosince	Mezinárodní den hor
	Mezinárodní den migrantů

DALŠÍ MEZINÁRODNÍ DNY

Další mezinárodní dny konané v rámci systému OSN zahrnují:

21. února	Mezinárodní den mateřského jazyka
23. března	Světový meteorologický den
7. dubna	Světový den zdraví
23. dubna	Světový den knihy a vydavatelských práv
17. května	Světový den telekomunikací
31. května	Světový den bez tabáku
23. srpna	Světový den připomenutí obchodování s otroky a jeho zrušení
8. září	Mezinárodní den gramotnosti
poslední týden v září	Světový den námořnictva
5. října	Světový den učitelů
9. října	Světový den pošty
10. října	Světový den duševního zdraví
24. října	Světový den informací o rozvoji
20. listopadu	(v návrhu) Všeobecný den dětí
5. prosince	Mezinárodní den dobrovolníků pro hospodářský a sociální rozvoj
7. prosince	Mezinárodní den civilního letectví

INFORMAČNÍ CENTRA OSN

AFRIKA

Accra

United Nations Information Centre, Gamel Abdul Nassar/Liberia Roads
(P. O. Box 2339), Accra, Ghana
telefon: (233 21) 665 511
fax: (233 21) 665 578
e-mail: info@unicar.org.gh
poskytuje služby pro: Ghana, Sierra Leone

Addis Abeba

United Nations Information Service, Economic Commission for Africa
(P. O. Box 3001), Addis Ababa, Ethiopia
telefon: (251 1) 515 826
fax: (251 1) 510 365
e-mail: ecainfo@uneca.org
poskytuje služby pro: Etiopie, Hospodářská komise pro Afriku

Alžír

United Nations Information Centre, 9A, rue Emile Payen, Hydra
(Boîte postale 823), Algiers, Algeria
telefon: (213 21) 48 08 71
fax: (213 21) 69 23 15
e-mail: unic.dz@undp.org
internet: www.unic.org.dz
poskytuje služby pro: Alžírsko

Antananarivo

United Nations Information Centre, 22 rue Rainitovo, Antananarivo, Madagascar
telefon: (261 20) 22 241 15/22 375 06
fax: (261 20) 22 375 06
e-mail: unic.ant@dts.mg
internet: www.onu.dts.mg
poskytuje služby pro: Madagaskar

Brazzaville

United Nations Information Centre, Avenue Foch, Case Ortf 15
(P. O. Box 13210 nebo 1018), Brazzaville, Kongo
telefon: (242) 81 44 47/ 81 46 81/61 20 68
fax: (242) 81 27 44
e-mail: prosper.mihindou@undp.org
poskytuje služby pro: Kongo

Bujumbura

United Nations Information Centre, 117, Avenue de la Révolution
(P. O. Box 2160), Bujumbura, Burundi
telefon: (257) 225 018/ 228 569
fax: (257) 241 798
e-mail: unicbuj@cbinf.com
poskytuje služby pro: Burundi

Káhira

United Nations Information Centre, 1, Osoris St. Garden City
(P. O. Box 262), Cairo, Egypt
telefon: (20 2) 790 0022
fax: (20 2) 795 3705
e-mail: info@unic-eg.org
internet: www.unic-eg.org
poskytuje služby pro: Egypt, Saúdská Arábie

Dakar

United Nations Information Centre, Rues de Thann x Dagorne
(P. O. Box 154), Dakar, Senegal
telefon: (221) 889 11 89
fax: (221) 822 14 06
e-mail: cinu.dakar@sentoo.sn
internet: www.cinu-dakar.org
poskytuje služby pro: Gambie, Guinea, Guinea Bissau, Kapverdy, Mauritánie, Côte d'Ivoire, Senegal

Dáresalám

United Nations Information Centre, Marogoro Road/Sokoine Drive,
Old Boma Building, Ground Floor (P. O. Box 9224), Dar es Salaam, Tanzania
telefon: (255 22) 212 6055 (NIO); (255 22) 211 9510 (UNIC)
fax: (255 22) 211 2923
e-mail: unic.urt@raha.com
internet: www.unic.undp.org
poskytuje služby pro: Tanzanie

Harare

United Nations Information Centre, Sanders House, 2nd Floor
corner First Street/ Jason Moyo Avenue
(P. O. Box 4408), Harare, Zimbabwe
telefon: (263 4) 777 060
fax: (263 4) 750 476
e-mail: unic@samara.co.zw
internet: www.samara.co.zw/unic
poskytuje služby pro: Zimbabwe

Chartúm

United Nations Information Centre, United Nations Compound Gamma 'a Ave
(P. O. Box 1992), Khartoum, Republic of the Sudan
telefon: (249 11) 773 772/121/123
fax: (249 11) 773 128, 783 764
e-mail: unic.sd@undp.org
poskytuje služby pro: Súdán, Somálsko

Kinshasa

United Nations Information Centre, Immeuble Losonia, Boulevard du 30 Juin
(P. O. Box 7248), Kinshasa, Democratic Republic of the Congo
telefon: (243) 884 5537 (zastupující ředitel)
fax: (243) 884 3675
e-mail: unic.kinshasa@undp.org
poskytuje služby pro: Demokratická republika Kongo

Lagos

United Nations Information Centre, 17 Kingsway Road, Ikoyi
(P. O. Box 1068), Lagos, Nigeria
telefon: (234 1) 269 4886
fax: (234 1) 269 1934
e-mail: uniclag@unicnig.org
internet: www.unicnig.org
poskytuje služby pro: Nigérie

Lomé

United Nations Information Centre, 107 Boulevard du 13 Janvier
(P. O. Box 911), Lomé, Togo
telefon: (228) 221 2306
fax: (228) 221 2306 (stejný jako telefon)
e-mail: cinutogo@bibway.com
poskytuje služby pro: Benin, Togo

Lusaka

United Nations Information Centre, Revenue House, Ground floor, Cairo Road
(P. O. Box 32905), Lusaka 10101, Republic of Zambia
telefon: (260 1) 228 487, 228 488
fax: (260 1) 222 958
e-mail: unic@zamtel.zm
poskytuje služby pro: Zambie, Bostwana, Malawi, Svazijsko

Maseru

United Nations Information Centre, UN Road, UN House
(P. O. Box 301), Maseru 100, Lesotho
telefon: (266 22) 312 496

fax: (266 22) 310 042 (UNDP)
e-mail: unic.maseru@undp.org
poskytuje služby pro: Lesotho

Monrovia

United Nations Information Centre, UNDP-Simpson Building
(P. O. Box 0274), Mamba Point, Monrovia, Liberia
GCS P. O. Box 1608, New York, NY 10163
telefon: (231) 226 194/195/ 211
fax: (231) 205 407 280 (přímá linka informačního centra)
e-mail: registry.lr@undp.org
poskytuje služby pro: Libérie

Nairobi

United Nations Information Centre, United Nations Office, Gigiri
(P. O. Box 30552), Nairobi, Kenya
telefon: (254 20) 623 292/3
fax: (254 20) 624 349
e-mail: nairobi.unic@unon.org
internet: www.unic.nairobi.org
poskytuje služby pro: Keňa, Seychely, Uganda

Ouagadougou

United Nations Information Centre, 14 Avenue Georges Konseiga, Secteur No. 4
(P. O. Box 135), Ouagadougou 01, Burkina Faso
telefon: (226) 30 60 76/33 65 03
fax: (226) 31 13 22
e-mail: cinu.oui@fasonet.bf
internet: www.cinu-burkina.org
poskytuje služby pro: Burkina Faso, Čad, Mali, Niger

Pretoria

United Nations Information Centre, Metro Park Building, 351 Schoeman Street
(P. O. Box 12677), Pretoria, South Africa
telefon: (27 12) 338 5077, 338 5078
fax: (27 12) 320 1122
e-mail: unic@un.org.za
poskytuje služby pro: Jihoafrická republika

Rabat

United Nations Information Centre, 6 Angle avenue Tarik Ibnov Ziyad and Ruet
(P. O. Box 601), Rabat, Morocco
telefon: (212 37) 76 86 33
fax: (212 37) 76 86 77
e-mail: unicmor@unicmor.ma

internet: www.cinu.org.ma
poskytuje služby pro: Maroko

Tripolis

United Nations Information Centre, Muzzafar Al Aftas St., Hay El-Andalous (2)
(P. O. Box 286), Tripoli, Libyan Arab Jamahiriya
telefon: (218 21) 477 7885
fax: (218 21) 477 7343
e-mail: tripoli@un.org
poskytuje služby pro: Libye

Tunis

United Nations Information Centre, 61 Boulevard Bab-Benat
(P. O. Box 863), Tunis, Tunisia
telefon: (216 71) 560 203
fax: (216 71) 568 811
e-mail: onutunis@planet.net
internet: www.onu.org.tn
poskytuje služby pro: Tunisko

Windhoek

United Nations Information Centre, 372 Paratus Building, Independence Avenue
(Private Bag 13351), Windhoek, Namibia
telefon: (264) 61 233 034/5
fax: (264) 61 233 036
e-mail: unic@un.na
poskytuje služby pro: Namibie

Yaoundé

United Nations Information Centre, Immeuble Tchinda, Rue 2044, derrière camp
SIC TSINGA
(P. O. Box 836), Yaounde, Republic of Cameroon
telefon: (237) 221 2367
fax: (237) 221 2368
e-mail: unic.cm@undp.org
internet: www.un.cm/cinu
poskytuje služby pro: Kamerun, Středoafriická republika

AMERIKA

Asunción

United Nations Information Centre, Avda. Mariscal López esq. Saraví, Edificio
Naciones Unidas
(Casilla de Correo 1017), Asunción, Paraguay
telefon: (595 21) 614 443
fax: (595 21) 611 988

e-mail: unic.py@undp.org
poskytuje služby pro: Paraguay

Buenos Aires

United Nations Information Centre, Junín 1940, 1er piso, 1113 Buenos Aires,
Argentina
telefon: (54 11) 4803 7671/7672/0738
fax: (54 11) 4804 7545
e-mail: buenosaires@unic.org
internet: www.unic.org.ar
poskytuje služby pro: Argentina, Uruguay

Ciudad de México

United Nations Information Centre, Presidente Masaryk 29-2do. piso
11570 México, D.F.
telefon: (52) 55 52 63 97 00
fax: (52) 55 52 03 8638
e-mail: infounic@un.org.mx
internet: www.nacionesunidas.org.mx
poskytuje služby pro: Mexiko, Dominikánská republika, Kuba

La Paz

United Nations Information Centre, Calle 14 esq. S. Bustamante, Edificio
Metrobol 11, Calacoto
(P. O. Box 9072), La Paz, Bolivia
telefon: (591 2) 279 5544 Ext. 511/2
fax: (591 2) 279 5820
e-mail: unicbol@un.org.bo
internet: www.nu.org.bo/cinu
poskytuje služby pro: Bolívie

Lima

United Nations Information Centre, Lord Cochrane 130, San Isidro (L-27)
(P. O. Box 14 0199), Lima, Perú
telefon: (511) 441 8745, 422 4149, 422 0879
fax: (511) 441 8735
e-mail: informes@uniclima.org.pe
internet: www.uniclima.org.pe
poskytuje služby pro: Peru

Managua

United Nations Information Centre, Palacio de la Cultura (dočasně uzavřeno)
(P. O. Box 3260), Managua, Nicaragua
telefon: (505 2) 66 42 53
fax: (505 2) 22 23 62

e-mail: cedoc@sdmnic.org.ni
poskytuje služby pro: Nikaragua

Panamá

United Nations Information Centre, Calle Gerardo Ortega y Ave. Samuel Lewis, Banco Central Hispano Building, 1st floor (P. O. Box 6-9083 El Dorado), Panamá, Republic of Panama
telefon: (507) 223 0557
fax: (507) 223 2198
e-mail: cinup@cciglobal.net.pa
internet: www.cinup.org
poskytuje služby pro: Panama

Port of Spain

United Nations Information Centre, Bretton Hall, 2nd Floor, 16 Victoria Avenue (P. O. Box 130), Port of Spain, Trinidad, West Indies
telefon: (868) 623 4813, 623 8438
fax: (868) 623 4332
e-mail: unicpos@unicpos.org.tt
internet: www.unicpos.org.tt
poskytuje služby pro: Antigua a Barbuda, Bahamy, Barbados, Belize, Grenada, Guayana, Dominika, Sv. Kryštof a Nevis, Jamajka, Nizozemské Antily, Sv. Lucie, Sv. Vincenc a Grenadiny, Surinam, Trinidad a Tobago

Rio de Janeiro

United Nations Information Centre, Palácio Itamaraty, Av. Marechal Floriano 196, 20080-002 Rio de Janeiro, RJ Brazil
telefon: (55 21) 2253 2211
fax: (55 21) 2233 5753
e-mail: infounic@unicrio.org.br
internet: www.unicrio.org.br
poskytuje služby pro: Brazílie

San Salvador

United Nations Information Centre (dočasně uzavřeno)
Edificio Escalón, 2o. Piso, Paseo General Escalón y 87 Avenida Norte, Colonia Escalón (P. O. Box 2157), San Salvador, El Salvador
telefon: (503) 279 1925 (UNDP)
fax: (503) 279 1929 (UNDP)
poskytuje služby pro: Salvador

Bogotá

United Nations Information Centre, Calle 100 No. 8A-55, Piso 10 (P. O. Box 058964), Bogotá 2, Colombia

telefon: (57 1) 257 6044/257 6244
fax: (57 1) 257 7936
e-mail: cinucol@columsat.net.co
internet: www.onucolombia.org
poskytuje služby pro: Kolumbie, Ekvádor, Venezuela

Santiago

United Nations Information Service, Edificio Naciones Unidas, Comisión Económica para América Latina y el Caribe, Avenida Dag Hammarskjöld Casilla 179-D, Santiago, Chile
telefon: (56 2) 210 2000
fax: (56 2) 208 0252 (ECLAC)
e-mail: dpisantiago@eclac.cl
internet: www.eclac.org/prensa
poskytuje služby pro: Chile, Hospodářská komise pro Latinskou Ameriku a oblast Karibiku

Washington

United Nations Information Centre, 1775 K Street, N. W., Suite 400 Washington, D. C. 20006, United States
telefon: (202) 331 8670 ext. 104
fax: (202) 331 9191
e-mail: unicdc@unicwash.org
internet: www.unicwash.org
poskytuje služby pro: Spojené státy americké

ASIE A TICHOMOŘÍ

Bangkok

United Nations Information Service, United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific (ESCAP), United Nations Building, Rajdamnern Noq, Avenue Bangkok 10200, Thailand
telefon: 66 (0) 2288 1866
fax: 66 (0) 2288 1052
e-mail: unisbkk.unescap@un.org
internet: www.unescap.org/unis
poskytuje služby pro: Thajsko, Čína, ESCAP, Hongkong (Xianggang), Kambodža, Laos, Malajsie, Singapur, Vietnam

Bejrút

United Nations Information Center, United Nations Economic and Social Commission for Western Asia (ESCWA), Riad El Solh Square (P. O. Box 11-8575-4656), Beirut, Lebanon
telefon: (961 1) 981 301/311/401
fax: (961 1) 97 04 24 (UNIC)
e-mail: unic.beirut@un.org

internet: www.escwa.org.lb

poskytuje služby pro: Libanon, Kuvajt, Sýrie, ESCWA

Kolombo

United Nations Information Centre, 202-204 Baudhaloka Mawatha

(P.O. Box 1505), Colombo 7, Sri Lanka

telefon: (94 1) 580 691

fax: (94 1) 581 116 (UNDP)

e-mail: anusha.atukorale@undp.org

poskytuje služby pro: Srí Lanka

Dháka

United Nations Information Centre, IDB Bhaban (14th floor) Begum Rokeya

Sharani, Sher-e-Bangla Nagar

(P. O. Box 3658), Dhaka 1000, Bangladesh

telefon: (880 2) 8117 868

fax: (880 2) 8112 343

e-mail: unic.dha@undp.org nebo info.unic@undp.org

internet: www.unicdhaka.org

poskytuje služby pro: Bangladěš

Islámábád

United Nations Information Centre, House No. 26, 88th Street, G-6/3

(P. O. Box 1107), Islamabad, Pakistan

telefon: (92 51) 2270 610/2281 012/2123 976

fax: (92 51) 271 856

e-mail: unic@isb.comsats.net.pk

internet: www.un.org.pk/unic/unic.htm

poskytuje služby pro: Pákistán

Jakarta

United Nations Information Centre, Gedung Surya, 14th Floor, Jl. M.H. Thamrin

Kavling 9, Jakarta, Indonesia

telefon: (62 21) 3983 1014

fax: (62 21) 380 0274

e-mail: unicjak@cbn.net.id

poskytuje služby pro: Indonésie

Kábul

United Nations Information Centre (dočasně uzavřeno)

Shah Mahmoud Ghazi Watt (P. O. Box 5), Kabul, Afghanistan

telefon: 24437/22684

poskytuje služby pro: Afghánistán

Káthmándú

United Nations Information Centre

(P. O. Box 107) Pulchowk, Patan, Kathmandu, Nepal

telefon: (977 1) 524 366 (ředitel); (977 1) 523 200 ext.1600

fax: (977 1) 543 723; (977 1) 523 911/986 (UNDP)

e-mail: registry.np@undp.org

poskytuje služby pro: Nepál

Manáma

United Nations Information Centre, United Nations House, Bldg. 69 Road 1901, Segaya

(P. O. Box 26004), Manama 319, Bahrain

telefon: (973) 311 676/311 600 (UN House)

fax: (973) 311 692

e-mail: unic.bahrain@undp.org

poskytuje služby pro: Bahrajn, Katar, Spojené arabské emiráty

Manila

United Nations Information Centre, NEDA Building, 106 Amorsolo Street,

Legaspi Village, Makati City

(P. O. Box 7285 ADC (DAPO) Pasay City), Metro Manila, Philippines

telefon: (63 2) 892 0611 až 25, ext. 255 a 258

fax: (63 2) 816 3011, 817 8539

e-mail: infocentre@unicmanila.org

poskytuje služby pro: Filipíny, Papua-Nová Guinea, Šalomounovy ostrovy

Dillí

United Nations Information Centre, 55 Lodi Estate, New Delhi-110003, India

telefon: (91 11) 2462 88 77

fax: (91 11) 2462 0293

e-mail: feodor@giasdl01.vsnl.net.in

internet: www.unic.org.in

poskytuje služby pro: Indie, Bhútán

Saná

United Nations Information Centre, Handhal Street, 5, Al-Boniya Area

(P. O. Box 237), Sana'a, Republic of Yemen

telefon: (967 1) 274 000/041

fax: (967 1) 274 043

e-mail: unicyem@y.net.ye

poskytuje služby pro: Jemen

Sydney

United Nations Information Centre, 46-48 York Street, 5th Floor

(GPO Box 4045), Sydney, NSW, 2001 Australia

telefon: (61 2) 9262 5111
fax: (61 2) 9262 5886
e-mail: unic@un.org.au
internet: www.un.org.au
poskytuje služby pro: Austrálie, Fidži, Kiribati, Nauru, Nový Zéland, Tonga, Tuvalu, Vanuatu, Západní Samoa

Teherán

United Nations Information Centre, 185 Ghaem Magham Farahani Ave, Tehran 15868
(P. O. Box 15875-4557), Tehran, Islamic Republic of Iran
telefon: (98 21) 873 1534
fax: (98 21) 204 4523
e-mail: unic@unic.un.org.ir
internet: www.unic-ir.org
poskytuje služby pro: Írán

Tokio

United Nations Information Centre, UNU Building, 8th Floor, 53-70, Jingumae 5-chome, Shibuya-ku, Tokyo 150, Japan
telefon: (81 3) 5467 4451
fax: (81 3) 5467 4455
e-mail: unic@untokyo.jp
internet: www.unic.or.jp
poskytuje služby pro: Japonsko

Rangún

United Nations Information Centre, 6 Natmawk Road, Yangon, Myanmar
telefon: (95 1) 292 637
fax: (95 1) 544 531
e-mail: unic.myanmar@undp.org
poskytuje služby pro: Myanmar

EVROPA

Ankara

United Nations Information Centre, 2 Cadde No. 11, (P.K. 407) 06610 Cankaya, Ankara, Turkey
telefon: (90 312) 454 1051/2/3
fax: (90 312) 496 1499
e-mail: unic@un.org.tr
internet: www.un.org.tr/unic.html
poskytuje služby pro: Turecko

Athény

Informační centrum OSN bylo uzavřeno 31. prosince 2003. V případě služeb pro Řecko kontaktujte regionální informační centrum OSN v Bruselu.

Bonn

Informační centrum OSN bylo uzavřeno 31. prosince 2003. V případě služeb pro Německo kontaktujte regionální informační centrum OSN v Bruselu.

Brusel

Regional United Nations Information Centre, Résidence Palace, 155, rue de la Loi, 1040 Brussels, Belgium
telefon: (32 2) 289 2890
fax: (32 2) 502 4061
e-mail: unic@unbenelux.org
internet: www.unbenelux.org
poskytuje služby pro: Belgie, Dánsko, Evropská unie, Finsko, Francie, Irsko, Island, Itálie, Kypr, Lucembursko, Malta, Německo, Nizozemsko, Norsko, Portugalsko, Řecko, San Marino, Španělsko, Švédsko, Vatikán, Velká Británie

Bukurešť

United Nations Information Centre, c/o UN House, 48A Primaverii Blvd. 011975 1
(P. O. Box 1-701), Bucharest, Romania
telefon: (40 21) 201 78 77/78/79
fax: (40 21) 201 78 80
e-mail: unic@undp.ro
poskytuje služby pro: Rumunsko

Kodaň

Informační centrum OSN bylo uzavřeno 31. prosince 2003. V případě služeb pro Dánsko, Finsko, Island, Norsko, Švédsko kontaktujte regionální informační centrum OSN v Bruselu.

Lisabon

Informační centrum OSN bylo uzavřeno 31. prosince 2003. V případě služeb pro Portugalsko kontaktujte regionální informační centrum OSN v Bruselu.

Londýn

Informační centrum OSN bylo uzavřeno 31. prosince 2003. V případě služeb pro Velkou Británii a Irsko kontaktujte regionální informační centrum OSN v Bruselu.

Madrid

Informační centrum OSN bylo uzavřeno 31. prosince 2003. V případě služeb pro Španělsko kontaktujte regionální informační centrum OSN v Bruselu.

Moskva

United Nations Information Centre, 4/16 Glazovsky Pereulok, Moscow 121002, Russian Federation
telefon: (7 095) 241 2894, (7 095) 241 2537
fax: (7 095) 230 2138
e-mail: dpi-moscow@unic.ru
internet: www.unic.ru
poskytuje služby pro: Ruská federace

Paříž

Informační centrum OSN bylo uzavřeno 31. prosince 2003. V případě služeb pro Francii kontaktujte regionální informační centrum OSN v Bruselu.

Praha

United Nations Information Centre, nám. Kinských 6, 150 00 Prague 5, Czech Republic
telefon: (420) 257 199 831/32
fax: (420) 257 316 761
e-mail: unicprg@osn.cz
internet: www.osn.cz
poskytuje služby pro: Česká republika

Řím

Informační centrum OSN bylo uzavřeno 31. prosince 2003. V případě služeb pro Itálii kontaktujte regionální informační centrum OSN v Bruselu.

Vídeň

United Nations Information Service, Vienna International Centre, Wagramer Strasse 5, A-1220 Vienna
(UN Office at Vienna, P. O. Box 500, A-1400 Vienna), Austria
telefon: (43 1) 26060 4666/5676/4677
fax: (43 1) 26060 5899
e-mail: unis@unisvienna.org
internet: www.unis.unvienna.org
poskytuje služby pro: Rakousko, Maďarsko, Slovensko, Slovinsko

Varšava

United Nations Information Centre, Al. Niepodleglosci 186, 00-608 Warszawa, (P. O. Box 1, 02-514) Warsaw 12, Poland
telefon: (48 22) 825 57 84
fax: (48 22) 825 7706
e-mail: unic.pl@undp.org
internet: www.unic.un.org.pl
poskytuje služby pro: Polsko

Ženeva

United Nations Information Service, UN Office at Geneva, Palais des Nations, 1211 Geneva 10, Switzerland
telefon: (41 22) 917 2300
fax: (41 22) 917 0030 (ředitel)
e-mail: presse_geneve@unog.ch
internet: www.unog.ch/frames/unis/unis1.htm
poskytuje služby pro: Švýcarsko, Bulharsko

ÚŘADOVNÝ OSN V ZEMÍCH BÝVALÉHO SOVĚTSKÉHO SVAZU A V ERITREJI

Almaty

United Nations Office, 67 Tole Bi, 480091 Almaty, Kazakhstan
telefon: (7 3272) 582 643/695 327
fax: (7 3272) 582 645
e-mail: Vladimir.polyakov@indp.org nebo registry.kz@undp.org
poskytuje služby pro: Kazachstán

Asmara

United Nations Office, Andinet Street, Zone 4 Admin. 07, Airport Road, (near Expo), Asmara, Eritrea
telefon: (291 1) 15 18 86
fax: (291 1) 15 11 66
e-mail: Michael.araia@undp.org
poskytuje služby pro: Eritrea

Baku

United Nations Office, 3 UN 50th Anniversary, Baku 1001, Azerbaijan
telefon: (99412) 98 98 88/92 19 39
fax: (99412) 98 32 35
e-mail: dpi@un.az.org
internet: www.un-az.org/dpi
poskytuje služby pro: Ázerbájdžán

Kyjev

United Nations Office, 1 Klovsky Uzviz, 1, Kiev 252021, Ukraine
telefon: (380 44) 253 93 63
fax: (380 44) 253 26 07
e-mail: registry@un.kiev.ua
internet: www.un.kiev.ua
poskytuje služby pro: Ukrajina

Minsk

United Nations Office, 17 Kirov Street, 6th Floor, 220050 Minsk, Belarus
telefon: (375 17) 227 38 17
fax: (375 17) 226 03 40
e-mail: dpi_unit@undp.org
internet: www.un.minsk.by/dpi/dpi_r.html
poskytuje služby pro: Bělorusko

Taškent

United Nations Office, 4 Taras Shevchenko St., Tashkent 700029, Uzbekistan
telefon: (998 71) 133 0977/139 4835
fax: (998 71) 133 6965
e-mail: registry.uz@undp.org
internet: www.undp.uz
poskytuje služby pro: Uzbekistán

Tbilisi

United Nations Office, Eristavi St. 9, Tbilisi 380079, Republic of Georgia
telefon: (995 32) 99 85 58; 25 11 26/28/29/31 ext. 132
fax: (1 995 32) 2502 71 nebo 72
e-mail: registry.ge@undp.org
poskytuje služby pro: Gruzie

Jerevan

United Nations Office, 14 Karl Libknekht Street, 1st floor, 375010 Yerevan, Armenia
telefon: (374 1) 560 212/580 032
fax: (374 1) 561 406
e-mail: dpi@undpi.am
internet: www.undpi.am
poskytuje služby pro: Arménie

SOUVISEJÍCÍ LITERATURA

Tento výběr publikací OSN je možné objednat zdarma nebo za úplaty. Písmena v závorkách za každou položkou odkazují na distribuční adresy, odkud jsou publikace rozesílány (viz strana 295).

Periodika

UN Chronicle. UN/DPI. E/A/C/F/R/S. Celoroční předplatné: \$20 (a)
Čtvrtletník přinášející informace o činnosti OSN a jejích agentur.

Africa Recovery. UN/DPI. E/F. Celoroční předplatné: \$20 (a)
Čtvrtletník zabývající se otázkami ekonomické a sociální reformy v Africe a mezinárodní rozvojovou spoluprací.

Development Update. UN/DPI. Zdarma.
Čtrnáctidenník přinášející aktuální informace o rozvojových aktivitách v rámci systému OSN.

Všeobecné tituly

Charter of the United Nations. UN/DPI. DPI/511.
Zdarma v Informačním centru OSN (česky, anglicky a v dalších jazycích).

Yearbook of the United Nations. 1554 str. Prodejní č. E.03.I.1.
ISBN: 92-1-100857-3 E. \$150 (a)
Nejúplnější příručka týkající se všech aspektů práce systému OSN. Vychází každoročně a obsahuje podrobný popis činnosti OSN v daném kalendářním roce.

Discovering the United Nations. UN/DPI. DPI/2006. E. \$5 (a)
Určeno především dětem. Brožura seznamuje s OSN prostřednictvím otázek a odpovědí, aktivit a kvízů.

Understanding the United Nations. The Official Guidebook. UN/DPI. 80 str.
Prodejní č. E.97.I.8. ISBN: 92-1-100536-1. E. \$14,95 (a)
Fotografický průvodce každodenní činností OSN v jejím sídle a v pobočkách na celém světě.

„We the Peoples.“ The Role of the United Nations in the 21st Century, 2000.
80 str. Prodejní č. 00.I.16. ISBN: 9211008441. E/F. \$10 (a)
Zpráva generálního tajemníka OSN Kofiho Annana analyzující problémy, kterým mezinárodní společenství čelí, a nastiňující vizi činnosti OSN v novém století.

The United Nations in Our Daily Lives. 1998. 116 str. Prodejní č. E.98.I.11. ISBN: 92-1-1-100654-6. E/F. \$5.00 (a)

Tato kniha pro širokou veřejnost je psána formou příběhů, které ilustrují, jak OSN pomáhá lidem.

Colouring Book: The United Nations in Our Daily Lives. 1999. 64 str. Prodejní č. E/F.GV.99.0.9. ISBN: 92-1-000134-6. \$7,50 (a)

Pomocí krátkých popisků a obrázků představuje kniha dětem OSN, její agentury a programy a vysvětluje roli, kterou hrají v životě každého člověka. Tato příručka plná aktivit přibližuje dětem zábavnou formou diskutovaná témata OSN. Colouring book je vydaná v anglicko-francouzské verzi.

Výroční zprávy

World Economic and Social Survey: Trends and Policies in the World Economy.

United Nations E/F/S. \$60 (a)

Autorizovaný a spolehlivý přehled nabízí postřehy a komentáře týkající se současných trendů a strategií světové ekonomiky. Vydává Odbor OSN pro ekonomické a sociální otázky.

Trade and Development Report. UN Conference on Trade and Development. E/F. \$45 (a)

Představuje důležitý zdroj informací pro všechny zájemce o poslední strategické trendy v oblastech rychle se měnící světové ekonomiky.

World Investment Report. UN Conference on Trade and Development. E. \$49 (a)

Nejaktuálnější a nejucelenější zdroj informací a analýz v oblasti přímých zahraničních investic.

The Least Developed Countries Report. UN Conference on Trade and Development. E/F. \$45 (a)

Nejucelenější a nejspolehlivější zdroj socioekonomických analýz a informací o 48 nejchudších zemích světa.

Human Development Report. UN Development Programme. E/F/S/A/R. \$22.95 (a)

Ucelený průvodce světem globálního lidského rozvoje: obsahuje podnětné analýzy důležitých otázek, aktuální indikátory lidského rozvoje srovnávající relativní úroveň lidského rozvoje ve více než 175 zemích a programy transformace rozvojových priorit.

The State of the World's Children. UNICEF. E/F/S/A a další jazyky. \$12.95; Shrnutí zdarma k dispozici od UNICEF (a)

Upozorňuje na problémy, jimž musí čelit děti, a iniciuje programy ve prospěch dětí.

The State of the World Population. UN Population Fund. E/F/S/A a další jazyky. \$12.50 (a)

Každoroční zpráva o stavu populace a jeho vlivu na světový rozvoj.

World Health Report. World Health Organisation. Geneva. E/F/S/A/C/R. (b)

Prezentuje odborný pohled na trendy ve zdravotnictví, hodnotí globální situaci a předpovídá vývoj zdraví, nemocí a nástrojů na jejich zvládnání.

World Development Report. World Bank/Oxford University Press. E/F/S. \$25.95 (c)

Zpráva vypracovaná Světovou bankou se zaměřuje na hlavní rozvojové otázky, kterým musí čelit politici na celém světě. Obsahuje i vybrané indikátory světového rozvoje.

World Economic Outlook. International Monetary Fund. E/F/S/A. (d)

Globální ekonomický přehled publikovaný dvakrát za rok (v květnu a říjnu).

Mír a bezpečnost

The Blue Helmets. UN/DPI. 1996. 820 str. DPI/1800. Prodejní č. E.96.I.14. ISBN: 92-1-100611-2. E/F. \$29.95 (a)

Přehled mírové činnosti OSN obsahující mimo jiné stručný popis mírových operací od roku 1948 do začátku roku 1996.

UN Peacekeeping: 50 years (1948–1998). UN/DPI. 1998. 88 str. DPI/2004. E/F/S.

Přehledný popis pěti desetiletí mírové činnosti OSN.

United Nations Disarmament Yearbook. E/F/S. \$55 (a)

Výroční publikace shrnující hlavní události v oblasti odzbrojení za uplynulý rok.

Ekonomické a sociální otázky

The World's Women 2000: Trends and Statistics. 2000. 200 str. Prodejní č. E.00. XVII.14. ISBN: 92-1-161428-7. E/F/S. \$16.95 (a)

Jedinečná kompilace aktuálních informací o pokroku dosaženém ženami na celém světě v oblasti zdraví, lidských práv, politiky a postavení v rodině.

Global Environment Outlook 2002. UNEP/Earthscan Publications Ltd. 416 str. Prodejní č. E.02.III.D.19. ISBN: 9280720872. E/F/S. \$37.50 (a)

Přehled stavu životního prostředí na celém světě vypracovaný Programem OSN pro životní prostředí.

The World Conferences – Developing Priorities for the 21st Century. UN/DPI. 1997. 112 str. Prodejní č. E.97.I.5. ISBN: 92-1-100631-7. E/F/S. \$12.00 (a)

Přehled doporučení a současných aktivit vyplývajících z konferencí o problematice dětí, lidských práv, sociálního rozvoje, zločinu, životního prostředí, žen, populace, výživy, lidských sídel, malých ostrovů, obchodu a přírodních katastrof.

World Labour Report 2000. Income security and social protection in a changing world. International Labor Office. 2000. 321 str. ISBN: 92-2-110831-7. E/F/S. \$34.95 (e)

Publicace popisuje měnící se prostředí, v němž ženy i muži zabezpečují příjem pro sebe a své rodiny.

Everybody Counts, Every Drop Matters. UN/DPI. 2003. 128 str. DPI/2332. Prodejní č. E.04.I.3. ISBN: 92-1-100931-6. E. \$15 (a)

Tato příručka má informovat studenty o světových zdrojích vody a získat je pro jejich ochranu. K dispozici je i přehled literatury a informačních zdrojů pro další výzkum.

Lidská práva

Human Rights Today: a United Nations Priority. UN/DPI. 1998. 74 str. Prodejní č. E.98.I.22. ISBN: 92-1-100796-6. E/F/S. \$10 (a)

Nastíhuje úsilí OSN o dosažení rovných práv pro všechny a představuje koncept činností různých mezivládních orgánů na ochranu lidských práv.

Human Rights: A Compilation of International Instruments. 950. str. Prodejní č. 94.XIV.1. ISBN: 92-1-154099-2. E/F/S. \$55 (a)

Tato dvoudílná příručka představuje ucelený soubor stávajících nástrojů na prosazování lidských práv přijatých na mezinárodní i místní úrovni.

Seznam distribučních adres

(a) Pro Severní Ameriku, Latinskou Ameriku, Karibskou oblast, Asii a Tichomoří: United Nations Publications, Room DC2-853, 2 UN Plaza, New York, NY 10017, USA. Tel.: (212) 963 8302, bezplatná linka 1 800 253 9646 (pouze pro Severní Ameriku). Fax: (212) 963 3489. E-mail: publications@un.org, internet: www.un.org/publications.

Pro Evropu, Afriku a Blízký východ: United Nations Publications, Sales Office and Bookshop, CH-1211, Ženeva 10, Švýcarsko. Tel.: (41 22) 917 2614, fax: (41 22) 917 0027. E-mail: unpubli@unog.ch, internet: www.un.org/publications.

(b) Světová zdravotnická organizace (WHO)

Distribution a Sales, 20 Avenue Appia, CH 1211, Ženeva 27, Švýcarsko. Tel.: (41 22) 791 2476, fax: (41 22) 791 4857. E-mail: publications@who.ch
V USA: WHO Publications, 49 Sheridan Ave., Albany, NY 12210. Tel.: (518) 436 9686. E-mail: QCORP@compuserve.com

(c) Světová banka

The World Bank, P. O. Box 960, Herdon, VA 20172-0960, USA. Tel.: (+1 703) 661 1580 nebo (800) 645 7247. Fax: (+1 703) 661 1501.
E-mail: books@worldbank.org

(d) Mezinárodní měnový fond (IMF)

Publications Services, Catalog Orders, 700 19th Street, NW, Washington, D. C. 20431, USA. Tel.: (+1 202) 623 7430, fax: (+1 202) 623 7201.
E-mail: pubweb@imf.org

(e) Mezinárodní organizace práce (ILO)

ILO Publications, 4 route des Morillons, CH-1211, Ženeva 22, Švýcarsko. Tel.: (+41 22) 799 7301, fax: (+41 22) 798 6358. E-mail: pubvente@ilo.org

Prodejny publikací OSN

United Nations, Concourse Level, First Ave. & 42nd St., New York, NY 10017, USA. Tel.: (+1 212) 963 7680, 1 800 553 3210 (jen pro USA a Kanadu), fax: (+1 212) 963 4910, E-mail: bookshop@un.org

United Nations, Palais des Nations, Door 40 and Door 6, CH-1211, Ženeva 10, Švýcarsko,
Tel.: (+41 22) 917 2613/14, fax: (+41 22) 917 0027. E-mail: unipubli@unog.ch

Fakta a čísla OSN

Základní údaje o Organizaci spojených národů

Překlad anglického originálu Basic facts of the United Nations připravilo
Informační centrum OSN v Praze.

Odpovědný redaktor: Michal Broža

Korektury: Petra Kolínská, Daniela Richterová

Grafická úprava a sazba: Inverze s.r.o.

Tisk: Reproprint

Náklad: 3000 ks.

Informační centrum OSN v Praze

United Nations House (Dům OSN)

nám. Kinských 6

150 00 Praha 5

tel.: 257 199 831-2

www.osn.cz

unicprg@osn.cz

© 2003 United Nations

© 2005 Informační centrum OSN v Praze

ISBN: 80-86348-02-4

(Orig. ISBN: 92-1-100936-7, United Nations Publication Sales No. E.04.I.7)